

NOVE
RIJEČ

ČASOPIS ZA

KNJIŽEVNOST I UMJETNOST

Nakladnici:

**Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata, Subotica
NIU „Hrvatska riječ“, Subotica**

Za nakladnike:

**Tomislav Žigmanov
Ivan Ušumović**

Glavni i odgovorni urednik:

Tomislav Žigmanov

Izvršna urednica:

Katarina Čeliković

Savjet časopisa:

**Neven Ušumović (Umag), Mirko Sebić (Novi Sad),
Stjepan Blažetin (Pečuh), Helena Sablić Tomić (Osijek),
Petar Vuković (Zagreb), Darko Vuković (Novi Sad)**

Uredništvo:

**Bernadica Ivanković, Mirko Kopunović,
Ljubica Vuković Dulić, Željka Zelić**

Grafičko oblikovanje:

Darko Vuković

Ilustracije u ovom broju:

Darko Vuković

Lektura:

Katarina Čeliković, Ivana Petrekanić Sič

Korektura:

Mirko Kopunović

Priprema i prijelom:

Thomas Šujić

Tisak:

ZACK, Petrovaradin

Naklada:

500 primjeraka

ISSN 2334-8208

ČASOPIS ZA
KNJIŽEVNOST I UMJETNOST

br. 1-2

Subotica, prosinca 2020.

SADRŽAJ

I. DUHOVNA LIRIKA HRVATA U VOJVODINI

Ljubica Kolarić-Dumić	
Dan pred kojim se neću bojati	11
Običan razgovor	11
Svjedok da budem	12
Hoćeš li opravdati	13
Isus u praznoj crkvi	13
Ljubica Kolarić-Dumić (biografija)	15

Lajčo Perušić	
Sin Ocu postajem	16
Riječ Tvoja	16
Vrijeme u pokretu	16
Samo u snovima ljepota je stvarna	17
Roditeljima	17
Lajčo Perušić (biografija)	18

Marko Kljajić	
Raspeti	19
Ecce Homo (Evo čovjeka)	19
Uskrsna čestitka prijatelju	20
Na sahrani	20
Pogled	21
Marko Kljajić (biografija)	21

Josip Dumendžić – Meštar	
Staro propeće	22
Otkosi ljubavi	22
Zov trublje	23
Nevrime	23
Josip Dumendžić (biografija)	24

Marica Mikrut	
Milost tvoja	25
Odlazi tugo	25
San	26
Marica Mikrut (biografija)	27

Ivan Andrašić	
Kruv naš svagdanji	28
Naši stari	28
Pisma praotaca	29
Ivan Andrašić (biografija)	29

Katarina Čeliković	
Božić ti se ubožio!	30
Mrtvi	30
Uskrs	31

Glasna tišina	31	Progna smrt (u Uskrsnoj noći)	56
Katarina Čeliković (biografija)	32	Željka Zelić Nedeljković (biografija)	57
Mirjana Jaramazović		Anita Đipanov Marijanović	
Kakve su ove godine?	33	Molitva	58
Majka nade	33	Njegovo zrnce beskraj	59
Jeftin zajam	34	Učitelju	59
Mirjana Jaramazović (biografija)	35	Anita Đipanov Marijanović (biografija)	59
Ljiljana Žegarac-Tenjović		Nevena Mlinko	
Molitva Presvetoj Bogorodici	36	U Magdaleninu poljupcu	60
Molitva u predvečerje	37	Zakopanski Isus	60
Noć od vijeka	38	Marija u mucu djece	61
Ljiljana Žegarac-Tenjović (biografija)	39	Srebrna staza	62
Željko Šeremešić		Nevena Mlinko (biografija)	63
Gluvo doba	40	Darko Baštovanović	
Tvoj križ	40	Krasote, čistote	64
Odgovor	41	Tek čovjek	64
Željko Šeremešić (biografija)	42	Pred Gospom Lurdskom	64
Josipa Dević		Prizor iz hrama	65
Čuđenje	43	Darko Baštovanović (biografija)	66
Prigrli	43		
Nebo	44	II. KNJIŽEVNOSTI U PRIJEVODU	
Josipa Dević (biografija)	45	SUVREMENO PJESNIŠTVO SLOVAKA IZ VOJVODINE	
Blaženka Rudić		Vjera Benková	
Psalmodija ravnice	46	Pjege	69
Slutnja Uskrsa	47	Aromatična etida	69
Suze	47	Metamorfoze krhkosti svijeta	70
Blaženka Rudić (biografija)	48	U mreži	70
Tomislav Žigmanov		Krug	71
Krašovi odaziva	49	Vjera Benková (biografija)	71
Proštenje na Čikeriji	50	Mihal Đuga	
Zaogrnuti bjelinama anđela	50	Igre riječima	72
Zalud, na kraju, (ni)je sve	51	Sam	72
Kad zvijezda i suza nema	52	Sjena smrti	73
***	53	Težište pjesme	74
Tomislav Žigmanov (biografija)	54	Muza	74
Željka Zelić Nedeljković		Mihal Đuga (biografija)	75
Bog koji plače	55	Martin Prebuđila	
Božić s neba	55	Sve je svjetlost	76
Žiće života	56	Ne zaključavaj praznu kuću	77
U sjeni križa	56		

Jesen	77	Lajčo Perušić	
Jeftine kineske igračke	78	Knjiga kratkih priča <i>Tragovi krunice</i>	
Caffe retro u jesen	78	Mirka Kopunovića	139
Martin Prebuđila (biografija)	79		
Ladislav Čáni		Lajčo Perušić	
Pjevanje	80	Ruža Silađev o sjećanjima	
Svakodnevnica	80	šokačkim	144
Jesen	81	Neven Ušumović	
Prostor pjesme	81	Naježena, naelektrizirana Bačka –	
U tri noću	81	Ivan Vidak: <i>Radio Siga</i>	154
Ladislav Čáni (biografija)	82		
Katarina Hric		Darko Baštovanović	
Rasprodaja	83	Sonet u recentnom pjesništvu Hrvata	
Još jedna lekcija iz letenja	84	u Vojvodini u 20. i 21. stoljeću	160
U slobodnom padu (ulomci)	84		
Katarina Hric (biografija)	87	IV. GRAĐA HRVATSKE KNJIŽEVNOSTI	
		U VOJVODINI I INTERPRETACIJE	
Zdenka Valent Belić		Vladimir Nimčević	
Noć	88	Život i djelo Matije Evetovića	
Put u eter	88	od 1925. do 1941.	185
Bonton	88		
Zečje uši	88	V. OBRADE I INTERPRETACIJE	
Prvi susret	89	UMJETNIČKIH PRAKSI	
Hvatač	89	Nevena Mlinko	
Oslonac	90	i Darko Baštovanović	
Zdenka Valent Belić (biografija)	90	Kazalište u Subotici u izabranim	
		teatrološkim radovima	
Neven Ušumović		Josipa Buljovčića	
Junak literarne sekcije		i Milovana Mikovića	209
Dezső Kosztolányi: <i>Kornél Esti</i>	91		
		Mirko Ćurić	
III. KRITIČKA IŠČITAVANJA HRVATSKE		Na rubu svega, a tako velika i važna	
KNJIŽEVNOSTI U VOJVODINI		Olga Šram: <i>Ćilika Dulić Kasiba</i>	225
Vladimir Nimčević			
<i>Fruškogorski kružok</i> i petrovaradinski		VI. KULTURNA BAŠTINA HRVATA	
<i>Fruškogorac</i>	101	U BANATU	
Klara Dulić Ševčić		Dalibor Mergel	
Aleksa Kokić danas i zašto mu		Starčevački Hrvati i proces	
dugujemo sjećanje	126	mađarizacije u Austro-Ugarskoj	233
Lajčo Perušić		Aleksandar Skenderović	
Matija Dulić i Marga Stipić – Žene		Balint Vujkov i karaševski Hrvati	240
književnice starije generacije			
u Hrvata u Bačkoj	132		

VII. HRVATSKO NAKLADNIŠTVO
U NULTOM DESETLJEĆU

- Neven Ušumović**
2008. **245**
- Izbor deset naslova objavljenih
u 2008. godini **247**

VIII. ČITANJA KNJIŽEVNE PRODUKCIJE

- Katarina Čeliković**
Prepekova jesen 2016 :
zbirka kratkih priča **257**

- Tomislav Žigmanov**
Branimir Tomlekin,
Kako nastaju anđeli **259**

- Vladimir Nimčević**
Milovan Miković, *Otići nekamo* **261**

- Katarina Čeliković**
Branka Dačević,
Gdje je moj dom **264**

- Vladimir Nimčević**
Milovan Miković, *Nocturno* **265**

- Katarina Čeliković**
Antun Gustav Matoš,
Malo pa ništa **268**

- Davor Bašić Palković**
Sonetist Antun Gustav Matoš,
prir. Vlasta Markasović **269**

- Zoltan Sič**
Katarina Firanj, *Mala Katica* **271**

- Filip Čeliković**
Gerard Tomo Stantić, *Božja blizina :*
misli sluga Božjega
o. Gerarda Tome Stantića **273**

- Davor Bašić Palković**
Prepekova jesen 2019. **274**

- Spasoje P. Hajduković**
Prepekovo proljeće 2018. i 2019. **276**

- Nevena Mlinko**
Lajčo Perušić, *Vrijeme vrlina* **278**

- Mirko Ćurić**
Tomislav Žigmanov,
(Po)čuj haiku s piska **281**

- Davor Bašić Palković**
Stjepan Bartoš,
Dnevnik jedne Tonke **285**

- Filip Čeliković**
Marinko Stantić, *S Kristovim križem :*
Križni put **287**

- Mirko Ćurić**
Đakovački susreti hrvatskih književnih
kritičara, knj. 22 **288**

- IX. KULTURNO-DRUŠTVENI
DOKUMENTARIJ
(prosinac 2019. – studeni 2020.) **295**

Zabilježila **Bernadica Ivanković**

NOVA

ujec

**DUHOVNA LIRIKA
HRVATA U VOJVODINI**

Ljubica Kolarić-Dumić

DAN PRED KOJIM SE NEĆU BOJATI

Moj je strah pred Tobom
kao Tvoja snaga
na Zemlji i Nebesima.
Kao što je volja Tvoja,
kojom čovjeku daješ
volju slobodnu
i korak siguran,
tolika je moja težnja
za putovima pravednim.
Ali što je sa sputanim
korakom,
kojemu strah ne da kročiti,
koji pred svakim grmom
zastane.
Na svakom raskrižju
ne zna kamo će.
Koji u noćnoj tami
zarobljenik postaje.
Otjeraj noćne utvare
i ovozemaljske strahove,
pošalji mi zraku
Sunčanu!
Ja ću okrenuti svoje dlanove
kao čiste prazne listove,
a Ti ćeš mi u dlan upisati
dan –
pred kojim se neću bojati.
Korake ćeš moje
razvezati
da Tvojim putom,
samo u strahu pred Tobom,
hodim slobodna.

OBIČAN RAZGOVOR

Ne spavam,
noć je duga i plaši me
njezina tama.
I osama,
stalna pratilja mojih noći.

Sat polako otkucava,
 jutro je još daleko,
 tijelo umorno,
 a misli crne kao tama
 i teške kao oblak prepun kiše.
 San rijetko uđe u moju sobu
 u kojoj nesan već dugo
 gospodari.
 San i nesan u stalnoj borbi,
 neprekidno se nadmeću.
 A kad prve zrake jutra
 provire kroz prozor,
 sunce se izdaleka nasmiješi,
 uvijek spremno
 lice mi pomilovati.
 Preko mojih se očiju
 iz visina
 duge pozlaćene niti
 polagano spuste.
 Meni se tada učini
 da Ti u suncu stanuješ.
 Od jačine sjaja
 gotovo obnevidim.
 U molitvi sklopim oči
 t tada započnem
 običan razgovor
 s Tobom.

SVJEDOK DA BUDEM

Pretvori me u zraku sunca na izlasku
 u kojoj se dan dijeli od noći
 i obasjaj novo rađanje.
 Kada sve iznova rasti započne,
 rastjeraj tamne oblake
 da zaklon suncu ne budu.
 Čvrstu mi vjeru podari
 da ne sagriješim
 u ljudskoj težnji prema vječnosti.
 Besmrtnu mi dušu
 u novu iskru pretvori,
 u jarku svjetlost života
 koji ne prestaje.
 Kad lišće ujesen uvene
 i zadnju kaplju rose osuše vjetrovi,

a Nebo potamni,
ne gasi svoju svjetiljku!
Da sve što je usnulo,
u novom buđenju ustane.
Pretvori me u svjetlo,
u krijesnicu kraj puta,
u onaj trenutak
kad se zrno žita
u mladu pšenicu pretvara.
Svjedok da budem života,
koji se samo pretače
iz posude u posudu.

HOĆEŠ LI OPRAVDATI

Hoćeš li mi moći opravdati
sve propušteno,
za koje unaprijed primih
bogatu nadnicu,
Tvoga velikodušnog
milosrđa.
Hoćeš li mi opravdati
izostale sate,
kao što dobar učitelj
opravdava svome učeniku.
Bez velikih pitanja
da ga ne postidi
i ne rani
njegovo mlado srce.
Hoćeš li mi opravdati
propuštene prilike,
zbog kojih stisnuta u kutu
gledam svoje tijelo,
kako se smanjuje.
Dok misli i neostvarene želje
strepe
novom svjetlu.

ISUS U PRAZNOJ CRKVI

Dvadeset prvo stoljeće
kroči krvavim stopama,
gušeći se u zbijenim redovima,
pitanjima bez odgovora.

U mnoštvu neriješenih planova,
 nezavršenih poslova,
 neokajanih grijeha.
 Zaprepaštene oči uprte
 u neoplakane mrtve,
 s nevjericom
 i posljednjom nadom
 da će ih smrt zaobići.
 Kroči krvavo
 dvadeset prvo stoljeće,
 odnoseći svoje žrtve
 ne birajući boju kože,
 ne dijeleći vjernike
 od nevjernika,
 uplašene od hrabrih,
 zdrave od bolesnih i starih.
 Svi smo u istom stroju
 pred napetom puškom
 nepoznata,
 opasna neprijatelja.
 A kugla zemaljska i dalje
 putuje u krug
 jednakom brzinom.
 Možda čak brže
 nego što bismo htjeli.
 Može li čovjek zaustaviti
 topljenje ledenjaka,
 smanjiti jačinu Sunca,
 zvijezde potamniti,
 zaustaviti olujne vjetrove
 i spasiti nasukane lađe?
 Koliko glasova u molitvi
 može nadjačati uvrede Neba,
 hoće li nam se udijeliti
 oprost za svaki propust
 i učinjeni grijeh?
 Dok uskršli Isus šuti
 u praznoj crkvi –
 kao onda u oluji
 kad su njegovi učenici
 mislili da spava.

Ljubica Kolarić-Dumić (Kukujevci, Srijem, 1942.), književnica, učiteljica u mirovini, živi u Rijeci. Osnovnu je školu završila u rodnom mjestu, a gimnaziju u Vinkovcima. Hrvatski jezik i književnost studirala u Rijeci i Zagrebu. U Rijeci je do mirovine radila kao učiteljica hrvatskoga jezika. Pjesme i priče uvrštene su joj u čitanke za hrvatski jezik i udžbenike glazbene kulture za osnovnu školu, te desetak leksikona i antologija. Objavljuje u mnogim knjigama, časopisima, zbornicima, novinama, kalendarima, drugim glasilima i na nosačima zvuka. Zastupljena je u zbirkama: *U beskrajima zemlje i neba – antologija pjesništva Hrvata u Vojvodini na prijelazu tisućljeća* (Subotica, 2016.) i *Odsjaji ljubavi – panorama suvremene duhovne lirike Hrvata u Vojvodini* (Subotica, 2015.).

Članica je Društva hrvatskih književnika i Matice hrvatske. Dobitnica je nagrade Hrvatske čitaonice Subotica za životno djelo na području književnosti (2016.).

Pjesnička djela: *Raskrižje* (poezija, 1983.), *Sva u srcu* (poezija, 1985.), *Vratit ću se, zemljo* (poezija, 1991.), *Molitva za Hrvatsku* (poezija, 1992.), *Stazama jutra* (poezija, 1995.), *S vjetrom kroz godinu* (slikovnica i CD, 1999.), *Od proljeća do proljeća* (slikovnica i CD, 2003., 2004.), *Izašli iz priče* (slikovnica i CD, 2005.), *Obasjana suncem* (poezija, 2005.), *Igrajmo se radosti* (poezija, 2006., 2007.), *Ja se mraka ne bojim* (slikovnica i CD, 2008., 2010., 2013., 2015.), *Rijeko, grade, djetinjstva sretnog*, (pjesmarica i CD, 2008.), *Ususret svojoj zviježdi* (poezija, 2010.), *Renkonten al mia stelo* (prijevod zbirke *Ususret svojoj zviježdi* na esperanto, 2011.), *Pjesma o zmajevima* (slikovnica i CD, 2011.), *Vijenac od čekanja* (poezija, 2012.), *Čudnovata godina : od rujna do rujna* (poezija za djecu, slikovnica, 2019.), *Stopama mojih predaka* (poezija, 2020.).

U meni vriju ljeta zime
miris hrasta prožimlje me
poroci ugrizaju tijelo dušu
vrijeme lije dane u korito moje rijeke

Moje je vrijeme u meni začeto
sa mnom nikad ne staje
stijeg sam svemirske ure
koja nikada ne prestaje

Trajanje moje samo su suze
nad mnom što drhte

Svi smo mi Vrijeme
osim Ljubavi

Ja sam samo sjećanje na vrijeme

SAMO U SNOVIMA LJEPOTA JE STVARNA

U svevišnjoj moći reče Bog:
neka Riječ Ljepotom postane
nek' prebiva među ljudima

I vidje Bog da je dobro
Ljepoti Ljubav za čuvaricu postavi
pohrani ih čovjeku u snove
na prijestolje iza zatvorenih vjeđa

Kroz žile kad zapuše vjetar Ljubavi
kad u umjetnost se ona prosu
razumijem jutro pticu travku kamen
radost plač smijeh i strah
tad' mi se svjetlost u oku
plamenom Ljepote razgori

Samo u snovima Ljepota je stvarna

RODITELJIMA

U križ od kamena
imena roditelja
djeca su vatrom
ljubavi
utisnula

na grobu
svijeća
cvijet
sveta voda

zvono sv. Ane zaplače

Oče naš koji jesi na nebesima
molim
molim
roditeljskom krunicom
vezan
svijetom dok hodim

Lajčo Perušić (Subotica, 1945.) književnik i publicist. Diplomirao njemački jezik i književnost na Pedagoškoj akademiji u Zagrebu. Poeziju piše od mladenačkih dana, kasnije i prozu. Objavljuje u brojnim književnim časopisima i zbornicima u Hrvatskoj i Srbiji. Djeluje u Društvu vojvođanskih i podunavskih Hrvata (DVPH) u Zagrebu, član je Udruge za potporu bačkim Hrvatima (UPBH) u Zagrebu i član je Društva hrvatskih književnika (DHK). Živi u Zagrebu. Dobitnik je nagrade Hrvatske čitaonice Subotica za životno djelo na području književnosti (2017.). Zastupljen je u zbirkama: *U beskrajima zemlje i neba – antologija pjesništva Hrvata u Vojvodini na prijelazu tisućljeća* (Subotica, 2016.) i *Odsjaji ljubavi – panorama suvremene duhovne lirike Hrvata u Vojvodini* (Subotica, 2015). Pjesnička djela: *Brazde na licu* (1994.), *Iza lica* (2011.) i *Vrijeme vrlina* (2020.).

Marko Kljajić

RASPETI

Tijesno mi u svijetu
ovijenom koprenom
neprobojnom
dok dišem
svjetlošću neba
opojnom
tijelo mi toplo zebe
a duša se koči
sunčani dani
škrti
o kako da se probudim
iz smrti
i gdje da nađem
svjetla
za svoje oči
zašto mi nebo
toplinom ne
blista
jednog dana
probudih se
od iskre što
zrači
iz rana
mučeničkog lika
Krista
kojeg smrt
vječni život
znači

ECCE HOMO

(EVO ČOVJEKA)

Putujući sam
ispod zvijezda sjajnih
i neba
leđena
vidjeh kamen tvrdi
škrti
i tragove
u zemlji smrti

na sahrani
čika Vinka
na kojoj smo bili
nas trojica
koji smo mnoge
ispratili

POGLED

Pod Tvojim nebom
sazdah malu luku
iz praznih ruku
uz ne malu muku

Iznad pećina kanala rupa
samo Tebe vidim još visoko
dok se moje zeleno oko
u Tvom plavom nebu kupa

Marko Kljajić (Sokoline, Kotor Varoš, kod Banja Luke, 1950.) pjesnik, publicist, svećenik. Filozofsko teološki studij završio je u Đakovu, a kao svećenik službovao je, među ostalima, u Beočinu, Čereviću, u Petrovaradinu u župi sv. Roka te kao suupravitelj svetišta Gospe Tekijske nepunih 20 godina. Sada je župnik u župi Presvetog Trojstva u Surčinu i upravitelj župe sv. Jurja mučenika u Golubincima s filijalom Presvetog Trojstva u Staroj Pazovi. Jedan je od suosnivača udruge Hrvata Hrvatska čitaonica „Fischer“ (2016.) u Surčinu. Objavljivao je djela iz povijesti srijemskih naselja, te kroniku stradanja Hrvata u Srijemu tijekom devedesetih godina 20. stoljeća. Za knjigu *Surčin kroz povijest* dobio je nagradu

„Tomo Vereš“ (2013.) za najbolje djelo u području znanosti i publicistike koju dodjeljuje Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata. Hrvatsko nacionalno vijeće nagradilo ge je priznanjem „Ban Josip Jelačić“ (2014.). Dobitnik je nagrade Hrvatske čitaonice Subotica za životno djelo na području književnosti (2018.). Zastupljen je u zbirkama: *U beskrajima zemlje i neba – antologija pjesništva Hrvata u Vojvodini na prijelazu tisućljeća* (Subotica, 2016.) i *Odsjaji ljubavi – panorama suvremene duhovne lirike Hrvata u Vojvodini* (Subotica, 2015.).

Pjesnička djela: *U istini trećeg dana* (1994.), *Getsemanski plodovi duše* (1999.), *Jesenja snoviđenja* (2006.) i *Rumeni sutoni* (2014.).

ZOV TRUBLJE

Bolna je ljudska spoznaja
da smrtna ura sve čeka
i da će svakog od nas
pozvati trublja daleka.

Sve dok u mislima vraćam
već minule devedesete,
a nad tugom caruje bol
srce mi prepuno sjete.

Upoznah davno tvoj osmijeh
kojim si plijeniti znao
i pamtim ti stisak ruke
što prijateljstvom je sjao.

Iskrenih sretanja eho
u sebi gnijezdīm, zbrajam
dok sjenu golgotškog križa
s dušom ti čestitom spajam.

Uzljubljena Ljubav te čeka,
šire se Abrahamove ruke,
spušteno sidro je sjelo
u mirnu bonacu Božje luke.

NEVRIME

Kad nevrime traje
u kući muk
nebom odjekuje
gromova zvuk
i vitra uk.

Ruke se sklapaju
pored sviće
prid Bogom zadržti
svako biće
pa i cvíće.

Dok molitve riči
bude viru,
napolju oluja
u nemiru
tutnji po bajiru.

Josip Dumendžić – Meštar (Bođani, 1951.) pjesnik. Maturirao je u klasičnoj gimnaziji „Paulinum“ u Subotici. Manji dio radnog staža ostvaruje u Ljubljani, a veći dio u kombinatu „Borovo“ u Borovu (do 1991.). Od tada živi u Bođanima gdje se bavi poljoprivredom. Pjesme piše od 1966., a objavljuje ih svojedobno u listu *Borovo*, u katoličkom mjesečniku *Zvonik*, kalendaru *Subotička Danica*, *Hrvatskoj riječi* i somborskom listu *Miroљub*, časopisu *Nova riječ* i u zbirkama *Lira naiva*. Pjesme su mu objavljene i u knjigama poezije u Rešetarima, a uvršten je u antologiju manjinskih pjesnika *Trajnik* te u časopisu *Kolo* Matice hrvatske u Zagrebu. Zastupljen je u zbirkama:

U beskrajima zemlje i neba – antologija pjesništva Hrvata u Vojvodini na prijelazu tisućljeća (Subotica, 2016.) i *Odsjaji ljubavi – panorama suvremene duhovne lirike Hrvata u Vojvodini* (Subotica, 2015.).

Pjesnička djela: *Šokačke radosti i tuge* (Subotica, 2001.), knjiga poezije za djecu *Čudan ovaj bili svit* (2012.), te *Svitanje ri(je)či* (Vinkovci, 2016.). Koautor je dviju zbirki pjesama grada Vukovara *Četvrta smjena* (1980.) i *Krijesnice* (1982.).

Marica Mikrut

MILOST TVOJA

Hvala Ti na zagrljaju svakoga jutra
na mirisu klasja, pjevu ptica što me
bude u zoru. Hvala Ti na suncu
i svagdašnjem kruhu na stolu.

Milost Tvoja svijetli poput sunca,
milost tvoja dolazi iz ranjena srca.

Pružraš mi ruke, vodiš preko porušenih
mostova moje sebičnosti i taštine.
Na ispruženim dlanovima Tvojim
ja ugledah svoje ime.

Milost Tvoja svijetli poput sunca,
milost Tvoja dolazi iz ranjena srca.

Ti ne spavaš, bdiješ kraj mene,
izbrojao si dane i nevolje moje.
Bože, snovima mojim prolaze
krikovi i velikih sumnji sjeme.

Milost Tvoja svijetli poput sunca,
milost Tvoja dolazi iz ranjena srca.

Bože moj u blistavom jutru
Blistaj kroz mene, siđi u dolinu
mojih maštanja i podaj mi obilje
ljubavi i praštanja.

Milost Tvoja svijetli poput sunca,
milost Tvoja dolazi iz ranjena srca.

ODLAZI TUGO

Odlazi, tugo, zatvori za sobom vrata.
Ti stvore što slijediš godine i sve dane moje,
ti što otvaraš nezaliječene rane.
U bore se skrivaš, u zamagljenom oku prebivaš,
te nesigurne korake moje slijediš
i rugaš se.

Odlazi tugo, zajaši svojega ata, iz bisaga
 pusti zarobljene snove, da moja duša
 čežnjivo sanja dane nove.
 Odlazi, tugo, da ti ne vidim traga.
 Želim spokoj i mir, od svega blaga.
 Ne okreći glavu i ne ruši za sobom
 pozlaćene mostove.
 Ja ću u tišini čekati zagrljaj neba i milost
 za odavno izmoljene molitve.

SAN

Noćas sam te sanjala, majko,
 na postelji od oblaka, jastuk
 izvezen zvijezdama natopljen suzama.
 U marami crnoj kraj prozora sjediš
 i gledaš u daljinu očiju blijedih.
 Lice lijepo, borama ni traga,
 ruke bijele, nježne i meke.
 Pogled miluje zelenu ravnicu,
 i horizont što spaja nebo i zlatno klasje,
 pogled koji zrači neku čudnu toplinu.
 Oh, kako sam se zaželjela, majko, tebe,
 i tvoju blizinu.
 Zlatno klasje na vjetru talasa, njiše se
 poput brodice na vodi.
 A ti stojiš sred žitnoga polja,
 i makova crvenih.
 U naramku otkos pritisnut na grudi,
 starice moja, golubice moja, koliku čežnju
 u srcu mi budiš.
 Otac u svečanom ruhu, o ramenu
 torba, sirotinjska, puna zrnelja zreloga žita.
 Uzme, baci u visinu.
 Poletješe zlatne sjemenke –
 kad ono u tvoje krilo padoše
 žute kruške ječmenke.
 Otvorit ću prozor svojega srca
 da uđu zraci mirisnog sunca.
 I tad moja duša nek se veseli nadolazećoj zori,
 jer sanjah anđela koji me sa neba još uvijek voli.
 Kažu da majke ne umiru i kad nisu s nama...
 I onda smo u molitvama njihovim,
 kad nas stignu nevolje i obuzme tama.

Marica Mikrut je rođena 1953. godine u Sonti. U Somboru je završila srednjoškolsko obrazovanje, gdje i sada živi kao umirovljenica. Članica je UG „Urbani Šokci“. Pjesme su joj objavljivane u kalendaru *Subotička Danica*, katoličkom mjesječniku *Zvonik*, *Miroljubu*, časopisu *Nova riječ*, zbirci pjesama pučkih pisaca Slavonije, Baranje i Srijema, *Slovom i Snom* (Rešetari), glasilu *Otac Gerard*, u zbirkama *Lira naiva* te u knjizi *Odsjaji ljubavi : panorama suvremene duhovne lirike Hrvata u Vojvodini* (Subotica, 2015.)

KRUV NAŠ SVAGDANJI

Naši su stari kadgoda jili
 kruva od osam dana
 zadovoljni su bili
 što jim Stvoritelj i toliko do
 Oduvik su se pobožno molili
 o adventu i u korizme uredno postili
 i pisme svete pivali
 prid spavanje su dicama
 starovircke pripovičke dugo pripovidali
 A dica ko dica
 svemu su se radovala starije pošivala
 al vazdan jednu veliku želju imala
 Ne bi marila svaki dan za večeru
 u šake latit komadeš kruva
 masna posolita popaprita
 a mekana

NAŠI STARI

Kadgod naši stari nisu čitat, a ni pisat znali,
 al su zoto u divanu umilnomu uživali.

Nikada za škulu nisu puno vrimenta imali,
 odmalena vridni bili i samo su radit znali.

Bili oduvik svinjari i svačije dobre sluge,
 najvridnije su radili, povazdan za nike druge.

Znali su na čošu igrat, lipo pivat i divanit,
 iz duše se Bogu molit, svetom pismom viru ranit.

A svojima su dicama, od starina što su znali,
 sa kolina na kolino pripovičkom prinašali.

Pisme, igre, što imadu, starovircke običaje,
 ostavili nama čuvat dok nas ijednoga traje.

PISMA PRAOTACA

Naši stari, sa kamena tvrda,
iz rodnoga doma su bižali
za sobom najdraža ostavljali brda,
od turskoga bisa spasa su iskali.

Radosna je Gospa nji vodila
i njezine oči, uvik blage.
Na krilima vire čeljad je nosila,
molitvom i pismom davala jim snage.

Daleko ostavili i Savu,
za novima jutrima su išli,
tražili su nadu, novu zoru plavu,
pa su i veliki, mutni Dunov prišli.

Gospa našla utočišta nova
za svu čeljad koju je vodila,
u prostranstvu priko plavoga Dunova,
di su se nebesa sa žitom spojila.

Još i danas, u blaženu miru,
tu, nuz Dunov živi podosta Šokaca.
Nosu lipa ruva, u tambure sviru
i pivu daleku pismu praotaca.

Ivan Andrašić (Sonta, 1955.) novinar, pjesnik. U rodnom mjestu završio je osnovnu školu, a gimnaziju u Somboru. Poeziju piše od gimnazijskih dana. Pjesme su mu objavljene u više zbornika (*Rešetarski susreti pjesnika*, *Banatsko pero*), u kalendaru *Subotička Danica*, časopisu *Nova riječ*, redovito sudjeluje na susretima pjesnika „Lira naiva“ gdje su mu u istoimenim zbirkama objavljene pjesme. Zastupljen je u zbirci poezije *Odsjaji ljubavi – panorama suvremene duhovne lirike Hrvata u Vojvodini* (Subotica, 2015.).

Katarina Čeliković

BOŽIĆ TI SE UBOŽIO!

U dan hladan zimski
dobro je onako domaćinski
u svijetu koji diše babilonski
prečesto i farizejski
u kojem caruju brzi i drski
uzeti pogled čist, djetinji
po uzoru na betlehemski
od zemlje do neba divovski
i postati najmanjima bliski
brat i suputnik zemni

Jer ti se Bog približio
i u djetetu nastanio
za Dobro te raspoložio
kako bi ruku ispružio
usamljenog potražio
pažnjom ga okružio
na hrabrost odvažio
tugu ublažio
radost umnožio

Srce i dom bratu otvorio
Božić u njemu ubožio
u neraspadljivo uložio
i za Vječnost uknjižio

MRTVI

U dvorima mrtvih sasvim je tiho,
u njima ugasle oči svijetle.
Prvi susret očiju s nebom
u doseglj čeznji,
nada potragu završava.

Tražimo, tražimo do kraja
bez čuđenja i pitanja
bez mijenjanja
smisao bivanja.

Kada nas okruži tišina
topi se strah
raste dubina.

U pohodu mrtvima
nečujni koraci ne bude ih,
pokrivač ljubavi prostiru.
Tamo gdje poštuju mrtve
ljudskije je živjeti.

USKRS

Kad kažem Uskrs
tad zatitra srce
i danas nije jučer
već nada u sutra
u kojoj zbilja kruta
ne vlada već mir
slavi svoj pir.
Kad kažem Uskrs
volim bez razlike
jer su mi mile
i kad vjeru
svoju javno kriju
duše ljudske
prevrijedne.
Kažem – Uskrs!

GLASNA TIŠINA

U borama je skrio blagu tugu
zaustavio glas čist kao izvorska voda
i protjeran u samoću
sastavio život bez dnevnog hoda.

Tišina bez riječi u trudnosti rasla
i čovjek odluči postati korito
slažući u se sjećanja ugasla
čisteći ih kroz gusto sito.

Kristalno čista iz korita izronila ljepota
nestala davno u bukama riječi
progutana kao nekoć Atlantida.

Za susret s njom trebao je stati
i da bi u nju mogao gledati
čovjek je ušao u tišine dubinu.

Katarina Čeliković (Varaždin, 1960.), knjižničarka, publicistica. Na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu diplomirala je (1983.) komparativnu književnost i rusistiku. Od 1986. radi u subotičkoj Gradskoj knjižnici, a od 2009. menadžerica je kulturnih aktivnosti u Zavodu za kulturu vojvođanskih Hrvata. Piše poeziju i prozu. Dobitnica je Antušove nagrade za doprinos kulturi bačkih Hrvata-Bunjevaca za rad u katoličkom mjesečniku *Zvonik* (1997.), a za organiziranje Dana Balinta Vujkova Kulturno-prosvjetna zajednica Općine Subotica dodijelila joj je posebno priznanje „Dr. Ferenc Bodrogyváry” (2005.) Izvršna je urednica časopisa za književnost i

umjetnost *Nova riječ*.

Poezija joj je objavljena u kalendaru *Subotička Danica*, glasilu *Otac Gerard*, Hrvatskoj književnoj reviji *Marulić*, časopisu *Nova riječ*, glasilu *Otac Gerard*. Zastupljena je u zbirci poezije *Odsjaji ljubavi – panorama suvremene duhovne lirike Hrvata u Vojvodini* (Subotica, 2015.).

Mirjana Jaramazović

KAKVE SU OVE GODINE?

Kakve su to ove godine,
moj Uskrsli Gospodine?
Ljudi zalutali u masi...
O, kakvi su to glasi,
moj Gospodine?

Kakve su to godine,
o, moj Gospodine,
kad čovjeku se
strahom prijete?

Da podvit mora šiju,
zbog ljudskog grijeha, hule,
a laž ko svoju priznat,
iz tuđe utrobe trule?

Vraćam se Tebi i Križu,
i mada crvi već gmižu
po koži, noktu i kosi,
ja želim Tebi se klanjat!

Da!
Ove će godine,
moj Uskrsli Gospodine,
žetva se teška kositi!

Stisnut ću svjetiljku s uljem,
da vidim i da čujem,
kada u Slavi dođeš

... da može bolna i trošna
od grijeha duša mi posna,
za Ljubav
zadnji put prosit!!!

MAJKA NADE

O Marijo, Majko Nade,
po anđelu što poznade
Uskrs što se ima roditi,

oko sebe sve rušeći
... i od straha, dok sve prljaš
u niz zamki padajući?

... i dok padaš, to sve dublje,
ne gledaš na Zrak sa neba,
nego grabiš zlato, srebro,
jer ti baš to sada treba!

To što zbiraš koje trune,
u Vječnosti prođu nema!
Kada bljesnu Božje munje,
u prah će se raspast stijena!

Želiš spasit život zemni,
o, otužno ti, stvorenje!
Za dan, mjesec, il godinu,
pristaješ na uništenje!

Pristaješ na jeftin zajam,
a dao si Nemjerljivo!
Zagrlio laži jaram,
dao mrtvo, za Sveživo!

Mirjana Jaramazović je rođena 1960. u Subotici gdje je završila Srednju školu prevodilačke struke. Poeziju piše dvadesetak godina, a javnosti se predstavlja u zbirkama *Lira naiva*. Pjesme su joj objavljene u kalendaru *Subotička Danica*. Zastupljena je u zbirci poezije *Odsjaji ljubavi – panorama suvremene duhovne lirike Hrvata u Vojvodini* (Subotica, 2015.).

Pjesničko djelo: *Hajdemo zajedno* (Subotica, 2010.) te istoimeni CD u Zagrebu na kojem su njezine uglazbljene pjesme u izvedbi kćerke Marije.

Ljiljana Žegarac-Tenjović

MOLITVA PRESVETOJ BOGORODICI

Bogorođice Djevo,
jedina čista i blagoslovljena,
milosti budi puna
za žene koje nikad
zanjihale nisu
u kolijevci dijete,
za sve nas neblagoslovljene,
što od mladosti rane
nebeske svoje dâre
na oltar Svevišnjem
u šutnji prinosimo smjerno.

Bogorođice Djevo,
utjeho žalosnih,
radost nebesku daruj službenicama Tvojim
što odrekle su se zemaljskog puta
drevnog, od Gospoda zadanog, i
zaputile se stazama neznanim
vječito zagledane u
ptice nebeske i dolove zelene,
za žene što umjesto djeteta
već stoljećima u naručje privijaju
oblake i zvijezde, šume i lugove vjetrovite ...

Bogorođice Djevo,
Kraljice angela, ljestvice nebesna,
utjehe blage tražim
za sve žene koje odmalena
opijene neba ljepotom
pričešćuju se suncem, biljem,
rastinja mekotom,
koje vole sutone i samoću i
samo riječju i maštom
život iznova stvaraju i pokreću.

Bogorođice Djevo,
živote, radosti i nado naša,
milost svoju udijeli
nama što treperave poput jasike
navješćujemo cvjetanje trešnje,
oslušujemo šapat ljetnog lahora il'

sa zlatnim smetovima lišća uvelog
drugujemo sjetno,
što prizvane smo, pjesmama našim,
mudrost Gospodnju zazivati vječno.

Bogorodice Djevo,
o, Marijo preblaga,
blagost molim
za sve nas nesvakidašnje,
izvan svijeta i vremena sadašnjeg,
što nježnost darujemo i ptici i cvijetu i
prosjaku i djetetu što za majkom neutješno plače,
za sve nas blage i pune sućuti tihe,
opčinjene i zanjete,
što svijetu smo vječito čuđenje i
pjesnička svježina.

Bogorodice Djevo,
utočište grešnika, majko milosrđa,
oprosti nam mjesečarske sanje i
lutanja naša bludna,
tijela nam očisti, duše ukrijepi i
blagoslovi dâre naše da Ti
vazda, sa zdenca života,
kao koludrice Tvoje u carstvu pjesme,
raju neposvećenom
porod naš duhovni
prinosimo neoskvrnjeno.

Bogorodice Djevo,
o, preblaga Marijo,
Marijo mila,
Vladičice moja,
Majčice naša,
milosti budi puna
i za mene,
i za mene ...

MOLITVA U PREDVEČERJE

U predvečerje proljetno
sklopih ruke za molitvu večernju...
I osjetih tihi, vjekovni žubor
riječ i patnje iskonske
i uzdaha bremenitih.

utjehu dozivaju kroz eone
tragajuć za životvornim
sjemenom vjere, nade i ljubavi ...

Noć ova
noć je od vijeka,
bremenita slutnjom crnom
i sjenama smrti, dok starica
sablasnog lika, krvlju poprskana,
na pragu obiteljskog doma,
strpljivo, kao sestra vječnosti,
gosta il' putnika namjernika
u hladnoj i jezovitoj dočekuje tišini ...
I sàmo svjetlucavo treperenje zvijezda
i umorni odsjaj mjeseca blijedog
u ozračju ružičastog plavetnila
navješćuju svitanje posvećenih zora,
spokojstvo plodonosnih snatrenja ...

Zato često s nadom
uzdižem pogled k svodu,
prepuštajuć breme vlastite
prolaznosti čempresu sumračnom,
vjetru studenom i noći
utvarnoj pod blještavilom
zvjezdanog roja ...
Slava bezmjerju noći od vijeka
i nedokučivom otajstvu
dubina nebeskih!

Ljiljana Žegarac-Tenjović (Bela Crkva, 1961.), pjesnikinja, prevoditeljica. Osnovnu i srednju naobrazbu stekla je Subotici. Diplomirala je na Filološkom fakultetu u Beogradu. Tijekom studija bavila se novinarstvom, a po završetku studija radila je kao lektorica, potom i kao profesorica književnosti u Petoj beogradskoj gimnaziji. Objavljuje studije, eseje i književne kritike u periodičnim publikacijama. Posljednjih godina radi samostalno, kao vlasnica agencije *Slovesnost* u Beogradu, u svojstvu lektora i korektora. Prevodi s mađarskog jezika na srpski. Sudjeluje u književnom i likovnom životu Subotice i Beograda. Na susretu pjesnika „Lira naiva“ sudjeluje od 2013. godine, a pjesme su joj objavljene i u časopisima *Klasje naših ravni* i *Savremenik*.

I došo taj tren,
što misliš da ni,
puklo sve napola,
spojilo se nespojivo.

Vira križem darivana –
planina se ukopala,
vitar skamenit,
sinja u bunar bacita.

Okolo Pilat do Pilata,
muzikanti dreču,
trube i zlato...
Ti sam, samcat.

Jude ti šapću istinu,
ukaljanu laž nudu,
put izglancan...
Ti sam, samcat.

I sve će nestat!
Klekniceš u prasku,
sagnit glavu do prava,
prste u jedno skršit...

... Zamoljit za svoj križ.

ODGOVOR

Jel postoji vrime?
Za posijati, roditi, živiti,
za umrić...?
Jel' to ovo
što j' juče, danas, sutra...?
Nosi l' Tvoje ime?
Jel' postoji istina?
Čila, napole, mala...?
Ko će ju kazati?
U nju virovati?
Ko će križ nositi?
Jel' postoji ljubav?
Do smrti, novog života?
Bila i čista
ko Tvoje suze?

Josipa Dević

ČUĐENJE

Zašto mi udahnu pjesnika dah
i strune na duši lake, tanane
kad zemaljski puti tako su kruti
a vriskove staze nimalo lagane?
Kako se piše scenarij života,
po kom receptu težina se važe?
Kako se bira očiju boja
i koliko ljubavi u srce stane?
Jesu li možda mjere pretekle,
pa kao rasipnik ponekad zemljom hodam?
Ili blaga Tvoga čuvar ne znam biti
kad vrlina i mana stalna je borba?
Ti, koji znaš sve moje dane
i slabosti moje koje će mi suputnice biti
čuđenju mome kraja nema
kako li si zarad moga spasa
sebe u njima uspio skriti.

PRIGRLI

Prigri me, Gospodaru svemira!
Prigri Ti kom glava
od svih bogatstava svijeta
na jastuku od križa leži.
Prigri jer ponestaje mi snage i
kao da cijeli svijet probuditi me želi.
Dok sva mi snaga u djeteta snu je
do kojeg ne dopire okrutnost ovih java
i koje vidi Te u svemu
od početka svijeta do njegovog kraja.
I gledajuć ga kako se nevinošću raja njemu smiješi
s njim, ja, djevojčica sa žigicama ovih dana,
dok ne usnem svoj zadnji san
vjerujem da život cijelog svijeta
unatoč svemu
u malom plamenu Oltara sigurno treperi.

Josipa Dević (Split, 1966.) pjesnikinja, publicistica. U Splitu je pohađala osnovnu školu. Iz Smartina na Braču 1981. dolazi u Suboticu gdje je završila srednju Medicinsku školu. Urednica je i voditeljica emisije „Biti blizak Bogu i čovjeku“ i „Ja to tako“ na Radio Mariji Srbije gdje uređuje i Kutak duhovne lirike.

Autorica je Križnog puta mladih, te više duhovnih igrokaza. Poezija joj je objavljivana u zbirka-ma *Lira naiva*, časopisu za književnost i umjetnost *Nova riječ*, katoličkom mjesečniku *Zvonik*, kalendaru *Subotička Danica*, *Glasu koncila*, *Hosani*, *Duhovskom plamenu*, *Bračkoj crkvi* kao i na kršćanskim internetskim stranicama. Zastupljena je u zbirci poezije *Odsjaji ljubavi – panorama su-*

vremene duhovne lirike Hrvata u Vojvodini (Subotica, 2015.). Uglazbljeno joj je šezdesetak pjesama.

PSALMODIJA RAVNICE

I.

Bože naše ravnice,
 daješ plodnost njivama,
 suncem budiš život,
 vjetrom dozivaš oblake,
 rosom umivaš žita.
 Suncokreti okreću glavu,
 lahori šuščaju u vlatima.
 Ševa te slavi pod nebom,
 pijetlovi dozivlju zoru,
 fazani uspavljaju sumrak,
 a srne piju jutarnju rosu.
 Tišina pokriva noć,
 a grlice razgrću osvit.

II.

Bože naroda moga,
 Ti si Bog moj!
 Ti si Bog mojih predaka,
 Bog mojih djedova i očeva,
 Ti si Bog naroda moga.
 Ti si Bog domovine moje.
 Ti si nas doveo na ove ravni,
 dao nam beskrajna polja.
 Donijeli smo sa sobom križ.
 A sad nam zatiru ime,
 i duh, i vjeru.

III.

Bože našega kruha,
 i Dužijance naše.
 Dao si nam obilan urod
 za kruh naš svagdašnji
 i za Hostije na oltaru.
 Ruke uzdižemo
 hvaleći tebe
 za dobrotu tvoju.
 Koljena prigibamo

moleći tebe
za milost tvoju.
Novi kruh tebi prinosimo.
Novi kruh ljubimo
i u njemu sav napor,
i znoj i muku tolikih ruku.
Novi kruh blagujemo
na oltaru Crkve i naših obitelji.

SLUTNJA USKRSA

Mlada žita
su obukla svilu
od rosnihi kapi i čekaju...

Njive su zaogrnutе
svečanom tišinom
kao i čuvari Božjeg groba
u crkvi.

Samo pokatkad škripnu
teška crkvena vrata
i ljudi šapću molitve.
A onda koraci i šuškanje
ispune tišinu.
Dok se nižu Očenaši
blagoslovljena voda
pada na posvetilište,
i miris tamjana.

A zvona,
već zanjihana,
samo čekaju sumrak
da razbiju tamu u srcima,
i zazvone:
Aleluja! Isus je uskrsnuo!

SUZE

Duša se moja k Tebi
privija
grlim
Tvoje raspete noge
plačem

suze moje
oživljuju
Tvoje rane
iz njih se
slijeva
Ljubav
i pere moju dušu

Blaženka Rudić (Bikovo, 1966.), pjesnikinja. Redovnica je Kongregacije sestara svetog Dominika. Diplomirala je na Institutu za crkvenu glazbu, Katehetskom institutu i Institutu za teološku kulturu laika. Orguljašica je i katehistica u nekoliko župa u Vojvodini i Hrvatskoj. Trenutačno živi u Korčuli. Pjesme i prozu objavljivala je u periodici *Bačko klasje*, *Zvonik*, *Subotička Danica*, časopisu *Nova riječ* i dr. Zastupljena je u zbirkama: *U beskrajima zemlje i neba – antologija pjesništva Hrvata u Vojvodini na prijelazu tisućljeća* (Subotica, 2016.) i *Odsjaji ljubavi – panorama suvremene duhovne lirike Hrvata u Vojvodini* (Subotica, 2015.).

Pjesnička djela: *Dragocjena blizina* (Subotica, 2001.), *Povratak iskonu* (Subotica, 2016., 2017.)

Tomislav Žigmanov

KRASOVI ODAZIVA

Od mûka mùka
razliježe se u puka
po svijetu buka.

Môra uz to mòri –
rijeka patnji
u zboru rumori.

Umor od sveg,
ko môra prostran,
bezdani je uteg.

I jeca duša, onda,
pršti od suza ona
povazdan i sva...

... I bude tako,
bude tako
sve do zova...

Zova Iskona,
koji žudi
vjeru nijem!

Zova Ljubavi,
koja traži
voljâ plijen!

Zova Istine,
koji vapi
odaziv slijep!

Ako toga bude –
grljenja, ah,
Toga Dobroga,
tad, uz predan
u Ljubavi rad,
radost ljude
krasi trajna sva.

služila zatajno crkvi, Bogu i ljudima vedra
50 godina dobra sestra
Terezija Mačković –
časna *bila*.

Bila časna –
Mačković Terezija
sestra dobra 50 godina
vedra ljudima, Bogu i crkvi zatajno služila,
svjedočila bezuvjetnu ljubav
po svijetu smjerno,
zadobila ju u čistinama srca
i usidrila za život tako mir.

Vjerna se ogrnut
Anđela haljetaka,
za bjelinama čednim,
zagledana u daleke zvijezde,
uzdana u Nebo,
iz žari nada krenula,
neposustala, bosa,
sa Čikerije te u mukama,
ustala iz patnji suza,
još za *rana*, davno...

ZALUD, NA KRAJU, (NI)JE SVE

Potiho,
no uz napor,
otidoh
stubama
do kata sedmoga
pješice
lagano
subotičke bolnice
u nadi susreta
života
na kraju.

Radi, kažem,
susreta
na kraju života
župnika u miru
Andrije K.
otidoh

uz napor,
no potihu,
do kata sedmoga
stubama pješice
lagano
subotičke bolnice...

I zalud,
na kraju,
sve –
i napori svladanih stuba nanijetih boli
i hodovi preko katova postavljenih zapreka
i nade susreta za ljudskim licima srca
i tihosti htijenja za oprostima poraza
i laganosti želja za dobrim spasima na nebesima.

I zalud, rekoh sve,
zbog vratiju
nedanoga otvora.

I zalud, rekoh sve,
za ovdje
dok je
tijelo i ponos
vlasnik sloboda!

Jer
i napori svladanih stuba nanijetih boli
i hodovi preko katova postavljenih zapreka
i nade susreta za ljudskim licima srca
i tihosti htijenja za oprostima poraza
i laganosti želja za dobrim spasima na nebesima
vrijući traju
i dalje...

Do konca svega!

KAD ZVIJEZDA I SUZA NEMA

Ivanu Golubu

Zrake zvijezda
nisu,
ne nisu,
okopnile –
tek skriše

se one
u mraku
za oblake
bijele.

A suze?
A suza
u očima
ne manjka –
no ne klize
one niz obraze
već ko šikšo
bridu
u očima.

U noći svetoj
kroz dite Bog u plaču
grmi spasenjem!

Korizme plam jak –
jecaji muka zvone
prtinom spasa.

Krunice patnji –
Bunjevački put križa
a Šime nema.

Te božoruže!
U svibnju pobožnosti
oltar zarile...

Tomislav Žigmanov (Tavankut, 1967.), književnik, filozofski pisac, esejist, publicist. Diplomirao je filozofiju u Novom Sadu. Živi i radi u Subotici. Glavni je urednik *Godišnjaka za znanstvena istraživanja* Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata i časopisa za književnost i umjetnost *Nova riječ*. Piše pjesme, (refleksivnu) prozu, eseje, studije i znanstvene radove iz zavičajne povijesti, kulture i književnosti Hrvata u Vojvodini te filozofijske radove, poglavito iz praktičke filozofije u širem smislu, zatim etike i filozofije religije. Objavio je sedamnaest knjiga, od kojih su neke i nagrađene kako u Vojvodini tako i u Hrvatskoj. Član je Hrvatskog filozofskog društva, Društva hrvatskih književnika i Društva književnika Vojvodine.

Pjesme su mu uvrštene u više zbirke, među kojima su antologija manjinskih pjesnika *Trajnik*, časopis *Kolo* Matice hrvatske u Zagrebu, *U beskrajima zemlje i neba – antologija pjesništva Hrvata u Vojvodini na prijelazu tisućljeća* (Subotica, 2016.) i *Odsjaji ljubavi – panorama suvremene duhovne lirike Hrvata u Vojvodini* (Subotica, 2015.).

Pjesnička djela: *Raskrivanje : o svijetu i životu* (Subotica, 1998.), *Bunjevački blues* (Subotica, 2003.), *Bez svlaka mraka* (Subotica, 2005.); *Minijature vlastitosti : krajolici života i životopisi zavičaja* (Zagreb, 2014.), *O čuj, puče, hai(=j) ku(=a) o viri s piska*, (Subotica, 2017.) i *(Po)Čuj haiku s piska* (Čikerija – Đakovo, 2020.).

Željka Zelić Nedeljković

BOG KOJI PLAČE

Iskezi mi se u lice
niotkuda
cijeli život,
sklonjeni pogledi
ubrzani koraci
stisnuti novčanik
i torba u ruci –
kroz zrcalo dječaka
što u studen prosi;
Čupava kosa,
poderana koljena,
musave usne,
crno pod noktima
krmeljave oči
kroz koje i smrt
boljom biva
od života onih
koji samo prođu,
od onih koji sude
upiru prstom
mašu statistikama
istjeruju pravdu
psuju i pljuju
i u topli dom se vrate;
I nitko da glavu prigine
i ugleda Boga
koji plače.

BOŽIĆ S NEBA

Promrzlim cestama
snijeg škripi –
zvijezda Čovjeku
znakom bi –
plač djeteta
Spasenje javlja –
rođenje što
Božić nam posta.

Željka Zelić (Subotica, 1980.), novinarka, književnica. Osnovnu i srednju školu završila je u Subotici, a studij novinarstva diplomirala je na Hrvatskim studijima Sveučilišta u Zagrebu 2007. Živi i radi u Beogradu. Dobitnica je subotičke nagrade „Dr. Ferenc Bodrogvári“ (2016.) za knjigu *Slikam te riječima*. Pjesme i prozu objavljivala je u periodici: *Zvonik*, *Subotička Danica*, časopisu *Nova riječ* i dr. Zastupljena je u zbirkama: *U beskrajima zemlje i neba – antologija pjesništva Hrvata u Vojvodini na prijelazu tisućljeća* (Subotica, 2016.) i *Odsjaji ljubavi – panorama suvremene duhovne lirike Hrvata u Vojvodini* (Subotica, 2015.).

Pjesnička djela: (*intimna*) *Kronika srca* (Subotica, 2013.), *Slikam te riječima* (Subotica, 2015.).

Anita Đipanov Marijanović

MOLITVA

Kad bi, o, kada bi molitvu mogla Ti svoju opisat!
 Bila bi sva zbijeni, stisniti atom.
 Neravna i rapava.
 I modre, jarke boje.
 Zaledita. Sjajna. Kristalna. Izdaleka ogradita i svoja.
 Odjek divova u daljinama.

Ne bi bila bezlično mrmljanje u jami krkolja života.
 Da samo ispiješ dane, šutajuć zrnca noći onako usput,
 kroz misli što bludniče ništavilom brez maski...
 Ne bi saplitala se tavnim sobama,
 ni čistom, utrnitom svitlosti pogače, nit mrakom prljavim.
 Ne bi spadala zaprljana prljavom virom, i prljavom, pokida-
 nom nevirom.
 I nadanjima.
 Uprašitim k'o pendžer podruma kroz koji unilazi tek svitlosti
 trag do nigdi.
 Do ničeg.
 Do izgladnite mase s obilježitim krvnim zncima, nerođenih,
 zaboraviti...
 I tvoji, i naši nikaki.
 I sve u krug do nikad, do početka.

Kad nacrtat bi ti mogla, ne bi duša, ne bi voda, dosta struna
 srmeni imala.
 I ne bi ruke bavile se čvorovima, neg nebesima što trube dav-
 ne dveri otvaru.
 Daleka si, davna, u vrimenu davnom.

Kad bi oprat ti mogla, iz duboki brazda zapisani posikotina,
 kud vrime u krti sud sitno se lomi,
 svaka pora, svaka brazda, žednu mene napojit bi tila.

Tad duša bi suva kazala sve.
 Kad boje zrile masline imala bi.
 Kad bilo bi godina da pripovijdanja rodu.
 Moj vik, za Tebe malo je.

Da kažu.
 Da čutu.
 Da moltivu Nebesima pošalju...

NJEGOVO ZRNCE BESKRAJA

Moj Bog me stvori u pradoba,
oblikovana sam još od vječnosti, odiskona, prije nastanka zemlje.
Rodih se kao svjetlost života dok još ne bijaše pradubina,
dok nije bilo izvora obilnih voda.
Rodih se od iskona Njegove ljubavi
kad je povlačio krug na licu bezdana.
Igrajući se na granici svemira,
Gospodin me stvori kad još ne bijaše ni početka zemaljskom prahu.
Bila sam kraj Njega i u Njemu, Njegovo zrnce beskraja.

UČITELJU

Riči sam međ'slovima sinapsi tražila
i vatala Ti mrižom nasukani psalama
s otkucajima radosti akorda.
Lovila Ti na grimiznim sprudovima srčani pretkomora
u plavičastim vodama ruka Genezaretskog jezera.
Upila Ti u lomljavi zvona.
Odnela Ti u odjeku ljubavi
dušama koje su izgubile krila.

Anita Đipanov Marijanović (Sombor, 1987.), dipl. kineziolog. Osnovnu školu završila je u Monoštoru, a nakon srednje medicinske škole u Somboru diplomirala na Visokoj medicinskoj školi u Beogradu. Članica je pjevačke skupine „Kraljice Bodroga“ te literarne sekcije u KUDH-u „Bodrog“ u Monoštoru. Prve pjesme je objavila 2007. u zborniku *Lira naiva*, od kada redovite sudjeluje na ovoj pjesničkoj manifestaciji. Zastupljena je i u zborniku pjesama *Preobrazba zrna* (Rešetari, 2011.), kao i u *Iskre vječnog sjaja*, udruge pisaca i pjesnika „Tin Ujević“ (Gunja, 2012.). Pjesme su joj objavljene u kalendaru Subotička Danica, a zastupljena je i u zbirci *U beskrajima zemlje i neba – antologija pjesništva Hrvata u Vojvodini na prijelazu tisućljeća* (Subotica, 2016.).

U MAGDALENINU POLJUPCU

Bježiš. Preklizavaš stijene i niske krovove
povlačeći za sobom posteljno rublje sa štrika.
Samo oblak trošne zemlje ovog usahlog grada
svjedoči, o tvom odsustvu, i pokoja kaplja krvi –
oh, nagazio si u kamenjaru na čuvarkuće,
sjekutići vjernog psa dohvatili su ti tabane –
bježiš bos. Sandale nisi stigao da obuješ.

Može biti da si predosjetio ili načuo nešto.
Nikada potpuno uljuljkan u svoje strasti i želje –
možda su ti stopala već toliko izranjena da ne znaš
biti opušten i neoprezan – za razliku od mene.
Čula sam tvoje disanje – ne njihovo,
osjetila samo tvoje tijelo – ne i njihovo,
samo tvoje – ni svoje, a kamoli njihovo!

A voliš – voljeti moraš, pa makar i mene –
voliš me, iako si pobjegao. Neovisno muško ili žensko
samo uhvaćeno preljubničko tijelo biva kamenovano.
Ti bježiš, a mene nisi uhvatio za ruku, povukao sa sobom.
Uhvatili su me oni onim svojim prostim pogledom, dodirom,
zloslutnim osmijehom koji cupka na rubu usana –
stvorenih, oh, za sveto, a zlorabljenih prečesto.

Na koljena padoh – jer za što drugo koljena imam
doli za poklon i pad – ljubim prašinu koju vjetar
tako lako raspuha – oh, u poljubac da si mi se skrio!
I nije me osudio Bog – ni oprost ne trebam tim – a tko će
tebi, što si kao gonjen smrću od ljubavi pobjegao,
oprostiti. Bježiš. Suzne kletve već je izvukao Sunca sjaj.
Ti bježiš – ja zemlju neplodnu suzama zalijevam.

ZAKOPANSKI ISUS

Frasobliwy Jezus

Prepuna poljana kamenja i
mramornih ploča – skrivaju
puk pobožno upokojeni.

Samo tvoj lik stoji.
Umnožen do u beskraj
poljske budućnosti i povijesti.

Podbočili su te, umorenog
čekanjem. Kralja. Kaplje krv
grimizna pod vijencem trnovog zlata.

Prebrajaš li slobodne parcele
koje se životom na lutriji troše
ili si zaspao prije ovčice stote?

Od borbe s vremenom digao
si ruke. Snužden. Pretvorio si se
u kamen tvrđi od vlastite muke.

Na Tvoju sliku i priliku stvoreni
zauzvrat Te stvaramo, velika i mala,
na vlastitu sliku zabrinutog stada.

MARIJA U MUCI DJECE

Dobuje voda s neba.
U sumraku
svaka kaplja
kože ugarak.

Scensko bije svjetlo,
dirljiva je opsjena.
Od hladnoće
ne mogu pomaći
prste na nogama.

A ti nisi primijetila
svoje zgaženo tijelo
ni snagu vlastita odjeka
(ni kiša je li ova,
je li ista ili neka
druga-treća padala).

Cijela pružena
jednako ka času
vječnog susreta,
cijela pod čovječanstvo
jednako prostrta

(ruku raširenih
kao Sinu
odmetnicima).

Priziva kiša s neba
iz časa u čas.
I kapljica umiva,
umiva, neka
umiva nas.

SREBRNA STAZA

Sjajna kosa
noćnog neba,
zemlje
vječita težnja
u meni
odsjaj je našla,
za ruku me povela
srebrnom stazom.

Na čas jedan
stadoh
i sada znam da
u taj tren
samo jedan
svetosti se dadoh.

Zavičaju,
što su oči poslije,
koža, riječi,
san i brat?
Odnarođenik olovni
sam sam sebi,
zvečke žal.

Među svojim
nisam svoj
s trunkom neba
potucan zemljom
prašnjavom.

Nevena Mlinko (1988., Subotica), pjesnikinja, publicistica. U Subotici je završila gimnaziju prirodno-matematičkog smjera te je upisala i završila studij srpskog jezika i književnosti na Sveučilištu u Novom Sadu. Poeziju, prikaze, kritike i studije objavljuje u domaćim časopisima za književnost, umjetnost i znanost *Klasje naših ravni* i *Nova riječ*, dok u katoličkom mjesečniku *Zvonik* objavljuje prikaze knjiga u rubrici *Spektar riječi*. Zastupljena je u zbirkama: *U beskrajima zemlje i neba – antologija pjesništva Hrvata u Vojvodini na prijelazu tisućljeća* (Subotica, 2016.) i *Odsjaji*

ljubavi – panorama suvremene duhovne lirike Hrvata u Vojvodini (Subotica, 2015.).

Darko Baštovanović

KRASOTE, ČISTOTE

Osjeti,
uskoro će svanut.
Znaj,
prelijepo ti lice, Marijo.
Bačka hladnoćom okovana,
a zime nigdje.
Uskoro će svanut,
sa mnom si, Marijo.
Sad prečistoga kruha
treba blagovat.
Svanut će.
Još jedna zora
u dušu se urezuje.
I znam,
o kako znam, Marijo.
Na tlu ovom,
živi će se utjelovit.

TEK ČOVJEK

I padne,
tek tako,
na zemlji,
hladnoj.
Čovjek jadan,
okrvavljenih dlanova.
I ponovno iste
skupi.
Zahvaljujući
predobrome ocu.

PRED GOSPOM LURDSKOM

Pogled roditelja
pod suzama
loze Davidove
pretvarajući se u slapove
produbljuju plač matere.

Predobre. Prenježne.
Molitve darovane,
nade ište.
Čak i tu, baš ovdje.
Dok predvečerje
daljine zapada cjeluje.
I isti oni, nedostojni,
stoljetni kruh lome.
Snijuć krv i tijelo,
snijuć spasenje.

PRIZOR IZ HRAMA

Tamjanske arome, pune
građevinu praznu i hladnu,
mrmļajuć glasove jedva čujne,
tiskaju se bijednici čekajuć kaznu.

Prilike svete, uz oltar i svijeće,
opslužuju plač staroga fratra,
bez svjetine praznoglave da se kreće,
što jecajuć stala bi pred nebeska vrata.

I baš na tome mjestu, gdje
svaki stvor svoje mjesto ima,
jaganjci nevini sigurni zableje,
tanušni Angel plavokos glavom klima,
tužan nad raspletom ljudske odiseje.

Darko Baštovanović (Novi Sad, 1989.), politolog. Osnovnu školu završio je u Beočinu, a srednju u Novome Sadu. Po obrazovanju je master politologije i master europskih studija, uposlen kao međunarodni tajnik u Hrvatskom nacionalnom vijeću. Objavljuje radove na teme etniciteta, prava manjinskih zajednica i multikulturalizma u tuzemnoj i inozemnoj periodici, s posebnim naglaskom na hrvatskoj manjini u Srbiji. Piše pjesme, poetske drame, književnu kritiku i eseje. Pjesme su mu objavljene u časopisu za književnost i umjetnost *Nova riječ*. Pjesničko djelo: *Cijeli cjelovi tuge* (Subotica, 2020.).

**KNJIŽEVNOSTI
U PRIJEVODU**

Nova riječ kao časopis za književnost i umjetnost Hrvata u Vojvodini nastavlja s praksom prikazivanja književnosti naroda s kojima na ovim prostorima stoljećima živimo. Na taj način djelatno svjedočimo našu otvorenost za interkulturalnu komunikaciju i razmjenu. Ona je posljedica našeg čvrstog uvjerenja da svaki susret s drugima i drugačijima u području kulture može samo obogaćivati prostore vlastitosti. A za tako što su potrebni i dodatni naponi u slučajevima kada su kulturni kodovi vezani uz jezik – mora se tada učiniti prijevod s jezika na jezik. Stoga naše opredjeljenje prikazivanja književnosti drugih naroda s kojima Hrvati u Vojvodini žive pridonosi i razvoju prevoditeljskih praksi, praksi koja je već nekoliko desetljeća u nas u krizi. U ovom dvobroju na stranicama Nove riječi prikazujemo isječak iz književnosti vojvođanskih Slovaka – objavljujemo izbor iz suvremene slovačke poezije, u izboru pjesnikinje Zdenke Valent Belić. /Prijevodi su autorski, a jezičnu redakciju tekstova na hrvatskom jeziku uradila je Katarina Čeliković./

SUVREMENO PJESNIŠTVO SLOVAKA IZ VOJVODINE

Viera Benková

PJEGE

O korijenje života
uraslo u zemlju
spotičem se.
Bježim kroz život.
Moj bijeg slijedi mjesec
i zagledan u moje stope
sije pjege i prah.
Svu noć u mjesečevoj kupki
do krvi
brišem pjege s tijela.
Svu noć kupam se ...

Zorom krvare rane.
Zorom kopni korijenje života.

AROMATIČNA ETIDA

U naručju drveća žutog ploda dunje
u noći do jutra sazrijeva noćna etida.
Tijelo joj oblikuje umilan pogled vrtlara,
u jesen sazrijeva do svoga pravog oblika...

Od noći do jutra, od osvita do zore,
radoznalo listajući s vjetrom u kosi vrta,
etide se pretvaraju u raspjevane balade.
U sjaju ogledala mirisnih dunja
ogledaju se jesenji plodovi vrta.

Dvije dunje na ormaru, dvije mirisne etide
oglasiš se s ploče mojih uspomena...

... za sada sam očvrstnulo rebro davnog lengera,
možda me vjetar odande već sutra otpuše...

KRUG

Izgovoriti sebe i kožu zbaciti,
biti zmijska koža pri presvlačenju,
kada rane svom krvlju zacjeljuju;
izgovoriti sebe čak do daha pjesme.

Izgovoriti sebe i postati oblik riječi,
korijen sjemena, ogledalo vode,
jecaj zemlje u grču Venerinog krila;
izgovoriti sebe i kožu zbaciti.

Izgovoriti sebe čak do korijena pjesme.

(sa slovačkog prevela autorica)

Vjera Benkova (Bački Petrovac, 1939.), novinarka, pjesnikinja, urednica. U rodnom mjestu završila je slovačku gimnaziju, a u Beogradu je studirala slavistiku na Filološkom fakultetu. Radila je kao novinarka u slovačkom tjedniku *Hlas ludu* (1962. – 1975.) i radio Novom Sadu. Bila je urednica kulture u slovačkim vojvođanskim književnim časopisima te na Radiju Novi Sad. Piše poeziju, prozu, esejistiku, priče za djecu (za što je primila republičku nagradu „Neven“). Objavila je dvadesetak knjiga poezije, tri romana, tri zbirke priča... Jedna je od dviju priređivačica antologija – izbora iz stvaralaštva slovačkih žena spisateljica u Vojvodini, Mađarskoj, Rumunjskoj i Slovačkoj.

Na srpskom jeziku objavila je tri knjige poezije. Članica je Udruženja književnika Srbije, Društva književnika Vojvodine i Udruženja književnika Slovačke, te članica slovačkog PENA. Prevođena je na mnoge jezike i zastupljena u brojnim izborima i antologijama. Dobitnica je više značajnih nagrada u Srbiji, Rumunjskoj i u Slovačkoj.

Pjesnička djela (izbor od dvadesetak knjiga): *Majska omama* (1964.), *Dan među ružama* (na srpskom jeziku, 1979.), *Heroica slovaca* (1997.), *Bluprint* (2011.), *Herbarij zemlje* (2017). Ogledala se i u haiku poeziji te je s Etelom Farkašovom iz Bratislave izdala zajedničku knjigu *Lišće na vjetru* (prijevod na srpski, 2018.).

Sam sam, draga pjesmo,
i svaki novi dan mi donosi samo tugu i laž.
Čak je i to nebo što mi visi nad glavom
više neko upozorenje što bi sve moglo biti,
ali se nikada neće dogoditi.

Sam sam, draga pjesmo,
a sunčana svjetlost uzalud traži iskru nade
u mom tmurnom pogledu.
Tamo se već trajno nastanila samo mržnja
i vučja tama.

SJENA SMRTI

Plašim se da neću pronaći riječi
te prave riječi
koje će mi istinu otkriti
koje će mi odjednom odati sve
čak i to tko sam ja a tko ste vi

Plašim se da neću pronaći put
taj pravi put
koji će mi istinu otkriti
koji će mi odjednom odati ljubav
sretnu a ujedno tužnu kao što smo svi mi

Plašim se da neću pronaći snagu
tu pravu snagu
koja sad naše ruke traži
koja će nam odjednom pomoći da savladamo
svijet praznovjerja a grubih laži

Plašim se da neću pronaći riječi
te prave riječi
koje su blago beskrajna
koje će nam odjednom objasniti sve
i svjetlucava vrata raja

Plašim se da ni sada ne govorim istinu
tu pravu istinu
koja nikada nikoga ne krivi
a koja već vjekovima putuje po svijetu
u kome taj tko ljubi žarko više uopće ne živi

TEŽIŠTE PJESME

Umro ti je pjesnik, Gospode,
njegov pepeo su prosuli
na sve strane svijeta
da se slučajno
ne uplete u noge onima
koji stoje na raskrsnici života

Umro ti je pjesnik, Gospode,
njegove pjesme su prosuli
na sve strane svijeta
da se slučajno
ne upletu u noge onima
koji vrebaju na riječi u suton

Umro ti je pjesnik, Gospode,
kome će izreći pjesmu sada
u zemlji tišine
koga će osloviti tamo
u zemlji nikoga,
tko će to poslije njega da pročita?

MUZA

Bila si moja podrška i moja inspiracija.
A sve je počelo kao slučajno,
tvojim dolaskom u moja osjećanja
u moje misli
i moje riječi.

Uzalud pokušavam naći taj put k sebi,
kojim sam započinjao sve avanture,
sve nade i sva razočarenja.
Svi putovi su sada jednosmjerni
i vode samo prema tebi, draga pjesmo.

Jednom sam pitao muzu i ona mi
odgovorila:
Naći ćeš tek na kraju.
Valjda treba o tome uzvišenom šutjeti,
jer na kraju uvijek ostaje samo tišina.

(sa slovačkog preveo autor)

Mihal Đuga (Michal Ďuga) (Kulpin, 1951.), novinar, urednik, pjesnik. Završio je studij filozofije na Filozofskom fakultetu Univerziteta Komenškog u Bratislavi. Radio je kao profesor gimnazije u Bačkom Petrovcu, kao urednik na RTV Novi Sad i kao urednik Izdavačkog poduzeća „Obzor“ u Novom Sadu. Uređivao je časopis za djecu *Pioniri* (*Pionieri*), časopis za književnost i kulturu *Novi život* (*Nový život*), slovački magazin *Ravnica* (*Rovina*), novine na slovačkom jeziku *Hlas ľudu* (*Hlas ľudu*). Živi u Bačkoj Palanci. Piše poeziju i prozu, a bavi se i književnom kritikom i prevodjenjem. Član je Društva književnika Vojvodine i Društva slovačkih pisaca. Pjesme su mu

zastupljene u brojnim antologijama. Dobitnik je književne nagrade časopisa *Novi život* za 1979. godinu.

Pjesnička djela: *Uspavani leptiri* (*Spiace motýle*, 1976.), *Korak* (*Krok*, 1979.), *Prometej* (*Prometeus*, 1979.), *Zemlja* (*Zem*, 1986.), *Tumačenje snova* (*Výklad snov*, 2001.), *Ruine tišine* (*Trosky ticha*, 2008.), *Zemlja divljih jabuka* (*Krajina divých jabloní*, 2010.), *Pogledati suncu u oči* (*Pozrieť slnku do očí*, 2011.) i *Nebeski plamen* (*Nebeský oheň*, 2018.).

NE ZAKLJUČAVAJ PRAZNU KUĆU

Zbog koga zaključavaš noću vrata
pokradenu kuću ne možeš pokrasti
u njoj je mnogo čistog zraka
ali za koga i čemu sve to

ugasi svjetlo i lezi spavati
kako gangsteri u prolazu
ne bi pomislili
da unutra nečega još ima

JESEN

Ocu

One jeseni
imao sam tek i već
osamnaest godina
dovoljno za prvi let
i pad

one jeseni
nosio sam očeve cipele
svečane
od jake kože

a ove jeseni
se osjećam mnogo starijim
nosim cipele
tri broja veće
kupljene
na rasprodaji

ove jeseni
moj otac ne nosi nikakve cipele
jednostavno
ovo je jesen
starija za tri broja
na rasprodaji

proljeće se s tobom budi
a u jesen kad nisi tu
čak i zlatno lišće
postaje sumorno
i previše samo

djevojko
jedan produženi espresso

Martin Prebuđila (Obrenovac, 1960.), novinar, pjesnik. Osnovnu školu i gimnaziju je završio u Staroj Pazovi, a studije slovačkog jezika i književnosti na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu. Od 1989. godine je urednik kulturne rubrike na slovačkom jeziku Televizije Novi Sad, a od 2005. sve do danas urednik u slovačkoj redakciji Radio Novog Sada. Živi u Staroj Pazovi. Piše poeziju i prozu. Objavio je dva romana, zbirku kratkih priča, dvije zbirke priča za djecu. Bavi se i prevođenjem sa srpskog na slovački jezik i obrnuto. Član je Udruženja književnika Srbije, Društva

književnika Vojvodine, Društva slovačkih pisaca i Kluba nezavisnih pisaca (Slovačka) i Slovačkog PEN centra u Bratislavi.

Pjesnička djela: *Dážď do tváre* (*Kiša u lice*, 1983.), *Život na plejbek* (1987.), *Horeznačky* (*Nauznak*, 1992.), *Namiesto kodicilu* (*Umjesto kodicila*, 2001.), *Takmer o ničom* (*Takoreći o ničemu*, 2010.), *Nezamkýňaj prázdny dom* (*Ne zaključavaj praznu kuću – izbor iz njegove poezije*, 2010.), *Tri bodky v dvoch vytiach...* (*Tri točke u dva urlika...*, 2014.) i prijevod njegovih izabranih pjesama na srpski jezik *Sve je svjetlost* (2020.).

JESEN

Cijeli dan na mene rominjaju odjeci
nedorečenih misli.
Prohladnu vječnost nema tko da skinе s vješala.
Tijelo joj rastapa atmosfera Bahove suite:
prve violine, druge violine, viole
i continuo moga srca.
Jesen se uspješno obranila
od binarne logike epohe
i opet je zatekla
in flagranti
nagog
kuhara
makarona.

PROSTOR PJESME

Ti već smiješ nastaniti pjesmu,
njen bezdimenzionalni prostor
što se vijori poput zastave
mladog revolucionara.
Ti već smiješ ignorirati etikeciju
i svojim golim tijelom
zbunjivati svjetlost
u očima ove gomile puritanaca.
Ti već smiješ da odbiješ od dojke
godišnja doba i moju mušku glad
i da nas ostaviš na milost i nemilost
nezajažljivoj sujeti vremena.
Ti već smiješ procvjetati u osmijeh
usred ovog toplog zgarišta
jer te istina plamena neće opeći,
ni pepeo zamesti trag.

U TRI NOĆU

Svijet je balzamiran mjesečinom.
Kuće su se nesvjesno priljubile uza se.
Pod bujicom mraka krovovi popustiše
a iz nebeskog kratera
gledaju nas
naši pokojnici.

Somnambulno dijete kao brojalicu tiho ponavlja –
 Libera nos, salva nos, justifica nos...
 Na obronku jastuka do mene
 anđeosko lice isprobava tvoje osmijehe
 izlivene u inju.
 Nedostaješ mi na dnu ovog sna,
 dok mi rastu šišmišja krila
 da bih mogao da doletim nazad
 do vlastitog tijela
 prije no što se odrvenjene stvari
 ponovno rasplamsaju.

Ladislav Čáni (Srijemska Mitrovica, 1961.) pjesnik, kantautor, prevoditelj. Diplomirao je slovački jezik i književnost na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu. Radio je kao učitelj slovačkog jezika u osnovnoj školi u Erdeviku, novinar je slovačke redakcije TV Vojvodine. Od 1993. do 2009. živio je i radio u Bratislavi. Bio je profesor u Slavenškoj gimnaziji u Bratislavi, znanstveni djelatnik u Centru za Slovake iz dijaspore. Od 2007. do 2009. je radio u Ministarstvu kulture Slovačke Republike. Od 2009. do 2018. bio je tajnik Nacionalnog savjeta slovačke nacionalne manjine. Sada radi u Zavodu za kulturu vojvođanskih Slovaka.

Pjesnička djela: *Glosolália*, bibliofilija (1992.), *Zánik chrámu* (1997.), *Po milovaní*, tekstovi pjesama (2004.), *Kameň na dlani* (2005.), *Izba o ktorej dom mlčí* (2015.), *Veterný žalm* (2017.), *Ni pepeo ti neće zamesti trag* (2018.), *Devet krugova noći* (2019.).

Katarina Hric

RASPRODAJA

možeš me kupiti
za dva patetična stiha
skotrljana niz saten tvoga glasa
za krotkost leptira u svom pogledu

češljem od prstiju
raščešljaj
 samsonovsku grivu mojih osjećanja
i dodirni me

svojom bojažljivom rukom
raskopčaj mi dugmad
 na duši
i njedrima ću ti obasjati tamu u očima
svuci sa mene
 ovu uštirkanu nedodirljivost
i bedrima ću prefarbati
tvoje hladno muško plavo u crveno

možeš me kupiti

za nagovještaj tvog nestrpljenja
pljusnut ću kao ljetna olujna kiša
na tvoje žedno tijelo

za čašu tvoje žeđi
dat ću da me iscijede
 do posljednje misli

samo me dodirni
dotakni
 riječima
moju požudnu maštu

prije nego što me vrijeme
izloži na rasprodaju

JOŠ JEDNA LEKCIJA IZ LETENJA

imaš
komad isječenog neba
u kutijici šibica
i neobuzdan nagon za letenjem

ti znaš
kad je provalija dovoljno
duboka

da na par sekundi
pad se pretvara
u imitaciju leta

međutim
održavaj uvijek
tvoj genetski šifrirani kurs:
vjeroistok – tugo Zapad
kad prelijećeš predjelima svojih snova
i leti
uvijek više nego što ti pristojnost nalaže
ali ne dodiruj
oštre vrhove strahova
svojim ikarovskim krilima
jako ih ozlijediš
past ćeš
jedan život ranije
nego što ti je suđeno

imaš
komad isječenog neba
u kutijici šibica

a što s njim

U SLOBODNOM PADU

/ulomci/

1.

sve je naizgled normalno
kao da se ništa ne događa

jedino
što ništavilo traje
i mijenja vjekove na sekunde
ili pak obrnuto
u svakom slučaju
deformira vrijeme
deformira moj odraz u ogledalu
deformira svijet u mojoj slici svijeta
ili je pak sve
deformirano
degradirano
naizgled efektno ali defektno
s obje strane ogledala

2.

godina za godinom
ne mogu prekoračiti vlastiti korak
ali
ni ne stojim
levitiram
u međuvremenu suludih trka
u pauzi životnog kazališta
u međuprostoru
između sna i jave
između
dječjeg osmijeha i plača
između dječjeg i vlastitog plača
sve dalje od sebe same

3.

učim
kao fakir
bez osjećaja bola
koračati po ostrim šiljcima
stvarnosti
spretno se popeti po konopcu
u visinu duhovne stratosfere
svirati
zmijsku pjesmu
ne disati
u vlastitom grobu

/.../

7.

sa svojih visina
 svatko jednom skoči
 ili padne
 pri tome pak malo je
 iskusnih zračnih plivača
 stavljam na glavu
 sigurnosnu kacigu
 i trudim se
 razmišljati prizemno
 za vrijeme leta
 slobodnim padom
 brzinom pedeset godina za sekundu

8.

bez padobrana
 i navigacijskih sposobnosti
 vježbam skok
 s misaonih sfera
 među gmižuću gamad
 kao šareni dječji zmaj
 što ne može živjeti
 bez vjetrosnih struja
 prikovana
 za zemaljsku realnost
 jakim konopcem
 tjelesnosti
 jakim konopcem tjelesnosti
 džabe se trudim

9.

ostajem bez daha
 i pri pogledu na gore
 i pri pogledu na dolje
 kao na ledu
 u međuprostoru
 i sve jedno je da li će to biti
 akrobatski doskok na noge
 ili jednostavan pad na glavu
 kada je to skok
 u masovnu grobnicu
 džabe mi miriše vjetar u kosi
 između leta i pada

između leta i zime
zamire mi na usnama svaki osmijeh

10.

sve je naizgled normalno
s obje strane ogledala
godina za godinom
sve dalje od sebe same
učim
u vlastitom grobu
razmišljati sasvim prizemno
apstinirati
ali još uvijek ne znam
očima sove gledati u tami
ne znam
kuda ja to uopće žurim
sa svojih visina
brzinom pedeset godina za sekundu
bez padobrana
džabe se trudim
zamire mi na usnama svaki osmijeh

Katarina Hric (Zemun, 1967.), nastavnica, pjesnikinja. Diplomirala je slovački jezik i književnost na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu. Radi u Staroj Pazovi kao predmetni nastavnik slovačkog jezika u školi. Piše poeziju i kratke priče te priče za djecu i objavljuje uglavnom na slovačkom jeziku u slovačkim novinama i časopisima u Vojvodini i u Republici Slovačkoj. Poeziju je počela objavljivati u omladinskom časopisu *Vzlet* koji joj je dodijelio godišnju Nagradu „Rozlety“ (1989.). Dobitnica je godišnje nagrade

u vojvođanskom slovačkom dječjem časopisu *Zornička* za najbolju dječju priču godine 2005., 2011. i 2013. Dugogodišnja je članica uredništva vojvođanskog slovačkog časopisa *Novi život* koji joj je dodijelio godišnju nagradu za ciklus pjesama „Kao more“ (2006.). Zastupljena je u više pjesničkih antologija.

Pjesnička djela: *Terapija* (*Terapia*, 1992.), *U slobodnom padu* (*Volným pádom*, 1997.), *Leptir u kavezu* (*Motyl v kletke*, 2004.), *Disati pod vodom* (*Dýchat pod vodou*, 2007.).

Zdenka Valent Belić

NOĆ

Vežali smo sjene uz jasle pod krov.
Frkću k'o zvijezde neki fini nemir,
čekaju svoj dan.
Sutra će ponovno
pratiti u stopu naš sjaj.
Spavaj sad.
Sad šuti.
Noću si zato sam.

PUT U ETER

Probudim se ujutro
i vidim da me nema.
Kroz pukotinu na ždrijelu
kao freon
izvjetriilo
sve,
osim skorenog bola.

Tuda je duša našla put
u eter.

BONTON

Nikad ne hodam po travnjacima
kada cvjeta maslačak.

Nije pristojno gaziti
suncu po prstima.

ZEČJE UŠI

Eno je šeta, hoda
na prstima po sobi
tugu da mi ne probudi.

Džaba joj,
moja tuga ima zečje uši.

PRVI SUSRET

Po zadanoj
trasiranoj kružnici
nižu se događaji,
djela i zlodjela,
bića,
pejzaži,
vizije,
prividi,
nade i nenadano,
sustajanja, kao i obično,
kaljuge i kajanja.
Iznenadjenje već življenog,
u nedogled ponavljano,
neželjeno.
Krug je put
predvidljiv.
Od vidjelo do nevidjelo.

Živim za taj dan
kada ću te ponovno
sresti
prvi put.

HVATAČ

Neki slove za pjesnike,
ali ja sam jednom vidjela hvatača
koji s dva prsta slično pinceti
bilo kad, po nekom običnom danu,
umije uloviti nevidljivu životinjicu za rep,
kao guštera
i pretvori je u stih.

OSLONAC

Stigavši s puta otključaš vrata,
 kad tamo
 veličanstveno tiha misao
 sjedi za stolom. Strpljivo umotava cigaretu i čeka.
 Pruža ti je uz osmijeh.
 Ugostit će te trenutkom u kom je sve moguće a ništa nije
 nužno.
 Plavičasti dim visoko iznad ozarenih lica
 reminiscencija je dogorijevajuće čežnje.
 Zagledaš joj se duboko u oči
 kao u ogledalo.

Samo je to preostalo –
 jedna na drugu
 se još uvijek možete osloniti.

Zdenka Valent Belić (Bačka Topola, 1975.), pjesnikinja, esejistica, prevoditeljica i urednica slovačkog književnog časopisa *Nový život*. Stalni sudski tumač za slovački jezik. Slovački jezik i književnost studirala je u Novom Sadu, doktorske studije završila u Bratislavi na katedri estetike Univerziteta Komenskí. Zaposlena je u Pokrajinskoj vladi. Priredila je i prevela četrdesetak knjiga sa slovačkog, češkog i srpskog jezika. Objavila je knjigu razgovora *Imigranti u Vavilonskoj kuli* (2017.), također i na slovačkom jeziku: *Imigranti v Babylovnskej veži* (2018.), knjigu za djecu *Pamätník rodiny Perlen-schlipovej* (2019.) i zbirku eseja *Zvuk Eurydikiných krokov* (2019.).

Dobitnica je brojnih nagrada za prijevod i poeziju, posljednja među njima je nagrada „Stražilovo“ Brankovog kola. Članica je više udruženja književnika u Srbiji i Slovačkoj. Potpredsjednica je Društva novosadskih književnika. Živi u Novom Sadu.

Pjesnička djela: dvojezična zbirka poezije *Eterizacijavan konTEKSTa* (*Spolok slovenských spisovateľov*, 2018.), zbirka poezije na srpskom jeziku *Apokrifi po Lilit* (2020.) i na slovačkom *Apokyfy podľa Lilit* (2020.).

Neven Ušumović

JUNAK LITERARNE SEKCIJE^{1*}

Dezső Kosztolányi: *Kornél Esti*
(s mađarskog prevela Kristina Peternai Andrić,
Hrvatsko filološko društvo i Disput, Zagreb, 2008.)

U 2008. godini napokon se pojavljuje hrvatsko izdanje jednog od najvažnijih mađarskih književnika 20. stoljeća, Dezsóa Kosztolányija (1885. – 1936.), slavnog Subotičanina. Riječ je o knjizi proze *Kornél Esti*, koju je s mađarskoga prevela Kristina Peternai Andrić, a izdalo Hrvatsko filološko društvo i Disput. Ističemo da je prethodno zagrebačko izdanje Kosztolányija objavljeno daleke 1931. godine! Zbog vrijednosti ovoga prijevoda, namijenili smo mu poseban tekst koji donosimo u bloku „Književnost u prijevodu“.

*/

„Zaboravite Márai, čitajte Kosztolányija!“ parola je kojom se najefektnije može opisati recepcijski val Kosztolányijeva opusa u njemačkoj književnoj javnosti početkom novog tisućljeća. Velika popularnost i milijunski tiraži, što su ih djela Sándora Márai (1900. – 1989.) posthumno postigla u Francuskoj, Italiji i Njemačkoj, isprovocirali su književnog kritičara FAZ-a (Frankfurter Allgemeine Zeitung) Tilmana Spreckelsena da u svom tekstu od 5. veljače 2006. godine negira ovaj mađarski književni brend, sve da bi upozorio na nove prijevode djela njegovog prethodnika Dezsóa Kosztolányija (1885. – 1936.). U aktualnim povijesnim pregledima mađarske književnosti 20. stoljeća, naime, upravo se Kosztolányi i Márai navode kao glavni predstavnici građanske, europske moderne proze. Máraijev opus je kvalitativno mnogo neujednačeniji, a na zapadnom tržištu popularnost je stekao prijevod njegovog manje vrijednog romana *Kad svijeće dogore* (*A gyertyák csonkig égnek*, 1942.; novi recepcijski val izazvao je francuski prijevod 1995. godine; hrvatski prijevod Jadranke Damjanov objavljen je 2003. godine). Budući da je Márai bio velika nepoznanica za zapadne čitatelje, oglasili su se i Kertész i Esterházy kako bi svojim međunarodnim autoritetom dali orijentire i preusmjerili i nakladnike i čitatelje na mnogo bitnija Máraijeva djela.

U tom kontekstu treba čitati i njemačko otkrivanje Kosztolányija koje je započelo 2004. godine prijevodom prve knjige ciklusa u kojoj je glavni junak Kornél Esti; knjiga je, u izdanju velike njemačke nakladničke kuće Rowohlt, izašla pod nazivom *Ein Held seiner Zeit: die Bekenntnisse des Kornél Esti* u prijevodu vodeće prevoditeljice mađarskih književnih veličina Chri-

¹ Prva verzija ovog prikaza objavljena je u *Zarezu*, dvotjedniku za društvena i kulturna zbivanja, br. 440, Zagreb, 2008. godine.

stine Viragh i s pogovorom Pétera Esterházyja. Riječ je o prijevodu knjige koju je Kosztolányi objavio 1933. godine pod jednostavnim nazivom *Esti Kornél*. Nakon mnoštva recenzija oduševljenih njemačkih kritičara pojavila se 2006. godine i druga knjiga ciklusa o Estiju, pod nazivom *Die Abenteuer des Kornél Esti* kod istog nakladnika. Máraijeva popularnost iskorištena je tako na najbolji način, s tim da je iz opsežnog Kosztolányijevog opusa izdvojeno djelo koje više priziva Esterházyjevu postmodernističku zaigranost, nego Máraijevu posvećenost estetskoj egzistenciji. Sada se preko ovog novog čitateljskog iskustva čitaju i stari njemački prijevodi Kosztolányijevih romana, a ujedno se i objavljuju novi. Kosztolányi je, naime, međunarodno priznati pisac počevši još od kraja dvadesetih godina kada se pojavljuju prijevodi njegovih recentnih romana; njemačkom izdanju romana *Neron, krvavi pjesnik* (*Néró, a véres költő*) Thomas Mann je napisao predgovor u obliku osobnog pisma punog pijeteta.

Na Kosztolányijevog Kornéla Estija i mađarska književna povijest bacila je novo svjetlo tek osamdesetih godina, o Estiju su pisali najugledniji predstavnici suvremene mađarske književne znanosti, kao što su Béla G. Németh, Imre Bori i Mihály Szegedy-Maszák. Posljednji, kroz svoje minuciozne naratološke analize, nudi nove mogućnosti čitanja i ustvari upućuje čitatelje na skriveno bogatstvo ovih tekstova. O rastućoj popularnosti Estija svjedoči i debitantski film Józsefa Pacskovskyja „Čudesno putovanje Kornéla Estija“ (*Esti Kornél csodálatos utazása*) iz 1995. godine koji je prošao vrlo dobro kod filmske kritike.

Kosztolányi je mađarskim čitateljima bio ipak privlačniji kao pjesnik i romanopisac. Njegova druga zbirka poezije *Jadanja jadnog dječaka* (*A szegény kisgyermek panasza*), koju je objavio 1910. godine, dakle s dvadeset i pet godina, proslavila ga je kao pjesnika; to je jedna od najčitanijih mađarskih knjiga poezije i dio odrastanja svakog mađarskog čitatelja danas. Već spomenuti romani iz dvadesetih godina u kojima tematizira odnos umjetnosti i politike, odnosno estetskih ideala i provincijalne skučenosti, učinili su ga međunarodno poznatim, tako da je 1930. godine izabran i za predsjednika mađarskog PEN-a. Za Kosztolányija bi se moglo reći da je još za života kanoniziran kao jedno od vodećih imena moderne mađarske književnosti. Zbog njegovog naglašenog estetizma komunistički ideolozi ga, dakako, nisu mogli iskoristiti za svoje nove književne panteone, pa je pedesetih godina, uslijed utjecaja Lukácseve škole, njegov opus bio u sjeni. Međutim, upravo su najvažniji mađarski pisci održali i iznova afirmirali vrijednost njegovog opusa: Gyula Illyés, Sándor Márai, Ágnes Nagy Nemes, Géza Ottlik i Péter Esterházy.

Zanimljivo je istaknuti da je i u Hrvatskoj objavljen *Neron* (pod nazivom *Krvavi pjesnik*), zajedno s predgovorom Thomasa Manna, u Zagrebu 1931. godine, u prijevodu Gize Mamužić. Međutim, uz povremene prijevode pojedinih pjesama (Enver Čolaković, Jadranka Damjanov), sve do ovog prijevoda Kristine Peternai Andrić, to je, što se tiče hrvatskog jezika, bilo sve! Naime, dok je postojalo jugoslavensko književno polje, Kosztolányi je bio prisutan putem srpskih prijevoda, a posebna zainteresiranost za njegov opus, održa-

la se do danas budući da je Kosztolányi rođenjem i porijeklom Subotičanin, Bačvanin, najistaknutije ime književne tradicije mađarske zajednice ovoga područja. Zbirka poezije *Jadanja jadnog dječaka*, romani *Ševa* i *Zlatni zmaj*, kao i neke priče iz *Kornéla Estija* referiraju na Suboticu i Bačku. U Subotici je na srpskom jeziku 1986. godine izašao izvanredno uređen izbor njegove poezije s pogovorom Beate Thomke, biografijom i djelomičnom bibliografijom. Za prijevod i uređenje knjige zaslužan je istaknuti predstavnik hrvatskog književnog kruga u Subotici, Lazar Merковиć.

Kosztolányi je odrastao u obitelji koja je u kulturnom smislu bila daleko iznad svoje sredine: njegov otac, berlinski đak, Árpád Kosztolányi, bio je ravnatelj gimnazije, a njegov mlađi bratić József Brenner, poznatiji pod svojim umjetničkim imenom Géza Csáth (1887. – 1919.), ekstremni je slučaj mađarske književne moderne i novog estetskog senzibiliteta. Kazališni i glazbeni život bio je tek u usponu, tako da je za mladog Kosztolányija jedino pravo utočište bila očeva gimnazija, profesorski krug i literarna sekcija. O strasti s kojom se Kosztolányi prihvatio književnog stvaranja, najbolje govori činjenica da je kao tajnik literarne sekcije došao u oštar sukob s nadležnim profesorom, pa je zbog navodnih uvreda izbačen iz gimnazije! Géza Csáth zapisao je u svoj dnevnik da je Kosztolányi (zvani Dide) napuštajući poprište sukoba izgovorio: „Znam ja profesore mađarski, koliko i vi...”

Pravi književni život započinje Kosztolányi, dakle, tek odlaskom u Budimpeštu, 1903. godine. Beata Thomka u spomenutom pogovoru razlikuje tri veće etape. Prva etapa je u znaku poezije i u njezinom središtu je zbirka *Jadanja jadnog dječaka* iz 1910. godine, bolečivo i tankočutno evociranje začaranih područja djetinjstva. Intimni simbolizam i dječja analogijska logika odmah su osvojili književne znalce, ali i širu književnu publiku. Kosztolányi u to vrijeme postaje suradnik najvažnijeg modernog mađarskog književnog časopisa *Nyugat* (Zapad) i to od njegovog pokretanja 1908. godine (izlazio je do 1941. godine).

Druga etapa je etapa velikih romana iz dvadesetih godina: *Neron, krvavi pjesnik* (*Néró, a véres költő*, 1922.), *Ševa* (*Pacsirta*, 1924.), *Zlatni zmaj* (*Aranyvárkony*, 1925.), *Anna Édes* (*Édes Anna*, 1926.). U ovim romanima Kosztolányi je razvio prozni jezik po kojem ga i danas slave, taj jezik opisao je Mihály Babics, koji je uz Adya, najveći pjesnik mađarske moderne, na sljedeći način: „U ovom jeziku nema ničeg lirskog! Samo neobična preciznost i skladnost, pravilnost rečenica i čistoća riječi – bez ijednog izlišnog epiteta...”

U trećoj etapi, Kosztolányi se vraća kraćim književnim oblicima, njegova poezija dostiže još jedan vrhunac u posljednjoj zbirci pjesama *Obračun* (*Számadás*, 1935); kratke prozne fragmente, crtice i priče objedinjuje u zbirci *Planinsko jezero* (*Tengerszem*, 1936) – i do smrti se druži s Kornéлом Estijem.

Poigravanje s autobiografijom, pripovijedanjem i činjenicama književnog života općenito, te zrcalna, autoreferencijalna struktura ciklusa o Kornélu Estiju čini svaku činjenicu o njemu dvoznačnom, ako već ne upitnom. Čitatelja je možda već zbunio podatak s početka da Nijemci imaju dvije knjige o Kornélu Estiju! Druga knjiga je, istina, mnogo kraća od prve, ali i

u njoj nalazimo sedamnaest novih Estijevih dogodovština, dakle u istom broju (ako oduzmemo uvodno, prvo poglavlje) kao i u prvom ciklusu koji imamo u hrvatskom prijevodu. Taj drugi dio ciklusa objavljen je kao dio zbirke iz 1936. godine, pod naslovom „Pustolovine Estija Kornéla“ (Esti Kornél kalandjai) u spomenutoj zbirci *Planinsko jezero*. Već na ovom koraku nalazimo dakle igru sa zrcalnom simetrijom i dvojnikom. Datiranje pojedinih poglavlja također je zbunjujuće budući da je uvodno poglavlje prvog ciklusa o Kornélu Estiju napisano posljednje, prilikom ukoričavanja ciklusa 1933. godine; inače je prva priča u ciklusu nastala još 1925. godine. Kako upozorava Szegedy-Maszák, karakter ciklusa o Kornélu Estiju Kosztolányi je otkrio tek tijekom pisanja; uvodnim poglavljem on daje, ali ujedno i fingira objedinjujući okvir tekstovima koje je napisao u navedenom razdoblju.

Mađarska književna kritika dugo je ciklus tretirala kao zbirku novela koju povezuje tek isti junak; nasuprot tome Szegedy-Maszák postavlja tezu da se radi o proznoj cjelini koja je novitet za dotadašnju mađarsku književnost i koja uzima u obzir krizu romana kako ju je vidio Kosztolányi tridesetih godina. U našoj knjizi je tako očigledna promišljenost redosljeda poglavlja, nakon uvodnog, drugo, treće i peto poglavlje datirana su i smještena motivski u doba Estijevog odrastanja i sazrijevanja, dok se prema kraju sve više tematizira bolest, ludilo i smrt. Na semantičkoj razini ciklus objedinjuje i figura *putovanja* u svojoj višeznačnosti. Na strukturnoj razini Szegedy-Maszák ističe „samozrcaleći karakter“ ciklusa, unutarnja ponavljanja i simetrične odnose koji uobličuju i povezuju pojedine fragmente.

O poglavljima ne možemo govoriti čak ni kao o samostalnim novelama; kako je napisao Mihály Babics, u ciklusu ima, po njemu, najviše dvije „prave“ novele! Kosztolányi je inovator, dakle, i na makro-planu i na mikro-planu. Njegova invencija nije na fabulativnoj razini, ona je u umjetnosti ispuštanja, kraćenja, u umnažanju projekcija, poigravanju s identitetima, svođenju fabulativnih odnosa na matematičke i čisto estetske dimenzije. Zbog toga umjesto „pravih priča“ imamo: lirsko evociranje tjeskobe prvog školskog dana, alegorijsku dosjetku o svijetu u kojem reklame iznose samo голу istinu, na primjer: „Nečitko smeće... Posljednje djelo kretenoidnoga, oronulog pisca, koje dosada nije prodano ni u jednom primjerku...“; anegdote o budimpeštanskoj boemštini; putopisne anegdote i doživljaje; parodiranje narodnjačke književnosti o strasnoj seoskoj ljubavi i djevojačkom mirazu; esejističke pasaže o spavanju kao najvišem stupnju duhovne pozornosti...

Sve to u prvi plan ipak ističe fragmentarnost, ali u funkciji opisa nove slike svijeta, ili preciznije novog vremena. Kriza romana je dakako odraz krize junaka i upravo ovom fragmentarnošću Kosztolányi neprestano naglašava nekonzistentnost, relativnost, a na nekim mjestima čak i fiktivnost identiteta svoga glavnog junaka. Ta nejasnost identiteta glavnog junaka sadržana je i u njegovom prezimenu: mađarski čitatelji uz njegovo prezime neizbježno imaju asocijacije na *večernje* (na mađarskom: *esti*) iščezavanje kontura i realija u tami. Uvjerljivost igre s identitetom glavnog junaka je tim veća što autor u igru uvodi i niz autobiografskih elemenata; na primjer u priči o putovanju u Rijeku preko Budimpešte, putovanju kojim ga je otac nagradio

nakon položene mature, Kosztolányi nam umjesto putopisa ocrta način na koji je Kornél Esti kao mladić sagledavao, ali prije svega projicirao sebe u određene prostore i situacije. U ovoj izvanrednoj noveli, on s blagom, ali sveprožimajućom ironijom ismijava svoje mladenačke spisateljske ambicije i titansku oholost, spominje i, kako kaže, „bitku“, koju je vodio u literarnoj sekciji i bol koju je pretrpio „zbog nužnih poteza koje je morao povući. Podnio je ostavku na mjesto tajnika...“

Možda nam upravo ovo riječko, treće poglavlje, a ne zavodljivo prvo, koje nas navodi da Kornéla Estija olako poistovjetimo s Kosztolányijem, ili da ga, što je najčešća pojava u većini prikaza, nazovemo njegovim alter-egom, daje mogućnost razumijevanja poetike koju je Kosztolányi gradio tijekom pisanja ovog ciklusa. Ona se sastoji od izmjene samozrcaljenja i projekcija u kojem se na vidjelo iznose obrisi „unutarnjeg plesa s krabuljama“, psihička realnost junaka nasuprot tzv. konkretnom svijetu. A jedan od osnovnih postupaka tog iznošenja je tematiziranje jezika i govornih situacija, načina na koji se kroz jezik, odnosno govor i razgovor, bistri i konstruira određena situacija. Ako se stvari tako postave, onda se Kornél Esti pojavljuje kao Kosztolányijev Vergilije, na što nas upozorava i sam početak prvog poglavlja s očiglednim referiranjem na početak Danteove *Božanstvene komedije*: „Prevalio sam već pola svoga životnog puta...“ U nekoliko poglavlja ponavlja se, naime, pripovjedna situacija u kojoj Kornél Esti pripovijeda i tumači događaje (ljudsku komediju!) neimenovanom sugovorniku kojega iz niza naznaka poistovjećujemo s autorom.

Cijeli niz poglavlja tematizira tako svakodnevne ili neuobičajene komunikacijske situacije. Već razgovor između autora i Kornéla Estija u prvom poglavlju privlači pozornost; razgovor započinje kada autor spazi Estija u ogledalu sobe pansiona Denevér (Šišmiš), a kada sklope neku vrstu ironične pogodbe o podjeli autorskih uloga i načinu pisanja knjige koju imamo pred sobom, dogovore se da će se sretati u budimpeštanskim kavanama ili, ako se čita doslovno, *u telefonu* (ova igra riječi bila je neostvariva u hrvatskom prijevodu). U trećem poglavlju mladi Esti putuje vlakom za Rijeku i provodi cijelu noć u kupeu s psihički oboljelom djevojkom Editom, njezinom majkom: nemogućnost komunikacije utjelovljuje se u poljupcu, prvom u njegovom životu, kojim ga djevojka budi iz sna. U istom poglavlju pojavljuje se čest motiv (nemogućnosti) razgovora na stranom jeziku; po tome je Kosztolányi, koji je inače bio i veliki mađarski prevoditelj, vjesnik nove europske stvarnosti i jezične tjeskobe. Dok s hrvatskim kondukterom uspijeva prisno, „slavenski“ razgovarati na „besprijekornom njemačkom“, u Rijeci se zapetlja s konobarom na talijanskom, iako ovaj govori i mađarski. Još dva poglavlja povezana su za komunikaciju u vlaku. U vjerojatno najljepšem, sedmom poglavlju, Esti koristi mrak tunela da tristo i trideset puta poljubi tursku djevojku Kücsük, e da bi joj se zahvalio za tristo i trideset najljepših turcizama u mađarskom jeziku! U nevjerojatnom devetom poglavlju Esti vodi noćni razgovor s bugarskim kondukterom fingirajući mimikom poznavanje jezika, situacija postaje jezovita kad ovaj nakon nekoliko sati shvati da se povjerava „u prazno“.

Posljednja situacija vodi nas do vrlo bitnog i čestog mjesta u ovim tekstovima, mjesta koje bih nazvao *etikom slušanja*, a objedinjuje različite situacije pozornosti za riječ Drugog. Esti je dakako junak i pripovjedač pre- više zaokupljen estetskim i stilskim planovima, a da bi bio *dobar*. Pojam koji stupa na mjesto dobre je teško prevodiva mađarska riječ *tapintat*, koja označava taktičnost i uljudnost u odnošenju prema drugima. To je jedno od smisaonih čvorišta koje omogućuje križanje i prije svega igru etičkih i estetičkih dimenzija, sve do radikalnih ironičnih obrata. U njemačkoj priči o darmstadtskom predsjedniku kulturnog društva Germania, Eduardu von Wüstenfeldu, kao najviši oblik pozornosti za idejni sadržaj govora drugog slavi se spavanje: što je govor sadržajni, predsjednik bolje i dublje spava – dubina govora mjeri se dubinom usnulosti! U trinaestom i šesnaestom poglavlju isповijesti i životne sudbine junaka sa socijalnog dna Esti saslušava s dosadom, kao neinspirativnu, klišeiziranu, naturalističku prozu, i teškom mukom pronalazi argumente za taktičnost. U sedamnaestom poglavlju Estiju u posjet nenadano dolazi stari znanac Dani Ürögi i zasipa ga „pakleno dosadnom“ jezičnom bujicom bez ikakve koncentracije na bitno i svrhovito. Tu se Estijeva prvobitna taktičnost razgrađuje do odbrojavanja minuta za Danijev govor, a na kraju i do prijetnje ubojstvom! Uzbudljivost nasuprot dosadi, duhovita zaigranost valova na površini nasuprot tmurnoj dubini duha, osnovni su estetički kriteriji za Estija, a ispitivanje granice taktičnosti i etičkih odnosa među junacima najčešće je ironično određeno upravo ovim kriterijima. Duhovito odmjeravanje etičkog i estetskog pojavljuje se i u drugim varijantama, ali u svakom slučaju, već nam ovi primjeri pokazuju koliko je površna uobičajena predstava o Kosztolányiju kao o čistom primjeru *homo aestheticusa* – situacija je, dakle, mnogo složenija i uzbudljivija...

Ni umiranje, okončavanje životnog puta na nekim mjestima nije zaštićeno od ironičnog podvrgavanja estetici zabavnosti, pa se (samo)ubojstvo pojavljuje i kao mogućnost efektnog završavanja priče. Postoje mjesta, međutim, gdje ludilo i blizina smrti, kod Estija izazivaju neposredno suosjećanje i identifikaciju, što je i inače karakteristika kasnih Kosztolányijevih djela. Jedan od vrhunaca ovog ciklusa poglavlje je o, kako piše u podnaslovu, sirotom Paliju Mogyoróssyju, novinaru, koji u kavani iznenada gubi razum, pa ga zatvaraju u umobolnicu. Szegedy-Maszák prepoznaje u Paliju još jednog Estijevog/Kosztolányijevog dvojnika; ovdje se međutim ne radi o igri, nego o potresnoj identifikaciji. Postupnost i taktičnost kojom njegove kolege i sam Esti ispraćaju Palija u umobolnicu, neuhvatljiva razlika između normalnog i „bolesnog“ ponašanja i govora, ovdje je naznačena na nevjerovatno ekonomičan i sablasno sugestivan način. Predstava koju Palijeve kolege izvode kako bi proveli posljednje trenutke s njim i neopazivo ga odveli u umobolnicu pokazuje se ovdje kao vrhunski primjer etičnosti i ujedno kao čin strahopoštavanja pred tamnom stranom života i blizinom smrti.

Prijevod *Kornéla Estija* Kristine Peternai Andrić kao jedan od nemogućih kulturnih činova, kako bi to vjerovatno rekao sam Kosztolányi, izuzetan je događaj za hrvatsku književnu sredinu. U svakom slučaju, radi se o jednom od najinspirativnijih i najprovokativnijih djela mađarske književnosti 20. sto-

ljeća. Prijevod je opremljen neophodnim prevoditeljičinim pojašnjenima i opsežnom bilješkom o piscu, ali oponašanje živog govora, igra riječi, metaforizacija kolokvijalnih izraza, kao i sugestivna višeznačnost nekih jezičnih obrata, kolikogod se prevoditeljica uspješno i kreativno nosila sa svim tim dimenzijama, nužno ostaju tajna Kosztolányijevog mađarskog jezika. Prevoditeljica Peternai Andrić nastavila je prevoditi Kosztolányijeva djela za iste nakladnike i u istoj ediciji „Na tragu klasika“: 2015. objavljena je *Anna Édes*, a 2017. godine *Ševa*.

Kao i većina hrvatskih prijevoda mađarskih književnika u posljednjih dvadeset godina, i ova izdanja izašla su uz potporu Ministarstva kulture Republike Hrvatske, kao i mađarskih agencija za potporu književnim prijevodima: od 1992. do 2010. djelovala je Mađarska zaklada za knjigu (Magyar Könyv Alapítvány), koja je počevši od 1997. godine potpomogla prijevod oko 800 mađarskih djela na strane jezike; nakon pobjede Fidesza i centralizacijskih mjera Orbánove vlade osnovana je 2012. godine nova agencija za potporu prevoditeljima unutar Petőfijevog muzeja (Petőfi Irodalmi Múzeum) pod nazivom Magyar Könyv- és Fordítástámogatási Iroda, koja je nastavila suradnju s hrvatskim nakladnicima.

Interes za Kosztolányija u hrvatskim književnim krugovima ne jenjava: nadamo se da će za koju godinu i nagrađivana prevoditeljica Lea Kovács objaviti knjigu prijevoda Kosztolányijeve poezije u izdanju nekog od uglednih zagrebačkih nakladnika.

nova

rijec

**KRITIČKA IŠČITAVANJA
HRVATSKE KNJIŽEVNOSTI
U VOJVODINI**

, i e, , j , č ,

Vladimir Nimčević

FRUŠKOGORSKI KRUŽOK I PETROVARADINSKI FRUŠKOGORAC

Hrvatske zajednice u istočnom Srijemu

Prisutnost Hrvata u istočnom Srijemu je višestoljetna. Međutim, povijesni izvori ne dozvoljavaju da se precizno utvrdi koliko su točno Hrvati autohtoni na ovom prostoru. S druge pak strane, neosporno je da je istočni Srijem pun hrvatskih tragova.¹ Prisutnost hrvatskih političkih i kulturnih organizacija u mjestima koja ćemo navesti pokazuje ne samo to da su ona imala hrvatski karakter, nego i da su imala razvijenu kulturu zajedništva, čiji korijeni vjerojatno sežu mnogo dublje u prošlost nego što to izvori pokazuju.

Međutim, od svih hrvatskih zajednica u istočnom Srijemu po doprinosu hrvatskom mjesnom novinstvu možemo izdvojiti onu u Petrovaradinu. Naime, u ovome je mjestu pokrenut kulturni tjednik *Fruškogorac*, koji je pokrio jedno razdoblje (1906. – 1907.) u kulturnom razvoju hrvatskih zajednica u Srijemu. Naravno, Petrovaradin nije ni jedini, a ni najznačajniji centar novinstva Hrvata u istočnom Srijemu. U Srijemskoj Mitrovici su izlazili dugovječniji i relevantniji politički list *Hrvatski branik* (1893. – 1914.), zabavno-poučni list *Mitrovački glasnik* (1912. – 1913.) i književno-satirični list *Knut* (1904. – 1906.). Prema tome, jedino se Srijemska Mitrovica može mjeriti i uspoređivati s Petrovaradinom po doprinosu mjesnom hrvatskom novinstvu i kulturi.

Naravno, ostale hrvatske zajednice u istočnom Srijemu, koje nisu imale svoj mjesni tisak, nisu ništa manje vrijedne istraživanja. Naprotiv, i one su značajne, ali u nekom drugom pogledu. Poznato je da su mnoge manje sredine, kao što su Hrtkovci, Golubinci, Kukujevci, Stari Slankamen itd., dale u ovom ili kasnijem razdoblju umove koji su nadrasli svoje vrijeme i sredinu. Hrtkovci su dali niz intelektualaca različitih područja, uključujući i humanističko-društvene znanosti (Antun Dorn) i književnost (Slavko Mađer, Miro-

¹ Sekulić, Ante. 1997. *Hrvatski srijemski mjestopisi*. Zagreb: Školska knjiga.

slav Slavko Mađer). Golubinci su dali književnika Iliju Žarkovića. Kukujevci su dali književnika i publicista Živka Bertića, koji je doživio rijetku čast da mu tako prestižna ustanova kao Matica hrvatska objavi književno djelo² i objavljivao u zagrebačkom *Obzoru* članke, koji predstavljaju vrijedan dokument o prilikama i položaju Hrvata u istočnom Srijemu nakon ujedinjenja (1918.), te književnicu Ljubicu Kolarić-Dumić.

Dakle, može se reći bez mnogo pretjerivanja da je gotovo svaka hrvatska zajednica u istočnom Srijemu sudjelovala na neki način u uključivanju svoje sredine u šire hrvatske kulturne tokove. Međutim, Petrovaradin se od ostalih sredina u središta recepcije hrvatske kulture u istočnom Srijemu izdvaja po jedinstvenoj književnoj sceni, koja je u svoje vrijeme dobila čak i specijalni naziv – *Fruškogorski kružok*.³ Naime, ulogu rasadnika hrvatske kulture u Petrovaradinu, osim tradicionalnih udruga, koje su okupljale veliki dio kulturno aktivnih Hrvata (Hrvatske čitaonice i Hrvatskog pjevačkog društva „Neven“), imao je i književni krug sabran oko lista *Fruškogorac*. Činili su ga nekada dobro poznata, a danas slabije poznata književna imena: Jovan Hranilović, Vladoje Jugović i njegova supruga Viktorija Risaković.

Jovan Hranilović (1855. – 1924.) ***Damnatio memoriae***

Gotovo da nema takvog kulturnog i javnog radnika, koji je u svoje vrijeme uživao veliki ugled, imao relativno značajan utjecaj u hrvatskim književno-kritičarskim vodama, iza sebe ostavio pozamašan opus, a opet pred kraj života i nakon smrti dobio nerazmjerno malo priznanja i gotovo do zaborava da je sklonjen iz prostora relevantnosti, kao što je Jovan Hranilović, urednik utjecajnih prijestolničkih hrvatskih listova: *Obzor* (1898.), *Vienac* (1899. – 1900.), te petrovaradinski *Fruškogorac* (1906. – 1907.). I kao književnik, književni kri-

tičar, publicist i javna ličnost, Hranilović je ostao relativno nepoznat širokim krugovima ljubitelja hrvatske književnosti. S druge strane, njegovi neistomišljenici, modernisti kao Antun Gustav Matoš i Milan Marjanović, ušli su u antologiju hrvatske književnosti i književnokritičke misli, postavši na neki način i pojam hrvatske književnosti na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće. Hranilović je pak ostao upamćen u prvom redu kao povijesna ličnost od lokalnog značenja (Grlica 2009: 68).

Hranilovićev poznanik i suradnik Vladoje Jugović tvrdi da je uzrok Hranilovićevom zaboravu osobne prirode. Prigodom proslave sedamdesetogodišnjice njegovog rođenja u Matici srpskoj (18. prosinca 1925.) on piše:

² Od vojnoglavskih Hrvata tu čast su doživjeli jedino Tomislav Ketig i Tomislav Žigmanov.

³ *Savremenik*, travanj 1907., br. 4, str. 254.

Zaboravljen je bio i od literarnog Zagreba, jer mu ni mrtvom nisu mogli oprostiti udarce koje im je za života više puta davao. Čini se ipak da je na njegovu reputaciju u Hrvatskoj podjednako ako ne i više utjecalo političko opredjeljenje, odnosno, kako Jugović objašnjava, činjenica da nije bio klerikalac, nego samo sveštenik ljubavi i bratske sloge i da mu je dovoljno bilo što je predsjedavao Velikoj Narodnoj Skupštini koja je proglasila pripojenje Vojvodine Srbiji i video ispunjen svoj san o jugoslovenskom carstvu, koje je odavna očekivao. (Jugović 1925: 206)

Istina, Hranilović je poslije Prvog svjetskog rata bio zanemaren na hrvatskom kulturnom prostoru, ali ne i u potpunosti zaboravljen. Gotovo desetljeće nakon njegove smrti objavljena je iz pera profesora Nadbiskupske klasične gimnazije u Zagrebu Mate Ujevića⁴ njegova biografija, koja donosi mnogo podataka iz njegovoga života i rada, te analizu njegovog književnog i književno-kritičkog opusa. Ova knjiga je bila temeljem Ujevićeve doktorske disertacije u Zagrebu *Mladi i stari: Uloga Jovana Hranilovića*, koju je on 1935. obranio na Filozofskom fakultetu. I sam Ujević je primijetio zapanjujuće odsustvo sjećanja na nekada dobro poznato ime književne kritike: *Rijetko je koji naš pjesnik za života toliko stekao priznanja, a poslije smrti tako zaboravljen kao Hranilović* (Ujević 1933: 75).

Ako je Ujevićeva monografija o Hraniloviću pokušaj revitalizacije jedne književno-kritičke figure, dotle je šutnja ostatka književne kritike zapravo konačna presuda u slučaju *mladih i starijih*. Kao književnik Hranilović je u Hrvatskoj najbolje ostao upamćen po motivima zavičaja (Žumberak): *Najpoznatiji je kao pjesnik Žumberačkih elegija, zbirke sentimentalnih, deklamatorski vješto sročениh stihova u stilu šenoinske versifikacije s naglašenom etičkom i rodoljubnom motivikom, ali kao lirik nije ostavio znatnoga traga u hrvatskoj poeziji*. (Šicel 2002: 691). Kao kritičar je nedostatan uvjerljiv. Kako Ujević objašnjava, *Hranilović će kao kritik ostati poznatiji i važniji po onome, što nije htio, nego po onome, što je htio: njegovo je pravo značenje u odlučnoj i ustrajnoj borbi protiv hrvatske moderne* (Ujević 1933: 80). Kao publicist, istina, bio je iznimno plodan. Kako Ujević piše, *Hranilović je po produkciji jedan od najvrijednijih naših pisaca, a jedva da bi našli i profesionalnih novinara, koji su napisali toliki broj članaka i rasprava kao Jovan Hranilović* (Ujević 1933: 78-79). Međutim, ne može se usporediti s Matošem, čiji su napisi sabrani u jednu cjelinu koja je opet objavljena u nekoliko izdanja od po nekoliko stotina pa i tisuću primjeraka. Dakle, već sama činjenica da Hranilovićeve radnje nisu ni približno tako sustavno čitane, a kamoli sakupljane i kritički priređivane kao Matoševe, objašnjava njegovu relativno slabu zastupljenost u hrvatskoj lektiri i književnosti. I na koncu, kao javna ličnost pak Hranilović nije primijećen, takoreći nema neku težinu u hrvatskoj povijesti, kako nacionalnoj, tako i zavičajnoj.

4 Mate Ujević (1901. – 1967.), hrvatski leksikograf i publicist. Studirao je jugoslavistiku, francuski, povijest i umjetnost. Doktorirao je 1935. tezom o Jovanu Hraniloviću. U Zagrebu je radio kao nastavnik Nadbiskupske gimnazije (od 1926.). Bio je upravitelj Hrvatskoga izdavačkoga (bibliografska) zavoda 1941. – 1945., a nakon osnutka Leksikografskoga zavoda (1950.) pomoćnik njegova ravnatelja.

Naime, hrvatska inteligencija imala je u Kraljevini SHS veće brige nego da se odužuje predratnom kulturnom i nacionalnom radniku, koji se nakon 1918. ideološki distancirao od većine Hrvata. Naime, sve relevantne hrvatske političke snage, radićevci (Hrvatska republikanska seljačka stranka), pučkaši/klerikalci (Hrvatska pučka stranka), zajedničari (Hrvatska zajednica) i frankovci/pravaši (Hrvatska stranka prava), dijelili su uvjerenje da je hrvatstvo ozbiljno ugroženo nakon ukidanja atributa hrvatske državnosti 1918. Prirodno, nastao je gotovo jedinstven pokret i uslijedila gotovo sinkronizirana borba za vraćanje samostalnosti Hrvatske, u koju su se uključili čak i bunjevački Hrvati. Hranilovićevo ignorantsko i indiferentno držanje prema glavnim strujanjima u Hrvatskoj tumačeno je u hrvatskim političkim i intelektualnim krugovima kao svjesno apstiniranje od uloge odgovornog hrvatskog nacionalnog radnika i smatrano nedoličnim jednoga hrvatskoga intelektualca takvoga kova i zasluga, te je u konačnici rezultiralo njegovim *damnatio memoriae*.

Suprotno Hraniloviću, subotički župnici Ljudevit Budanović i Blaško Rajić su se aktivno bavili politikom, prvi posredno, drugi neposredno. Osnovali su naime 1920. Bunjevačko-šokačku stranku, koja je po programu bila bliska Hrvatskoj pučkoj stranci i Slovenskoj ljudskoj stranci, s kojima je i surađivala. Svoju ideološku bliskost s hrvatskim pučkašima i slovenskim klerikalcima Budanović i Rajić su potvrdili 1924. godine, kada su se uslijed neslaganja s *gospodom liberalcima* (kako su nazivali frakciju okupljenu oko braće Ivković-Ivandečić) izdvojili iz Bunjevačko-šokačke stranke i osnovali Vojvođansku pučku stranku, predbacujući im bliskost sa *zagrebačkim framasunima zajedničarima*, tj. Hrvatskom zajednicom (*Hrvatske novine*, 3. siječnja 1925, br. 1, str. 1-2). U isto vrijeme, mitrovački župnik Franjo Rački podupirao je Hrvatsku zajednicu, koja ga je pred izbore za ustavotvornu skupštinu 1920. kandidirala za zastupnika na svojoj listi za Srijemsku Mitrovicu. Zbog tog svog političkog opredjeljenja Demokratska stranka je preko svojih agenata vršila pritisak na njega.⁵

S druge strane, Hranilović je u to vrijeme, uslijed loših materijalnih prilika, podupirao Demokratsku stranku, dopisujući u njeno stranačko glasilo u Novom Sadu – *Jedinstvo*, koje je oštro osuđivalo uzdržano držanje hrvatskih političara prema državnoj politici, kao i upliv katoličkog klera u politički sustav. Svakako je to utjecalo na njegovu reputaciju u hrvatskom kulturnom i političkom prostoru. Izmijenjene političke prilike iziskivale su od čovjeka njegovih mogućnosti mnogo veću zauzetost na političkomu polju od prešutnog odobravanja kaotične poslijeratne situacije i davanja isto tako prešutne podrške jednoj stranci, koja je nanijela velike materijalne gubitke Katoličkoj Crkvi.

Život

Rođen je 18. prosinca 1855. u selu Kričke blizu Drniša u Dalmaciji. Bio je potomak žumberačkih uskoka. Njegov otac, Nikola Hranilović, rodom iz

⁵ *Srbija*, Mitrovica, 10. listopada 1920., br. 111, str. 2.

Žumberka, bio je generalni vikar križevačke grkokatoličke biskupije u Dalmaciji i pristaša hrvatskog narodnog preporoda. U Grkokatoličkom sjemeništu je 1839. osnovao Ilirsko društvo. Dopisivao je u *Danici* Ljudevita Gaja i *Bačkoj vili* Petra Jovanovića. Jovanova majka, Sidonija potekla je iz plemennite obitelji Stručić iz Križevaca (Ujević 1933: 1).

Pučku školu Jovan Hranilović je pohađao u Sošicama. Poslije prerane očeve smrti (1864.), nastavio je školovanje u Križevcima. Nakon završene pučke škole, preselio se u Grkokatoličko sjemenište u Zagreb (1867.). Kao pitomac ovog sjemeništa pohađao je gimnaziju u Zagrebu, koju je završio 1874. Njegovi školski drugovi su bili Ante Bauer, kasnije zagrebački nadbiskup, Đuro Arnold, kasnije sveučilišni profesor i književnik, Toma Maretić, kasnije sveučilišni profesor, te Ante Kovačić, kasnije hrvatski književnik. U srednjoj školi naučio je dobro njemački i francuski. Također je stekao dobru osnovu ruskog i poljskog jezika (Ujević 1933: 2).

Nakon mature, upisao je Bogoslovni fakultet u Zagrebu. Međutim, poslije završene prve godine bogoslovije, prešao je kao zemaljski stipendist na bogosloviju u Beču. U Beču je bio pitomac grkokatoličkog sjemeništa sv. Barbare. Uz teologiju studirao je i filozofiju na Filozofskom fakultetu. Ondje je slušao predavanja slavista Miklošića i filozofa Brentana. Kod Brentana je radio seminarske vježbe iz područja poetike i teorije književnosti. Ujević tvrdi da je baš studij u Beču imao presudnu ulogu u formiranju Hranilovićevih estetsko-filozofskih nazora (Ujević 1933: 2-3).

Križevački biskup Đuro Smičklas ga je 1878. zaređio za svećenika. Svoju prvu misu održao je 29. prosinca 1878. u prvostolnoj križevačkoj crkvi. Kratko vrijeme je bio tajnik križevačkog biskupa. Ubrzo je imenovan upraviteljem župe u Kaštu (1879. – 1882.), a zatim u Radatoviću (1882. – 1886). Križevački biskup Ilija Hranilović (križevački biskup od 1882. do 1889.) postavio ga je 1886. za ravnatelja biskupske pisarne u Križevcima. No, već iste godine je premješten u Sošice, za upravitelja župe. Međutim, temperamentne prirode, ni ondje se nije mogao zadržati dugo, jer je ušao u sukob s biskupom Ilijom Hranilovićem. Nakon što je izgadio odnose s njim, postavljen je krajem 1887. biskupovom odlukom za duhovnog pomoćnika (kapelana) u Kucuri, među rusinske katolike u Bačkoj. U Kucuri je ostao godinu dana, a nakon toga je postao duhovnim pomoćnikom u Ruskom Krsturu. Najzad, 1889. je postao grkokatoličkim župnikom u Novom Sadu, a 1890. bačkosrijemskim vicearhiđakonom i prisjednikom duhovnoga stola križevačke biskupije (Ujević 1933: 3-4).

Grkokatolička župa u Novom Sadu je bila mala. U vrijeme kada ju je Hranilović preuzeo brojala je 450 vjernika. Imao je dovoljno vremena za književni i kulturni rad i dovoljno sredstava za normalan život, nego u Radatoviću ili Sošicama. Uz to, u Novom Sadu se sprijateljio s prvacima srpske književnosti Lazom Kostićem, Jovanom Jovanovićem Zmajem i dr., te s hrvatskim književnikom Ilijom Okrugićem, župnikom u Petrovaradinu. U Okrugiću je Hranilović našao iskrenog prijatelja. Okrugić mu je pred smrt ostavio svoju biblioteku (Ujević 1933: 5).

Međutim, ni župnikovanje u Novom Sadu nije prošlo bez incidenta. Poslije devet godina, križevački biskup Julije Drohobeczky lišio ga je službe i beneficije. No, Hranilović se snašao u neprilici. Upravo te 1898., stjecajem izvanrednih okolnosti, u njegove ruke dospjelo je uredništvo nad političkim listom *Obzor*, a uskoro zatim (1899.) i nad književnim listom *Vienac*. Pomoću ova dva prestižna hrvatska medija mogao je utjecati na javnost i kulturne tokove. Kao urednik *Obzora* postignuo je da se u Rimu poništi njegova kazna. Tako je ponovno preuzeo svoju župu 30. ožujka 1901. Pobjedu nad nepravdom su mu čestitali đakovački biskup Josip Juraj Strossmayer, barski nadbiskup Šimun Milinović, Tadija Smičiklas i drugi. Kao urednik *Vienca* oštro se protivio hrvatskoj moderni, postavši središnjom figurom stare generacije književnika (Ujević 1933: 6).

Preuzevši svoju župu u Novom Sadu 1901., ostao je u njoj sve do 1924. Mađarske vlasti su znale za njegovu živu korespondenciju s mnogim uglednim javnim radnicima iz slavenskog svijeta kao i za njegovo dopisništvo u hrvatskim i srpskim listovima, ali su to tolerirale. Na početku Prvog svjetskog rata denuncijanti su ga optužili da drži golubove pismošuhe radi špijunaže. Na koncu rata priključio se s Rusinima pokretu novosadskih Srba za otcjepljenje od Ugarske. Predsjedao je na Velikoj narodnoj skupštini u Novom Sadu 25. studenoga 1918., na kojoj je aklamacijom donesena odluka o priključenju Vojvodine (Bačka, Banata i Baranje) Srbiji (Ujević 1933: 6).

Poslije Prvog svjetskog rata stupio je iz materijalnih razloga u uredništvo novosadskog dnevnika *Jedinstvo* (glasilo Demokratske stranke) 1919. godine. U početku je bio njegov vanjski suradnik, a poslije kratkog vremena postao je njegov glavni urednik i uvodničar. U osvrtu na Hranilovićeve uvodnike u *Jedinstvu* Ujević piše:

Ti su uvodnici kratki, jezgroviti i živahni, pisani biranim jezikom i nerijetko popraćeni duhovitim opaskama. Kao novinar jedne stranke on nije uvijek sačuvao potrebnu objektivnost, niti je u pojedinim slučajevima bio pravedan, ali, srećom, ti su slučajevi rijetki. Jovan je, koliko je to mogao kao pristaša demokratske stranke, koja nije uvijek pokazivala naročite sklonosti prema pravoj demokraciji, nastojao, da djeluje pomirljivo. (Ujević 1933: 7)

Umro je poslije kraće bolesti 5. kolovoza 1924. Njegova gazdarica Marija Enjedy ponudila je njegovu bogatu knjižnicu Matici hrvatskoj na otkup. Međutim, nezadovoljna ponudom, prodala ju je upravitelju novosadske tiskare *Zastava* Stojadinoviću, koji ju je kasnije prodao tvorničaru iz Novog Sada Gedeonu Dunderskom. Dunderski je darovao Hranilovićevu knjižnicu beogradskoj Sveučilišnoj knjižnici (Ujević 1933: 7).

Djelo

Rano je stupio u književne vode. Surađivao je u brojnim hrvatskim listovima i časopisima, pretežno u zagrebačkim: *Agramer Tagblatt*-u, *Balkanu*, *Bogu i Hrvatima*, *Domu i svietu*, *Domaćem ognjištu*, *Glasu Matice hrvatske*, *Glasniku sv. Ante Padovanskog*, almanahu pravaških đaka *Hrvatska*, almanahu zagrebačke akademske omladine *Hrvatski dom*, *Hrvatskoj domovini*,

Hrvatskoj lipi, Hrvatskom kolu, pravaškoj reviji Hrvatska vila, Hrvatskoj prosvjeti, Hrvatstvu, Katoličkom listu, Obzoru, Preporodu, Prijatelju naroda, Slobodi i Viencu. Međutim, surađivao je i u karlovačkom Glasonoši, zadarskoj Iskri, zadarskom Narodnom listu, riječkom Novom listu, karlovačkoj Slozi, karlovačkom Svjetlu, te u srpskim listovima Javor (Novi Sad), Jedinstvo (Novi Sad), Kolo (Beograd), Letopis Matice srpske (Novi Sad), Branik (Novi Sad), Brankovo kolo (Srijemski Karlovci), Naše doba (Novi Sad), Pozorište (Novi Sad), Ženski svet (Beograd), te na koncu, ali ništa manje važno, u periodici bačkih i srijemskih Hrvata: u kalačkoj Bunjevačkoj i šokačkoj vili, subotičkom listu Neven i kalendaru Danica, te u petrovaradinskom Fruškogorcu i srijemskomitrovačkom Hrvatskom braniku (Šicel 2002: 691).

Svoje prve pjesme objavio je kao gimnazijalac u Bunjevačkoj i šokačkoj vili (1873.), koju je uređivao preporoditelj bačkih Hrvata Ivan Antunović. Prvu zbirku pjesama pod naslovom Žumberačke elegije objavio je 1886. u Križevcima. Nakon toga je pjesme, koje je dao tiskati u Letopisu Matice srpske (knjiga 161, svezak 1, str. 53-82), pretiskao u posebnoj zbirci Pjesme svakidanke (Križevac, 1890.). Na koncu, Matica hrvatska je 1893. objavila njegove izabrane pjesme.

Okušao se i u prozi, pišući pripovijetke i crtice: „Lucieta“ (Vienac, 1874.), „Jedna noć“ (Hrvatska, 1880.), „O Martinju“ (Hrvatska vila, 1882.), „Reformatori“ (Hrvatska vila, 1884.), „Doktor Mikroskop“, „Na Badnjak“ i „Nesretno čistilo“ (Svjetlo, 1880-ih). Pisao je studije o teoriji književnosti, pjesništvu pojedinih pjesnika i pregledu hrvatske književnosti: „O teoriji novele“ (Hrvatska vila, 1882.), „O pjesmama Andrije Palmovića“ (Balkan, 1886.), „Arabeske iz hrvatske književnosti“ (Kolo, 1889.), „O pjesmama Vojislava Ilića“ (Vienac, 1890.), „Ilirizam u hrvatskoj kulturnoj povesti“ (Branik, 1890.), „Hrvatska lijeпа književnost u početku 20. vijeka“ (Letopis Matice srpske, 1904.), „Osvrt na hrvatsku beletristiku od god. 1900. do najnovijega vremena“ (Hrvatsko kolo, 1905.) i „Iz savremene hrvatske književnosti“ (Letopis Matice srpske, 1910. – 1911.). Prevodio je stranu poeziju (Lamartin, Moore, Theuriet itd.).

Književna kritika se općenito slaže da su od svih njegovih pjesama najvrjednije Žumberačke elegije. Milivoj Šrepel je usporedio Hranilovića kao pjesnika Žumberka s Mihailom Jurjevičem Ljermontovim kao pjesnikom Kavkaza:

Sve, što je dosada spjevao Hranilović, natkriljuju njegove Žumberačke elegije. To je najznatnija i najsvršenija zbirka lirskih pjesama u osamdesetim godinama u hrvatskoj poeziji, pored Badalićeva cikla Na Adriji, žalibože još nedovršenoga. Ovih je dvanaest elegija dvanaest alemova. U njima se pjesnik popeo na vrhunac svoga dotadašnjega stvaranja. (...) Hranilović je opjevao zemlju i ljude Žumberka upravo divno. Što je Lermontov Kavkazu, to je Hranilović Žumberku. (Šrepel 1891: 28)

Na temelju svojih književnih postignuća Hranilović je ušao u Album zaslužnih Hrvata XIX. stoljeća (1898. – 1900.) i publikaciju Znameniti i zaslužni Hrvati (1925.).

Vladoje Jugović (1876. – 1939.)

Život

Veza između farmacije i kulture potvrđena je brojnim primjerima. Primjera te vrste u Hrvatskoj bilo je mnogo kroz povijest. Mnogi pioniri na kulturnom polju su po struci bili ljekarnici ili nešto drugo. Primjerice, otac hrvatskog preporoditelja Ljudevita Gaja, Ivan Gaj, bio je od 1786. ljekarnik u Krapini. Po prirodi filantrop, osnovao je i izdržavao o svom trošku bolnicu u Krapini, gdje su liječeni ratni ranjenici i siromasi. Ideje humanizma i filantropije je prenio i na svoje sinove. Ivan mlađi je nastavio očevim stopama, postavši ljekarnik, a Ljudevit je izrastao u jednu od najkрупnijih figura hrvatske povijesti. Njegov mladenački duh oblikovali su ljekarnici: prvo otac, a zatim dr. Ivan Halter iz Varaždina i Leopold Cantilly iz Gratzta kod kojih je živio.

Dobar poznavatelj povijesti farmacije, ali i društvenog života u Hrvatskoj, Hrvoje Tartalja ističe da je činjenica postojanja ljekarne u gradu predstavljala događaj ne samo od medicinskog značenja, nego i kulturnog. Za to navodi brojne primjere. Šarići, vlasnici dubrovačke ljekarne *Domus Christi*, bili su ljubitelji književnosti, pa i književnici. Rafo Šarić je spjevao rodoljubive pjesme. Dom Šarićevih je bio okupljalište brojnih intelektualaca. Ondje su gostovali liječnik Ivan Kaznačić, profesori Petar Budmani i Luka Zore, te drugi. Klaudije Prikelmajer (1837. – 1913.) iz Slavonске Požege, poslije završenih studija farmacije u Beču, radio je u đakovačkoj ljekarni. Bio je talentirani glazbenik. Zato mu je đakovački biskup Josip Juraj Strossmayer ponudio da svira orgulje u katedrali. Ivan Bes (Besz), koji je 1867. preuzeo ljekarnu od virovitičkih franjevaca, nije bio samo dobar ljekarnik, nego i društveni radnik. Osnovao je naime 1881. Hrvatsko pjevačko društvo „Rodoljub“. Također je bio suosnivač čitaonice, vatrogasnog društva, društva za promicanje glazbe, Hrvatskog sokola i Društva za potporu siromašnih učenika „Okrijlje“.

Međutim, posebno mjesto među ljekarnicima kulturnim radnicima zauzimaju književnici kao pripovjedači Hinko pl. Davila (1858. – 1925.), rodom iz Krapine, te Vladoje Jugović, rodom iz Osijeka. Davila je u rodnoj Krapini osnovao amatersko kazališno društvo. U Karlovcu je 1895. preuzeo upravu ljekarne Josipa Vrbanića, koji je netom prije toga postao gradonačelnikom Karlovca. Upravo ondje je upoznao mladog Vladu Jugovića. U slobodno vrijeme su razmjenjivali svoje poglede na književne prilike u Hrvatskoj i književnost općenito, koji pogledi su se pokazali oprečnim. Međutim, uvijek bi izgledili nespornim. Mnogo godina kasnije, prigodom 80-godišnjice Davilinog rođenja, Jugović se ovako prisjećao vremena koje je proveo s Davilom:

U Vrbanicevoj smo se ljekarni i upoznali. Ma da nismo baš nikako ni u kojem pogledu mogli složiti, ma da mu i nije uspjelo da me kao mladoga farmaceuta utjera u neki red, ja sam ga veoma cijenio kao književnika. Kad je slučajno zapazio da ja neobično volim to njegovo ljubljeno Zagorje, njegovo se uvijek seriozno lice zažarilo od veselja. (Jugović 1938: 4-5)

U nizu nabrojanih i nenabrojanih figura koje krasi stranice hrvatske kulturne povijesti, za Hrvate Petrovaradina i istočnog Srijema je naročito značajan gore spomenuti Vladoje Jugović. Istina, nije bio rodom iz Petrovaradina, ali ga je zadužio kao malo tko ranije i kasnije. Visoka obrazovanost, široka erudicija, spisateljsko iskustvo, brojna poznanstva među uglednim književnicima, brak s obrazovanom suprugom i mnogi drugi čimbenici predispozicionirali su ga da ostavi ondje tako snažan pečat. Njegova biografija neraskidivo je vezana uz ljekarnu obitelji Deodato u Petrovaradinu, gdje je radio kao provizor, za tzv. Fruškogorski kružok, kojem je pripadao, te za list *Fruškogorac*, koji je nastao upravo u spomenutom kružoku, kao njegovo čedo. Ovom listu treba zahvaliti što na društvene i kulturne prilike u Petrovaradinu 1906. – 1907. nije pala potpuna tama zaborava.

Vladoje Jugović (Schmidt) relativno je poznata figura u povijesti hrvatske farmacije. Zastupljen je u publikaciji *Znameniti i zaslužni Hrvati* (1925.) i *Hrvatskom biografskom rječniku* (2006.). Također je ušao u *Srpski biografski rečnik* (IV. svezak, 2009.). Rođen je u Osijeku 3. srpnja 1876. Osnovnu školu je završio u Daruvaru. Gimnaziju je pohađao u Osijeku i Slavonskoj Požezi (kao pitomac Nadbiskupskog orfanotrofija u Požezi). U požeškoj crkvi je svirao orgulje (Sablić-Tomić, Rem 2003: 573). Poslije završenog šestog razreda gimnazije 1892. postao je ljekarničkim vježbenikom u Petrinji u ljekarni *Kod crnog orla*, koju je držao ljekarnik Vilim Panc (Šikić 2005: 540; Alujević, Fatović-Ferenčić 2017: 23). U Petrinji je surađivao u lokalnom listu *Banovac*.⁶ U Petrinji je objavio zbirku crtica *Uvenulo lišće* (1897.). U Zagrebu je položio tirocinij⁷ (Šikić 2005: 540).

Studirao je farmaciju u Beču, Münchenu i Zagrebu (Šikić 2005: 540). U Beču je s rodoljubivim hrvatskim sveučilištarcima i pripadnicima tzv. osječkog književnog kruga Guidom Jenyijem i Dušanom Plavšićem pokrenuo prije Božića 1897. modernistički list *Mladost*. List je izlazio u Beču, a tiskan je u Dioničkoj tiskari u Zagrebu. Izgleda da je i Jugović trebao snositi dio tiskarskih troškova. Međutim, on nije dugo surađivao u listu. Napustio ga je već poslije drugog broja, odnosno nakon što ga je otac pismom datiranim u Osijeku 25. siječnju 1898. obavijestio da ne može i ne želi preuzimati na sebe nikakve izdavačke obveze (Marijanović 1990: 242). „Mladostaši“ su poslije otkrili da ih je Jugović, *izigravajući bogatog nasljednika* pred Dioničkom tiskarom i dajući joj lažno jamstvo u zamjenu za kreditiranje lista, uvukao u velike dugove (Marijanović 1990: 193; Galjer 2000: 42). Jugovićevo *magnatorstvo*, naravno, bilo je lažno (Marijanović 1990: 126), a njegov *financijski hohštapleraj* je bio jedan od razloga zašto su ga eliminirali iz svoga kruga.

⁶ *Banovac*, Petrinja, 3. studenoga 1894., br. 44, str. 1.

⁷ Tirocinij je ispit koji se polagao nakon četverogodišnje prakse (Weiss Horvat 1977: 79).

Dodatan razlog je bio taj što je postalo očito da je održavao veze sa starima, protivnicima mladih⁸ (Flaker 1977: 30; Donat 2004: 549). Usprkos izazovima, list je opstao i izlazio još neko vrijeme. Međutim, Jugović je sa svoje strane ocrnio svoje bivše kolege pred hrvatskim vlastima i utjecajnim javnim ličnostima: banom Dragutinom (Károlyem) Khuenom-Héderváryjem, bivšim ministrom za bogoštovlje i nastavu (1891. – 1895.) i sveučilišnim profesorom Izidorom Kršnjavim i muzikologom Franjom Kuhačem. To je pridonijelo da Dionička tiskara obustavi kreditiranje i tiskanje časopisa (Marijanović 1990: 126; Galjer 2000: 42).

Tijekom svojega vježbenikovanja i studiranja Jugović je, upoznavši se s praksom svojih starijih kolega, uočio sponu između farmacije i društveno-kulturnog razvoja jednog naroda. Pod dojmom te spoznaje počeo je gledati na povijest farmacije kao na perspektivno istraživačko područje, koje rasvjetljava i ostale aspekte prošlosti. Tako je za prvi hrvatski farmaceutski časopis *Aesculap* (1897.), glasilo Hrvatskog farmaceutskog društva „Aesculap“ (utemeljenog 1890.), napisao jedan članak, u kojemu je pozivao kolege ljekarnike neka se posvete istraživanju prošlosti i sakupljanju knjiga koje su značajne za povijest farmacije. Međutim, Društvo „Aesculap“ je iste 1897. godine ugašeno pod pritiskom vlasti, koje nisu odobravale liberalno pisanje njegovog istoimenog glasila (Tartalja 1953: 98).

Za vrijeme studija Jugović je ušao u sukob s jednim sveučilišnim profesorom, zbog čega je udaljen sa studija na dva semestra, koja je proveo u putovanju (Sablić-Tomić, Rem 2003: 573).

Još kao nesvršeni student farmacije, zaposlio se u Vrbanićevoj ljekarni u Karlovcu. U Karlovcu je postao suradnik tamošnjeg lista *Svjetlo* Dušana Lopašića.⁹ Poslije nekog vremena, prešao je u Zagreb. Ondje je bio korektor u uredništvu *Obzora* (Sablić-Tomić, Rem 2003: 573). Živio je Jurjevskoj ulici br. 23 (Zagreb).¹⁰ Ondje je objavio zbirku crtica *Slike iz života* (1898.). Godine 1903. javlja se kao pravi član Društva hrvatskih književnika iz Novog Vukovara.¹¹ Jugović je čini se imao nekog udjela u protumađarskim i protukhuenovskim demonstracijama 1903., jer su ga vlasti proganjale zbog zločinstva javnog nasilja i veleizdaje. Stoga je, da bi izbjegao zatvor i osudu, otišao u emigraciju (Grabovac 1957: 71). Međutim, poslije normalizacije prilika u Hrvatskoj, vratio se iz emigracije. Godine 1904. preselio se iz Varaždina u Srbiju. Navodno je htio, kako prenose varaždinske *Naše pravice*, poraditi o

8 *Novi viek*, Zagreb, 15. prosinca 1898., br. 12, str. 757: *O ovom piscu govorio je Novi Viek, kada je lani izdao Uvenulo lišće, te je pohvalio njegovo patrijotsko nastojanje, iztičući istodobno, da bi od njega s vremenom mogao postati pisac, ali da još nije. On nam je na to poslao jednu crticu, koju Novi Viek nije mogao uvrstiti, a domalo doznasmo, da je zaigrao kolo sa njekima, da osnuje Mladost. Mladost bila pa se predstavila, a on i drugovi ostadoše bez organa, pa sada opeta izdao knjigu crtica napose. Netom je Mladost u Gospodu usnula, pisao nam je g. Jugović pismo, u kojem se je izpričavao, što je vojevao na Novi Viek, nu mi mu ne odgovorismo, ne jer bi nas grijala kakva srdžba, nego jer nije vremena, da se na svaki list odgovara.*

9 *Svjetlo*, Karlovac, 25. ožujka 1900., br. 12, str. 3-4.

10 *Brankovo kolo*, 6./18. siječnja 1900., br. 1, str. 29.

11 *Ljetopis Društva hrvatskih književnika u Zagrebu za godine 1900-1903*. Zagreb: Dionička tiskara. XXXVIII.

što življem saobraćaju hrvatskih i srpskih književnika.¹² Nakon toga, jedno vrijeme je boravio u Zemunu (Glavna ulica br. 33).¹³ Na koncu, prešao je sa suprugom u Petrovaradin. Ondje je postao provizorom u ljekarni *Kod zlatnog orla* (danas Beogradska, br. 15).

Izvorni naziv petrovaradinske ljekarne *Kod zlatnog orla* bio je *Zum goldenen Adler*. Osnovao ju je ljekarnik Franz Schams (Jugović 1908: 701). Prodao ju je početkom 1818. i preselio se na dvor ugarskog palatina u Pešti (Jugović 1908: 705). Izravni Schamsov potomak bio je znameniti hrvatski pisac Antun Gustav Matoš. Naime, Matoševa majka Marija Schams (1851. – 1944.) je bila kćerka istoimenog Schamsovog sina – Franje Schamsa (1818. – 1854.), koji je i sam bio ljekarnik (u Našicama). Proslavio se kao suradnik austrijskog ljekarničkog časopisa *Zeitschrift des Allgemeinen Österreichischen Apothekervereines* (Jugović 1908: 705).

Jugović, koji se živo zanimao za svog predšasnika Franza Schamsa (Jugović 1908: 701), kontaktirao je Matoša, očekujući da će od njega, kao Schamsovog izravnog potomka, dobiti bliže podatke o osnivaču petrovaradinske ljekarne. Međutim, umjesto toga, Matoš mu je u pismu datiranom u Beogradu 10. listopada 1907. otkrio svoje dojmove:

Neopisiva je melanholija moja pri posmatranju toga lica, meni tako stranog i toliko bliskog. Gdje su, koje su tamne žice, koje ostavi meni u nasleđe taj čovjek, koji je možda temelj moje tamne i zagonetne unutrašnjosti, koji se možda u meni probudio za metamorfozu novoga života. – Nije li – kako kažete i sami – čudna ironija sudbine, da je praunuk tamnovao i konačno jedva pobjegao iz grada, gdje mu isto tako nesmiřeni pradjed živio najprije kao miran građanin i naučenjak, kao sretan muž krasne žene, pa na koncu bacio sve od sebe i otišao – gonjen čežnjom i nemiřom svoje duše – u svijet, ostavio ženu i dijete pa umro negdje, u tuđini, gdje mu se ni za grob ne zna?! (Žeželj 1970: 16-17)

Schamsovu ljekarnu kupio je ljekarnik iz Srijemske Mitrovice Johannes Nepomuk Mushamer. Mushamer je umro 1824. Njegova kćerka Anna Francisca (rođena 1820.) udala se u Petrovaradinu 29. travnja 1841. za Franju Deodata, ljekarnika mletačkih korijena, koji je preuzeo vlasništvo nad Mushamerovom ljekarnom (Mićić 1987: 35). Deodato je umro u Petrovaradinu 1866. Poslije njegove smrti ljekarnu su vodili provizori. Ljekarnu je naslijedio njegov sin Teodor Deodato (1842. – 1893.), i sam ljekarnik. Poslije Teodorove smrti, ljekarnu su vodili ponovno provizori (Mićić 1987: 36). Za povijest Hrvata u Petrovaradinu značajan je Aleksandar Brodski (1849. – 1919.), rodom iz Križa u Zagrebačkoj županiji, koji je bio provizor od 1896. do 1916. Brodski je štoviše početkom 20. stoljeća (od 1900. do 1916.) držao ljekarnu u zakupu (Bulović 2010: 142). Zbog lošeg zdravstvenog stanja Brodski je zaposlio u ljekarni Vladoja Jugovića, još nesvršenog studenta farmacije.

Ljekarna obitelji Deodato bila je okupljaliste intelektualnih snaga. Posjećivala su je brojna ugledna imena ne samo iz sredine, nego i sa stra-

12 *Naše pravice*, Varaždin, 3. lipnja 1904., br. 11, str. 3.

13 *Brankovo kolo*, 4./17. studenoga 1904., br. 44, str. 1416.

ne: Jovan Hranilović, Ilija Okrugić Srijemac, Antun Gustav Matoš, Hinko Hinković, Đuro Arnold, Ubaldo Donadini, Gustav Gaj, Ljudevit Budanović, Svetozar Borojević, Milutin Cihlar Nehajev, Bude Budisavljević-Prijedorski i drugi (Martinčić, Andrić Penava 2011: 102). Hranilović je bio osobni prijatelj Teodora Deodata. Hranilović je štoviše nakon Teodorove smrti postao tutor njegovoj malodobnoj djeci (Mičić 1987: 36). Dakle, bilo je samo pitanje vremena, kada će druženje intelektualaca u ljekarni obitelji Deodato izrasti u zajedničko kulturno stvaranje. To se dogodilo početkom 1906., kada je Jugović, provizor ljekarne, pokrenuo kulturni i zabavni list *Fruškogorac*.

Fruškogorac je izlazio od 1906. do 1907. godine. Redakcija mu se nalazila u ljekarni obitelji Deodato. Vlasnik i odgovorni urednik je bio Brodski, koji je za pokretanje lista priložio početnu novčanu pomoć u iznosu od 500 kruna (Martinčić, Davor, Andrić Penava 2011: 102). List je tiskan u tiskari Dragoljuba Radovanovića u Petrovaradinu. Urednici su mu bili Jugović i njegova supruga Viktorija Risaković. Glavni suradnik je bio Jovan Hranilović.

Fruškogorac se ugasio kada je Jugović, njegov glavni stup, napustio Petrovaradin. Diplomirao je farmaciju u Zagrebu 1908. godine (Šikić 2005: 540). Nedugo nakon toga prešao je u Bačku, u Stapar, privučen poslovnom mogućnošću. Ondje je držao ljekarnu i nastavio kulturno stvarati, istina ne više kao društveni radnik, već samo kao suradnik hrvatskih, srpskih i njemačkih listova. Vremenom se prestao baviti književnošću i potpuno posvetio istraživanju povijesti farmacije. Vjerojatno je uvidio da na drugom polju može ostvariti najviše rezultata i priznanja. U međuvremenu je u Zagrebu osnovano Hrvatsko farmaceutsko društvo, koje je 1907. počelo izdavati svoje glasilo *Farmaceutski glasnik*. Za ovaj časopis Jugović je napisao više članaka.

Poslije Prvoga svjetskog rata držao je još neko vrijeme ljekarnu u Stapar. Godine 1920., kao staparski ljekarnik, ponovno je pozvao stručnu javnost na sustavno skupljanje predmeta, knjiga i dokumenata od farmaceutske vrijednosti radi osnivanja farmaceutske muzeja (Mičić 1979: 113). Nedugo potom, 1921., postao je vlasnik ljekarne u Novom Sadu (Andrić Penava 2012: 205). U pitanju je ljekarna *Kod Zdravlja*, koja se nalazila u Jevrejskoj (Židovskoj) ulici br. 6. Godine 1927. prodao je Matici srpskoj rukopise Ilije Okrugića Srijemca (Zeremski, Palančanin: 1969: 347, 351, 357). U njegovoj su ljekarni radili Židovi farmaceuti Karlo Brandeis i Klara Klein kao vježbenik odnosno suradnica-magistrica (Mirković 1962: 136, 144). Negdje u to vrijeme je pristupio Društvu za povijest farmacije (Gesellschaft für Geschichte der Pharmazie), koje je 1926. osnovao ljekarnik Ludwig Winkler u Innsbrucku (Mičić 1979: 101). Između dva svjetska rata nije se uključivao u politička događanja. Bio je tajnik, a potom i predsjednik Saveza apotekara za Vojvodinu (Šikić 2005: 540). Sastavio je autobiografiju, koja je objavljena u Zagrebu 1931. pod naslovom *Dulcamara: slatke i gorke uspomene* (Tisak Zaklade tiskare *Narodnih novina*). Nešto kasnije, prešao je u Banat, u Melence, gdje je držao ljekarnu.¹⁴ Umro je 31. siječnja 1939. Negdje kao mjesto smrti navode Melence, a negdje pak Zagreb.

¹⁴ 1931. *Adresar liječnika, bolnica, apoteka i veterinaru Jugoslavije*. Zagreb: Nakladna knjižara „Franjo Bruck“, 151.

Djelo

Po prirodi skriboman, Jugović je iza sebe ostavio veliki i raznorodni opus, koji je samo djelomično popisan i kritički iščitao. Pisao je prozu, prevodio s njemačkog, a okušao se i u književnoj kritici. Njegovu prozu čine uglavnom crtice i pripovijetke, koje su rasute po brojnim listovima i časopisima različite provenijencije i orijentacije. Od hrvatskih listova to su: *Agramer Tagblatt* (Zagreb), *Banovac* (Petrinja), *Danica* (Zagreb), *Jadran* (Trst), *Narodne novine* (Zagreb), *Obzor* (Zagreb) i *Svjetlo* (Karlovac). Od hrvatskih književnih časopisa to su: *Domaće ognjište* (Zagreb), *Lovor* (Zadar), *Nada* (Sarajevo), *Pobratim* (Zagreb), *Vienac* (Zagreb), *Hrvatsko kolo* (Zagreb) i *Jadranska vila* (Rijeka). Od srpskih književnih časopisa to su: *Brankovo kolo* (Srijemski Karlovci), *Letopis Matice srpske* (Novi Sad) i *Nova iskra* (Beograd) (Šikić 2005: 540).

Međutim, najvrjednije su mu radnje iz oblasti farmacije, posebice povijesti farmacije. Jedan dio spomenutih radnji je objavio u prestižnim hrvatskim, srpskim i njemačkim stručnim časopisima. Od hrvatskih to su: *Farmaceutski vjesnik*, *Aesculap*, *Vjesnik ljekarnika* (poslije *Apotekarski vjesnik*) i *Liječnički vjesnik*, od srpskih: *Apotekarski glasnik* (Beograd), *Glas apotekarstva* (Novi Sad), *Farmacija* (Novi Sad), a od njemačkih: *Pharmazeutische Post*, *Zeitschrift des Wiener allgemeinen Apothekervereines* i *Wiener pharmazeutische Wochenschrift*. Drugi dio spomenutih radnji je objavio u listovima: *Narodne novine* (Zagreb), *Deutsches Volksblatt für Syrmien* (Ruma), *Hrvatski branik* (Srijemska Mitrovica), *Narodna obrana* (Osijek), *Jutarnji list* (Zagreb), *Hrvatski list* (Osijek) i *Varaždinske novosti* (Varaždin).

Bogatog životnog, poslovnog i spisateljskog iskustva, Jugović je ispunjavao sve kriterije za stvaranje kapitalnog djela po kojem bi ostao poznat za sva vremena. Nije isključeno da je na tome i radio. Njegov autobiografski spis *Dulcamara* predstavlja zapravo prvi dio planirane knjige. Drugi dio te knjige ostao je u rukopisu. U rukopisu su ostali i njegovi *Prilozi za povijest farmacije u Hrvatskoj*. Nažalost, kao što to biva, drugi su iskoristili plodove njegovog mukotrpnog i dugogodišnjeg istraživanja povijesti farmacije u Srijemu. Njegove radnje poslužile su kao osnova kasnijih studija Milana Mičića i Gordane Bulović.

Dio pripovijedaka i crtica objavljenih po raznim časopisima i listovima, sabrao je u zbirka *Uvenulo lišće* (1897.), *Slike iz života* (1898.) i *Sjene* (1902.).

Jugovićev književni prvijenac, *Uvenulo lišće* (1897.), ostavio je slab dojam na književnu publiku i kritiku. Sarajevska *Nada* piše da u toj knjizi *ima pored svega toga koješta slaba i nedotjerana, što nikako ne spada u ozbiljnu knjigu*. Donosi i objašnjenje za tu ocjenu:

Prva pripovjetica Sačuvana vjernost zanimaće mnogu krasoticu poradi svoje romantičnosti, ali baš zbog toga morala je ona izostati iz ove zbirke, jer nema s njome ništa zajedničko. Suet joj je vrlo zastario, i ako se takova šta dešavalo, da je mladić sašao u grobnicu svoje drage, u kojoj je ona ležala već dva dana, pa onda oživjela, svakako su to rijetki slučajevi, a hvala Bogu, te se

dan danas naša knjiga ne bavi više takovim pričama, kojima se tek podražuju živci i mašta. I ona čudna Iz dnevnika samoubice mogla je izostati, jer onakove su stvari za redarstvene dnevnike, a ne za zbirke, u kojima iznosiš pred svijet svoje duševne plodove, kojima valjda hoćeš da obogatiš knjigu, oplemeniš svijet. I one stvarčice o nesretnoj ljubavi vrlo su prolazne vrijednosti.¹⁵

Slike iz života (1898.) su također prošle loše kod književne kritike. Članakopisac zagrebačkog *Novog vieka*, koji je pročitao dvije crtice, uočio je napredak u odnosu na raniju zbirku *Uvenulo lišće*:

Sad bi valjalo ovu knjigu ocijeniti, a mi opet ne imamo vremena, da je cielu pročitamo, i razgovjetno ocjenimo; ali smo je ipak razrezali, prolitali, i čak dvie crte pročitali, pa možemo reći, da se do duše prama Lišču opaža neki napredak, ali da još pisac nije postao pisac; nu tim mu opeta proricemo, da bi mogao postati, samo neka nas sluša, nek se previše ne žuri za slavom, nego po onoj talijanskoj chi va piano, va sano, neka još mnogo uči, razmišlja, promatra prirodu i ljude, pa neka piše i to polako i sporo.¹⁶

Članakopisac karlovačkog *Svjetla* H. K., koji je detaljno iščitao zbirku, ocijenio je crtice nedojmljivim:

Bez dubljega poimanja vješto je (Jugović) bacio na papir događaj, koji je na njega djelovao. Te slike – nastale pod časovitim dojmom i prepletene subjektivnim osjećajima pisca – nemaju sugestivne moći, one su bez cilja. – Nacrtao je po gdjekad vjeran portret, ali samo portret, a ona čuvstva – njegova čuvstva – i ako iskrena, nisu tako jaka, da bi mi uzburkala dušu, da bi u njoj ostavila trajan dojam.¹⁷

Sjene (1902.) su tiskane u Mostaru na ćirilici. Naišle su na pozitivnu reakciju srpske književne kritike. *Kolo* je pisalo:

Kako čujemo, Jugović je ovom zbirčicom hteo da dokumentuje svoje konačno vraćanje u krilo svoga, srpskoga naroda. To je s njegove strane zaista pohvalno, i naša književnost u piscu Idealiste – čiji siže jeste, do duše, specifično hrvatski – dobija jedan nov pripovedački talenat, koji, racionalno negovan, može dati mnogo lepih stvari.¹⁸

Međutim, kod hrvatske književne kritike su prošle neopaženo. Za odsutnost interesa za Jugovićevu ćirilicu knjigu među hrvatskim književnim krugovima možda najbolji primjer služi Matoševa reakcija. Matoš se u to vrijeme nalazio u Parizu. Po svemu sudeći, nije ni ugledao novoobjavljenu knjigu. Vjerojatno je da ga je u inozemstvu samo zatekla vijest o njezinoj objavi, a da njezin primjerak nije ni ugledao. Ukratko, bez dubljeg ulaženja u umjetničke vrijednosti knjige i elaboriranja iznesenih tvrdnji, Matoš je sročio kritiku, koju je prenio pravaški list *Hrvatsko pravo* od 24. siječnja 1903.:

Čestitamo gosp. VI. Šmidu, razmetnom srpskom sinu. Čestitamo Srbom na ovom desetom, modernizovanom Jugoviću. Tek velika je šteta da je taj novi Sbrin, taj bludni sin, to razmetno srpsko dijete, velika je šteta da je gosp. Šmid,

15 *Nada*, Sarajevo, 15. maja 1897., br. 10, str. 200.

16 *Novi viek*, Zagreb, 15. prosinca 1898., br. 12, str. 757.

17 *Svjetlo*, Karlovac, 1. siječnja 1899., str. 2.

18 *Kolo*, Beograd, 16. prosinca 1902., knj. IV, sv. 12, 737-738.

i sada kada se vraća u narod svojih djedovah, mnogo bliži kakvom Čokolinu i sudiji krapinskom nego krvavom Kosovu. Za taj teški gubitak neka utješi Hrvatsku to da su Srbi jamačno više dobili nego mi što smo izgubili. (Matoš 1976: 70)

Uzroci ovako oštre Matoševe ocjene su djelomično i osobne prirode. Matoš je Jugovićev prelazak u srpske pisce smatrao nedostojnim ponašanjem jednog pojedinca koji traži mjesto u hrvatskoj književnosti. I sam Matoš je tijekom svog kretanja među krugovima srbijanskih pisaca dobivao suptilne sugestije da svoju spisateljsku karijeru veže uz srpsku književnost. Matoš je pripovijedao kako ga je Stevan Sremac, nakon što mu je on, Matoš, priopćio da mu je djed Grgur Matoš (1812. – 1899.) rodom Bunjevac iz Bačke, smatrao za „izgubljenom ovcom, zalutalim, neprobudjenim Srbinom“. Međutim, Matoš u srbijanskim krugovima nije patio od kompleksa niže vrijednosti, jer je, kako je u *Glasi Matice hrvatske* istaknuo, *svog didu (...) Bunjevca i bačkog učitelja* smatrao ne za nesvjesnog Srbina, nego naprotiv za *punokrvnog Hrvata*.

Hranilović je pokušao ispraviti ocjenu o Jugovićevom književnom stvaralaštvu, uvrstivši ga u svoj pregled hrvatske književnosti s početka 20. stoljeća. Međutim, u pokušaju da ga spase, samo je pokazao i dokazao da Jugović doista nije izazivao veći interes, a kamoli poštovanje i divljenje među hrvatskom književnom publikom i kritikom:

Kako našoj kritici izbjegne izpod pažnje i bolji pisac, najbolji je dokaz Vlado Jugović, koji je napisao već više zbirka pripovijesti, a ipak ga naša kritika nije uzela na oko, kako zaslužuje. Izdvojio je kao najuspjelije njegove crtice Crteže, koji su tiskani 1904. u Letopisu Matice srpske. (Hranilović 1905: 358-359)

Međutim, Ilija Ivačković je u časopisu *Brankovo kolo* pokazao da su *Crteži*, koje je Hranilović proglasilo najuspjelijom Jugovićevom radnjom, zapravo plagijat priča njemačke plemkinje i književnice iz Erfurta Clotilde von Schwarzkoppen (1830. – 1910.), koje su objavljene pod naslovom *Fragmente aus der Kinderwelt* (hr. Ulomci iz djetinjstva) u ženskom listu *Der Bazar* još 1883. godine.¹⁹ Jugović je, međutim, uspio dokazati pred budućim pokoljenjima da je C. von Schwarzkoppen zapravo njegov pseudonim,²⁰ pa je ušao u *Leksikon pisaca Jugoslavije* Matice srpske kao najmlađi pisac s prostora bivše Jugoslavije. Književni kritičar i povjesničar Milivoj Nenin ga je zbog toga nazvao *najuspješnijim prevarantom u srpskoj i hrvatskoj književnosti* (Nenin 2004: 350).

Negativne ocjene, ignoriranje i prešućivanje svakako su utjecali na Jugovićevu volju za bavljenjem književnošću. Jugović se poslije početnih neuspjeha pojavljivao još neko vrijeme u književnim vodama. Među njegove posljednje književne radnje spada crtica *Luđakinja*, koja je objavljena u osječkom časopisu *Mi*, časopisu Kluba hrvatskih književnika u Osijeku. Njegov ugled se postupno srozao zbog njegovog povlačenja iz *Mladosti*, tzv.

¹⁹ *Brankovo kolo*, 14./27. listopada 1904., br. 41, str. 1320; *Brankovo kolo*, 11./24. studenoga 1904., br. 45, str. 1448.

²⁰ *Brankovo kolo*, 4./17. studenoga 1904., br. 44, str. 1416.

afere Jugović, raskrinkavanja njegova plagijata i njegove suradnje u srpskim listovima. Matošu, budnom kroničaru hrvatske moderne, naravno nije pro-maknulo ništa od toga. Naprotiv, budno je bilježio sve Jugovićeve poraze:

Ljude koji su radili kod famozne bečke Mladosti ili je izjela pomrčina, mlade i zelene (Gvido Jeni, Plavšić), ili se šunjaju po milosrdnim redakcija-ma, kao famozni Šmid-Jugović, kojega nedavno uhvati Brankovo kolo kako prodaje srp. listovima, kao svoj esap, priče nekakove Frau fon Švarckopen. (Matoš 1976: 88)

Viktorija Risaković (1878. – 1927.)

Život

Modernizacija i demokratizacija hrvatskog društva odrazile su se na položaj žena. Proteza-njem obveznog obrazovanja i na žensku djecu, pismene i učene žene koje mogu parirati muš-karcima u znanju i umijeću postaju sve manje ri-jetkost i ekskluziva vlastita samo višim slojevima, a sve više realnost, pa i potreba novog vremena. Prirodno, književnost prestaje biti čisto muška domena. U Hrvatskoj su naročito bile vrjednovane žene poliglotice koje su mogle čitati i pratiti stranu književnost. One su ma-hom dolazile iz uglednih i dobrostojećih obitelji, u kojima su prije uvođenja obveznog obrazovanja ženska djeca odgajana u zapadnom duhu. Jedna od takvih je supruga Vladoja Jugovića – Viktorija Risaković, koja je zbog svog angažmana na polju književnosti uvrštena u publikaciju *Znameniti i zaslužni Hrvati* (1925.), koju je uredio hrvatski povjesničar Emilije Laszowski.

Rođena je u Galovcu, u Hrvatskom zagorju 1878. U Galovcu je završi-la osnovnu školu. Školovanje je nastavila u Varaždinu i Zagrebu. U pisanu riječ zaljubila se u adolescenciji. Rado se prisjećala svog prvog kontakta s knjigom:

Kada sam navršila 15. godinu, dobila sam iz prastarog, velikog ormara za knjige, koji ormar je već davno prije toga imao na mene nevjerojatnu privlačnu moć, prve knjige za čitanje. To su bila djela hrvatskih, srpskih i slovenačkih pje-snika: Preradović, Vraz, Trnski, Bogović, Niemčić, Šenoa, Arnold, Hranilović, Ha-rambašić, Prešern, Aškerc, Gregorčić, Zmaj Jovan Jovanović, Radičević i drugi.²¹

Udala se za Vladoja Jugovića, kojega je pratila cijelog života. S njim je proputovala cijelu Njemačku, Bavarsku, Tirol, Voralberg, Korušku, Štajersku, Donju Austriju, Bosnu i Hercegovinu, Dalmaciju, Hrvatsku, te dio Srbije i Crne Gore. Rodila mu je dvije kćerke, koje su studirale na liceju u Zagrebu (Belović-Bernadžikovska 1913: 65). Umrla je 1927.

²¹ *Belgrader Nachrichten*, 8. juli 1917., Seite 5.

Djelo

Poput mnogih obrazovanih žena svojega vremena, Risaković je bila društveno i kulturno aktivna. U Staparuu je osnovala srpsku žensku zadrugu. Bila je vična peru. Pisala je prozu (pripovijesti i crtice) i poeziju, pa čak i književne studije. Radnje su joj objavljene u raznim listovima i književnim časopisima: *Pobratim*, *Agramer Tagblatt*, *Belgrader Nachrichten*, *Narodna obrana*, *Svjetlo*, *Tajinstveni sviet*, *Novo sunce*, *Jadran*, *Srpstvo*, *Zastava*, *Ženski svet*, *Kolo Matice hrvatske*, *Slovo*, *Bacs Bodrogher Presse*, *Semliner Zeitung*, *Berliner Tagblatt*, *Naše pravice*, *Prosvjeta* i *Frušskogorac* (Belović-Bernadžikovska 1913: 65).

Ocjena njezina književnog i književno-kritičkog stvaralaštva bila je mješovita. Od književnih kritičara najviše ju je favorizirao Hranilović:

Ovdje upozorujem na jedan do sada u širim krugovima manje poznati, snažni talenat medju našim pripovjedačima i crtičarkama. To je gospođa Viktorija Risaković. Napisala je već do sada svu silu pripoviest i crtica u raznim našim provincijalnim časopisima, Svjetlu, Našim Pravicama i zatim u Pobratimu, Zastavi i Jadranu. Neke od tih stvarca: Jorgovanova grančica, Priča naše ljubavi, Junak iz Like, Silom gospodin itd., mogu se staviti o bok najboljim proizvodima te vrsti u našoj novijoj književnosti. U nekima ima još primjese romantike, neke su nešto feljtonistički izradjene, ali u opće pokazuju otmen ukus, snažnu invenciju, siguran dar posmatranja i poetičnu dušu. (Hranilović 1905: 360)

Hranilović je naročito vrjednovao njezine studije o hrvatskim i srpskim književnicima:

Svojim njemačkim sastavima u Agramer Tagblattu, na koje su osobito srpski listovi opetovano svratili pažnju, upoznaje gdja. Risaković i strani sviet s hrvatskim i srpskim književnicima. Njeni književički portraiti o Vojislavu Iliču i Branku Radičeviću stekli su veliko priznanje u srpskim književnim krugovima, a njen sastavak Zur Reiseliteratur über Croatien je živ i uspjel prosvjed protiv zlonamjernih fantasterija nekih njemačkih turističkih pisaca o Hrvatima i Hrvatskoj. (Hranilović 1905: 360)

Hranilović joj je predviđao lijepu budućnost, ugledno mjesto u hrvatskoj književnosti:

Uvjeren sam, da će gdja. Risaković zauzeti u našoj književnosti odlično mjesto u koju darovitih naših spisateljica: Pogačičke, Truhelke, Lucerne, Zagorke, Ivke Tomšićeve, Ide Fürstove, Adele Mičinovičke, Enjuškine, Iskre i drugih, koje u najnovijem razdoblju naše beletristike tako liepo nasljeđuju primjer starijih naših spisateljica Dragojle Jarnevićeve i Hermine Tomićeve. Iz povjesti novije poljske književnosti znademo, kako umiju gospodje osvojiti i prvo mjesto medju beletrističkim piscima: eno Deotyme, Orzeszkowe, Konočnicke, Tuzijine i drugih. (Hranilović 1905: 361)

Međutim, nedugo nakon toga književna kritika je dokazala da je i Risakovićeva plagijatorica. Prvo je, naime, otkriveno da je pjesma, koju je objavila u *Preporodu* 1899. pod naslovom *Poziv*, zapravo čist plagijat pjesme *Dođi zlato...* znamenitog češkog književnika Vítězslava Háleka, objavljene

u *Prosvjeti* u prijevodu Rikarda Katalinića Jaretova (1895.).²² Nedugo nakon toga, otkriven je još jedan njezin plagijat.²³ Naime, ispostavilo se da je njezina crtica *Marta*, objavljena u *Hrvatskom kolu* 1905., a koju je naročito pohvalio Hranilović, zapravo nešto nadopunjen, neznatno izmijenjen, tako reći hrvatskom čitatelju prilagođen doslovni prijevod pripovijetke *Myrtille* iz zbirke pripovijedaka *Conters de Bords du Rhin* (Paris, 1862.), koje su zajednički objavili francuski književnici Émile Erckmann (1822. –1899.) i Alexandre Chatrian (1826. –1890.). Zapravo, Risaković je samo glavnim junacima iz francuske pripovijetke dala hrvatska imena i prenijela mjesto radnje iz francuskog Elzasa u hrvatsko Podunavlje (Srijem):

Erckmann-Chatrian	Risaković
Non! Mais pourquoi pleures - tu donc! Je ne sais pas. Veux - tu courir au Falberg? Non ... ce n'est pas assez loin. Mais où veux - tu donc allez Myrtille? Là - bas! ... là - bas! ... faisait elle, montrent bien loin au de là des montagnes; où vont les oiseaux!	Nije nitko. Pa zašto onda plačeš? Ne znam. Kaniš li možda uteći u Osijek? O, – ne – to mi je odviše blizu. Pa kuda bi ti Martice? Onamo, onamo, Živane, kud one ptice lete, – onamo! pokaza mu Marta pravcem prema Fruškoj gori.

Afera s plagijatima zacijelo je nanijela štetu ne samo ugledu Jugovića i Risaković, nego i njihova zaštitnika, Hranilovića, koji ih je otvoreno favorizirao i plasirao u prestižne hrvatske književne časopise. Člankopisac *Savremenika* pokazao je argumentirano da između gore spomenutih postoji jaka interesna veza, koju je radi veće dojmljivosti nazvao *Fruškogorskim kružokom*:

Kad se je Matica (hrvatska) našla u neprilici, ostavljena od najodličnijih hrv. književnika (tj. onih koji su prešli u Društvo hrvatskih književnika – primj. V. N.), *osnovala se u Novome Sadu jedna njezina podružnica. Pod upravom Jovana Hranilovića sabrala je ova podružnica još dva prava književnika gdju. Viktoriju Risaković i g. Jugovića. Kako se vidi za ovu podružnicu nije odlučan, po terminologiji Klaićevoj, kvantitet nego kvalitet. G. J. H., kao najveći kritičar Matičin, proglasio je dakako ovo dvoje pisaca pravim književnicima (...)* *Tko usporedi ove dvije pjesme* (Viktorije Jugović i Viteslava Háleka – primj. V. N.), *opazit će, da Hranilovićeve literarne veličine baziraju na vrlo sumnjivim osnovima.*²⁴

22 -s. 1907. Intimnosti fruškogorskoga kružoka. *Savremenik* 4: 254.

23 Rose-Rey. 1912. Još jedan neknjiževni pojav. *Savremenik* 7: 749-750.

24 -s. 1907. Intimnosti fruškogorskoga kružoka. *Savremenik* 4: 254.

Fruškogorac

Hrvati s prostora Vojvodine imaju, osim bogate nematerijalne baštine, i ništa manje impresivnu izdavačku produkciju, koja je uključivala i periodiku. Na prostoru današnje Vojvodine izlazilo je nekoliko listova i kalendara, koji su bili i hrvatski i po provenijenciji i programu. U Bačkoj to su bili *Neven* (Subotica), *Subotička Danica* i *Subotičke/Hrvatske novine* (Subotica), *Subotički športski list* i *Hrvatska riječ* (Subotica), a u Srijemu: *Hrvatski branik* (Mitrovica), *Mitrovački glasnik* (Mitrovica) i *Fruškogorac* (Petrovaradin). Od svijua nabrajanih samo je *Neven* (djelomično) istražen. Osnovu za to su pružili prije svega sakupljači i kolekcionari Ilija Džinić, učitelj iz Čonoplje, Ivan Vojnić Tunić, gimnazijski profesor iz Subotice, te drugi, čija imena se mogu naći na primjercima, koji se čuvaju u Gradskoj knjižnici Subotica, Narodnoj knjižnici Beograd i drugdje. S druge strane, periodika Hrvata istočnog Srijema ostala je gotovo u potpunosti neiščitana. Prirodno, nameće se potreba da i ovaj segment kulturne povijesti Hrvata u Vojvodini dobije pažnju razmjernu svom povijesnom značenju.

Fruškogorac – čedo i najvažnije postignuće tzv. fruškogorskog kružoka hrvatskih književnika, kojeg su činile gore tematizirani Jovan Hranilović, Vladoje Jugović i Viktorija Risaković, počeo je izlaziti 3. ožujka 1906. godine. Prije nego je ugledao svjetlost dana, *Fruškogorac* je najavljen u hrvatskim listovima. Tako *Naše pravice* donose sljedeći dopis:

Namjerni smo pokrenuti od 1. ožujka o. g. tjednik Fruškogorac, da svratimo pozornost na mjestne okolnosti po svom položaju i povijesti znamenitoga grada Petrovaradina i njegove okoline; a naročito da uzbudimo življe zanimanje gradjanstva grada Petrovaradina i okolice za njihove vlastite interese, kako bi se moglo unaprediti materijalno blagostanje te svestrani napredak Petrovaradina i okolice. Nije nam ni na kraj pameti, da pravimo konkurenciju mitrovačkomu Hrv. Braniku, koji doista svoju zadaću u Srijemu i Slavoniji časno vrši, te ga i mi od svega srca preporučujemo. Naš se list ne će baviti politikom, već više mjestnim, privrednim i kulturnim odnošajima fruškogorskoga kraja, pak ćemo naročito posvetiti veliku pažnju rubrici za prosvjetu i beletristiku. Sa više strana zamoļjeni smo, da pokrenemo list, koji bi odgovarao ne samo potrebama ovdašnjega kraja, već i svim krugovima našega naroda u pokrajini.²⁵

Iz gornjeg se dopisa također vidi sastav uprave *Fruškogorca*. Izdavatelj je Aleksandar Brodski, glavni suradnik je Jovan Hranilović, a urednica je Viktorija Jugović.

Fruškogorac nije mogao izići 1. ožujka, jer je Državno odvjetništvo tražilo od uredništva neke dokumente.²⁶ *Fruškogorac* je doista bio list za zabavu i kulturu. Nije zastupao stanovište nijedne političke stranke. Politike se jedino doticao u nekim segmentima od javnog značenja kao što su npr.:

²⁵ *Naše pravice*, u Varaždinu, u četvrtak, 15. veljače 1906., br. 7, str. 4.

²⁶ *Cibalš*, Vinkovci, 4. ožujka 1906., br. 9, str. 3.

rad gradske uprave, slaba povezanost Petrovaradina s ostatkom Hrvatske,²⁷ neuredno dostavljanje tiska između Zagreba i Petrovaradina,²⁸ promet na pontonskom mostu između Novoga Sada i Petrovaradina (postavljen koncem 1905.),²⁹ radnički pokret (štrajkovi) u Srijemu itd.³⁰ Objavljivao je odluke gradskog zastupstva.³¹ Na prikriven način je kritizirao pasivnost i bezinicijativnost gradskih vlasti. Primjerice, kada je zastupstvo Pančeva podnijelo molbu ministarstvu trgovine za gradnju mosta između Pančeva i Beograda, *Fruškogorac* je sarkastično reagirao: *A u Petrovaradinu će – ako Bog da zdravlja – još i za sto godina naši praunuci krhati noge i gubiti vrijeme na pontonskom mostu....*³²

Može se reći da je *Fruškogorac* iskreno dijelio svakodnevne tegobe s Petrovaradincima, od kojih je najveći problem predstavljao upravo otežan željeznički promet između Petrovaradina i ostalih hrvatskih gradova:

*Željeznička sveza medju Zagrebom i Petrovaradinom trajala je još jednako kao prije 2 mjeseca. Putnici dolaze ovamo obično tek na veče mjesto već prije podne, a događa se – kao ovo nedavno, kad se prevalio teretni vlak – da i u opće ne mogu stići, nego moraju i ručati te spavati u Indiji. Prema tomu je naravno jednako brza i dostava zagrebačke, osječke i vinkovačke pošte. Listove dobivamo redovno 24 sata kasnije, nego li bi ih po pravu morali dobiti. I kraj svih tužba, kraj svih molba ostaje sve pri staromu. Nitko se ne će da zauzme, nitko ne mari, jer ta gospoda misle sigurno, da Petrovaradin nije u – Evropi.*³³

Stoga ne treba čuditi što je *Fruškogorac* davao veliki publicitet gradnji vicinalne željeznice Beočin – Petrovaradin.³⁴

Kao kulturni list, *Fruškogorac* je izvještavao o događajima iz kulturnog i društvenog života Petrovaradina: o nastupima HPD-a „Neven“ u Petrovaradinu (osnovanom još 1882.), Strossmayerovoj večeri u Petrovaradinu 21. travnja 1906. u gostionici *K bijelom volu*, boravku Ljubljanskog narodnog kazališta u Petrovaradinu, boravku Srpsko-hrvatskog putujućeg kazališta Fotije Iličića, aktivnosti Hrvatske čitaonice u Petrovaradinu itd.³⁵

Fruškogorac je, istina, nosio snažan lokalni pečat, ali nije bio fokusiran samo na zbivanja u Petrovaradinu. Pratio je i rad Pučke knjižnice Ljudevita

²⁷ *Fruškogorac*, 20. listopada 1906., br. 34, str. 3.

²⁸ *Fruškogorac*, 30. lipnja 1906., br. 18 str. 2;

²⁹ *Fruškogorac*, 3. ožujka 1906., br. 1, str. 4; 28. travnja 1906., br. 9, str. 1-2.

³⁰ *Fruškogorac*, 14. srpnja 1906., br. 20 str. 1; 1. rujna 1906., br. 27, str. 2; 22. rujna 1906., br. 30, str. 2; 19. siječnja 1907, br. 3, str. 1-2.

³¹ *Fruškogorac*, 10. ožujka 1906., br. 2, str. 2; 19. svibnja 1906., br. 12, str. 2, 15. lipnja 1907., br. 24, str. 1.

³² *Fruškogorac*, 22. rujna 1906., br. 30, str. 2.

³³ *Fruškogorac*, 20. listopada 1906., br. 34, str. 3.

³⁴ *Fruškogorac*, 2. lipnja 1906., br. 14, str. 1-2; 16. lipnja 1906., br. 16, str. 1; 23. lipnja 1906., br. 17 str. 1; 7. srpnja 1906., br. 19 str. 2; 21. srpnja 1906., br. 21 str. 1-2; 28. srpnja 1906., br. 22, str. 1; 4. kolovoza 1906., br. 23, str. 1.

³⁵ *Fruškogorac*, 28. travnja 1906., br. 9, str. 1-2; 26. svibnja 1906., br. 13, str. 2; 13. siječnja 1907., br. 2, str. 2.

(Lajče) Budanovića u Novom Sadu, koja je okupljala tamošnje Bunjevce-Hrvate. Apelirao je na građane Petrovaradina da ustupe bunjevačkoj knjižnici duplikate svojih knjiga.³⁶ Pozvao ih je i da posjete zabavu novosadskih Bunjevaca, koja je zakazana za 13. siječnja 1907. godine u restauraciji duнавske parobrodске stanice.³⁷ Pratio je i rad ostalih hrvatskih društava u istočnom Srijemu: HPD-a „Odjek“ u Zemunu, HPD-a „Rodoljub“ u Zemunu, Hrvatske čitaonice u Rumi, Hrvatske čitaonice u Kamenici, Hrvatskog sokola u Srijemskoj Mitrovici i drugih udruga.³⁸ Naročitu pažnju je posvetio desetogodišnjici i posveti barjaka HPD-a „Odjek“ u Zemunu (3. lipnja 1906.), kojoj je prisustvovalo HPD „Neven“ iz Petrovaradina.³⁹ Pratio je i podupirao akcije za razvoj društvenog života Hrvata u Srijemu: osnutak Hrvatske čitaonice u Zemunu i Hrvatskog doma u Rumi.⁴⁰

Fruškogorac je pratio i karijeru istaknutih Petrovaradinaca, čak i onih koje je životni put odveo izvan rodnog kraja. Jedna od tih je bila Marija Barkáts, koja se rodila i školovala u Petrovaradinu, a radila kao učiteljica u Učiteljskoj školi (Preparandiji) u Budimpešti i kao ravnateljica Učiteljske škole u Subotici.⁴¹ Jedan od tih je bio i Slavko Grginčević, čije je promaknuće iz carinskoga vježbenika u Srijemskoj Mitrovici u pomoćnog carinskog oficijala pri kraljevskoj glavnoj carinari u Zagrebu *Fruškogorac* ispratio i pozdravio.⁴² Naravno, *Fruškogorac* nije favorizirao samo Petrovaradince, nego se s jednakom pažnjom osvrtao i na uspjehe ostalih Srijemaca. Posebice je podupirao njihove individualne pothvate od kulturnog značenja. Kada je mitrovački književnik Iso Velikanović pokrenuo svoj satirični list *Knut*, *Fruškogorac* mu je dao publicitet.⁴³ *Fruškogorac* je s radošću primio vijesti da je Živko Bertić, priznati hrvatski književnik iz Kukujevaca, dobio od hrvatskog bana pravo odvjetovanja sa sjedištem u Zemunu i izabran za predsjednika HPD-a „Rodoljub“ iz Zemuna.⁴⁴

Fruškogorac je imao snažan hrvatski pečat. Protivio se germanizaciji i mađarizaciji, te pozivao Petrovaradince da podupiru samo hrvatska i srpska poduzeća i društva: *Ne nosimo naš krvavo stečeni novac ljudima koji govore, da Petrovaradin leži na magjarskomu tlu. Ne podupirajmo našim novcem*

36 *Fruškogorac*, 10. ožujka 1906., br. 2, str. 3.

37 *Fruškogorac*, 5. siječnja 1907., br. 1, str. 3.

38 *Fruškogorac*, 24. ožujka 1906., br. 4, str. 3; 21. travnja 1906., br. 8, str. 2; 9. lipnja 1906., br. 15, str. 2; 28. srpnja 1906., br. 22, str. 3; 4. svibnja 1907., br. 18, str. 2.

39 *Fruškogorac*, 26. svibnja 1906., br. 13, str. 2; 2. lipnja 1906., br. 14, str. 2; 9. lipnja 1906., br. 15, str. 2.

40 *Fruškogorac*, 7. travnja 1906., br. 6, str. 2; 28. srpnja 1906., br. 22, str. 2; 11. kolovoza 1906., br. 24, str. 2; 22. rujna 1906., br. 30, str. 1; 29. rujna 1906., br. 31, str. 3; 20. listopada 1906., br. 34, str. 3; 9. veljače 1907., br. 6, str. 2-3.

41 *Fruškogorac*, 14. travnja 1906., br. 7, str. 4.

42 *Fruškogorac*, 10. studenoga 1906., br. 37, str. 2.

43 *Fruškogorac*, 21. travnja 1906., br. 8, str. 3.

44 *Fruškogorac*, 23. lipnja 1906., br. 17 str. 3; 2. veljače 1907., br. 5, str. 2.

ljude, koji misle da žive na sred Berlina.⁴⁵ Osuđivao je ispade njemačke nacionalističko-šovinističke klike u Rumi.⁴⁶

Fruškogorac je također objavljivao tekstove moralnog i poučnog karaktera:

*Nema ništa odvratnije, nego razmetljiv čovjek, koji bi jezikom počinio sva čuda, a na djelu nije jak da učini nikakovu koristnu stvar. (...) Metnimo ruku na srce i pitajmo sami sebe, ne bi li i u našem dičnom Petrovaradinu i u bogatoj njegovoj okolini drugačije bilo sa brojem članova naših raznih narodno prosvjetnih i dobrotvornih društava, da nije više razmetljivosti jezikom nego li rodoljublja na djelu.*⁴⁷

Promicao je zdrav život i protivio se pretjeranoj uporabi nikotina i alkohola.⁴⁸

Fruškogorac je dao veliki doprinos popularizaciji hrvatske književnosti u Petrovaradinu i istočnom Srijemu. Donosio je radnje Đure Arnolda, Ive Kršića, Ive Rudina, Rudolfa Franjina Mađera, Franje Sudarevića, Rudolfa Maldnija i drugih poznatih i manje poznatih hrvatskih književnika. Također je donosio prijevode radnji stranih pisaca (Adrien Vely, Bjørnstjerne Bjørnson, Henryk Sienkiewicz, Kazimir Tetmajer, René Maizeroy, Ervin Egéd, Camille Flammarion, Anton Čehov i dr.). Popularizirao je i hrvatsku historiografiju. Preporučio je svojim čitateljima *Povijest Hrvatske* profesora Kraljevske realne gimnazije u Petrinji Rudolfa Horvata.⁴⁹ Štoviše, Horvat je obećao da će za *Fruškogorac* napisati opis Petrovaradinske bitke 1716.⁵⁰ Međutim, to je ostalo samo obećanje.

Fruškogorac je dao veliki doprinos poznavanju lokalne povijesti. Donosio je brojne sadržaje povijesne vrijednosti. U nastavcima, od 1. do 31. broja, tj. od 3. ožujka 1906. do 29. rujna 1906. donosio je izvadke iz knjige Franza Schamsa *Peterwardein und seine Umgebung* (Petrovaradin i njegova okolica) (Pesth, 1803. – 1819.) pod naslovom *Iz povijesti grada Petrovaradina: Kako se pisalo o Petrovaradinu prije 100 godina*. Nakon toga, donosio je, također u nastavcima, ulomke iz knjige *Povijest Novoga Sada* Menyhérta Érdyhelyija, koji se tiču povijesti Petrovaradina.

Veliki pečat u radu *Fruškogorca* ostavio je Hranilović. *Fruškogorac* u svoja dva broja, od 3. ožujka i od 17. ožujka 1906., donosi Hranilovićeve uspomene na Josipa Juraja Strossmayera. Hranilović je naglasio činjenicu da je slavni hrvatski preporoditelj upravo u Petrovaradinu obnašao prvu svećeničku službu:

⁴⁵ *Fruškogorac*, 5. svibnja 1906., br. 10, str. 3.

⁴⁶ *Fruškogorac*, 4. kolovoza 1906., br. 23, str. 2; 1. rujna 1906., br. 27, str. 2-3; 15. rujna 1906., br. 29, str. 2.

⁴⁷ *Fruškogorac*, 10. ožujka 1906., br. 2, str. 1.

⁴⁸ *Fruškogorac*: 17. studenoga 1906, br. 38, str. 1; 9. veljače 1907., br. 6, str. 1; 23 veljače 1907., br. 8, str. 1.

⁴⁹ *Fruškogorac*, 3. ožujka 1906., br. 1, str. 5.

⁵⁰ *Fruškogorac*, 3. ožujka 1906., br. 1, str. 5.

*Petrovaradinci u velike se ponose time, što je u gradu Petrovaradinu rođen slavni hrvatski ban Josip Jelačić i što je ovdje kapelanovao tri godine slavni Mecena hrvatskoga naroda, najvećumnji biskup katoličke crkve u XIX. stoljeću, Josip Juraj Strossmayer. On je upravo u Petrovaradinu otpočeo svoje svećenikovanje. Njegov boravak u Petrovaradinu od velikog je domašaja za cijeli njegov kasniji život. (...) Uspomene na boravak biskupa Strossmayera u gradu Petrovaradinu još su i danas žive.*⁵¹

Hranilović je objavio *Pjesmu o Dojčin Petru* petrovaradinskog župnika Ilije Okrugića, koja je ostala u rukopisu.⁵² Uredništvo *Fruškogorca* je poslije objavljenog početka pjesme odustalo od namjere da je u cijelosti tiska:

*Žalibože moramo odustati od namjere, da ju u celosti štampamo, jer je prevelika, a morali bismo ju mjestimice preraditi i preinačiti, na što mislimo da nemamo prava. Bilo nam je u glavnom do toga, da upozorimo na Okrugićevo mišljenje o tom, tko je bio Dojčin Petar i kako se ima razumjeti narodna pjesma o njemu.*⁵³

Međutim, na želju pretplatnika i prijatelja *Fruškogorca*, uredništvo je ipak odlučilo objaviti nastavak Okrugićeve epske pjesme.⁵⁴

Liberalizacijom tiskovnih zakona u Hrvatskoj u svibnju 1907. uredništvu *Fruškogorca* se ukazala prilika ostvariti svoju, kako naglašava, davnašnju želju i svoj list pretvoriti u politički.⁵⁵ Međutim, ubrzo nakon toga je prestao izlaziti. Tako je završeno jedno zanimljivo razdoblje u povijesti Petrovaradina.

Listovi i časopisi

Banovac, Petrinja
Belgrader Nachrichten, Beograd
Brankovo kolo, Srijemski Karlovci
Cibalis, Vinkovci
Fruškogorac, Petrovaradin
Kolo, Beograd
Nada, Sarajevo
Naše pravice, Varaždin
Novi vek, Zagreb
Savremenik, Zagreb
Srbija, Srijemska Mitrovica,
Svjetlo, Karlovac

⁵¹ *Fruškogorac*, 3. ožujka 1906., br. 1, str. 2.

⁵² *Fruškogorac*, 17. ožujka 1906., br. 3, str. 1-2.

⁵³ *Fruškogorac*, 24. ožujka 1906., br. 4, str. 2-3.

⁵⁴ *Fruškogorac*, 25. kolovoza 1906., br. 26, str. 3.

⁵⁵ *Fruškogorac*, 6. srpnja 1907., br. 26, str. 1-2.

Literatura

1931. *Adresar liječnika, bolnica, apoteka i veterinara Jugoslavije*. Zagreb: Nakladna knjižara Franjo Bruck, 151.

1903. *Ljetopis Društva hrvatskih književnika u Zagrebu za godine 1900-1903*. Zagreb: Dionička tiskara.

Alujević, Darija, Fatović-Ferenčić, Stella, 2017. Ljekarna k crnom orlu u Petrinji – prva civilna ljekarna u Banskoj krajini. *Acta medico-historica Adriatica* 15/1: 9-30. 23

Belović-Bernadžikowska, Jelica. 1913. Viktorija Jugović Isaković. U: *Srpkinja: njezin život i rad, njezin kulturni razvitak i njezina narodna umjetnost do danas*. Sarajevo: Naklada Dobrotvorne zadruge Srpkinja u Irigu. 65.

Bulović, Gordana. 2010. Diplome iz zbirke Farmacije u Muzeju grada Novog Sada. *Godišnjak istorijskog arhiva grada Novog Sada* 4: 128-169.

Donat, Branimir. 2004. *Tijelo tvoje duše: antologija proze hrvatske secesije*. Zagreb: Dora Krupićeva, 2004.

Flaker, Vida. 1977. *Časopisi hrvatskoga modernističkog pokreta*. Zagreb: HFD.

Grabovac, Julije. 1957. *Split u narodnom pokretu protiv Khuena 1903. Mogućnosti* 1: 66-77.

Grlica, Mirko. 2009. „Hranilović, Jovan“, U: *Leksikon podunavskih Hrvata – Bunjevaca i Šokaca* 9. Subotica: Hrvatsko akademsko društvo, 68.

Galjer, Jasna. 2000. *Likovna kritika u Hrvatskoj, 1868-1951*. Zagreb: Meandar.

Hranilović, Jovan. 1905. *Osvrt na hrvatsku beletristiku od godine 1900. do najnovijeg vremena*. *Hrvatsko kolo* 1: str. 337–374.

Jugović, Vladoje. 1908. Franz Schams. Ein Gedenkblatt. *Pharmazeutische Post*, Wien, Dienstag, den 25. August 1908, Nr. 68: 701-706.

Jugović, Vlado. Hinko Davila: uz 80 godišnjicu rođenja, U: *Varaždinske Novosti*, 27. listopada 1938., br. 465, str. 4-5.

Jugović, Vlado. 1910. Ludjakinja. *Mi: redovito izdanje Kluba hrvatskih književnika u Osijeku* 1: 82-84.

Jugović, Vladoje. 1925. *Proslava Jovana Hranilovića. Letopis Matice srpske* 306/2-3 (studen-prosinac): 205-206.

Marijanović, Stanislav. 1990. *Fin de siècle hrvatske Moderne: (generacije mladih i časopis Mladost)*. Osijek: Revija, Izdavački centar Radničkog sveučilišta „Božidar Maslarić“.

Martinčić, Davor, Andrić Penava, Ivana. 2011. Ivana. Brodski, Aleksandar. U: *Biografski leksikon Hrvata istočnog Srijema* I. Subotica: Hrvatsko akademsko društvo; Zagreb: Libera editio. 102-103.

Matoš, Antun Gustav. 1906. Stevan Sremac. *Glas Matice Hrvatske* 17–20: 165-172.

Matoš, Antun Gustav. (1976.). *O hrvatskoj književnosti* I. (ur. Nedjeljko Mihanović) Zagreb: JAZU.

Mičić, Milan. 1979. Pharmaziegeschichtliche Museen und Sammlungen in Jugoslawien. *Die Vorträge des Internationalen Pharmaziehistorischen*

Kongresses Innsbruck 1977. Stuttgart: Wissenschaftliche Verlagsgesellschaft. 107-125.

Mičić, Milan. 1987. *Farmacija u Sremu: 1759-1918*. Matica srpska: Matica Srpska.

Mirković, Andrija. 1962. *Farmaceuti Jevreji – žrtve fašizma*. U: *Jevrejski almanah 1961-1962*. Beograd: Savez jevrejskih opština, 132-157.

Nenin, Milivoj. 2004. *Uspešan kraj početka saradnje. Letopis Matice srpske*. 454/3: 350-356.

Andrić-Penava, Ivana. 2012. *Đuro Arnold i Stanislav Preprek – spone Varaždina i Petrovaradina. Historia Varasdiensis : časopis za varaždinsku povjesnicu*, 2/1: 203-211.

Sablić-Tomić, Helena; Rem, Goran. 2003. *Slavonski tekst hrvatske književnosti*. Zagreb: Matica hrvatska.

Sekulić, Ante. 1997. *Hrvatski srijemski mjestopisi*. Zagreb: Školska knjiga
Šicel, Miroslav. 2002. Jovan Hranilović, U: *Hrvatski biografski leksikon* 5. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2002: 691.

Šikić, Jasna. 2005. Jugović, Vladoje, U: *Hrvatski biografski leksikon* 6. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 540.

Šrepel, Milivoj. 1891. *O Jovanu Hraniloviću. Vienac: zabavi i pouci*, 10 siječnja 1891, br. 2, str. 24-28.

Tartaglia, Hrvoje. 1959. *L'Histoire de la Pharmacie en Yougoslavie et sa situation actuelle*. Zagreb: Societe Pharmaceutique de Croatie.

Tartalja, Hrvoje. 1979. *Geschichte der Pharmaziehistorik in Jugoslawien bis zum Jahre 1952. Die Vorträge des Internationalen Pharmaziehistorischen Kongresses Innsbruck 1977*. Stuttgart: Wissenschaftliche Verlagsgesellschaft. 97-106.

Weiss Horvat, Marija, 1977. *Prvi nastavnici kemije Zagrebačkog sveučilišta kao osnivači farmaceutske nastave. Croatica Chemica Acta* 50/1: S77-S82.

Zeremski, Vida, Palančanin, Sava. 1969. *Građa za istoriju Biblioteke Matice srpske* IV/1. Novi Sad: Matica srpska.

Žeželj, Mirko. 1970. *Tragajući za Matošem*. Zagreb: Matica hrvatska.

ALEKSA KOKIĆ DANAS I ZAŠTO MU DUGUJEMO SJEĆANJE

Uvod

Ljudsko sjećanje je fenomen koji je interesirao mnoge znanstvenike, a i narodna izreka kaže kako ono što nije napisano, niti ne postoji. Naša je, dakle, ljudska dužnost pamtiti one koji su živjeli prije nas i svojim životom i djelom nas zadužili.

Godine 2020., 17. kolovoza navršilo se 80 godina od smrti Alekse Kokića, svećenika i bačkog hrvatskog pjesnika. Lijepa je obveza sjećati se svojih velikana, uvijek je to prigoda za kazati još nešto o njima, nanovo čitati i razmišljati o njihovom djelu, razmatrati ranije napisano u svjetlu novih iskustava, pa i novih teorijskih i metodičkih saznanja. No, kada je riječ o Aleksi Kokiću, za sve koji vole njegove stihove i cijene sve što je za bunjevačke i šokačke Hrvate činio, obljetnica smrti i nakon 80 godina obojena je osjećanjem sjete i tuge. Naime, svećenik i pjesnik Aleksa Kokić iznenada je preminuo u svojoj 27. godini 17. kolovoza 1940. godine. Nesumnjiva je veličina i značaj čovjeka koji je za 27 godina zemaljskoga života uspio zadužiti svoj narod i upisati se u kolektivno pamćenje.

Aleksa Kokić rođen je u Subotici 1913., a školovao se u rodnome gradu, Travniku i Zagrebu. Za života su mu objavljene dvije knjige pjesama: *Klasovi pjevaju* (Zagreb, 1936.) i *Zvona tihe radosti* (Zagreb, 1938.), *Slikovnica kršćanskog nauka* – pomoćna knjižica za prvi razred osnovnih škola (Zagreb, 1939.), a skupa s Markom Čovićem objavio je u Zagrebu 1939. brošuru *Bunjevci i Šokci* (usp. Zelić 2013: 498). Aleksa Kokić u kratkome razdoblju svojega stvaralaštva ostavio je, uz dvije zbirke pjesama i veliki broj stihova u hrvatskoj periodici, a univerzalnošću svojih tema i motiva njegova poezija može i suvremenome čovjeku mnogo ponuditi. Iskrenom i toplom poetskom riječi ispjevao je neke od najljepših pjesama-molitava i ostavio svjedočanstvo o ljudima svoga vremena, svojim sunarodnjacima, osobito o *ljudima nizine*.¹ Imamo obvezu spominjati se svojih velikana, ali nama je i

1 Termin koji koriste mnogi Kokićevi čitatelji i proučavatelji nastao na temelju njegove poznate pjesme „Ljudi nizine”. U izdanju (n. dj., 209.) koje je uredila Željka Zelić 2013. nalazimo podatak

potrebno sjećati se Alekse Kokića. Jer, čemu drugome služe svijetli primjeri, nego na čast i za ugledati se na njih i ići stopama onih koji su dokazali da i onda kada je teško može se činiti dobro i raditi za dobrobit svoje zajednice i društva. I sam Aleksa Kokić bio je svjestan važnosti pamćenja svojih predšasnika i u svome radu na njih se oslanjao i pozivao, pa im je i u svojim stihovima ostavio poetski spomenik:

*Tvoja je duša bila ko blagi proljetni vjesnik
koji prirodi mrtvoj znakove nosi života,
narodu svomu si bio učitelj, vođa i pjesnik,
koga je dahom svojim nadahnula vječna Ljepota.²*

Ljubav prema svome rodu i narodu

Motiv ljubavi prema svome rodu i narodu u pjesništvu Alekse Kokića značajan je, naročito ako ga promatramo u danom društveno-povijesnom trenutku stvaranja, ali i za nas danas. Ma koliko bi se s ove vremenske distance moglo učiniti arhaičnim i nepotrebnim, ipak će svaki iskreni čitatelj osjećati kako u Kokićevoj ljubavi prema svome bunjevačkom rodu i hrvatskom narodu ne postoji ništa neiskreno, namješteno ili neprirodno. Premda u suvremeno doba osjećanja prema svome narodu ne izražavamo često pjesnički, s velikim ushitom i patosom, ipak i čovjek našega doba osjeća pripadnost obitelji, narodu, jeziku, „jer i na zapadu koliko god je pod utjecajem individualističkih kulturnih kretanja unutar modernog društva identitet pojedinaca dolazio u prvi plan, ipak se nadalje oblikuju i kolektivni identiteti. To nam zorno pokazuje kako se stoljećima održavaju stare nacionalne zajednice u kojima se izgrađuju samo novi oblici kulturnog identiteta.“ (Cvetković). Pripadajući nečemu gradimo i kroz to doživljavamo svoj identitet. Neće se svatko željeti identificirati s ovim odrednicama, ali za one koji se pronalaze u ovim kategorijama, Kokićeva domo-

da je pjesma objavljena u *Subotičkoj Danici* za 1971. godinu te u *Antologiji poezije bunjevačkih Hrvata* iz 1971. godine.

2 Isto, 401. Pjesma pod naslovom „Bunjevci biskupu Antunoviću“, kako navodi urednica u fotsnoti na istoj stranici, pisana je o 50. obljetnici smrti biskupa Ivana Antunovića. Biskup Antunović (1815. – 1888.) bio je veliki bunjevačko-šokački preporoditelj, pisac i narodni vođa.

Ljubna i rodoljubna poezija svakako može ponuditi bar pogled u prošlost. Aleksa Kokić, živeći i stvarajući u razdoblju između dvaju svjetskih ratova, pripadao je generaciji bačkih Hrvata koja je na osobit način nastojala unaprijediti svoj položaj u široj društveno-političkoj zajednici, a koji je često kroz povijest bio nezavidan, uvjetovan odijeljenošću od matice i prebivanjem unutar granica različitih država. U susretu s drugim i drugom kulturom čovjek ima potrebu odrediti svoje mjesto, a ono se pogotovo u 20. stoljeću najprije nacionalno određivalo. „Najviši, tj. najobuhvatniji i najsloženiji oblik kolektivnog identiteta u moderno doba jeste nacionalni identitet. Njegova funkcija jeste 'ukorenjivanje' modernog individuuma u novoformiranu zajednicu (nacija).“ (Cvetković). U trenucima kada je trebalo voditi čvrsto i pravim putem svoj narod, Kokić mladenački poletno i s pjesničkim entuzijazmom pokazuje svoju rodoljubivu crtu ispjevajući ove stihove biskupu Lajči Budanoviću:

*U takvo nesretno doba, vatrenom, gorljivom dušom
došlo si pomoći nama koji već hladni bijesmo
bez nade u dane bolje. Svaki je mislio da mi
za slogu, za mir, slobodu i pravdu stvoreni nijesmo.*

(Zelić, ur., Kokić 2013: 403)

Iskren je i ponesen idealima Kokić i kada pjeva pjesme i drugim velikanima Hrvata u Bačkoj: biskupu Antunoviću, Anti Evetoviću Miroljubu, ali i zagrebačkome nadbiskupu Alojziju Stepincu, kao i u prigodnim stihovima pisanim povodom različitih obljetnica značajnih za bunjevačke Hrvate u Bačkoj.

Motiv rada kao pokretačka snaga čovjeka

Rad zauzima posebno mjesto u stihovima Alekse Kokića. U njegovu stvaralaštvu nalazimo rad predstavljen najčešće na tri načina koja su pjesniku iskustveno bila najbliža i kroz različite društvene staleže. Prvi i najčešći je motiv poljodjelskog, zemljoradničkog rada koji je izrazito socijalni. Kokić, kojega nazivaju i „pjesnikom bijelih salaša“ (Sekulić 1996: 117), osobito je osjetljiv na svoje sunarodnjake bačke Hrvate koji su se u to vrijeme, pa i kasnije, pretežito bavili poljodjelstvom. Mnogo je napisano o njegovoj ljubavi i razumijevanju za *ljude nizine*. Predstavljajući bačke seljake naglašava se njihova marljivost, rad i težak život kao preduvjet za moralnu ispravnost i poštenje, ali i pošten rad kao način približavanja Bogu.

*Naši su ljudi ozbiljni i mirni
kao što je mirna nepregledna bačka nizina
u vedre jesenske noći,
kada se na svakom koraku osjeća blagoslov neba
i Božja blizina.*

(Kokić 2013: 209)

Promatrajući životopis Alekse Kokića, primjećujemo kako je i sam bio društveni i kulturni radnik, a rad za opće dobro osobito se ističe i u pjesmama u kojima poziva na podizanje svijesti o obrazovanju i prosvjećivanju naroda te izražava zahvalnost kulturnim pregaocima. Među njima, najviše je stihova posvećenih svećenicima i biskupima koji su u Kokićevo vrijeme radili, ali i onima prije njih. U razdoblju između dvaju svjetskih ratova među bačkim Hrvatima najveći broj obrazovanih ljudi bio je među svećenstvom, što ima svoje razloge i u tome što je upravo svećeništvo jedno od zanimanja koja ne ovise direktno o državi i vlasti, a upravo su brojni pritisci različitih vlasti (austro-ugarske i srpske) razorno utjecali na bačke Hrvate (usp. Sekulić 1996). Oni su bili i prosvjetitelji i pokretačka snaga naroda u radu za opće dobro, o čemu svjedoči i Krešimir Bušić u svojoj doktorskoj disertaciji na više mjesta navodeći sljedeće: „U takvom izrazito napetom i netolerantnom ozračju tijekom međuraća, ali i nadolazeće neposredne ratne opasnosti upravo rimokatolička crkva, odnosno njeni svećenici u Bačkoj postaju jedni od glavnih predvodnika nacionalno-integracijskih i kulturno-integracijskih procesa.“ (Bušić 2008-2009).

Molitva kao izraz životnih poteškoća i obraćanje Bogu

Ukoliko sagledavamo Kokićevo pjesništvo u cjelini, malo koji motiv zauzima tako značajno i istaknuto mjesto kao motiv molitve. Ne treba tražiti mnogo razloga ovakvom izboru motiva, imajući u vidu Kokićev svećenički poziv. Ipak, motiv molitve u njegovu pjesništvu izbija i iz redaka posvećenih ljepoti prirode i dragim osobama. Njegova poetika upućuje nas na svetoga Franju Asiškog i njegove hvalospjeve Tvorcu kroz ljubav prema svim stvorenjima i poziv svima da se skupa s njime dive svemu stvorenome. U njegovim stihovima često se povezuje život ljudi njegova zavičaja koji se bave teškim poljodjelskim poslovima s motivom molitve.

*Gospode, Tvoji su vjerni glasnici: večernji vjetar i zvijezde
javili na koncu dana, da se s poslom svrši.
Usijale smo odložili motike i pošli polako kući,
mi volimo da se u svakom našem djelu Tvoja volja vrši.*

(Kokić 2013: 33)

Očito je da je pjesniku, uz duhovnost svetoga Franje, bliska bila i benediktinska, čije je geslo „Ora et labora“ („Moli i radi“). U ovome geslu se na izvrstan način spajaju temeljne vrijednosti kojih se pjesnik držao kako u svojim stihovima, opisujući ljude nizine, tako i u svome životu, stvarajući veliki broj pjesama u kratkome vremenu, ali i radeći na polju kulture. Iako neće svakome pojedincu ovo geslo biti ideal i misao vodilja, svakako je kombinacija akcije i kontemplacije mudar izbor i može poslužiti i čovjeku 21. stoljeća u kreiranju vlastitoga života.

Literatura

Bušić, Krešimir. *Djelovanje bačkih Hrvata u kulturnim institucijama NDH*. Vukovar – Zagreb 2008. – 2009.

file:///D:/TEKSTOVI%20KNJI%C5%BDEVNOST/busic_kresimir_hrstud_2011_diser_sveuc.pdf (pristupljeno 18. travnja 2020.).

Cvetković, Vladimir N. *Nacionalni identitet i (re)konstrukcija institucija u Srbiji (ideologije, obrazovanje, mediji)*.

<http://www.instifdt.bg.ac.rs/wp-content/uploads/2015/05/V.Cvetkovic-2002-1.pdf> (pristupljeno 18. travnja 2020.).

Kokić, Aleksa. 2013. *U sjenama ravnice – sabrane pjesme*. Zelić, Željka, ur., Subotica: Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata.

Sekulić, Ante. 1996. *Književnost podunavskih Hrvata u XX. stoljeću*. Zagreb: Sekcija Društva hrvatskih književnika i Hrvatskog centra P.E.N.-a za proučavanje književnosti u hrvatskom iseljeništvu, suizdavač Hrvatska matica iseljenika,.

Matija Dulić (1912. – 2003.)

Matija Dulić, rođ. Jaramazović, objavila je 1988. godine knjigu pjesama *Rasuto vlačé* u izdanju Hrvatskog književnog društva sv. Ćirila i Metoda iz Zagreba, pod uredništvom Radovana Grgeca.

Rođena je u Đurđinu 1912. godine, u seljačkoj dobrostojećoj obitelji, osnovnu školu je završila u Đurđinu, građansku u Subotici. Umrla je 2003. godine. Po zanimanju je bila poljoprivrednica, udala se za Kalora Dulića i kao obiteljska žena rodila je sedmero, a odgojila šestoro djece. Cijeli život je provela na salašu, u svom rodnom selu, u koje je bila toliko zaljubljena i koje ju je nadahnjivalo za sve pjesme koje je napisala.

*Selo moje meni tako drago
Tebe volim i tvoje ravnice,
Ti si meni najmilije blago.*

.....
*Lipe li su naše ravni, lip je rodni kraj moj,
Lipe su naše zore, lip je 'tica jutarnji poj.*

.....
*Đurđin je selo malo na ravni bačvanskoj,
U njem' je salašić bili, to je zavičaj moj.*

.....
*Stari salaš stotinu godina broji,
Al' ponosno kraj puta k'o bedem stoji.*

Slatko breme njezina srca je bila ljubav prema svome kraju, polju, ravnicima, suncu i nebu koje je ispovjedno prelijevala u svoje pjesme, pripovijetke, crtice, roman. Njezino pero joj je značilo život, a čitateljima ponos i usklik doživljaja čitajući ih.

Autorica je svojom prirodnim pjesničkom nadarenošću obogatila bunjevačku granu brojnim pjesmama od kojih je objavila samo 65 pjesama, izričito nadahnutih rodoljubljem, domoljubljem i čistom ljudskom dobrotom. Pjesme joj odišu svjetlošću, optimizmom, pozitivnom filozofijom života koju temelji na ljubavi prema Bogu, rodu i čovjeku.

*Koračam poljem, prida mnom vijuga put,
Kraj puta cviće bilo, crveno, plavo i koji maslačak žut.*

.....
*Njive naše k'o da ste od zlata,
Opija me miris zrilog vlača.*

.....
*Ravnica me rodila,
Zora me rosom umila,
Nana me u travi ljuljala,
Uz cvrkut sitni 'tica.*

*Ćudi sam zato blage
Srid ove ravnice drage.*

.....
*Lipa si zemljo moja
K'o jutarnji zraci sunca,
Draga si mi k'o lipa rič.*

Svoj život prikazuje kroz slatkoću koju je crpila iz svog rodnog đurđinskog zavičaja i vlastite obitelji. Teme je crpila iz svega onoga što joj bilo drago i blisko: njezina djeca, unuci, selo, ravnica, žito, salaš. Kroz cijeli njezin pjesnički opus nazire se mudrost „kako dostojno živjeti i biti dobar čovjek“, govorila je. Razlog takvome stavu je možda ležao u činjenici što je poslije Drugog svjetskog rata komunistička vlast tražila od njih suradnju u prokazivanju drugih ljudi ili bi im u suprotnom oduzeli zemlju, jer ih je vlast smatrala kulacima. Dulići su naravno, kao poštene ljudi i katolici, odbili prvi zahtjev nove vlasti bez obzira na posljedice. Ljubav prema svojem zavičaju, rodu i Bogu im nisu mogli oduzeti.

Pisala je novoštokavskom ikavicom bunjevačkih Hrvata rabeći slikovite, pokatkad čak i arhaične izraze, kao: *karaba* (pastirska svirala), *čobanja* (drvena plosnata okrugla posuda za vodu), *sprkunjiti* (stisnuti, sabiti), *žužaljka* (ljuljačka za djecu), *računaljka* (drvena naprava s kuglicama za učenje brojanja), *pendžer* (prozor), *zvrlijiti* (zvrndati, dosađivati). Objavljivala je u *Bačkom klasju*, kalendaru *Subotička Danica*.

Matija Dulić nije u ruci držala samo pero, već i kist slikajući svoju ravnicu, šume, đurđinski krajolik u koji je bila toliko zaljubljena. Naime, 1970-ih godina se učlanila u KPD „Matija Gubec“ u Tavankutu gdje se aktivno uključila u izradu slika od slame, okušala se i u slikanju u tehnicu ulja na platnu, a slike su joj pohranjene u rodnom Đurđinu.

Osim ovih nadarenosti bila je aktivna i u sakupljanju materijalnih kulturnih vrijednosti svoga kraja i Bačke. U svom fondu sakupljenih dragocjenih vrijednosti imala je stotinjak vrsta čipke, šlinga i drugih raznih vezova.

Oslabljena bolešću, pred kraj svoga života osvrće se mladima:

*Stari vas salaš zove, dođite natrag
Zemlja mriši, stenje, nema ko da je ore.
Vrati se ćeri, sine, salaš ti bio drag
Dođite, zove vas staroga salaša prag.*

Tada milošću ohrabrena piše:

*Od života moji lipi dani
Ja se bojim da ste odbrojani.
Šta me bolest lomi i satire
Zar za moje ona mari kosti.
Svima praštam i Bog nek njim prosti.*

S pravom možemo reći da je bila plodna bačka književnica, izjašnjavala se Hrvaticom naslonjena na običaje i folklorne tradicije Bunjevaca.

Marga Stipić (1913. – 2007.)

Druga spisateljica pripada istom krugu književnica, žena pjesnikinja iz naroda, također neopravdano pohranjena u zatišju riznice hrvatskog pjesništva bunjevačke grane 20. stoljeća u Bačkoj, a to je Marga Stipić. Rođena je u Tavankutu 1913. godine, u siromašnoj seljačkoj obitelji, završila je osnovnu školu, a daljnje školovanje joj roditelji nisu mogli priuštiti. Umrla je 2007. godine. Godine 1988. je objavila knjigu pjesama *Moje tuge* u izdanju Hrvatskog književnog društva sv. Ćirila i Metoda iz Zagreba, pod uredništvom Radovana Grgeca.

*Volila sam selo malo,
Tavankut se od vjkada zvalo.
Volila sam drago selo moje
Više nego majka čedo svoje.*

*Sve da imam pet života,
Selo, sve bi' za te dala.
Sve i ako bi' ja znala
Da mi nećeš reći: hvala.*

Autorica je, kao i njezina suvremenica Matija Dulić, svojom prirodnom pjesničkom nadarenošću obogatila bunjevačku granu s oko 400 pjesama od kojih je objavila samo 72 pjesme, izričito lirskog karaktera, nadahnutе tugom za nedostignutim zadovoljenjem srca, zbog nedoživljene ljubavi, zbog čega joj pjesme ne odišu optimizmom, niti pozitivnim pogledom na

stvarnost. Knjiga je također pisana novoštokavskom ikavicom, podijeljena je u četiri bloka: „Moja ljubav“, „Moje misli“, „Tavankutu“ i „Moje molitve“.

Životni put Marge Stipić je bio sasvim suprotan od optimističnog i raspučanog duha njezine prijateljice Matije Dulić. Naime, djevojka Marga nije mogla ostvariti svoje ljudske i intelektualne ambicije, već je morala ostati na salašu i tako zataškavati svoje umne sposobnosti. Ali, ne za dugo. Svoje jade i nevolje počela je izražavati kroz pjesme. U svojim pjesmama priča svoj teški život na selu, pogotovo što joj je u sedmoj godini života Prvi svjetski rat odnio oca. Dubeke brazgotine su joj ostale cijeloga života.

*Od ditiinjstva sam ostala
sirotica mala,
roditelja dragog nisam
niti upoznala.*

.....

*Nesrića me kroz život,
Često susritala,
Nikad' se pravo sritnom
Nisam osićala.*

Za Margu Stipić¹ možemo reći da je pjesnikinja srca. Njezin cijeli objavljeni pjesnički opus u knjizi *Moje tuge* je psihološka analiza srca, meditacija osjećaja, nutarnje borbe između sebe i srca. Čeznuća za ljubavlju, za biti voljenom, za biti majkom, nisu joj se ostvarila, zbog čega je jako trpjela, a svoju neutješnu ljubavnu bol pretakala u pjesme.

*Meni nije dosuđeno
Da sa nekim radost dijelim.
Meni nije dosuđeno
Da se sa nekim veselim.*

*Meni nije dosuđeno
Da me neko nježno ljubi,
Sa mnom su svi u životu
Bili okrutni i grubi.*

¹ Kao književnica je uvrštena u antologiju Književnost podunavskih Hrvata u XX. stoljeću, autora Ante Sekulića u izdanju DHK, PEN-a i HMI, Zagreb 1996.

Zato su joj pjesme teške, duboko iskrene, natopljene osjećajima, suzama, životnom nevjerovatnom snagom sve to istrpjeti. Svaka pjesma, svaki stih joj je suza na suzi, ljubav kao sudbinski nedohvat.

*Nemoj, srce, više nikad
Samo sebi boli stvarat'.
Nemoj, srce, više nikad
S ljubavlju se zavarat'.*

*Tiho, srce, tiho, tiše,
Ni plakati ne smiš više,
Moraš znati samovati,
Ne smiš zbog ljubavi bolovati.*

I kad je konačno u jednom trenutku života mislila da je postala sretna, da joj je srce ispunila ljubav, dogodio se srcelom koji ju je još više bacio u očaj.

*Teško tebi, srce moje,
Rak ranu si zadobilo.
Nerazumno srce moje,
Po drugi put si zavolilo.*

*Zašto imam nježno srce,
Ne bi' znala reći.
Zašto moram o životu
Ružnu sliku steći?*

Bila je to tuga i žeđ za ljubavlju koje samo nesretna žena može osjetiti. Iz takvog stanja duha dobili smo pregršt pjesama ove emotivno napaćene žene.

*Prolazi dan za danom,
Ja po strani stojim,
Nekad se budućnosti nadam,
A nekad se nje bojim.*

Kad je izgubila svu nadu da će je netko zavoljeti, da će s nekim svoje srce ljubavlju razveseliti, u sebi se predala jednoj jedinjoj iskrenoj i od djetinjstva usađenoj ljubavi – ljubavi prema svom zavičaju. Njemu je pjevala, njega za druga držala.

*Nećeš nikad, selo moje,
Nećeš nikad znati
Koliko srce izranjeno
Za tobom pati.*

*Što to, drago selo moje,
U svom pisku skriva,
Kad mi taj običan pisak
Kao biser biva?*

U zrelo doba života oko 1960. godine Marga Stipić se pridružila Likovnoj koloniji *Grupa šestorice*² tavankutskog KUD-a „Matija Gubec“ gdje je s Anom Milodanović, autoricom prve slike od slame, ubrzo pokazala svoj umjetnički talent i ljubav prema slikarstvu u tehnici ulja na platnu. Sljedećih godina je već izlagala na skupnim izložbama, a 1993. godine počinje i samostalno (tijekom života na preko 130 izložbi). Oko 1970. godine iskazuje se u umjetničkom slamarstvu kao pletilja vijenaca, krune, perlica i dr., kasnije izrađuje i slike od slame. Nadahnuće za svoj rad nalazila je u obilježavanju tradicije bunjevačkih Hrvata – Dužijanci. Tim povodom je Ivo Škrabalo 1970. godine s Margom Stipić i još pet žena-divojaka snimio dokumentarni film *Slamarke divojke*. Nakon *Hrvatskog proljeća* 1972. godine zastaje rad KUD-a „Matija Gubec“ koji se vremenom ipak obnovio.

No, život Marge Stipić je i dalje tekao opterećen, a snagu je nalazila u pisanju pjesama da bi 1988. godine izdala zbirku *Moje tuge*.

U predvečerje svog napaćenog ali osebjnog života napisala je ovu pjesmu:

*Kada žiću konac dođe,
Kad' evo ovo zemno prođe,
I za vičnost kad' otvorim,
Umorene oči moje,
Prvo što ugledat želim
Pričisto je srce Tvoje.*

² Likovnu koloniju Grupa šestorice tvorili su slikari članovi Likovnog odjela pri Radničkom sveučilištu u Subotici koji nisu bili zadovoljni radom ondje. Nezadovoljnici su bili Laslo Ludvig, Lajčo Evetović, Lajoš Đurčić, Žarko Rafailović i Stipan Šabić, te su odlučili 17. 9. 1961. osnovati svoju grupu, a mjesto za to su izabrali Tavankut.

Lajčo Perušić

SVOJE NIKAD NE PORECI, NI ZA ŠTA NA SVITU!

Knjiga kratkih priča *Tragovi krunice* Mirka Kopunovića

Knjigu kratkih priča *Tragovi krunice*, književnika Mirka Kopunovića, u izdanju *Hrvatske riječi* 2019. godine u Subotici, pročitao sam potaknut književnom i suzavičajnom znatiželjom. S više ili manje očekivanja našao ono što me zanimalo, a zanimalo su me kratke priče o kojima je posljednjih godina u Bačkoj bilo dosta govora. Budući da su hrvatski kratkopričaši u Vojvodini već stekli svoju prepoznatljivost u književnim krugovima spomenutog područja, dobio sam dojam da se u ovoj knjizi, naoko malenoj, a tako sočnoj, nastavlja poetski izričaj već ranije izražen u njegovoj knjizi pjesama *Nad raspuklinom ćutnje*, objavljenoj također u Subotici davne 2010. godine. Uvidjevši poetske veze ovih dviju knjiga, bez obzira na različitost književnih vrsta, probudile su u meni želju da otkrijem njihove poveznice.

U vijencu od 26 priča Kopunović o ljudima, događajima i lokalitetima svoje sredine govori kompetentno i sažeto, u njima se miješaju ljudski elementi dobra i zla, pravde i nepravde, siromaštva i sirotinje, kletve, psovke, a sve one predstavljaju zapis njegovog prošlog vremena u kojem su one nastale ne na papiru, već u doživljajima sročeni u stvaralačkoj mašti, zapisanim u sjećanjima. Autor nastoji kroz ove priče prikazati svoju povezanost s ljudima njemu bliskim, na način da opisujući čovjeka on zapravo priča o kolektivnom biću, ne samo o individui.

Osnovni *resursi*, da ih tako nazovem, na koje je Kopunović temeljio svoje priče, jesu zemlja (ona naša, bačka, crna, plodna, ratarska, neki salaši obrasli dračom, zubačom i korovom), voda, bunar, rijeka Dunav, ta sveta voda onoga kraja kojoj je samo obala granica, koja na sebi nosi čamce, brodove, ljude. Voda u spoju sa zemljom čini blato, a njegovi ljudi uglubljeni u smjesi svojih poroka, mana, alkohola, prijevara i svakojakih drugih slabosti daju povoda za životne priče svojih junaka. Autor otkriva slike svog konkretnog iskustva kojima ocrtava psihološko stanje naroda svoga kraja, duhovnu jednoličnost, samoodgovornost za svoje odluke i ponašanje, a

kroz nju onda slikovito, dubinski i sa stilskim književnim obilježjima iznosi i problematiku cijelog naroda. U svoje kratkopričaške *resurse*, osim ljudi, ubraja i neke objekte od životnog značenja ljudi toga kraja npr. željezničke pruge koje vode u nepoznato, skelu napregnutu pod teretom vlaka koja vozi s jedne na drugu stranu Dunava, ali vjeruje u nešto bolje: *Parnjača se zahuktala ... Čiča željeza, praska dremež. Dim kutlja i iz dimnjaka motora skele ... Sudbe putuju u tražnji novoga, neistraženoga, neviđenoga, predani snu nedosanjanom, dugi neispunjenoj* („Pruga za Hrvatsku“).

Glavni Kopunovićev junak bio je avanturist, samotnjak, volio je putovati, kako kaže pješke, biciklom, šinobusom. U vožnji vlakom je očito uživao: *Sjećam se tog osjećaja, te drhtavice, još iz dječastva, koja bi me*

hvatala kad god bih negdje vlakom krenuo, otvorio prozor na vagonu na kojem je pisalo „Ne naginji se kroz prozor, No pas se pencherau dehorr“. Ali, tu se očituje i skrivena svijest o vlastitoj, autorovoj ličnosti.

Kako bi nam to saopćio, Kopunović ovim pričama daje sliku onoga, svoga vremena, za što je upotrijebio onaj jezik kojim je zapisana kulturna baština njegova naroda. U priči „Vila“ govori svom bečaru:

Ma, što te briga tko su ti Bunjevci, gdje žive, odakle su i kad su došli, kud su se rasuli. Koga je briga zašto su podvignuli te 1878., kad su tu preko dvjesto godina već boravili, Kasinu osnovali, pjesmu tu himnom svojom proglasili, a i sebe starješinom Subotice grada.

Opisane slike iz autorova života, a život je svakom čovjeku univerzalna riznica najraznovrsnijih tema, kod Kopunovića predstavljaju okruženje mirnog okoliša, tišine, ribičke smirenosti, zapravo svega onoga što je primjereno njegovoj dobnoj strpljivosti. Iz takvog stava, u kojem se nalazi provjerena praksa, logični zaključci, nekada i brzoplete odluke, izvire autorovo ponašanje prema sebi i okolini. U tom, dakle, okolišu, nalaze se burni slojevi razmišljanja, vuku raspoloženja u prvi plan da iskoriste nastalu energiju, odnosno potrebu da se izrazi, da se obrati vanjskom svijetu. Svoja izmjenična raspoloženja autor drži u jednoj definiciji dnevnih događaja. Poštuje red onako kako događaji nadolaze, kako ih percipira ili odbacuje. To su raznovrsne teme kojima je on neposredni sudionik i svjedok. Takva osobina daje čitatelju uvjerljivost stvarnog stanja među ljudima, lakoću čitanja i poistovjećivanje s nosećim licima u pričama.

Priče su mu vrlo dinamične po tijeku radnje, jeziku i raspoloženju, po smjeru kretanja i boravka. Vozi se od sela do grada, od rijeke do vinograda: *biciklom iz Subotice preko Ljutova ... do Donjeg Tavankuta i Lemeša do Sombora, a od Monoštora do Dunava ... obilazak Iloka, Bogojeva do Erduta...* itd. Nakon svega, u trenucima mu se nameće jedno pitanje kao neki ispit savjesti: *Što sam tražio čitav život? Zašto lutam? Kome se dokazujem? Nikad nisam uspio naći ono što su me u djetinjstvu učili. Jesam li i gdje pogriješio? Što ja to tražim? Imam li još vremena tragati, hoću li upoznati ljubav?* („Do posljednje kapi“). Vidimo da autor vrlo vješto uočava ljudsku problematiku svoga kraja, da hoda po svom terenu iz čega slijedi jasna, nekad britka, nekad emotivna naracija. Sva njegova spominjanja toponima: *Subotica, Bačka, Novi Sad, Tavankut, Lemeš, Aljmaš ... Dunav, Tisa, Palić* i na desetine drugih, čine jedan naravni *ravnicaški kolorit*, kojeg autor proglašava svojim prostorom doživljajne ophodnje kako bi čitatelju dao pravu raskošnu viziju podneblja u kojem je on, autor, vladar, kralj.

Promatrajući život svojih sunarodnjaka Kopunović se često svjesno opredjeljuje za stranu pravde, preuzima na sebe ulogu tumača likova i događaja po svojim etičkim shvaćanjima. U priči „Gospodari života i smrti“ kori medicinske sestre koje samo miješaju papire, tvrdoglavu liječnicu, u ljubavi nezadovoljenu i sve druge poteze koji se odnose na sustav zdravstva. One naime nemaju motiva, ni želje, niti empatije prema bolesnicima, premda su prisegnule na Hipokratovu zakletvu. Osjeća se *ogorčen, ponižen kao čovjek, nemoćan kao pacijent*. I u drugim pričama čitamo kako se važni ljudski osjećaji iznose s mjerom razumijevanja, iznose stavovi, izražava opredijeljenost autora prema problematici društva. Nakon svih takvih negativnih doživljaja čovjeka hvata turobnost, nevjerica koja se malo potom izmjenjuje s veseljem, siromaštvo i bijeda s trenutkom bogatog ulova ribe, nadčinjenost s grubom podčinjenošću, a egzistencijalna žalost se stapa s bečarskim odlikama i iskazuje kao dar: *A kad koji bečar naiđe, onda udri, pjevaj što znaš i što ne znaš, na stolcu, na drotu, kako ti se kaže ... („Vila“)*.

U Kopunovićevoj knjizi priča treba još spomenuti i pojavu tzv. književnog vulgarizma. Brojni kritičari se pitaju jesu li u književnosti potrebni vulgarizmi, što se s njima izražava, koju razinu govora očituju, ili ne trebaju? Složit ćemo se da sve ovisi od piščeve potrebe kako i na koji način želi isticati ili kompromitirati likove i njihova ponašanja. Psovku, koja je također prisutna u nekim pričama, možemo okarakterizirati razgovornim jezikom okoline ili stilom književnog govora. Možemo je razumjeti i tipom govornoga čina koji uporabom sinonima ističe na realističan način poantu opisivane pojave. U nekim slučajevima autor čak na hiperrealističan način opisuje ljude i događaje, karaktere svojih junaka i njihovo ponašanje do granice kada prelazi u naturalizam. U „Andinim okovima“ čitamo: *... ja umorna a on bi odmoran, jak, htio ženu – navali ko jarac, drpa me, steže grubo. Pokušavam ga izbjeći. Moraš mi dati, govori i ja se podam, što ću, raširim noge, a on znojnan, neopran smrdi, vonja na ribu, zadihan, znojav prodre u me, napinje se, upinje...* Sličnom tehnikom Kopunović opisuje i druge svoje likove u posebnim okolnostima, npr. tajnu nevjeru među bračnim zaljubljenicima: *Umoran si*

se vratio, na rakiju si zaudarao ... lagao si. Bijedno. Kukavički. Zvala je arogantna prostakuša, pohvalila se – on je tu. Tušira se. Tu balavicu, sponzorušu si našao. Kurvaš se po Osijeku, u našem stanu, u našem gnijezdu, u krevetu gdje smo kćer začeli. O Bože, kome sam vjerovala, kakvom se čovjeku dala, s kim sanjala. Gnjido, najcrnja gnjido. („Raskrižja“). Kopunović je stručnjak u crtanju svojih likova pa je tako nacrtao i svog didu: *Zapamti čiji si, koji si, odakleg si. Svoje nikad ne poreci, ni za šta na svitu. Ne daj. Takog će te poštivat. Uvik. („Do posljednje kapi“)*. Jedna od osobina autora je i moć memoriranja važnih životnih načela da nikad ne zaboravi riječi dida Pere. One mu ostaju kao životni moto. Usput prepričava ljudske sudbine prijatelja, susjeda, izražima i primjerima njihova karaktera ili temperamenta. U vikendici na Paliću prijatelj mu je bio opsjednut glazbom, žudnjom za ženom, pa je na početku jedne njemu omiljene kompozicije šaptao vješalici za odijela kao na uho dragoj ženi: *Ajde pleši, prepusti se, igranj ... okreći se kao da si na pješčanom žalu ... poleti, opusti se, draga ... nikad te ispustit neću*. Zatim: (Josip) *Zatetura, zapne, udari o stol, sruši bocu, po tepihu se širi vlažna mrlja, osjeti se miris jabukovače. Baulja do zida, stropošta se u krevet, digne ruku ... i zaplače. Koncert ne prestaje („Otvorena vrata“)*.

Autor obrađuje također hrvatski identitet i uporabu bunjevačkog divana: *Zašto bunjevački divanim? Pa s kim ću ako s tobom neću? Ne mož više ni po koju bunjevačku rič s kime razminit. Ta ni s onima koji su sa salaša došli. Polagacko, kako vrime ide, ni njima mliko nije mliko neg mleko, ... naša dica ... fabrike zatvorene ... sluđeno sve ... po(la) mladosti subatičke se pokrenilo: 12.000 i' je očlo dosad' ... lipo, uzmu madžarski pasoš, kaput pa naput, u svit. („Čekaj me, Stipane moj“)*. Karakteristična osjetljivost autora na problem bunjevačkog govora, utjecaj asimilacije i odlazak mladih Bunjevaca iz Subotice i Bačke, čime se gubi onaj pravi *njegov, bunjevački* mentalitet, sinonim za onaj prastari govor djedova, za osjećaj pripadnosti hrvatskom etnonimu. Prijatelj Josip mu je *s ponosom isticao što je Hrvat, a ljutio bi se kad ga i prijatelji i neprijatelji nisu razumjeli, jer ni ovdje ne može biti Hrvat i Bunjevac, jer neki Bunjevci više ne žele biti i niječu svoje hrvatsko podrijetlo, što su zamijesili vješti srpski politički vođi i upotrebljavaju ih kako bi zavadili jedan narod i uništili sjeme hrvatsko od sedamnaestog stoljeća ovdje posade-no. („Otvorena vrata“)*.

Zanimljiv je također opis nostalgije za hrabrim vremenima iz svete ruske zemlje u kojoj je živio tovariš Staljin. Imam dojam da u tim likovima autor često vidi i sebe u ulozi promicatelja pozitivnih idejnih stavova koji neki puta odaju pozitivnu, neki puta i manje pozitivnu stranu karaktera.

I, tako, na koncu knjige prevladava optimizam: *Toplina jutarnje zrake hranila se rosom s brežuljka života, vjetar je žudno mirisao kolobare. Sve bilo je lijepo i nepovratno dobro („Izazov“)*.

Jezik Mirka Kopunovića je visoko standardiziran književni hrvatski jezik. Slike i opisi ljudskih sudbina, krajolik i događaji odaju nostalgичnost jednog (davnog?) vremena, a izrazi su mu neposredni, vrcavi, oštri. Ikavicu kao svoj zavičajni jezik nije rabio, tek nekoliko idioma: *šamedla, ezermešter, kurobecati se, brica, escajg* i dr. Možemo slobodno reći da ovim zavičajnim temama

Mirko Kopunović zauzima vrijedno mjesto među hrvatskim kratkopričašima u Vojvodini i u hrvatskoj književnosti općenito.

Zaključujući čitanje knjige priča *Tragovi krunice* nameće mi se opći dojam kako je autor prepunim osjećajima nostalgije dao oduška kako bi nakon vremenske distance svojom kreativnom snagom ispraznio dušu, ali i napunio ju novim ljepotama kroz bogatu maštu umjesto kroz stvarnost.

RUŽA SILAĐEV O SJEĆANJIMA ŠOKAČKIM

Zavičaj šokački

Kada govorimo o Šokcima u Bačkoj, ovog puta u Sonti, ne mogu se zaobići sjećanja opisana u knjigama hrvatske spisateljice Ruže Silađev. Prošle, 2019. godine, Ruža Silađev je obdarila hrvatsku književnost u Vojvodini jednom vrijednom knjigom literarnog kataloga od 96 kratkih priča. Knjiga ima više od 300 stranica koju je autorica izdala u vlastitoj nakladi 2019. godine, a priredila je, predgovor i pogovor pisala dr. sc. Sanja Vulić. Knjiga je razdijeljena na dvije cjeline, ukupno raspoređenih u osam skupina. Svaka cjelina ima svoju specifičnu vrijednost. U prvoj cjelini su 23 priče napisane šokačkim sončanskim ikavskim idiomom hrvatskog jezika, koji danas, poglavito kod mlađe generacije polako ali sigurno tone u zaborav. Drugi dio knjige, odnosno druga cjelina od 73 priče napisana je hrvatskim standardnim književnim jezikom. Obje ove cjeline pokazuju da književnost u rubnim dijelovima izvandomovinske hrvatske populacije pripada jedinstvenom hrvatskom kulturnom prostoru. Autoričino šokaštvo ispričano u njenom osobnom stilu, doživljajno podsjeća čitatelje na razdoblja tijekom prošlog stoljeća. Svojim pričama predstavlja bogatu nacionalno-jezičnu kulturnu baštinu Hrvata u Bačkoj.

Knjiga *Sonta u sjećanjima šokačkim* je, za sada, treća po redu knjiga priča ove autorice o sončanskom načinu života, običajima, jeziku šokačkom i ljudima, bolje rečeno, ženama raznih osobnih karakteristika njezina kraja. Knjiga predstavlja, možemo reći, ogledalo različitih, ali, gledajući cjelinu, sliku jedinstvenog šokačkog identiteta koji se iščitava iz pripovijedanja vrlo zanimljivih životnih priča iz prošlosti i sadašnjosti Sonte. Selo Sonta je, podsjetimo se, smješteno u zapadnom dijelu Bačke, nastanjeno većinskim hrvatskim življem u kojem žive i pripadnici drugih naroda: Mađari, Srbi, Nijemci i dr. Svi oni utječu na jedan jedinstveni mentalitet mjesta od ukupno oko 3 500 stanovnika (2020. g.). No, posljednjih godina se ta slika mijenja pod utjecajem iseljavanja mlađe populacije koja ide *trbuhom za kruhom*.

Sonta, najlipše selo moje malo

Selo pripada Općini Apatin, a tijekom vremena je mijenjalo svoje nacionalno, kulturno i jezično obličje. Povijest mjesta je na dojmljiv način približila čitatelju u priči „Kalvarija“, u kojoj opisuje tijek gradnje, postojanja i rušenja kalvarije kao vjersko-kulturnog zdanja, sve to vezujući s ostalim povijesnim događajima u selu i teškim sudbinama ljudi („Baka i unuka“). Sonta je mirno mjesto, ugodno za život marljivih i pobožnih ljudi, ali nije uvijek bilo tako. Imali su uspone i padove, svoje kalvarije.

Sončani su tijekom prošlog stoljeća služili raznim vlastodršcima za novačenja u oba rata. Poslije Prvog svjetskog rata, kada je na teritoriju Austro-Ugarske stvorena današnja Mađarska, Sončani su se *vraćali kući veseli i u dobrom zdravlju*. Ali, vrijeme mađarske okupacije tijekom Drugoga svjetskog rata, za mnoge Sončane je završilo tragično. Nasilno su odvođeni u zarobljeništvo za *proljećnih mračnih noći 1943. godine* u Mađarsku, stavljani na prisilni rad gdje ih je tadašnji fašistički režim tjerao na najteže poslove, hranio komadićima kruha koji bi ostajali bogatima. Okupacijske snage su koristile mlade Sončane kao ratno meso i slali ih na brojne fronte, na Kavkaz i drugdje, gdje su im se ugasili životi. Na kraju rata, *Mnogi su ostali 'rasutih' kostiju po mađarskim i ruskim frontama* („Vojnik“, „Vojnici Kraljevine SHS“, „Vijest s Kavkaza“).

Osim toga, za vrijeme mađarske okupacije 1941. do 1945. Sonta je preimenovana u Szond, a puni identitet joj je nametala država Mađarska s oznakom pripadnosti okruga Bács-Bodrog. Hrvatska nacionalnost seljana je tada preimenovana u naziv šokac (malim slovom, nikada Hrvat) i govorni jezik mađarski. Tako je stajalo u svim javnim i službenim ispravama i učeničkim knjižicama.

Šokica

U prvoj cjelini ove knjige pod naslovom „Dijalektne proze na sončanskom idiomu“ nalaze se vrlo zanimljive priče koje možemo svesti pod zajednički nazivnik: Hvalospjev ženi! Vrijeme u koje je autorica smjestila u pričama opisane događaje su 20. i 21. stoljeće. Iz njih saznajemo način života, poglavito žena, u malom bačkom selu, siromašnom, staromodnom, prostodušnom, ipak punom veselja, zadovoljstva, humora, donekle životno djelotvornog.

Priče pisane na sončanskom prepoznatljivom govoru, gledano kroz optiku autoričina djetinjstva, donose vrlo zorne opise proživljene svakodnevice iz djetinjstva u svojoj obitelji i u neposrednim odnosima s ljudima njene okoline. Među najdojmljivijom pričom je svakako priča „Ruke“, u kojoj je sjajno izrekla hvalospjev posvećen rukama običnih šokačkih žena, sveukupnom biološkom rodu žena kakav se malo gdje može pročitati. Ovdje se ne radi o feminizmu, već o ženskom pitanju par excellence. Ona odaje poštovanje ženama mladim, starim, lijepim, bolesnim, nesretnim, požudnim, invalidnim, marljivim, vjerničkim, predstavlja ih kao temelj života, ljubavi,

skrbi, kao težakinju svih vrsta, ali napose kao majčinsku *milotu* i nježnost: *Ruke materine, bakine, majkine, svekrvine, tetkine ... ruke do bola izradite. Pocrnite od sunčane žege, isprane domaćim sapnom i lugom. Pune žuljeva ... izlizane, ispucane, grube, jake. Znale su pomilovat, prikrit ono što ne treba da drugi zna ... prele, tkale, prale, kopale ... štale čistile, vinograd i bašče obdržavale ... kruva, gibanice, piškote i peretke pekle ... čopore dice otranile ... udavale ... u vojsku otpravljale ... sobu i kujnu krečale ... kćeri za udaju sprimale ...* Autorica završava primjedbom, što bi selo reklo o ženi da toga nije bilo: *Tā, ne bilo je! I njoje i njezini ruku!* Ovakav hvalospjev priznanje je ženi do neba.

Život u svojoj okolini autorica nastavlja opisivati kroz sjećanja iz djetinjstva kao neposredna sudionica događaja. U priči „Kolvika“ vrlo dojmljivo daje naglasak predmetu koji asocira na rađanje, na stvaranje i njegovanje novog života, na toplinu obitelji, na smisao življenja. Za ovu temu autorica je uzela metaforu *kolivke* kao najbliži, najdraži, najumiljatiji predmet u kojoj se *koliša* plod ljubavi. S kolikim veseljem ona opisuje svoj zanos oko brige *dida* Nenada za izradu *kolivke*, oko radosti što će se u nju *raskomotiti* njezine sestre, braća, djeca bliskih rođaka, pa i ona sama. Za *kolivku* govori: *Al ona nije stojala bresposlita. Asnirala se intenzivno. U njoje su se kolišali i rodovi i komšije, a i tek slučajni poznati.*

Autorica je i dalje vrlo živo uronjena u djetinjstvo, baš kao što kaže njezina majka: *Svako čeljade, a najviše kad ostari, volji se zagmurit u svoje ditiinjstvo. Bijo život sričan, jel nesričan, u svakome ditiinjstvu po koja „školkja bisernjica“ spava („Majkin sanduk“).* U svojim pričama se nadovezuje vjernim slikama na uspomene obiteljskog ugođaja, na svoju majku, ženu-prototip mirne radine seljačke žene, nositeljice obitelji, težakinje. Ruža Siladev zvukovno dočarava kako *mater mete sokak, metlom metlinja*. Ona čuje kako *mater struže po patosu izlizanom, dotrajalom metlom*. Opisuje tako vjerno da po riječama *škrebet metle* čuje i čitatelj dok čita. Listajući sjećanja ona je vidjela mater kako je *stojala na naši vraci od sokaka sa ogromnim trbuvom, uredita u posvečano ruvo*, dok je naime mater odlazila na porod. Kasnije je saznala kad ju je otac budio: *Ružice, Ružice, probudi se! Ajde, jagnje moje! Digni se! Imaš brata!*

S ovih, svima bliskih, obiteljskih, duboko proživljenih tema, autorica širi svoje pričanje na opće društvene događaje u Sonti. Divne i vrijedne prelje,

kako ih opisuje u „Prelu“, kočoperile su se svojom umjetnošću, ponosile svojom materom i bakom, ali još više svojom djecom. Trebalo je sve što je lijepo *uradito* i proslaviti, pa su momci prilazili djevojkama dok su pokazivale svoje preljsko umijeće, zadirkivali ih dok ih rumenilo ne bi potpuno obililo, tada bi se zacrvenjela lica, a uzdasi u grudima odapinjali dah. Kultura odijevanja Šokica je bila njegovana do detalja, napredna, strpljivo rađena i poštovana. Zato nije čudo što su žene domaćice bile tako uredne, niti što je postojao etički i domaćinski raspored vrijednosti. Premda siromašni imanjem, red se morao održavati u kući radi čistog i ugodnog života. Znale su kako zidove obojati, koje dijelove namještaja u koju sobu staviti da i *naša kuća sad svitli ko u Raju* ili kada, koju i zašto kokoš za jelo spremiti („Kokoš“). Žene su nosile ogroman obiteljski teret. U drugoj priči „Zavit“ opisuje se ljepota obiteljskog života koju može doživjeti i invalidna djevojka. Odgovorom zavjetu Majci Božjoj, Marica je bila uslišana. Doživjela je ljubav, brak, radost roditi dijete. Ova priča nadmašuje sve predodžbe koje jedan čovjek može predmnijevati o invalidnoj osobi.

Za uvijek ponosan povratak na iskonski poziv žene čitamo životopis bake Janje. Po priči „Gri“, djevojka Janja je s 13 godina upoznala svog muža kad mu se jednom popela na kola da je poveze u grad. Premda im je kasnije u braku *svaki dan zajedničkog života bio ko izmislit*, nisu mogli imati *malo*. Vukla ju je silna želja za djetetom. U teškim duhovnim mukama, pošto je fizički i psihički bila zdrava, ali u duši pretužna, sjetila se majstora cimermana što im je na kući krov radio, koji joj se nekoć ponudio pomoći u njezinoj prevelikoj nevolji. *Naime, zril život ti otvara mloga zatvorita vrata*, računala je Janja (*Ko bi reko da su iz Sonte*). I, evo, gle, *grija!* Rodio se *mali*. Cijeli život obuzeta kršćanskim moralom baka Janja je cijeli život ispovijedala svoj grijeh i bi joj oprošten.

Vrlo ilustrativno opisuje težnju žene za plodnošću, teške muke onih žena koje su *osuđene* pred svijetom i Bogom da ne mogu roditi. I kad bi neka žena došla u tu nezavidnu, *neplodnu*, situaciju, a mužu bi se *tilo štogod pri strane* da posredstvom zamjenske majke daruje svojoj supruzi dostojanstvo majke, obiteljsku sreću („Kolačića na vode“). Dok je *gri* u priči „Gri“ babe Janje morao cijeli život ostati u tajnosti, u priči „Kolačića na vode“, *gri* je mogao izići u javnost. Žensko pitanje se nastavlja i u priči „Liska“, umiljato ime za Lizu, za hrabru ženu iz ove priče, u kojoj se opisuju poroci pijanstva, raspikuće, nasilništva, nevjerstvo prema supruzi. Žena majka može, mora podnositi najveće grubosti radi djece čije trpljenje predstavlja ženu kao simbol vjernosti i samostrljivosti. Promatrano s današnjeg gledišta, autorica dalje objašnjava kako se na koncu uz sve muke, molitve, težačke poslove, žena ipak, premda u prilično primitivnim uvjetima života, uspijeva dokazati majkom i postići bilošku odliku ugrađenu u njezino prirodno bilo („Jalova“).

Kako vidimo u ovom dijelu knjige, autorica obrađuje žensko pitanje kao dominantno pitanje biološko-socijalnog obilježja ženskog roda. Ne podvrgava stereotipu javnog mnijenja, pa se umjesto političke korektnosti, zalaže za obiteljsku korektnost u svoj svojoj ukupnosti u jednom tradicionalnom šokačkom, vjerski uređenom selu.

Muškarci su u ovim pričama tek ovlašno opisani, prisutni samo onoliko koliko su potrebni za objašnjenje priča.

Život stvara običaje

Priče u drugoj cjelini knjige *Sonta u sjećanjima šokačkim* svrstane su pod naslov „Etnografski prilozi na normiranom hrvatskom književnom jeziku“. Karakteristika druge cjeline ove knjige je to što priče pisane na suvremenom hrvatskom književnom jeziku. Spisateljica u 74 priče prelazi sa sončanskog idioma na hrvatski, vrlo čist i pravopisno uredan, književni jezik, opisujući svoje rodno mjesto, ljude, kuće, običaje. Zaljubljenici u svoj zavičaj kažu da *zavičaj nema definiciju ... on cijeli život živi u nama*. Njega treba poput spisateljice predstaviti polako, dio po dio, uspomenu po uspomenu, događaj po događaj... dok se ne stvori cjelovita slika. Ona snima sadržaje svoga sela koji su joj se vremenom usjekli u sjećanje, ali ne samo to, već ih vjerno prenosi čitatelju filtrirajući ih kroz svoje doživljaje.

U ovim pričama stječe se nekoliko etnografskih karakteristika: od socijalno-organizacijskih, graditeljskih do duhovne kulture koja je najosebujnije opisana, a to su običaji vezani uz razne poslove, igre, zabave, folklor, narodnu nošnju, vjenčanja, sprovodne ceremonije, pripovjedačku književnost, vjerovanje itd.

Za analizu ću uzeti nekoliko aspekata života tamošnjih ljudi.

Problematika naobrazbe bila je prepoznatljiva već kod djece predškolske odnosno vrtičke dobi. Autorica u knjizi opisuje događaje prema pričanju odraslih iz vremena prve polovine prošlog stoljeća, a kao prilog tim pričama za ilustraciju donosi stare fotografije vrtića, škole i djece u Sonti. U vrtiću su se djeca učila lijepom vladanju, urednosti i poštovanju. Ističu se primjeri iz vremena mađarske okupacije kad su se odgajateljice (*óvoda néni*) u vrtiću s djecom sporazumijevale na njihovu materinjem jeziku, tj. hrvatskom, mađarskom i njemačkom, ali samo dok djeca nisu savladala mađarski jezik. Poslije su komunicirali samo na mađarskom. Mučnu priču spisateljica piše o tamnoj strani tih godina kada se Židove nasilno odvodilo iz sela u zarobljeništvo, bez milosti, razloga i poštovanja vlasti, a djeca sve to promatrala („Vrtić u Sonti 1943.“).

Djeca su odrastanjem stasala do škole. U selu je bila osnovna osmogodišnja škola, a po fotografijama se vidi da je selo bilo bogato djecom. Poslije Drugoga svjetskog rata, u školi su se osim osnovnog obrazovanja njegovale i druge djelatnosti, npr. glazbena kultura što je pomoglo osnivanju školskog zbora koji je nastupao na priredbama nacionalnih praznika. Od korisnih aktivnosti u školi je bilo održavanje školskog vrta i uzgajanje voća i povrća, koje su zatim prodavali na tržnici. Novac od prodaje tih usjeva se koristio za školske izlete i ekskurzije („Berba ricinusa“). Za učenike koji su redovito pohađali školu bile su organizirane ekskurzije u Osijek, Suboticu, Palić, druga mjesta gdje su mogli posjetiti kazalište, neku javnu ustanovu, Zoološki vrt i sl.

Zbog skromnih uvjeta života, neki su roditelji već nakon petog razreda ispisivali svoju djecu iz škole. Mušku djecu su roditelji zapošljavali za čuvanje domaćih životinja, čišćenje dvorišta, učili su ih seljačkim i poljodjelskim poslovima, a djevojčice su privikavali na kućanske poslove, kuhanje, krojačke, pranje rublja, čišćenje, heklanje, privikavali na buduće majčinstvo. Za žensku čeljad se smatralo da je dovoljno naučiti čitati i pisati toliko da se znaju potpisati: *da ne mormo dat' Krsta!* tj. da se ne sramote pred ljudima da se potpisuju križićem. U poodrasloj dobi većina ih je nastojala ipak završiti neku školu ili zanat i stati na svoje noge i osnovati svoju obitelj („Radnik i Radenica“, „Vrtić u Sonti“, „Zbor Osnovne škole“).

Vrlo značajan dio knjige zauzima opis načina gradnje kuća. Kuća, *krov nad glavom*, bila je za svaku obitelj primarni posao kojeg su se hvatali mladenci nakon ženidbe. Kuća je pružala komociju, ugodu, slobodu, kulturu stanovanja i obilježavala život stanara. U opisu šokačke kuće bake Kate Domić („Gank“), kuće su bile najvećim dijelom *nabijače* s ogradom od *prošća* (grančice za pletenje ograde) ili *lateži* (ograda od konoplje ili trske), s ustaljenim rasporedom prostorija u njoj. Ulaz u kuću je vodio kroz *gank*, a pored njih su bila i velika dvorišna vrata za zaprežna kola za ulaz u tzv. prednje dvorište. U prvom dvorištu su vješte domaćice imale vrt u kojem su uzgajale svakojako cvijeće. U Sonti je kultura stanovanja utjecala i na ustrojstvo obiteljskog života, na ulogu žene u kući kao nositeljice života, na muškog člana obitelji kao glave obitelji, na djecu i najstarije osobe.

U ovom opisu odmah nalazim poveznicu s prosječnom bunjevačkom *parasničkom* kućom u okolici Subotice gdje je ulaz vodio kroz, kako kažu Bunjevci, *ambetuš*. Njegova svrha je bila identična kao i *ganka*, samo što je *ambetuš* kasnije poprimio *varoški* izgled: popločan šarenim pločicama, *umolovan*, djelomično ograđen radi zaštite od nevremena.

Osnovna djelatnost Sonćana je bilo poljodjelstvo, stočarstvo i peradarstvo. Radeći na poljima i uzgajajući stoku, ljudi su hranili svoje obitelji. Sijali su pšenicu, kukuruz, konoplju, djetelinu, u vrtovima su uzgajali svakovrsno povrće i cvijeće. U okviru stočarstva su gajili svinje, konje, ovce, perad. Bilo je organizirano odvođenje seoskih krava i svinja na pašu, za što se brinuo čordaš („Na sokaku“). Mnogi ljudi su radili i na nadnicu, *na peto*. I u ovim poslovima dominirao je ženski svijet, pa čak i djeca. Autorica ovim ljudima pristupa s velikim razumijevanjem, prikazuje sve strane njihova težačkog života na selu, opisuje i njihov humor, veselje, smijeh i zadovoljstvo. Žene su osim svog težačkog posla nosile i majčinstvo, rad u polju, znoj i obiteljske brige. Ne bez razloga, autorica se zbog takve predodređene biološke pozicije žene odnosi prema njima kao junakinjama. Seoske žene su to zaista i bile („Okopavanje“, „Radnik i radenica“).

Sonćanke su po potrebi bile vješte i u liječničkim i ljekarničkim poslovima. Savjetovale su se s liječnicima i starale o oboljelima, neke žene su imale sposobnost liječenja ljudi (bioenergijom), namještale su iščašene zglobove, snižavale temperaturu, liječile groznicu, kašalj, lišajeve itd. Liječile su također i životinje, svinje, od šuge i drugih bolesti („Spoznati sebe i spoznati druge“).

Opisujući život u svom mjestu spisateljica je koristila fotografije, koje je tijekom višegodišnjeg marljivog skupljanja uspjela pronaći, i tako vjerno prikazala autentične događaje i ljude. One su poput slikovnica, albumi puni uspomena negdašnjeg života.

Fotografije o bogatoj narodnoj nošnji pričaju svoje priče. U priči „Dobri knez sončanski“ piše: *Pavka nosi najsvečaniju narodnu nošnju iz Sonte, 'pulanku'. Na glavi ima svojevrstu periku ... na ušima ima naušnice, 'trepčonce', od pravih ili lažnih bisera. U rukama drži molitvenik. Ženska čeljad nose košulje koje se zovu 'pleći'. Mati na glavi nosi kapicu... svaki dan ... posvećenu i svagdašnju ... to su Sončanke stavljale na glave čim su se udale ... ženske nose sukne 'skute', djevojčice pripasale 'pregače', bose, mati 'bošču', otac također obučen u svećanu nošnju: košulju pokriva crni prsluk, 'frosluk', i pliša ili samta ... široke gaće izrađene u šest, osam ili dvanajst pola. Na nogama nosi opanke od prirodne kože naviksane 'viksom' („Duhovska uspomena“, „Košarke“).*

Društveni život, poglavito ljubav među mladima, zauzima posebnu pozornost u knjizi. Djevojke, švigarice, tinejdžerice, kad su se zadivojčile, kose su umjesto u pletenice počele plesti u *kukulj od uva do uva. U rukama drže svetu knjigu i patrice (krunicu)*. To je bio znak da postaju djevojke i da se mogu *pokazivati pod penđerom*. Ovo razdoblje mladih zaljubljenih, Silađev opisuje ovako: *Ljubav među mladima je bila prikrivena od drugih očiju. Bilo je čak sramota da se čuje da djevojka ima momka, jer što će biti ako je momak ostavi. Događalo se ipak da su se djevojke u svom mladenačkom razvoju i zaboravile. Bilo je i onih koje su zanijele 'prije reda'*. Ovdje je znakovita lokacija *na čoši pod penđerom*, tu su se, naime, nedjeljom, skupljale i starije žene, razgovarale o svemu i svačemu, radile ručni rad itd. Muževi su imali nepisano pravilo sastajanja kod *arteza*, arteškog bunara, kamo su dolazili po vodu. Tu su oni izmjenjivali iskustva iz praktičnog života, poljodjelstva ili trgovine („Na sokaku“). Ovakav običaj okupljanja je bio uobičajen i u drugim šokačkim i bunjevačkim mjestima („Pod penđerom“).

Mladi su se rano ženili, djevojke već od 16, a muškarci od 18 godina i više. Vladalo je siromaštvo, pa su mladenci u brak donosili jako malo stvari potrebnih za život, ali zato puno ljubavi. Rastave braka nije bilo, a nakon smrti jednog od bračnog para, drugi je najčešće sklapao novi brak radi imanja, podizanja djece itd.

Kada se dogodila ljubav, slijedilo je vjenčanje. Svadbenim svečanostima se pridavala velika pozornost. Svečanosti su započinjale povorkom u mladoženjinoj kući: prvo su išla djeca, mladoženja s djeverušom ruku pod ruku. *Djeveruša je nosila buket cvijeća, iza njih djever s rođakinjom, pa kumovi, stari svat i starosvatica, enge, banda ...* usput se pjevalo, igralo, tamburaši svirali. U kući nevjeste, *mlada je stajala na ulazu ganka, ljubila ruku budućem svekru ... i bila nagrađena važećom valutom*. Popodne se išlo na vjenčanje, najprije u općinu, zatim u crkvu. Povorka je bila isto posložena kao i prijepodne. Mladu je u crkvu do oltara uvodio djever, a u modernije vrijeme je tu ulogu preuzeo mladenkin otac („Dever i deveruša“).

Zanimljiva je priča o običaju kako tjedan dana nakon vjenčanja mlada i suprug joj idu na misu u vjenčanom ruhu. Mladenka je za vrijeme mise stajala na *čilimcu* (mali tepih), ručnom radu mladenkine majke, na kojem je s mladoženjom sjedila na vjenčanju. Nakon rođenja prvog djeteta, sada mlada majka, nosila je *čilimac* tamnije boje („Dever i deveruša“).

Uloga nevjestice u mladoženjinoj kući bila je sve samo ne bajna. Nakon vjenčanja ona je u mladoženjinoj kući već morala biti svemu naučena. Na nju se stavljao veliki teret, prva je ustajala, posljednja lijegala, poštovala svekra i svekrvu, ljubila im ruku, opskrbijevala obitelj vodom, u svakom poslu je trebala biti prva, poslije posla je alatke ostavljala zadnja, za stol posljednja sjedala, ukućane u svemu posluživala. Biti na usluzi mužu, rađati i odgajati djecu se samo po sebi podrazumijevalo („Snahom biti“). Iz ovoga je potpuno vidljivo da je žena zaslužila hvalospjev.

Tradicijski način života u Sonti je uključivao i vjerske i crkvene običaje. *Povjerenje između Katoličke Crkve i naroda poznato je od davnina*, kaže Ruža Silađev. Župnik je u Sonti bio autoritet, pažen i čašćen, ali i djelotvoran, blizak ljudima. Pobožnost se njegovala na više načina. Jedni odlaskom u crkvu na liturgijske pobožnosti, drugi još i udruživanjem u *Treći red* sv. Franje Asiškog osnovanog u Sonti 1905. godine. Članice *Trećeg reda* seljani su zvali *franjuške*. Njihovo djelovanje se očitovalo u djelotvornom žrtvovanju za vjeru, pomaganju u potrebama crkve i župe, čišćenju i uređenju crkve, posjećivanju bolesnika, prikupljanju hrane za siromašne, pjevanju u crkvenom zboru, a moto im je bio *da se sve može mijenjat na bolje*. Predvodnica im je bila autoritativna osoba, inteligentna, sposobna da *može sve držati u ruci*. Muškarci su se također uključivali u *Treći red*. Oni su obrađivali crkvenu zemlju, skupljali plodove, pomagali susjedima u težim poslovima, vozili prikupljenu hranu siromasima ili prodavali na sajmu, a novac predavali u crkvenu blagajnu.

U vrijeme vjerskih manifestacija ili podjele sakramenata mladima i u drugim prigodama u crkvi, narod se neizostavno držao tradicijskih običaja. Na jednoj staroj fotografiji, staroj više od stotinu godina, prikazana je skupina prvopričesnika nakon obreda Prve pričesti. Roditelji su djeci i za tu zgodu odijevali narodnu nošnju. Dječaci su nosili odjeću koja se *sastojala od košulje i dugih gaća istkane od ... bijeljenog kudjeljna pamučnog vlakna. Sve je izrađeno ručno, od sjemena biljaka do gotovog proizvoda*. Prvopričesnice su bile odjevene u *jeftinije kašmirsko ruho, imale su suknju i bluzu, pregaču, bile su počešljane u pletenice ... u dvije kike prekrížene na potiljku i podignute na tjeme* („Prvopričesnice“). U ono vrijeme se prije pristupa Prvoj pričesti obavljala ispovijed djece. Ona su trebala prije čina ispovijedi zamoliti oprost grijeha od svakog ukućana, pa i susjeda. Govorili su: *Oprošćaj mi, mamo!* A mama je odgovarala: *Bog grije!* Zatim je dijete nastavljalo: *Oprošćaj mi dado, baćo, neno, seko...* Poslije mise i pričesti obred je završio sa zakuskom unaprijed spremljenom, pošto djeca, po tadašnjem pravilu, od ponoći do mise nisu ništa smjela jesti („Prva pričest“).

Slični običaji su bili i na dan krizme. *Otkad postoji svijest o vjeri, govori spisateljica, u Sonti su se obavljale i krizme*. U nastavku opisuje podjelu

krizme oko 1940. g., način kako su se birali kumovi. Kumstvo se u puno slučajeva prenosilo s koljena na koljeno ostajući u trajnom prijateljstvu. Takvo prijateljstvo se njegovalo kroz cijeli život. Opis nošnje krizmanika i kumova također je dojmljiv, već opisan kod drugih vjerskih običaja.

Blagdanski običaji se nisu nikada propuštali, pače, svake godine su se novim dosjetkama obogaćivali. Na nekim snimljenim fotografijama vidimo slavljenje Božića i običaje kod kojih dominira okićeno božićno drveće zvano *krišnigli*. Saznajemo za običaj na Badnjak kada je na Badnju večer dolazio anđeo u bijeloj haljini noseći okićenu granu. Djeca su se malo pribojavala anđela zbog njihova izgleda, bez obzira što ih je on darivao slatkišima, tražio da se mole, pjevaju božićne pjesme sjedeći ili ležeći na slami u sobi („Krišnigli“). Božić se slavio kao duboko obiteljski blagdan.

Prigodom katoličkog blagdana Uskrsa, spisateljica sugovornica Ana Miloš, Fajferova, opisuje taj događaj: *Lipo sam znala šarat jajca za Uskrs sa voskom i svakodnevnim farbama. Najlipše sam izabrala i na Uskrs ponela krizmane kume na dar. Zato mi je kuma dala punu tacnu kolača da ponesem doma* („Krizma u Sonti“). Nezaobilazan je bio kršćanski običaj *svetenja* jela za uskrсни *fruštuk*. U stara vremena vjernici su stajali s hranom i na ulici oko crkve, u župnom dvoru i vrtu. Autorica vrlo detaljno opisuje uskršne košarice i jelo u njoj. Ističe se kako su se čuvale ljuste od jaja da bi se stavljale u čaj kao *lijek protiv grlobolje* („Svetenje“). Već sam spomenuo da je u crkvi postojao zbor, s puno žara se njegovalo crkveno liturgijsko pjevanje.

Narodna nošnja zauzima vrlo važno, ako ne i središnje mjesto u svim običajima. Zato se vratimo na raskoš narodne nošnje. Tradicijski običaji su arhiva kulture nekog naroda iz koje se nadahnjuju pokoljenja te upravo kulturno-folklorne manifestacije dominiraju u ovom dijelu knjige. Za njih i od njih su živjele generacije Sončana, čuvale ih i unaprjeđivale ih. Kako vidimo, autorici su stare fotografije poslužile kako bi iz neiscrpnog izvora predaje izvukla u sadašnjost nekadašnje običaje. Opisujući ih trebala je snalažljivo, truda i strpljivosti da ispita i faktički potvrdi istinitost osoba na njima. Evo nekoliko primjera.

Jedan od znakovitih običaja koji se njegovao o blagdanu Duhova (*Dova*) bile su *kraljice*. Za tu su se manifestaciju djeca i mladež u poslijepodnevnim satima odijevala u narodnu nošnju ... (opisanu već u nekoliko priča) *i kretala u obilazak kuća u selu, najprije su posjećivala župnika i pjevala ... mi dođoše ovde, u popovcke dvore, popovcki su dvori, šindrom ošindrani, svilom izvezeni, zlatom popunjeni!* ... i pjevaju ... *ljeljo, ajd na smiljevo polje, da smiljke beremo, Kralja da kitimo, Kralja i Kraljicu, ljeljo, kuma i kumicu, ljeljo*. Iz svog djetinjstva se sjećam da su na Duhove i u Subotici išle *ljelje* ulicama i pjevale od kuće do kuće. *Kraljice* su tako obilazile cijelo selo i pjevale i bile darivane.

Još se jedan običaj njegovao u povodu berbe grožđa. Ovaj događaj se izvodio *prožet pozitivnim emocijama, u pjesmi i šali na svoj i tuđi račun*. Nazdravljalo se rakijicom iz *polučaka* (rakijske flašice). Nakon dobro obavljene berbe slijedio je tzv. Grožđe-bal opisan sa slike mladog bračnog para s početka prošlog stoljeća („Sončani u erduskoj berbi grožđa“). Smisao ove

manifestacije je bio *zahvala za godišnje plodove vezano i za vjerske obrede*. Igre su *počinjale u nedjelju u jutro kada su momci, djevojke, pudari i pudarice obučeni u najsvetaniju nošnju odlazili u crkvu na misu*. Svečanost su predstavljali knez i kneginja držeći *nađak* (ukrašeni štap) kao simbol rodne loze. Cijeli tijek svečanosti u svom bogatstvu običaja opisan je vrlo detaljno u priči „Nađak“.

Treba spomenuti i običaj koji je također dio života. U tradicijske običaje spadala je i sprovodna ceremonija, odnosno pogrebni običaj. Kada je netko umro, piše autorica: *Mrtvaci su ostajali na odru u svojim kućama do pokopa i tu se bdjelo*. Pokojnik je ležao u *lisu* (lijesu, rijetko lijep ikavski izraz) otkrivena lica sve do dana ukopa. U znak žalovanja *Šokice su na sprovodima nosile bijelu odjeću*, a glavno obilježje žalosti je bila *krpa na glavi*. Bijelu odjeću su zamijenili s tamnom, crnom, tek poslije Drugoga svjetskog rata naseljavanjem Nijemaca u selo. Ostali rođaci i pratitelji pokojnika su odijevali svečana ruha („Pokojnica“, „Sarana“, „Ljubiti bližnjega“).

Spomenuo sam kako su Sončani morali sudjelovati u raznim tuđim ratovima. Uvjerljivi su opisi fotografija Šokaca u raznim vojskama. Autorica je opisala položaj i strepnje mladića u austro-ugarskoj vojsci, njihove doživljaje i stradanja, život i patnju obitelji u iščekivanju njihova povratka s fronte s koje se mnogi, nažalost, nisu vratili. Za vrijeme Drugoga svjetskog rata mladići su bili novačeni *u mađarsku vojsku kad ja Bačka bila u državi Mađarskoj*, a neke je vlast gurala *u rusku vojsku*. Mladići su se na odlasku oprastali pjesmom: *Nas dva brata, oba ratujemo, šta ćeš, majko, ako poginemo. Mila majko, žali nas jednako, il jednako, il nemoj nikako*. Oba brata, kako autorica piše, izgubljena su bez traga („Mila majko, ako poginemo“). Tako je i Sonta ubrojena u mnoga mjesta koja su dala teške žrtve vojnika i civila.

Za kraj

Priče ispričane u ovoj knjizi čitaju se *na dušak*. Stil pisanja je pitak, rečenice jezično, pravopisno i gramatički korektne. Vrijednost vidim u prvom dijelu knjige u kojem Ruža Silađev na sončanskom idiomu dočarava čitatelju izvornost sadržaja kojeg opisuje, a u drugom dijelu knjige, u kojem piše književnim jezikom, čitatelj se može prepustiti riječima i rečenicama kako bi uživao u sadržaju u kojem iznosi na javu svoja sjećanja na toplo obiteljsko gnijezdo, na život njenih suseljana, što joj je ostalo cijeloga života pohranjeno u memoriji. Svi događaji i likovi su stvarni, snimljeni su kao da su filmski uradak. Spisateljici likovi, naime, predstavljaju žive ljude njezina kraja s imenom i prezimenom, nadimcima, godinama rođenja, smrti, životnih događaja, tako da ova knjiga predstavlja i svojevrsnu monografiju Sonte.

Važno je još spomenuti tumač nepoznatih riječi koji je postavljen radi boljeg razumijevanja idioma.

NAJEŽENA, NAELEKTRIZIRANA BAČKA

Ivan Vidak: *Radio Siga* (Sandorf, 2020.)

Hrvatska i srpska književna kritika reagirala je vrlo pozitivno na prvi-jenac Ivana Vidaka (Sombor, 1981.) ciklus priča *Ugljik na suncu* (Sandorf, 2015.), te smo prikaze objedinili u *Novoj riječi* br. 1-2 2016. godine. Između ostalog, Davor Šišović pisao je za *Glas Istre* kako se radi o svojevrsnom „spoju naturalizma i folklora“; Vladimir Arsenić je za portal *e-novine* istaknuo „crnotalasnu atmosferu sveta zatvorenog u sebe“; Marina Balažev za *Hrvatsku riječ* piše kako je proza u ovoj knjizi „majstorska“, te iako se radi o prvoj knjizi autora, ističe kako pripovjedač „vješto nijansira raspoloženja, svakodnevnu brutalnost i grubost provincije“, a istovremeno održava distancu, te „ne zapada u optuživanje“. Sve u svemu, drugu knjigu proze Ivana Vidaka, roman *Radio Siga* koji je izašao krajem 2020. godine, čitamo s velikim očekivanjima.

Nakladnik i ove knjige zagrebačka je izdavačka kuća Sandorf gdje Vidak radi kao urednik. Kao i prva Vidakova knjiga i *Radio Siga* objavljena je u Biblioteci „Avantura“ koju je vlasnik Sandorfa Ivan Sršen pokrenuo 2008. godine s romanom *Komo* vrlo utjecajnog srpskog pisca Srđana Valjarevića (o kome pišemo u rubrici o hrvatskom nakladništvu upravo u ovom broju *Nove riječi*). U toj biblioteci objavljene su do danas knjige prestižnih hrvatskih pisaca, kao i pisaca s ex-YU prostora. Spomenimo samo Roberta Perišića, Damira Karakaša, Ivicu Đikića, Olju Savičević Ivančević, Tatjanu Gromaču, Radenka Vadanjela, Sašu Ćirića, Lejlu Kalamujić, Asju Bakić, Srđana V. Tešina, Selvedina Avdića... Roman Ivana Vidaka pažljivo je opremljen cijelim nizom paratekstualnih elemenata koji čitatelja pozivaju da uđe u avanturu čitanja ove knjige. Upečatljivu naslovnicu ilustrirao je koprivnički umjetnik Zvonimir Hans Haramija: maleni lik u rukama je monstruma, izložen njegovom proždurućem urliku. Urednička bilješka najavljuje nam Vidakov „električni magični realizam“. Podnaslov „deklinacija“ upućuje nas na važnost jezične dimenzije ove knjige: roman je podijeljen u sedam poglavlja, pri čemu svako poglavlje kao naslov ima pitanja koja idu uz pojedine padeže; čitajući polako shvaćamo da Vidak pod time ne referira na postmodernu tekstualnost: naime, isticanje jezičnog, odnosno govornog elementa ovdje je u funkciji

naglašavanja fantastičnih sfera realnosti o kojima ćemo kasnije pisati. Sukob realnog i fantastičnog sugerira nam i moto romana, citat preuzet iz knjige američkog psihologa Juliana Jaynesa, govori se o „zbiljnosti glasova“ u koju anonimni pripovjedač iz tog odlomka vjeruje više od zbiljnosti koja ga okružuje.

Kao i *Ugljik na suncu* i ova je Vidakova knjiga smještena u njegov zavičajni prostor, ali se ni ovog puta taj prostor precizno ne imenuje. Između ostalog, u tome naslućujemo autorovu potrebu da se čitatelja usmjeri na fikcionalnost ove proze, koja je većini čitateljske publike u Hrvatskoj, pogotovo onoj mlađoj koja zna vrlo malo o povijesti i društvenom životu Bačke, gotovo ravna pričama iz egzotičnih krajeva. Povijesno razdoblje radnje romana, pak, precizno je određeno: pratimo

sudbinu glavnog junaka Kalmana Gubice od njegovog rođenja 1920. godine do njegove zagonetne smrti 1955. godine. Cijeli Gubičin život vezan je za podunavsko bačko naselje Siga, koje ne nalazimo na karti, taj naziv danas nosi otok na Dunavu, za koje se u historiografiji navodi da je prvobitno mjesto Bačkog Monoštorca, naselja koje je kasnije, zbog stalnih poplava, premješteno na današnju lokaciju. Šokački govor Monoštoraca Vidak je ekspresivno uključio u prozu svoje prve knjige, izbjegavajući bilo kakvu zavičajnu patetiku; u romanu *Radio Siga* lokalni govor nema veliku ulogu.

No, ako nam je Vidak u prvoj knjizi ocrtao krug grotesknih likova, svijet provincije zatvorene u sebe, u ovom romanu u tu provinciju prodire „veliki svijet“, te ona biva izložena tektonskim povijesnim promjenama. Središnji i najduži dio romana bavi se tako zbivanjima u II. svjetskom ratu čiji je vrhunac Batinska bitka, presudna i za život zajednice obližnje, u ovom romanu fiktivne Sige. U toj bitci sudjeluje i glavni junak romana Kalman Gubica, a zanimljiva je koincidencija da je ta bitka detaljno opisana i u opsežnom obiteljskom romanu Zorana Ferića *Putujuće kazalište*, koji je izašao samo mjesec-dva prije Vidakove knjige!

Kalman Gubica dijete je siromašne Bačke, odrastao bez roditelja, u krajnjoj neimaštini. Oca nije nikada upoznao: zna samo da mu je ime Lajoš Koroši i da je iz Mađarske prebjegao u Sigu kao sudionik revolucije Béle Kuna, a nakon kratke veze s lokalnom nadničarkom za vrijeme koje je Kalman začet, odlazi u Ameriku i gubi mu se trag. Ovaj problem očinstva, odnosno (ne)prisustva oca, varira kroz roman i u pojedinim segmentima

radnje dobiva mistične razmjere, štoviše jezovite fantastične crte. Kalmanu nestaje majka u četvrtoj godini, a zatim ubrzo umiru i djed i baka koji su se brinuli za njega; Kalman postaje briga cijele zajednice, ali budući da rano pokazuje kako je „stoičkih manira“ i da može živjeti sam u obiteljskoj kući, povremeno ga samo obilaze i skrbe za njega „siročadski otac“ Anton Klet i njegova susjeda, ujna Eva néni.

Pripovijedanje u romanu inače je vrlo analitičko, s jezgrovitim opisima sociopovijesnih momenata u životu lokalne zajednice, a još više onih karakternih i moralnih značajki koje određuje lik glavnog junaka Kalmana Gubice. Kao mladić nesigurne egzistencije Kalman ne pokazuje u potrebnjoj mjeri socijalnu prilagodljivost: pripovjedač ističe njegovo samoljublje i naziva ga „lijenim perfekcionista“ i „bahatim neznaicom“. Ipak, iako pripovjedač djeluje ponekad kao sveznajući seoski župnik (osim što analitički opisuje situacije i okolnosti pojedinih zbivanja, pripovjedač ulazi i u svijest pojedinih likova, sudi o njihovim emocijama i činovima, a povremeno se u romanu čak i anticipiraju događaji), u ključnim momentima Kalmanovog života čitateljskoj publici ne pruža se potpuna informacija: pripovjedač čuva zagonetnost motivacije pojedinih junakovih odluka i djela. Kao što kaže na jednom mjestu, o tome zašto se nešto dogodilo „možemo samo nagađati“.

Nakon nekoliko neuspjelih pokušaja, Kalmanovi skrbnici napokon nalaze pravi posao za njega: u svojoj šesnaestoj godini Gubica postaje dobošar i izvikuje vijesti na dvanaest seoskih križanja. Do kraja romana, te vijesti u kontrapunktu su s osnovnim narativnim tijekom, navode se u kurzivu i ulaze u njega bez najave, a ova montaža sve više dobiva na važnosti pred kraj kada nepouzdanost Kalmana kao glasnika dolazi do izražaja.

No, pravi zaplet romana, udar koji zbivanja u romanu, kao i sam lik Kalmana Gubice odbacuje na rub fantastike, opisan je na kraju prvog poglavlja. U ranu jesen 1940. godine, dok se nasipom vraćao iz Bezdana (gdje je bio u kupleraju), usred strašnog nevremena Kalmana pogađa munja direktno u glavu. Kalman se nakon nekoliko mjeseci oporavlja od tog udara, ali ga taj događaj mijenja u čovjeka nadnaravnih sposobnosti koje postupno upoznajemo do kraja romana. Prva promjena vezana je za činjenicu da mu je grom izašao kroz spolovilo: Kalmanova spolna moć povezuje se s prijenosom (električne) energije na njegove partnerice, a ujedno se zna dogoditi da noću, u trenucima kada sam šeta Sigom i okolicom, njegova moć privlači ženske kreature, fantastične spodobbe koje se žele „nahriniti“ tom energijom.

Ali, još je bitnije da Kalman ne postaje samo medij naelektrizirane libidinozne energije, nego i počinje čuti glas svoga oca koji mu se obraća na mađarskom i kroz roman anticipira događaje, daje naredbe i savjete. Ovaj fantastični element presudno određuje strukturu romana: do kraja radnje utjecaj ovog nevidljivog, unutaršnjeg pripovjednog glasa naznačuje se i tumači kroz posredne znake, odnosno Kalmanova djela te je izvor mnoštva pitanja i nedoumica. Ovako je na jednom mjestu opisana ta muka u kojoj živi Kalman: „Nije mogao pobjeći od njega [Glasa] kao što ne može pobjeći od sebe – to je muka koja ustvari ne prestaje.“ Iako se, od udara munje

i samo pripovijedanje pounutruje i prati osjećanja i misli glavnog junaka, čitateljima ni na jednom mjestu nije omogućeno da „čuju“ taj Glas. Pripovjedač svojom šutnjom tako dodatno potiče uznemirenost i jezu koje nazočnost tog Glasa izaziva.

Ako uzmemo u obzir da je Kalman kao seoski dobošar ustvari glasonoša velikog svijeta i njegovih događaja, a da nakon udara munje nosi u sebi još jedan Glas koji dolazi iz dimenzija koje su moćnije od njegovih osobnih sposobnosti, vidljivo je kako je osnovna potka ovog Vidakovog romana originalni sukob glasova čiji je glavni junak nosilac i medij, kao i da se cijeli daljnji razvoj romana može opisati kao povijest junakovog unutarnjeg otpora tim glasovima, odnosno kao priča o njegovim porazima i njegovoj slabosti. Jasno je iz ove složene strukture kako Vidak nije htio napisati horror roman zavičajne tematike da bi svoje čitatelje držao u napetosti intenzitetom jezovitih događaja. Strava obuzima čitatelja polako, a način pripovijedanja, naizgled naklonjen čitatelju, produbljuje uznemirenost.

Val strepnje, straha i užasa obuzima sve stanovnike Sige, kao i cijeli svijet, uslijed događaja koji otvaraju 3. poglavlje ovog romana: izbija II. svjetski rat, u bačku Sigu ulaze mađarski honvédi. Kalmana sad spašava njegovo mađarsko porijeklo i znanje jezika, ali Glas ga potiče na urotničku djelatnost i povezivanje s partizanima. Ta unutarnja dinamika, Glas koji traži akciju nasuprot Kalmanovoj nevjerici i lijenosti, stvara „naboj velike eksplozivne snage“, figurativno se kaže i kako su Glas i Kalman kao „čekić i nakovanj“. Kada u Sigu 1942. godine dolazi novi župnik Matiša Zvekanović, moć uvida u širu situaciju koju ima Glas očituje se u tome da je Kalman doslovno mentalno prisiljen sprijateljiti se odmah s novim župnikom budući da je on veza s pokretom otpora; to Kalmanovo znanje ilegalnih aktivnosti kod župnika prvo izaziva nepovjerenje, no, kasnije se njihov odnos utvrđuje i traje godinama, što je u stvari i presedan u životu glavnog junaka. Bitno je naglasiti, da nekad i sam pripovjedač preuzima župnikovu perspektivu i kritično prati Kalmanove moralne uspone i padove. Jedna od najvećih takvih kriza dogodila se kada je Kalman, na poticaj Glasa, prijavio lokalnoj mađarskoj vlasti britanske pilote koji su preživjeli pad svoga bombardera. Odmah se ispovjedio župniku, izloživši se njegovim kritikama. U trenutku samosvijesti osjećao se kao da je ušao u novu fazu svoje simbioze s Glasom, osjećaj nesigurnosti i straha još se više pojačao jer je osjetio kako „postaje svojevrsni amalgam samoga sebe i nečeg stranog; nepoznatog, u stvari“.

Župnik je, ipak, štitio Kalmana, pa je njegov ugled među partizanima ostao neukaljan; to mu je omogućilo da se, kako se približavala presudna bitka na Batini, priključi udarnoj četi za pontonske platforme na Dunavu, iako bez ikakva iskustva. Bitka je, dakako, pokazala, kako Kalman nije nikakav heroj (srećom, to njegovi suborci nisu vidjeli), a osim samopouzdanja napušta ga i Glas i on se budi u novoj tišini, ranjen, na ratnom poprištu, pokraj sovjetske liječnice (točnije, studentice medicine) Marije Ivanovne. Kalman završava u somborskoj bolnici i tamo ponovno nailazi na Mariju čije lice mu nije izlazilo iz glave. Marija Ivanovna teško je stradala pod granatama prilikom prelaska Dunava, ostala je bez desne potkoljenice.

Razvija se ljubav, koja je i gledano na razvoj radnje, ali i po stupnju izmjene pripovjednih perspektiva vrhunac romana. Pripovijedanje postaje nadahnutije, figurativnost jezika i fantastika nadnaravne Kalmanove libidinozne energije nadopunjuju se u impresivnim prizorima Kalmanove i Marijine tjelesne ljubavi. Neobični par odlučuje se za zajednički život u Sigi, a prije nego što će ući u brak Kalman se odlučuje ispričati svojoj budućoj sovjetskoj supružnici vlastitu životnu priču, o svim posljedicama udara munje i „nepodnošljivom Glasu oca“. Pripovjedač se fokusira na Marijin doživljaj te priče: „Možda je pomislila i kako Kalman pomalo izmišlja, kako fantazira što luđu priču u kojoj bi ona trebala imati što posebnije mjesto.“ Marija Ivanovna pokazuje se ne samo kao idealna partnerica i primateljica nadnaravne erotske energije koju provodi Kalman, ona je u ovom trenutku romana i idealna slušateljica njegove priče u kojoj je užasni Glas utihnuo.

Godine 1948. ta se idila raspada, iako sve počinje činjenicom da se Marija Ivanovna našla u blaženom stanju. Kompleks očinstva obnavlja se na novi način, a zajedno s njim, jedne pijane noći, vraća se i Glas oca. Kalman je odlučan boriti se protiv Glasa, ali snagu i obranu traži u alkoholu, koji je inače bio davno napustio. U godini slavnog jugoslavenskog „Ne!“ političkom utjecaju Sovjetskog Saveza obnavlja se i sukob vanjskih i unutarnjih glasova u Kalmanu glasonoši, pa ta disharmonija dobiva novi zaplet (koji na ovom mjestu nećemo otkriti!), a čija posljedica je da se Marija Ivanovna u visokoj trudnoći mora vratiti u svoju domovinu.

Kada nekoliko godina kasnije i župnik Matiša napušta Sigu (kako kaže pripovjedač, krajem 60-ih postat će subotički biskup), Kalman ostaje sam. Naučio je u međuvremenu živjeti s Glasom oca, uz glasno mrmljanje i opijanje pretvorio se, izvana gledano, u seosku ludu, odnosno „pustinjaka“. Jedini prijatelj njegov je pas Sabaka koji mu je ostao iz zajedničkog života sa sovjetskom liječnicom, ali na kraju i on umire. Intimna povezanost glavnog junaka i pasa općenito naglašena je i prethodno u razvoju radnje: u prvim dobošarskim godinama Kalman se posebno zbližio s psom Tozom. Pri kraju romana pripovjedač analizira tu povezanost, to „drugačije iskustvo“ i sugerira da se ta privrženost razvila između ostalog i zbog toga što psi ne govore. No, kako roman ide kraju, figura „psa“ dobiva i druga značenja i baca svjetlo na Kalmanovu sudbinu: kao i svi seoski psi u to vrijeme, Kalman je cijeli život proživio na društvenom rubu, preživljavajući od mrvica sa stola imućnih i moćnih, primajući batine sa svih strana, a najviše od Glasa svoga oca.

Na samom kraju, Siga uvodi razglas, počinje raditi trafostanica, provodi se struja, pokreće Radio Siga. Dobošari odlaze u „ropotarnicu povijesti“, no mještanima je i inače dosadila Kalmanova „samovolja“ u prijenosu vijesti, pa mu ne gine otkaz. O tužnom i bizarnom Kalmanovom svršetku nećemo ovdje pisati, ali za kraj naznačujemo još jednu dimenziju ovog izvanrednog, inspirativnog Vidakovog romana: vezu između novih tehnoloških otkrića, odnosno pojave novih medija s jedne strane i nadnaravnih sposobnosti glavnog junaka Kalmana Gubice s druge. Naime, lik Vidakovog glavnog junaka ocrtava se, poput Frankesteina (da se ipak vratimo horror referen-

cama!), na pozadini zamaha velikih tehnoloških izuma, elektrifikacije svijeta koja će nepovratno izmijeniti i svijet provincije. Kalman Gubica, duhovito je, štoviše groteskno otjelovljenje fantastičnih mogućnosti provođenja energije i informacija. No, užasnutost nad tim mogućnostima (koje je itekako bilo intenzivno upravo na počecima tog tehnološkog razvoja) očituje se u tome da u modernom vremenu provođenju energije više nije potrebno tijelo i da pojedinačna egzistencija, osobnost u svojoj neponovljivosti nisu više od suštinske važnosti, dapače, pokazuju se sada u svojoj novoj ranjivosti i skrajnutosti.

Radio Siga suptilan je i promišljeni roman, kompleksni pripovjedni tekst, koji čitatelja istovremeno nasmijava, podučava, očarava, ali još više uznemirava i užasava – bez eksplicitnih i prvoloptaških rješenja i efekata. Kad jednom pronađete finu frekvenciju Vidakovog Radija, više je ne napuštate.

Darko Baštovanović

SONET U RECENTNOM PJESNIŠTVU HRVATA U VOJVODINI U 20. I 21. STOLJEĆU

*Pjesniče nećeš dobro
ispjevati svoju pjesmu
ako je ne ispjevaš
po zakonima*

Paul Claudel

Uvodne naznake o temi, namjerama, metodologiji i izazovima

Dužni smo na samome početku istaknuti kako ovaj rad nema prevelike pretenzije u pogledu književnopovijesnih nastojanja, ali jednako tako niti u pogledu književne teorije. Glavni cilj ovoga uratka je na određeni način dati prinos za daljnje proučavanje sonetne forme u pjesništvu Hrvata u Vojvodini. Nemamo dvojbi kako sam naziv radnje pomalo djeluje začudno, odnosno začudnim se čini sam odabir teme. Svjesni smo toga kako su naša nastojanja djelomično parcijalna jer smo se odredili za analizu samo jednog kanoniziranoga pjesničkoga oblika, a ne forme u cjelovitosti kod bogatoga pjesničkoga nasljeđa našega naroda na ovim prostorima. Ovaj uradak nastoji na jednome mjestu ukazati na najvažnije i najkvalitetnije pjesnike hrvatskoga jezika na prostoru Vojvodine koji su dio svoga djela stvarali u jednoj čistoj izvorišno europskoj pjesničkoj formi u 20. i 21. stoljeću te da osim stvaranja elementarnih preduvjeta za daljnji istraživačko analitički rad, posluži i za čitalačko uživanje u djelima samih pjesnika. Iako svaki uradak mora imati svoj naslov pa tako i ovaj, nosi ga samo kao približan, a ne kao isključivo zaoštrenu povijesnu ili teoretsku postavku. Autor ovoga uratka svjestan je kako i zbog samih stajališta promatranja forme i kontinuirano postavljenoga pitanja *što je to sonet?* pojedinim pjesnicima može osporiti formalni dio njihova opusa koji je autor ovoga rada ovdje prepoznao kao sonetni, ali se jednako tako i samome autoru može osporiti odabir takvoga

pjesništva. Ipak, naglasimo kako logika jednoga ovakvoga uratka, analize i izbora nije jednaka logici isključivih terminoloških analiza, te jednako tako autoritativnim (bez obzira na međusobne različitosti) književnoteorijskim postavkama i ukalupljivanjima.

Iznimno je važno, a to ćemo imati prilike vidjeti, kako ima i teoretičara i eminentnih stručnjaka koji smatraju kako su se fenomeni same forme i soneta toliko usložnili i postali kompleksnima da zahtijevaju uvijek određenu pozornost kada se koriste, ali i dopuštaju određenu slobodu u tumačenjima. Držali smo se logike kako prilikom izbora i analize pjesnika i njihova sonetnoga opusa, zarad što većega stupnja cjelovitosti, treba poći od najvećega elana obnove i popularizacije sonetne forme u suvremenosti hrvatskoga pjesništva u Vojvodini odnosno od Lazara Merkovića, zatim barda Tomislava Ketiga, najpriznatije naše poetese Jasne Melvinger, do Milovana Mikovića koji svojim kompleksnim sonetnim djelom zatvara ciklus autentičnih pjesničkih izričaja u našoj književnosti. Namjera je bila napraviti jednu prihvatljivo organiziranu cjelinu kroz izbor najreprezentativnijih suvremenih hrvatskih sonetista u Vojvodini, potkrijepljenu adekvatnim metodološko teorijskim okvirom koji sumira različite poglede teoretičara i pjesnika bilo da su privrženici ili protivnici forme. Dakle, odabir pjesnika je odabir i jednoga razdoblja u kojem se pjesničke strategije mogu razaznati i tematsko motivski i formalno i koji su u prostoru javnosti priznati kao autentični glasovi. Izbor iz sonetnoga djela navedenih pjesnika ovisio je i o tome što se moglo dobiti, i tim izborom i kroz sonet ukazati na njihove sveukupne pjesničke karakteristike i specifičnosti. Radi estetske cjelovitosti držali smo iznimno važnim donijeti pjesme u njihovome izvornome obliku, onako kako su publicirane u tisku i knjigama, uzimajući pri tome jednak broj pjesama od svakoga pjesnika, iako smo smatrali kako čak ni ovaj izbor nije dovoljan, zbog tehničkih ograničenja morali smo se ograničiti.¹

U bogatoj književnoj baštini Hrvata u Vojvodini pitanje forme i formalnih pjesničkih oblika još uvijek nije dovoljno istraženo, odnosno sa sigurnošću možemo reći kako je ono posve nepoznato, osim uskome krugu književnih pregalaca. Sam metodološki okvir za istraživanje i adekvatno proučavanje književne baštine Hrvata u Vojvodini još uvijek je nedovoljno razvijen i praktički tek se s pojavom dviju studija Tomislava Žigmanova stvaraju uvjeti za detaljnije razumijevanje i daljnje istraživanje ovog kompleksnog područja.² Za jedno pjesništvo osim estetskih, motivskih i kvalitativnih

¹ Važno je ovdje biti svjestan konstatacije Miodraga Pavlovića koji smatra kako se pravljenjem izbora poezije pjesnika koji su istih etnokulturoloških osobitosti i pišu na istome jeziku stvara ulančavanje koje prirodno razbija te se stvara kaotičan i konfuzan dojam, odnosno pjesnici istoga jezika i vremena koji moraju stajati jedni pored drugih mogu se naći i na nevjerojatnim udaljenostima koje se pojavljuju uslijed motivsko tematskih razlika ili pak kvalitativnih koje ih ni na koji način neće približiti. Dakle, prema Pavloviću, uvijek se mora obratiti posebna pozornost koje su to minimalne zajedničke sastavnice pjesnicima istoga jezika koje ih povezuju i koje će otkloniti pretpostavke za stvaranjem konfuzije. Miodrag Pavlović, *Pesništvo evropskog romantizma – Antologija*, Prosveta, Beograd, 1968.

² Ovdje mislimo na sljedeće knjige: Tomislav Žigmanov, *Izazovi - Sabiranja, sumjeravanja i tumačenja: Studije i ogledi o knjiškim i književnim temama hrvatskoga istočnog zagranica*, Bibli-

karakteristika važno je i iz kakvog ambijenta ono zapravo dolazi. Ovdje se mora biti svjestan kako je hrvatsko pjesništvo u Vojvodini zapravo pjesništvo nacionalne manjine i kao takvo ono ima svoje određene karakteristike koje su diktirane različitim uvjetima, i to je ono na što Žigmanov ukazuje kada govori o temeljnim odrednicama ovoga pjesništva. Za nas je, kada govorimo o sonetu, važno naglasiti kako je svaka nacionalna književnost prihvaćala određene trendove sonetne forme, pa je tako i hrvatska književnost u Vojvodini učinila slično, iako je pod utjecajem pjesnika iz matične domovine i općenito hrvatske književnosti i ona kao takva pratila trendove, ipak je uspjela razviti određene karakteristike koje je i danas simboliziraju i čine je prepoznatljivom.

Ovdje moramo ukazati i na konkretne izazove s kojima smo se suočili prilikom pisanja ovoga uratka. Jedan od većih izazova svakako je nedostatak literature na hrvatskome jeziku kada je u pitanju proučavanje ove forme. To nije problem samo hrvatske književne teorije jer, kako će se vidjeti kasnije u uratku, postoji veliki nedostatak i strane literature koja se bavi pitanjem forme i soneta u suvremenome pjesništvu. Drugi izazov bio je odabrati pjesnike i njihova djela, jer ne samo što sonetna forma nije bila dominantna u pjesništvu Hrvata u Vojvodini, već unutar same naše književnosti postoje velike vremenske razlike koje umnogome otežavaju izučavanje sonetne forme. Treći problem je taj što u našem suvremenom pjesništvu nije postojao dominantni pokret koji bi favorizirao sonet kao formu pjesničkoga izričaja. Cjelovito obraditi sonet u suvremenome pjesništvu vojvođanskih Hrvata otežava i okolnost da su mnogi pjesnici hrvatskoga podrijetla svoja djela ispisivali na srpskome jeziku, te ih je praktički nemoguće inkorporirati u hrvatsku pjesničku scenu. Kao posebna razina problema koja usložnjava bilo kakav istraživački postupak koji nužno podrazumijeva i pravljenje cjelovitijih izbora, ponajprije uključujući i pjesništvo, je taj kako se već na samome početku nakon elementarnoga iščitavanja veliki dio književne produkcije mora izostaviti jer postoje i oni hrvatski pisci koji su svoja djela stvarali ili nastavljaju stvarati na srpskome jeziku,³ i samim tim oni ne ispunjavaju elementarne uvjete ulaska u odabir sonetnoga pjesništva na hrvatskome jeziku, bez obzira na njihovo etničko podrijetlo, etnokulturološke sastavnice i očitovanje istoga u prostoru javnosti.

oteka nova, Znanstveni zavod Hrvata u Mađarskoj, Oksimoron, Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata, Pečuh, Osijek, Subotica, 2011. i Tomislav Žigmanov, *Vivisekcije književnosti: vojvođanske i ine književne teme hrvatske*, Hrvatsko akademsko društvo, Istarski ogranak Društva hrvatskih književnika, Subotica, Pula, 2018.

³ Jedan od briljantnih hrvatskih sonetista u Vojvodini, Petar Vukov svoje je cjelokupno pjesničko djelo pisao na srpskome književnome standardu, iako je u prostoru javnosti svjedočio svoje hrvatske identitetske sastavnice koje se tematsko motivski mogu iščitati iz njegovoga djela, čime je dobio mjesto i u antologiji Geze Kikića o pjesništvu bunjevačkih Hrvata. Vidjeti više u Geza Kikić, *Antologija poezije bunjevačkih Hrvata*, Matica hrvatska, Zagreb, 1971.

O sonetu ponovno – elementarne zakonomjernosti

Kada se spomene sonet kao pjesnička forma, nužno ga prati i pitanje – zbog čega je on sam po sebi inspiracija mnogim pjesnicima, različitih književnih epoha, osjećajnosti, stilskih opredijeljenosti, užljebljen u svim europskim jezicima, pri tome zadržavajući svoju osobitost prenošenja određene poruke i ostajanja unutar svoje vanjske i unutarnje ljepote? Svaki put njegovom uporabom pjesnicima služi kao točna mjera izražavanja pjesničkoga iskustva, prenoseći kristalizirani dah ritmički oblikovanog. Bez obzira na zvučne značajke jezika na kojem pjesnik piše, sonetna forma uspješno prenosi bit pjesničke komunikacije na svim jezicima, uključujući i naš hrvatski jezik. Kao izvorišno romanski stil stalnoga oblika, sonet je postao autentična europska pjesnička forma odnosno neraskidivi dio europske pjesničke tradicije. Najjednostavnije ga se može opisati kao rimovanu pjesmu od četrnaest redaka poredanih u dva katrena i dva terceta, te nam ovakva stihovna struktura jasno ukazuje kako je u pitanju sonet.⁴

Svaki je dio za sebe skladna cjelina, uravnotežena i neovisna u sebi, a zajedno predstavljaju asimetričnu strukturu. Katreni su povezani jednakim rimama (abab, abab ili alternirajućom rimom; abba, abba odnosno obgrljenom rimom), dok su tercine povezane različitim sustavima rimovanja, u dvije ili tri rime: cdc, dcd; cde, cde; ccd, eed; cdc, ede; cdc, dee. Odnosno, za tercete je bitno u njih ne prenositi rime iz katrena, ali terceti ipak trebaju biti međusobno povezani rimama.⁵ Odlika soneta je u tome što se on može slagati u nizove i tada je riječ o takozvanom sonetnom vijencu koji se naziva još krunica, niz ili vijenac soneta. Sastoji se od petnaest soneta, a posljednji se zove magistrat ili majstorski sonet. Taj se majstorski sonet sastoji od početnih stihova preostalih četrnaest soneta. Prva slova stihova u majstorskom sonetu, čitana odozgo prema dolje, često mogu (ali ne nužno) tvoriti takozvani akrostih, koji obično kazuje ime osobe kojoj je sonetni vijenac posvećen (ali ni ovo nije nužno, jer teme u akrostihu mogu varirati i ne moraju isključivo biti posvete).⁶ Kako navodi jedan od najeminentnijih poznavatelja soneta u hrvatskome pjesništvu Svetozar Petrović, rima jest jedna od glavnih karakteristika soneta posebice u njegovome drugome dijelu odnosno tercetima, gdje se mogu primjenjivati različite varijacije. Za Petrovića rime u tercetima *mogu poslužiti kao prva indikacija o opsegu, kontinuitetu i dužini*

4 Ovdje je već na početku našega tematiziranja o sonetu važno naglasiti kako nije svaka pjesma od četrnaest stihova sonet. Iako bi pojedini autori tvrdili kako se pjesma može doživjeti kao sonet čak i ukoliko ne realizira druge norme pjesničke oblikovanosti osim pukoga grafičkoga aranžmana. Ovakva postavka potpuno je pogrešna jer je sama književna teorija otišla puno dalje posebice ukoliko se u vidu ima kontinuirano eksperimentiranje s formom, te je jedan kompleksan pjesnički izričaj kakav je sonet krajnje neozbiljno i pogrešno svoditi na puku tipografiju. Dakako, njegova formalna upretnost zahtijeva i ovaj segment, ali kako ćemo vidjeti u kasnijim odjeljcima, ukoliko se sonet uistinu želi detaljno i precizno tematizirati, nužno se u promatranje mora uzeti i njegova unutarnja logika.

5 Sandra L. Bermann, *Sonnet over Time, A study in the Sonnets of Petrarch, Shakespeare and Baudelaire*, University of North Carolina – Studies in Comparative Literature, 1988.

6 Isto.

trajanja jedne sonetne tradicije; oni nagovještavaju neposredne uzore, otkrivaju lekturu pjesnika i potiču na ispitivanja koja bi za razumijevanje geneze jedne književne pojave mogla biti bar donekle korisna.⁷ Za nas je od velikoga značaja jedan od većih trendova kada je u pitanju sonet koji se događa u 19. stoljeću kada pod utjecajem francuskih simbolista⁸ dolazi do dominacije obgrljenoga rimovanja u katrenima.

Savršenstvo forme – stajališta i prijepori – teorijski pristup

Iz prethodno navedenoga možemo izvesti zaključak kako je sonet izrazito kompleksna pjesnička forma. Sonet se čini iznimno zatvorenim i ograničavajućim, on čak kao da strogo formalan ne dopušta bilo kakva propitivanja. Ako se ponovno usuglasimo s Petrovićem, slijedeći hrvatsku književnu povijest koja u sebe uključuje i europske književne vidike, sonet je zapravo pjesma koja ima postavljenu formu i kao takva ona ne tolerira, čak i ne dopušta iznimke. Uvažavajući stajalište Petrovića, mi ćemo se ipak ovdje najprije usuglasiti s Danijelom Funčić koja tvrdi kako danas u suvremenosti sonetna forma ne mora udovoljavati baš svim tradicionalnim i formalnim uvjetima.⁹ U ovakvim fluidnim vremenima (u kojima je i izraz postmoderne na neki način nadiđen!) i jedan kanonizirani oblik kakav je sonet, napušta pojedine uvjete svoje zakonitosti, istodobno dopuštajući novim da se kroz pjesničke prakse i strategije praktički ozakone. No sasvim je sigurno da sonet kao forma koja osim svoje vanjske ima i svoju unutarnju logiku, usklađivanjem rasporeda strofa i kompaktnosti tome svjedoči. Ovo nas opet vraća na Funčić s kojom se moramo složiti kako sonet i dalje nastaje na temeljima svoje zadane tradicije, ali u okruženju koje je krajnje antinormativno. Moglo

⁷ Vidjeti više u: Svetozar Petrović, *Problem soneta u starijoj hrvatskoj književnosti (oblik i smisao)*, Fabrika knjiga, Beograd, 2003.

⁸ No ovdje već praktički zalazimo u samu suštinu forme, a kada se govori o ovom velikom preokretu na europskoj pjesničkoj sceni, onda se mora ukazati na odnos među samim pjesnicima koji su taj preokret iznjedrili. Tako je Arthur Rimbaud govoreći o Baudlaieru, kojega je nazivao najvidovitijim, kraljem pjesnika itd., njegovu formu ipak nazivao kržljavom, a što je, kako je Rimbaud smatrao, posljedica njegova odrastanja u previše umjetničkoj sredini. Međutim, kako promatra Nikola Bertolino, za Rimbauda kržljava forma zapravo predstavlja ocjenu o poetski nepotpuno očitovanom senzibilitetu, o takozvanoj vidovitosti koja je samo djelomično ostala u latentnome stanju, jer nije do kraja izražena kroz uobličene djela. Kako nastavlja Bertolino, za Rimbauda senzibilitet je u pjesništvu pojačana osjetljivost i izuzetna djelotvornost osobitoga čula koje se naziva poetskim, a u kojemu udjela imaju sva ostala čula preobraženih u složeni instrumentarij duha, koja se saznato na odgovarajući način mogu izraziti. Tu i takvu sposobnost Rimbaud je nazivao vidovitošću i Bertolino smatra da ukoliko je Baudlaier prvi u poeziju unio novi senzibilitet modernoga čovjeka, onda je Rimbaud za tu novu poetsku tekovinu pronašao odgovarajuću formu. Ali ipak, kako naglašava Bertolino, kod Rimbauda poetski subjekt je univerzalan, kako po svojem duhovnome podrijetlu tako i po svojim elementarnim preokupacijama, dok kod Baudlaiera senzibilitet je samo onaj gradskog čovjeka i suvremene intelektualne elite. Vidjeti više u: Nikola Bertolino, *Artur Rembo – Sabrana poetska dela*, Paideia, Beograd 2004.

⁹ Vidjeti više u: Danijela Funčić, „Sonet: Od ishodišta prema oksimoronskoj preobrazbi“, *Flumina: časopis za filološka istraživanja*, Vol. 13 No. 1-2, 2001, str. 105-118.

bi se pomisliti kako shodno tomu sam sonet reflektira obje tradicije koje na njega utječu, odnosno uz pravilnosti nudi i nepravilnost, ali ovdje se nikako ne smije tražiti razlog isključivo u formi već u ostvarenjima stvaratelja koji za sonetom posežu bilo da teže strogoj pravilnosti ili nekakvim alternativnim oblicima.¹⁰

Ovakvo stajalište nesumnjivo nadopunjuje i Allen Gillis¹¹ koji prozaičnim jezikom tvrdi *kako je sonet nešto što se danas poprilično nalazi isključivo u oku promatrača*. Prema Gillisu, oblik je nešto što se diverzificiralo do te mjere da su njegove konačne granice toliko zamagljene i nejasne, te je on zapravo prestao i postojati. S druge strane, Stephanie Burt¹² potpuno suprotno smatra kako je sonetna forma ipak i dalje prisutna u 21. stoljeću. Burt iznosi tezu sličnu Gillisu, kako je previše primjera i vrsta te kontra primjera soneta, dok višak inovacija i eksperimenata prijeti preplaviti svako uzbuđenje i osjećaj koji bi se pojavili dok se gleda kako se forma *rasteže* u nove oblike. Kod Burt je zanimljiva njezina opservacija kako broj novih soneta u suvremenom pjesništvu raste, ali kritičkih osvrti i prikaza na temu soneta ipak i dalje manjka. No Burt smatra kako formu sada karakterizira sama činjenica njezine dugovječnosti. Pri tome ona razlikuje pet karakteristika suvremenoga soneta kao što su *formalna razigranost, osjećaj za povijest, predanost svakodnevicu, uporaba unutar sekvenci, te napetost između proročanske ambicije i svakodnevnoga iskustva*. Svakako, ovo je samo jedno od tematiziranja forme u suvremenome sonetu koje iznose Gillis i Burtova.

Važno je istaknuti kako se teorijski prijevori o sonetu kontinuirano linearno kreću između obrane forme i njezinoga osporavanja. Zanimljiva je činjenica kako su brojni najveći glasovi svjetske poezije znali oštro govoriti o sonetnoj formi. Primjerice, veliki američki pjesnik William Carlos Williams tvrdio je kako sonet ne oslobađa intelekt već ga ništi, odnosno on svojom prepredenošću čini ugodnim ono u pjesmi što bi trebalo ukloniti. O stajalištima američkoga pjesnika svjedoči i Peter Horwath¹³ koji pišući o modernom sonetu citira Williamsa koji kaže za sonet *kako je to potpuno banalan oblik jer i sam njegov naziv jeste riječ koja ima fašističku konotaciju*. Slično Williamsu, oštar je bio i veliki američki poeta Ezra Pound¹⁴ koji je išao tako

¹⁰ Ovdje je svakako važno naglasiti kako odstupanje od formalnih temelja soneta ne mora nužno biti shvaćeno kao novina, jer se odudaranje od forme i eksperimentiranje s istom praktički bilježi već u 18. stoljeću. Prve zapise o sonetu ispisuje Antonio De Tempo, koji je izvršio prvu klasifikaciju soneta 1332. godine odnosno oko stotinjak godina nakon nastanka, kako se vjeruje, prvog soneta, pri tome raščlanjujući ukupno šesnaest sonetnih oblika.

¹¹ Fran Breatron, Allan Gillis, *The Modern Irish Sonnet' in The Oxford Handbook of Modern Irish Poetry*, Oxford University Press, 2012, str. 567-587.

¹² Stephanie Burt, David Mikics, *The Art of the Sonnet*, Harvard University Press, Cambridge, London, 2012.

¹³ Vidjeti više u Peter Horwath, *The modern Sonnet, The Cambridge Companion to the Sonnet*, Cambridge University Press, 2011. i Peter Horwath, *Degree of Famosnes*, London Review of Books, 2013, str. 31-33.

¹⁴ Iako je znao oštro napadati sonetnu formu, Pound je ipak na neki način bio privrženik forme, jer neke od njegovih najpoznatijih antologijskih pjesama kao što su „Virginal“, „Who is She?“, „Once“, jesu upravo soneti.

daleko da je sonet nazivao *vražjom formom* odnosno djelom, koje za novu pjesmu ne treba i ne potražuje novu melodiju.¹⁵ No, vratimo se Horwathu koji ponovno ukazuje na Williamsa kao nekoga tko se ipak znao u pjesničkim pothvatima služiti određenim sonetnim oblicima jer, kako Horwath ističe, njegova je nelagoda bila manja zbog forme kao takve, a više zbog *kompaktnosti* samoga materijala kojim su se služili poklonici soneta (ponajviše francuski simbolisti) koji su se tako kretali između kulturnoga uzdizanja i formalne rigidizacije. Slično Horwathovim opservacijama, svoja stajališta iznio je i James Longenbach, koji je u svome eseju o suvremenome pjesništvu iznio tvrdnju da je važno razlikovati formu u vidu tradicije, koja je za pravo stanje nastajanja i forme kao autoritarnosti odnosno stanja poetske stagnacije. Od prethodno spomenutih velikana svjetske književnosti mnogome manje kritičan prema sonetu imao je veliki engleski pjesnik američkoga podrijetla T. S. Eliot¹⁶ koji je u svome eseju *Reflections on Vers Libre* iz 1917. godine naglasio kako tradicionalno rimovani stih neće izgubiti svoje mjesto pred sve dominantnijim slobodnim stihom, ali za sonet se to teško može predmnijevati.¹⁷

Sasvim suprotno tvrdnjama prethodnih pjesnika i teoretičara, iznesimo kako je Branko Miljković, jedan od najvećih srpskih pjesnika ali i veliki poznavatelj hrvatske poezije,¹⁸ u jednome od svojih najjemenitnijih eseja naslovljenom „Poezija i oblik“, iznio tvrdnju kako bez stroge određenosti nema ni savršenosti jer nema uvjerljivoga početka i kraja odnosno nema dovršenosti.¹⁹ Prema Miljkoviću, pribjegavanje strogim oblicima poezije svojstveno je samo istinskim umjetnicima, te ukoliko se i može govoriti kako stroga organiziranost pjesničke cjeline oduzima pjesniku slobodu, ona mu isključivo oduzima slobodu biti proizvoljnim i neodgovornim, ali mu istodobno daje potpunu slobodu odabrati oblik organiziranja pjesme i načina na koji će iskoristiti određenu formu.²⁰ Slično Miljkovićevoj obrani

15 Vidjeti više u William McNaughton, *Ezra Pound-s Meters and Rhythms*, PMLA, Vol. 78, No.1, 1963, str. 136-146.

16 Svakako je zanimljivo to što su i Pound i Eliot bili na neki način štitičnici velikoga irskog pjesnika i dobitnika Nobelove nagrade za književnost Williama Butlera Yatesa, čije je pjesničko djelo bilo striktno određeno formom i koji je bio jedan od najvećih poetskih majstora tradicionalnoga stiha i forme. Yates ne samo da je bio privrženik tradicionalne forme, već je veliki dio svoga života posvetio kontinuiranom izučavanju i studiranju soneta kako bi iskovao svoj osobit stil, te izvrsno kombinirao i nizao kratke stihove, praveći ravnotežu razvoja sa simetrijom i ritmičnošću. Jedna od Yatesovih najviše antologiziranih pjesama je upravo sonet „Leda and the Swan“.

17 T. S. Eliot, *Selected Prose of T. S. Eliot*, London, 1975.

18 Miljković upravo u ovome eseju, stajući u obranu forme i oponirajući zagovornicima *slobodnoga stiha* na primjerima hrvatskih pjesnika Antuna Branka Šimića i Dragutina Tadijanovića, govori o tome da iako dvojica vedeta hrvatske književnosti u većini svojih djela izbjegavaju koristiti rimu, iznimnu pozornost poklanjaju formi i unutarnjoj ritmici svojih pjesama te izraženo muzikalnosti.

19 Vidjeti više u Branko Miljković, *Eseji i kritike*, Niški kulturni centar, Niš, 2018, str. 205-208.

20 Moramo u promatranje uzeti i Miljkovićevu pripadnost neosimbolističkome pokretu, te njegovu snažnu privrženost francuskim simbolistima koji su svoja pjesnička djela velikim dijelom pisali u sonetnoj formi, a tu najprije mislimo na Baudlaiera, Verlainea, Rimbauda, Mallarmeia i Vallerya.

forme, skoro identičnu poziciju zauzima i Angela Leighton²¹ koja ukazuje na višedimenzionalnost oblika, njegovu sposobnost za obitavanjem i izmicanjem svome povijesnome trenutku, ali isto tako da čak i u trenucima izbjegavanja oblik zadržava svoju komunikaciju sa *stvarnim svijetom*.²²

Unatoč različitim tumačenjima teoretičara, možemo ipak reći kako određena pravila i dalje postoje kada je u pitanju sonet, posebice njegova vanjšina. Problem pak daleko više predstavlja njegova unutarnja logika, odnosno koliko je vanjska forma ovisna o unutarnjoj. Veliki hrvatski pjesnik Vladimir Nazor smatrao je kako vanjska forma mora biti ovisna o unutarnjoj i to je ono što hrvatski pjesnik naziva dušom i tijelom soneta.²³ Slično Nazoru, i njemački teoretičar Becher tvrdi kako sonet mora imati ono što on naziva unutarnjom dramskom organizacijom koja podrazumijeva tri karakteristike na način da prvi katren tvori tezu, drugi katren tvori antitezu, a tercine tvore sintezu.²⁴ Becher se čvrsto drži stajališta kako sonet koji ne ispunjava ova tri uvjeta zapravo nije ništa drugo do obična pjesma ispisana u četrnaest linija. Ovakvo tradicionalno teorijsko viđenje soneta podržava i hrvatski teoretičar Nikola Miličević²⁵ koji ističe kako je sonet vanjski savršen tek onda kada ga podržavaju unutarnja snaga i ljepota.

Značaj i karakteristika sonetne forme u poetici hrvatskih pjesnika u Vojvodini

Na početku ovoga dijela čini nam se važnim istaknuti kako recepcija i valorizacija soneta pjesnika koji su predmet ovoga rada do sada nisu bili promatrani izdvojeno, kao opći fenomen, nego unutar opusa svakoga pjesnika zasebno. Kada govorimo o sonetizmu kod suvremenih hrvatskih pjesnika u Vojvodini, onda sasvim sigurno možemo napraviti podjelu na one pjesnike koji su svoje djelo gradili na sonetnoj tradiciji i na one koji su za sonetom posezali u pojedinim segmentima svojih djela. Tako nam se već na samome početku ovoga dijela među prvima ističe Lazar Merković, koji je svoj takoreći *magnum opus*, zbirku *Osame*²⁶ *najvećim dijelom napisao u sonetnoj formi*.²⁷ Merkovićevo djelo nesumnjivo svjedoči kako nerimovani

21 Vidjeti više u Angela Leighton, *On Form: Poetry, Aestheticism, and the Legacy of a Word*, Oxford University Press, 2007.

22 Angela Leighton, *On Form: Poetry, Aestheticism, and the Legacy of Word*, Oxford University Press, Oxford, 2007.

23 Vidjeti više u Dunja Kalodera, „Nazorov sonetizam“, *Europa Orientalis*, Br. 18, 1999, str. 219-226.

24 Vidjeti više u: W.E Yates, *On Sonnets On Sonnets*, German Life and Letters, Vol 30. No. 3, 1977.

25 Vidjeti više u Nikola Miličević, *100 hrvatskih soneta*, Naprijed, Zagreb, 1989.

26 Lazar Merković, *Osame*, Osvit, NIO Subotičke novine, Subotica, 1988.

27 Ono što dodatno obogaćuje Merkovićevo djelo je činjenica kako je on upravo pjesnik tišine, ljubavi, usamljenosti koja se mjeri dramskim razinama, te pjesnik koji svoje pjesničke slike gradi s lakoćom, ali pri tome odmjeren, što svoje mjesto savršeno pronalazi u sonetnoj formi. Možda može izazvati prijepore, ali Merković je svojim stihovanjima na neki način obnovio sonet u

stihovi ne moraju biti nužno u suprotnosti sa sonetnom formom. Merković je jedan od najvećih hrvatskih pjesnika koji je svoje sonete u velikoj mjeri pisao bez stroge rime, ali se pri tome strogo držao vanjske i unutarnje arhitektonike stiha, izražene liričnosti i prefinjenosti izričaja kao i velike ritmičnosti koja prožima katrene i tercete. O ovome svjedoči i književni kritičar Draško Ređep koji u recenziji Osama drži kako su Merkovićevi soneti priopćeni ujednačenom ritmikom koja slijedi svoj unutarnji tok iznutra, gdje eksperimentiranje ima funkciju unutarnjeg poticaja, a ukoliko dođe do rimovanja, ono je svježe najednom otkriveno koje otvara put novoj semantici. Merković je sasvim sigurno osjetio potrebu vratiti sonetnu formu, u osobnim zadanim okvirima realizirati pjesničko iskustvo i postići taman onoliku mjeru koja mu je potrebna. Na taj i takav način Merković sasvim osobitim odnosom spram forme odbacuje rigoroznost određenih zahtjeva i matrica, ali istodobno za njega formalni i metrički uvjeti ne predstavljaju barijeru u izričaju, već mu pomažu u izgradnji i produbljivanju osobnoga pjesničkoga identiteta. O ovakvim karakteristikama Merkovićeva pjesništva možda najbolje svjedoče stihovi iz soneta pod nazivom „Mladom nedopjevanom pjesniku“ i to oni iz drugoga katrena:

*Nije baš istina da ti je baš ta pjesma bila izvor tuge,
jer samo je ono tvoje što te ne ostavlja samog,
samo je ono tuđe što iz tebe i sada izrasta za druge,
samo je ono tvoje što se u te vraća ko moru rarog.*

Istodobno, najveća hrvatska poetesa u Vojvodini Jasna Melvinger svojim sonetnim djelom doprinijela je velikome priznanju hrvatskoga pjesništva na ovim prostorima kao neraskidivoga dijela hrvatske književnosti, dajući na taj način trajan doprinos sveukupnome hrvatskome sonetizmu.²⁸ Melvinger je pjesnikinja prefinjenoga poetskoga izraza, iako sklona eksperimentiranju s formom, njezin je pjesnički izričaj izbrušen, slike koje tvori su bogate i nadahnute. Primjerice, u sljedećim stihovima koje Melvinger s lakoćom, ali s iznimnom prefinjenošću u dva katrena poslaguje:

*Sja vrijeme uglašano na tvome ramenu
Spokojno počivam u tvojoj juri i kredi
Vrati duboki korijen meni i kamenu
Što patinom ga zelene tvoji cedri.*

pjesništvu Hrvata u Vojvodini, odnosno ponovno ga je učinio modernim u našoj književnosti, pri tome koristeći teme koje su bile karakteristične i za romantičarske pjesnike koji su na europskoj sceni tadašnjega vremena učinili sonet dominantnom pjesničkom formom. Nesumnjivo je to kako je Merković slično njima učinio u našoj književnosti u Vojvodini, ali dakako s velikim vremenskim, a još bitnije kvalitativnim odmacima.

28 Prema navodima jednog od najjementnijih hrvatskih književnika u Vojvodini Petka Vojnića Purčara, akademik Ante Stamač predavao je na Filozofskom fakultetu u Zagrebu o sonetnoj formi na primjerima stihova iz zbirke *Ljubavni soneti* Jasne Melvinger. O ovome vidjeti više u Petko Vojnić Purčar, „Kako danas pisati poeziju“, *Klasje naših ravni*, Matica hrvatska – ogranak Subotica, Subotica God. 12, br. 7-8, 2007. str. 47.

*Zanos vrtložni vrati meni i vihoru
Dah krošnji i nečujni govor lišću
Tvoji godovi nek rasprskavaju koru
I okov hridi u kojoj sama bit ću.*

vidimo, kako bi to formulirala Helen Vendler,²⁹ da sonet mora imati dozu lirskoga, ali tako da se liričnost osjeća kao aktivno promišljanje odnosno proces promišljanja, a da sonet više nego bilo koja forma otjelotvoruje ovakvo stanje, što se u sonetima Melvinger više nego jasno vidi i osjeća.

Nesumnjivo jedan od najvećih elegičara kada je u pitanju pjesništvo Hrvata u Vojvodini, Tomislav Ketig, svojim je sonetnim izričajem još jednom potvrdio kako spada u red svehrvatskih pjesničkih bardova, intelektualca širokih interesa i uistinu čovjeka posvećenog isključivo pisanoj riječi. Ketig svoje sonete brusi pozorno i pažljivo, pridržavajući se svih normi koje sonet podrazumijeva, pri tome odlučno odbijajući svojim sonetima na bilo koji način dati duh provincijalnoga odnosno čovjeka ukotvljenoga u ravnici koji bi govorio budničarskim jezikom. Ketig zapravo spaja svoj elegičarski osjećaj i kroz sonete progovara tradicijom starih hrvatskih latinista, on zapravo kao da od mramora brusi sonete natopljene mediteranskom prefinjenošću, vraćajući nas u doba samoga petrarkizma o čemu svakako svjedoče sljedeći stihovi iz prvoga katrena soneta pod nazivom „Katedrala“:

*Izrasla si slažući vijek na vijek
Na vatre otporna kamena knjigo.
Otišo gramziv, umro je prijek,
Blažen se smirio, grijeshnik postrigo.*

Ketigovo savršeno sonetiranje, natopljeno elegičarskim osjećajem kao da po zadanoj formuli potvrđuje tezu Jahana Ramazania³⁰ kako se žanrovi mijenjaju, apsorbiraju i opiru se drugim žanrovima. Za Ramazanija interžanrovski dijalog postoji između različitih pjesničkih formi kao što je to slučaj sa sonetom i elegijom, ali se ne mora nužno na tome zaustaviti, i to je, kako smatra navedeni autor, prednost soneta jer koliko god on svojom formom bio zatvoren, uvijek će na neki način dolaziti u doticaj s drugim formama i oblicima, a Ketig nesumnjivo svjedoči kako se tradicionalno usvojena sonetna forma može obnoviti.

Slično možemo primijetiti i kod Milovana Mikovića, za kojega soneti praktički predstavljaju, odnosno on ih tako shvaća, krunu pjesničkoga izričaja, ali i sintezu vlastitoga cjelokupnoga književnoga angažmana. Njegovo sonetiranje, za koje ćemo upotrijebiti pomalo nadiđen izraz, jest možda i

29 Vidjeti više u Helen Vendler, *The Harvard Book of Contemporary American Poetry*, Harvard University Press, 1985. i Stephen Regan, *The Sonnet*, Oxford University Press, Oxford, 2019.

30 Vidjeti više u: Jahan Ramazani, *Poetry and its Others*, Press Books, University of Chicago, Chicago, 2014.

najhermetičnije od svih sonetista koje smo ovdje predstavili. Ali ovo ne treba nikako čuditi od intelektualca koji je čistoću poezije nastojao i sačuvati na način nepodilaženja čitateljstvu koje mu neće biti naklono. Mikovićeви soneti kao da tvore savršene tipografske jedinice, oni uistinu i prvim pogledom bez dublje unutarne analize jasno ukazuju kako se radi o iznimno vizualno upregnutim sonetima. Međutim, Miković unutar ove vizualizacije gradi prebogate pjesničke slike koje potvrđuju formalni zahtjev sonetiranja, vanjština mora biti usklađena s unutarnjošću. Možda je najbolji pokazatelj drugi katren iz soneta „O srni“:

*U polju srna drhti, pred jutrom, u susret psima.
Ulicom riječi protječu, magla je, obali ni traga
meta si obična, stiče te bezglavih valova snaga.
Um ti slama, i već na ljubav liči, i crvinjak ima.*

No Miković je svjestan toga kako sonet sa sonetom mora progovarati, ali isto tako za Mikovića sonet mora komunicirati i s poviješću i sa socijalnim aktualnostima, što jest možda i najizazovnije, ali na pjesniku je da učini sve kako bi putem savršene forme ispunio ovu zadaću kao što Miković pokušava samim početkom u „Sonetu o raspršenim riječima“:

*Uz prorijeđene bačke šumarke svukuda brazda prva.
Ljubeći njezino lice osjetljiv – dijete bez ikoga,
vidiš gadna će zima početi najuriše ovdje i Boga.
U sveopćoj graji riječ se uzaludno s psovkama rva.*

Već smo nekoliko puta utvrdili, iznoseći stajališta pojedinih autora da sonet nije i ne može biti nadiden, već kako samo može djelovati anakrono. Pitanje koje nam se postavlja je najprije zbog čega su naši pjesnici posezali za formom u vrijeme kada se forma sve više obesmišljava. Napravimo ovdje jednu poveznicu. Najprije, Mirko Tomasović tvrdi kako je sonetno djelo Petrarce bilo faktorom europeizacije i modernizacije pjesništva diljem europskoga kontinenta, ono je dio novovjekovnoga pjesničkoga razvoja, u kojemu se sonetizam nije izgubio već se pojavljivao u različitim epohama, kao autentični europski pjesnički izričaj. Čini nam se kako ovakva postavka nesumnjivo važi i za naše pjesnike, koji su svoja djela stvarali u jednome posve drukčijem ambijentu, i kod kojih posezanje za sonetom nikako nije slučajnost nego dio konkretnih pjesničkih strategija i detaljne upoznatosti pjesnika s ovom formom i njezinim pravilima. Upotreba čvrste europski autentične pjesničke forme za njih je na neki način bio i otklon od socrealističkoga eksperimenta i njegove dominacije u tadašnjim književnim praksama i okvirima, svjedočenje želje za pripadnošću zapadnoeuropskome kulturnome krugu i jasan pokazatelj kako se i u suvremenosti konvencionalnim nastojanjima može stvarati poezija koja odiše suvremenošću. No ono što je svakako jedna od karakteristika pjesništva naših sonetista jest kako je to, iako dio sveukupnoga hrvatskoga pjesništva, ipak i dalje pjesništvo koje se

nalazi na takozvanome rubu ili kako bi Žigmanov rekao istočnome zagraničju.³¹ Ovo je istodobno pjesništvo koje je nastajalo i nastavlja nastajati u jednome okružju koje je iznimno etnički, kulturno i jezično šaroliko. I kao takvo pjesništvo uklopljeno u multikulturalni mozaik, ono ima svoje određene karakteristike i specifičnosti. Opravdano je ovdje pozvati se i na Ivana Slamniga koji u svojoj eminentnoj studiji o hrvatskoj versifikaciji tvrdi kako je hrvatsko pjesništvo dio europske jezične i kulturne zajednice u kojoj dolazi do međusobnoga djelovanja kulturoloških skupina jedne na drugu i obratno te samim tim dolazi i do prijenosa poetskih vrednota.³² Isto tako Slamnig tvrdi kako u razvoju nacionalnih kultura dolazi i do vrednovanja stihova prema njihovoj popularnosti i tradicionalnom ugledu, pa stih koji se smatra dobrim pandanom stihu neke druge poezije ne mora pratiti metrički okvir uzora. Dakle, važno je ovdje složiti se s hrvatskim teoretičarom jer činjenica je da koliko god da dolazi do međusobnoga prožimanja poetskih praksi određenih naroda, svaka će zajednica ipak zadržati ili razviti svoj autentični pjesnički izraz. Koliko god se sonetisti u ovome uratku razlikovali stilski u svome pjesničkome izričaju, važno je ukazati na to kako im je svima zajedničko rabljenje hrvatskoga književnoga standarda u vlastitim sonetima. Ovo samo dodatno potvrđuje vrijednost njihova djela gdje se unutar formalne strukture rabi savršeni hrvatski standard i ne poseže se za mjesnim hrvatskim dijalektima, kakvih u hrvatskome pjesništvu u Vojvodini ima podosta. To je svakako još jedan od pokazatelja ozbiljnosti pjesničkih strategija naših pjesnika i razumijevanja sonetne forme kao vrhunca pjesničkoga izričaja.

Na koncu, postavljajući nam se logično pitanje, gdje je mjesto soneta u suvremenom hrvatskom pjesništvu u Vojvodini, odnosno koliko je on i dalje relevantan u sveukupnoj književnoj baštini hrvatskoga naroda i može li odoljeti svim izazovima fluidnosti vremena u kojem se forma više čak ni ne obesmišljava već se praktički nalazi u nekoj vrsti progonstva na sveopćoj poetskoj sceni. Konkretni odgovor na ovo pitanje još uvijek je teško dati, ali se svakako možemo složiti s teoretičarkom iz prethodnih dijelova uratka, Steph Burt koja kaže kako sonet i dalje postoji, čak i u 21. stoljeću i može dobiti više na relevantnosti i popularnosti danas nego u 17. i 18. stoljeću. Naime, on je jedini formalni oblik koji pokazuje kako suvremena poezija ima povijest jer se u njemu sažimaju čitava stoljeća, i unatoč njegovome kontinuiranome propitivanju i eksperimentiranju zadržao je svoju autentičnost.

31 Vidjeti više u Tomislav Žigmanov, „Temeljne odrednice i značajke hrvatske književnosti u Vojvodini“, *Nova riječ: časopis za književnost i umjetnost*, Godište VII, 2019.

32 Vidjeti više u Ivan Slamnig, *Hrvatska versifikacija: Narav, povijest, veze*, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, 1981.

IZBOR SONETA

Lazar Merković

RAVNICA

Nemušto zlato probudi ševu
skrivenim žuborom u klasu –
Lahor pribije modre obraze
različka o crvene latice.

Raznježena livada razvije
barjak bezbrižnih nadanja –
poteče trava sjajem daljina
a rosa obuče rumenu košulju zore.

Bestidno zamiraše sjećanje
u grozdu bagremove bjeline
i glasno orosi pjenu zvuka.

Osamljena jabuka ponudi
nevinost kristalnoj lakoći –
u zjeni ševe zablista sunce.

SMRT

Bijele ruke položene nad tračnicom
otkrile su zadnji akord života.
Saznanje je u usponu moralo doseći
onu razinu gdje se izjednačuje sve.

Krugovi sasjekli horizontalne bjeline
položene nad dvije odbjegle linije
spojene u sivilu decembarske magle
iz koje izviru samo cvjetovi krvi.

Geometrija skupi u žižu sve krajnosti
i daje okvir ljudskom besmislu
koji prekraćen uvire u ništavilo.

I sud je praznina osvanula ispunjena
oštrim ivicama smrskanih funkcija
ljepota je zaplakala nad mrtvim čovjekom.

RASPON

Ja znam da je pogrebna povorka mladića
skratila i smrt za čitav ljudski vijek,
i da je zakoniti raspon od prvobitnog
trzaju usana raskopanih bolom rođenja

do ukočenog daha plime umirućeg mora
ispunjen kristalom savladanog smisla
jedne neobične historije života
što ga je ovjekovječila ogromna piramida

gromadnim stijenama odvaljenim od ljudskog srca
u slavu proljeća koja još nisu došla.
Briznula je lavina ljepote iz arterija i vena,

ali se nije smrskala o čeličnu branu.
Život je logikom pokunjio sramnu smrt
u zadnjem jurišu na barikadu saznanja.

MLADOM NEDOPJEVANOM PJESNIKU

Negdje daleko, tamo gdje ti sud gasne svijest
pjesma te odjednom ostavi jadna, nedopjevana;
ti si odista htio da je vide, svi pa i svijet,
ona te nije htjela, napusti te sred bijela dana.

Nije istina da ti je baš na pjesmu bila izvor tuge,
jer: samo je ona tvoje što te ne ostavlja samog,
samo je ona tuđe što iz tebe i sada izrasta za druge,
samo je ona tvoje što se u te vraća ko moru rarog.

Pretvorio si sebe, druge, zemlju, drvo, pa čak i cvijet,
stoga ti za prijevaru zemlja uzvraća prijevarom,
samoću daruje za tvoj uzaludan i prodor i bijeg.

Daruje ti dobrotu samo u trenu, na dohvat ruke rukom,
svakodnevni obrt da se bespomoćno oko sebe vrtiš,
ko prazno truplo u praznom lijeku što na ramenu prtiš.

Tomislav Ketig

KATARINA

Sve ovdje tvoju dobrotu prepoznaje
Ljubav ti uzvraća kako umije
Što drugome ne da tebi daje
Ti mu govoriš – ono razumije.

Kamen ti čuva biljku pod krovom
Biljka te cvijetom svojim gleda
Pod starom granom maslinovom
Sunce ti poslušno na dlan sjeda.

Susjed namršten narav mijenja
I lijepa riječ mu se vraća u govor
Kada se sretnete na kantunu.

Sretan sam s tobom podno stijenja
Dok blago mirišu bor i lovor
I dan se gasi na Saldunu.

TROGIRSKI LAR

Tužio si glasno u trošnu fumaru
Kad smo u dom tvoj razvaljeni stigli.
Kao novi pečat na istinu staru
Sve što je palo mi smo opet digli.

Sad budan sretan ti još izdaleka
Prepoznaješ žustri Katarinin hod
Kao što luka umivena čeka
O kameno rame prisloniti brod.

Strpi se, Lare! Sve su bliži dani
Kad ćemo sve brige dijeliti s tobom
I čekati ljeto slušajući buru.

Kao oni stari hrabri kapetani
Pučini života reći ćemo zbogom
U jednu plavu i zvjezdanu uru.

KATEDRALA

Izrasla si slažući vijek na vijek
Na vatre otporna kamena knjigo.
Otišo gramziv, umro je prijek,
Blažen se smirio, griješnik postrigo.

Samo je ruka sigurno tkala
Od svile oka tu čipku tvrdu
Od ljudi vrijednih, od dobara i zala
Od loze rodne – za inat brdu.

Sad gledaš kako šarena rijeka
Furešta s kamerom kraj tebe teče
Uz smijeh i žamor. Al uvijek meka

Prilika tiha stane kraj portala
I dok čiope najavljuju večer
Zna da si priča a ne katedrala.

KAIROS

Reci mi, bože povoljnog trenutka,
Za naume kada je čas?
Dok sa ženom voljenom gledam te iz kutka
Je li sreća iza ili ispred nas?

Bog – trkač šuti. Vuče ga daljina
Cilj njegov istim koracima bježi.
Čovjeka – trkača umara blizina
Kraja komu korak nosi ga sve teži.

I tada prosta istina mu sinu:
Ne pitaj, jer čas je kad je čas u tebi
Za mudrost i ljubav. Gledaj Katarinu

Kako Kairosa budi u sebi.
Podne otkucava iznad starog grada
Kairos je želja, Kairos je nada.

Jasna Melvinger

SJA VRIJEME UGLAČANO NA TVOME RAMENU

Sja vrijeme uglačano na tvome ramenu
Spokojno počivam u tvojoj juri i kredi
Vrati duboki korijen meni i kamenu
Što patinom ga zelene tvoji cedri.

Zanos vrtložni vrati meni i vihoru
Dah krošnji i nečujni govor lišću
Tvoj godovi nek rasprskavaju koru
I okov hridi u kojoj sama bit ću.

Tisuću godina kao začarana iskra
vrati mi plamen s dna svoje zjene
Što mrazuje žar i rosi kralj.

Daruj mi smijehom moć vode žive
Ključ bistar izvora iz stijene
Za bijeg iz okna gdje moć me dozivlje.

ŽELJI MOJOJ PUSTOJ DA TEBE UGLEDAM

Želji mojoj pustoj da tebe ugledam
Narugat se može svatko objiesno
Zar se ne skamenim ko da sam ukleta
Zar srce mi naglo ko pred neizvjesnost

Ne zaigra premda znam da je prijevara
Kadgod li sred mutne bujice ulica
Opazim kakvoga tata, opsjenara
Što obmanjuje me maskom tvoga lica

Kako samo drsko tvoje kretnje „skida“
I smijeh tvoj besramno i glasno potkrada
Na koncu podmuklo nestane mi s vida

Krijuć se sred drugih privida i slika
lako me prevare sred ovoga grada
gdje tebe susresti ja ne mogu nikad.

KAKAV MI PRADAVNI TO DARUJEŠ UMOR

Kakav mi pradavni to daruješ umor
U grozdu nebeskom prezrela sazviježđa
Tragove zvijeri brišeš mojom šumom
Lovcu poganskome sa sklopljenih vjeđa

Moja se stijena troši u pijesak
Na dnu riječnome pod sunčevom škuđom
Stoljetni moj zanos tamni kao blijesak
Freske sakrivene poda zlatnim skutom

Umorna sam kao tlo što se sliježe
Da počinem tvome snu ispod obloga
Do pepela svoga, do čađi dosežem

Do leptirskog praha lagano me ništa
Do tabana svježih budućega Boga
Do tragova bivših vatri i ognjišta.

OD SUZE ŠTO SI MI OTRGNUO NAGLO

Od riječi tvojih i hulnih i svetih
Mrvim se u zlato i broncu obraza
Slova zagrljena, sjenke raspetih
Iz oka biježe od kliskih odraza

Zrcalo je tajno oslijepljeno maglom
Sa oltara svelih, sakrivenih, vlažnih
Od suze što si mi otrgnuo naglo
S omče oko vrata kao dragulj lažni

Naša soba svija zuj krila visini
kud ti lutaš ranjiv sred opakih čini
Sa sebe moj bršljan kidajući grubo

I raka je jošte do zvijezde prazna
Pod plećima kao nagrada il kazna
Klicom travke nježni, nestrpljivi ubod.

Milovan Miković

SONET O RASPRŠENIM RIJEČIMA

Uz prorijeđene bačke šumarke svukuda brazda prva.
Ljubeći njezino lice osjetljiv – dijete bez ikoga,
vidiš gadna će zima početi najuriše ovdje i Boga:
U sveopćoj graji riječ se uzaludno s psvokama rva.

Radoznalci lakoumni otvorit će joj gradska vrata
misle ustuknut će gonič pred redom krovova bijelih
(tupom hladnoćom nepremostivom od tih se odijeli).
Čudom preživjeli strah s rimama – u inje se hvata.

U krošnje oko probijenih vrata od smrzlih riječi
vazda začuđenih – u zamjenu za kruh sam ih uzimao.
Nema ovdje više nikoga da im se strahom isprijeci,

da ih ni tebi ni meni ni njima ovdje ne podvode,
mada znamo riječi je sam Bog ljudima na usta dao.
Gdje sad moćna pučina rominja u kanalske odvode.

SONET O LJEPOTI

Tek ovlašno je ljubeći ispreden iz povijesti dvije
žitnim mirom sapet netremice bdijem očima slijepim
od zlobe, preljube, izdajstva, suza očaran lijepim.
Smežuran i krvav početak je i kraj svake pjesme –

gdje rođen umirem, sve propuštam uz osmijeh paklen
u društvu zaspalih, na vrtešci, u obrtanju hitrom,
s mirisom tvoje kože i kose, u ljetu ustreptalom,
od mnogih vidika ugaren – moj pogled već staklen.

Do uzglavlja, uz magle pramen ostarjele svračaju
još nakaze zagledane u vihorne visine sve veće.
Božanstva zanjeta tihom samoćom kroz nas lutaju,

ona spasenje i mir s bezličnim rasulom donijet će
makar na nas gorke, bosonoge pozornost ne svračaju.
Uz zvuk kestena za punog mjeseca u svijetlu svijće.

O SRNI

U azurno sukno pjesničkim obrtom tkan je satrt.
Uvrnut, bolestan. Ti od sudbe prokazan, glasno,
glasove i zube žvačeš. Prazninom vrište slasno.
Iza vrata netko vreba, obojici dostatan za smrt.

U polju srna drhti, pred jutrom, u susret psima.
Ulicom riječi protječu, magla je, obali ni traga
meta si obična, stiže te bezglavih valova snaga.
Um ti slama, i već na ljubav liči, i crvinjak ima.

Papir i pero ti melje zrakom, misao skriva tvoju
Zalud u snu kupiš sabor zmija i vrana. Nov red!
Kad sve mine, stih će Gospodinov, u perivoju,

postati bajka o odbjeglom vojaku i vragu. Sred
nje dušu si jedva dao u pola cijene, otužnu soju.
Tu Sin je ispunjen duhom njegovim od ljudi odrt.

O KĆERIMA SUMRAKA

Iz nje se roji tiskih leptirica voden – cvijet.
Bezgraničan netko nagnut je granjem do vode
tu sinovi i kćeri sumraka krilima se mole, hode
snuju, trepte, smiruju se. U raskoši tu će mrijet,

a smrt bliza, na čas, uljepšat će sumoran svijet.
Na putovanja daleka poziva nerješiva zagonetka
sred sreće procvjetava skrivena tajna svršetka.
Njome neugasive zrake u žitnu polju pale snijet

– ispod tiša lastavica razgara se otrovna gljiva.
Let njin duž glatke vode tamno sjaji u nutrini
vjetar sa zvijezda usnulih i za najdaljih njiva.

Plamni zalazak sunca utopljen u hladnoj dubini
pupoljke dodirne, odredi im smjer, hitro otkriva.
Sa Sotonom se zaigravaju venu na riječnoj bini.

Literatura

- Flaker, Aleksandar. 1976. *Stilske formacije*, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb.
- Flaker, Aleksandar. 1993. *Proučavanje početaka moderne u hrvatskoj, srpskoj i slovenskoj književnosti (1970. – 1989.)*, Wiener Slavistisches Jahrbuch, Vol. 39, str. 7-12.
- Neely Thomas, Carol. 1978. *The Structure of English Renaissance Sonnet Sequences*, ELH, Vol. 45, No. 3, The Johns Hopkins University Press, str. 359-389.
- Pugh, Christina. „On Sonnet Thought“, 2010. *Literary Imagination*, Vol. 12, No. 3, str. 356-364.
- Funcić, Danijela. 2001. „Sonet: Od ishodišta prema oksimoronskoj preobrazbi“, *Fluminesta: časopis za filološka istraživanja*, Vol. 13 No. 1-2, str. 105-118.
- Slamnig, Ivan. 1981. *Hrvatska versifikacija: Narav, povijest, veze*, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb.
- Kikić Geza, 1971. *Antologija poezije bunjevačkih Hrvata*, Matica hrvatska, Zagreb.
- Hansen, Michael, 2010. „Elegy, Ode, and the Eighteenth-Century Sonnet Revival: The Case of Charles Emily“, *Literary Imagination*, Vol. 12, No. 3, str. 307-318.
- Miković, Milovan. 2014. *Jedući srce žive zvijeri*, Matica hrvatska – ogranak Subotica, Subotica.
- Miković, Milovan. 2020. *Među mnoštvom lica – o pjesništvu vojvođanskih Hrvata u XX. stoljeću*, Matica hrvatska – ogranak Subotica, Subotica.
- Padgett, Ron. 1987. *The Teachers and Writers Handbook of Poetic Forms*, Teachers and Writers Collaborative, New York.
- Rogoff, Jay. 2010. „The Aesthetics of Contemporary Sonnet Sequences: The Examples of Salter and Muldoon“, *Literary Imagination*, Vol. 12, No. 3, str. 335-343.
- Pogačnik, Jože. 1991. „Hrvatska moderna i književnosti zapadnoeuropskog kruga“, *Croatica: časopis za hrvatski jezik, književnost i kulturu*, Vol. 22, No. 35-36, Odsjek za kroatistiku Filozofskog fakulteta, Sveučilište u Zagrebu, str. 39-57.
- Vulić, Sanja. 2009. *Vitezovi hrvatskoga jezika u Bačkoj*, NIU Hrvatska riječ, Matica hrvatska – ogranak Subotica, Subotica.
- Wolfson, Susan J. 2010. „Sonnets Then and Now: Fields of Play, The Examples of Salter and Muldoon“, *Literary Imagination*, Vol. 12, No. 3, str. 261-265.
- Krbera, Sunit. 2014. „The History of English sonnet“, *International Journal of Humanities and Social Science Invention*, Vol. 3, No.4, str. 64-80.
- Petrović, Svetozar. 2003. *Problem soneta u starijoj hrvatskoj književnosti (oblik i smisao)*, Fabrika knjiga, Beograd.
- Žigmanov, Tomislav. 2011. *Izazovi – Sabiranja, sumjeravanja i tumačenja: Studije i ogledi o knjiškim i književnim temama hrvatskoga istočnog*

zagraničja, Znanstveni zavod Hrvata u Mađarskoj, Oksimoron, Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata, Pečuh – Osijek – Subotica.

Žigmanov, Tomislav. 2018. *Vivisekcije književnosti: vojvođanske i ine književne teme hrvatske*, Hrvatsko akademsko društvo, Istarski ogranak Društva hrvatskih književnika, Subotica – Pula.

Žigmanov, Tomislav. *Temeljne odrednice i značajke hrvatske književnosti u Vojvodini, Nova riječ: časopis za književnost i umjetnost*, Godište VII, Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata, Subotica, 2019.

Musa, Šimun; Šušić, Mirela; Tokić, Marko. 2015. *Uvod u metodiku, interpretaciju i recepciju književnosti*, Sveučilište u Zadru, Zadar.

Mrkonjić, Zvonimir. 2006. *Prijevoji pjesništva (I i II dio)*, Altagama, Biblioteka 21. stoljeće, Zagreb.

Bullock, Walter L. 1923. *The Genesis of the English Sonnet Form*, PMLA, Vol. 38, No. 4, Modern Language Association, New York.

W

’
’ ’
’ ova ’ rijec

**GRAĐA HRVATSKE
KNJIŽEVNOSTI U VOJVODINI
I INTERPRETACIJE**

Vladimir Nimčević

ŽIVOT I DJELO MATIJE EVEToviĆA OD 1925. DO 1941.¹

GODINE DRUŠTVENOG ANGAŽMANA

Današnje generacije bačkih Hrvata duguju svoje znanje o kulturnoj prošlosti svojih predaka Matiji Evetoviću, jednome od prvih Bunjevaca koji su visoku naobrazbu stekli u Zagrebu. Visokoobrazovan, poliglot, materijalno i poslovno dobro situiran, ali ništa manje katolik i rodoljub, Evetović je postigao ono o čemu su ranije generacije njegovih sunarodnjaka, uključujući čak i njegove stričeve, svećenike Ivana i Antu Evetovića, mogli samo zamisljati. Naime, pokazao je da i Bunjevci imaju materijal ne samo za etnografska istraživanja, nego i za historiografska, književnopovijesna, kulturološka itd. Istina, za života je uspio objaviti samo jednu knjigu, *Život i rad Biskupa Ivana Antunovića narodnog preporoditelja* (1935.), po kojoj se uostalom i proslavio, dok je objavljivanje knjiga *Život i rad Paje Kujundžića* i *Kulturna povijest bačkih Hrvata* spriječila mađarska okupacija, ali je ostao zapamćen kao najveći pridonositelj istraživanju povijesti bačkih Hrvata. Zapravo, posredstvom Ante Sekulića, koji se najviše oslanjao na njegove objavljene i neobjavljene rukopise, utjecao je na razvoj cjelokupne kulture sjećanja.

Razumije se da je pisanje biografija o bunjevačkim rodoljubima Antunoviću i Kujundžiću, te kapitalnog djela o kulturnoj povijesti bačkih Hrvata zahtijevalo velike napore i žrtve. Samo je sakupljanje gradiva za takva djela bio nezamislivo težak posao, koji je tek u novije vrijeme, zahvaljujući novim tehnologijama, donekle olakšan. Srećom, Evetović je barem znao odakle treba najprije krenuti. Polazna točka su mu bile katoličke knjižnice, koje su mu kao aktivnom vjerniku i članu crkvene općine stajale na raspolaganju. Uz to, kao sinovac Antunovićevih štićenika Ivana i Ante Evetovića, imao je bolji uvid u život i epohu biskupa-preporoditelja. A kao mlađem suvremeniku i učeniku Paje Kujundžića, prve karizmatične figure u Bunjevaca nakon Antunovića, ostala mu je u živom sjećanju njegova borba za uvođenje hrvatskog jezika u subotičke škole, utoliko više što je i sam na neki način bio njezin dionik.

¹ U prošlom (dvo)broju *Nove riječi* objavljena je radnja u kojoj je prikazan životopis Matije Evetovića u njegovoj mladalačkoj dobi – do 1925. godine. U ovom, drugom, nastavku objavljujemo rezultate istraživanja našeg mladog suradnika Vladimira Nimčevića o Evetovićevu životu od te godine pa do konca Drugoga svjetskog rata (napomena urednika).

Iz Evetovićeve mladosti

Evetović je takoreći još u svojoj tinejdžerskoj dobi platio obol za svoju privrženost Kujundžićevoj stvari. Jedna mladenačka nesmotrena izjava, koja bi u današnjim prilikama zacijelo prošla nezapaženo i nekažnjeno, koštala ga je isključenja iz škole i donijela mu, kao nijednom ranijem bunjevačkom rodoljubu, publicitet u mađarskim medijima, koji su rado davali prostora nečuvenim slučajevima „ogrješenja“ o svetost mađarske nacije i jezik, kao što to danas mediji daju prostora mladenačkom nasilju.

Naime, kako detaljno piše prijestolnički list *Pesti Hirlap*, Evetović je kao učenik šestog razreda gimnazije u Subotici, i prije nego je napravio kardinalnu pogrešku, imao reputaciju i dosije problematičnog učenika. Evo u čemu se taj grijeh sastojao:

„Drugovi iz razreda ga nisu voljeli, jer su znali za to da čita zagrebačke novine, da je kupovao knjige na hrvatskom jeziku i da, premda je prema pravilima škole to zabranjeno, govorio bunjevački. Evetović je imao ulogu i u nečuvenom slučaju kartanja, koje je prije nekoliko tjedana zahtijevalo tako stroge mjere. Zbog kartaškog skandala, nastavnički kor je Evetovića, kao jednog od glavnih sudionika u kockanju, kaznilo ultimatumom, odnosno da će ga u slučaju ako ne popravi ponašanje izbaciti iz ustanove.“

Međutim, nastavnici su izgubili svaku nadu u poboljšanje njegovog onoga trenutka kada mu se iz usta otele riječi „svetogrđa“.

„Evetović je 13. ožujka, kada su njegovi drugovi iz razreda govorili o blagdanu 15. ožujka, neko vrijeme slušao svoje drugove, a zatim se iznenađeno umiješao:

‘Taj Kossuth je bio bitanga.’

Šokirani, drugovi iz razreda su pogledali na druga, zatim ga je više njih pitalo kako je to mogao reći.

Evetović je na to, planuvši u licu, počeo ljutito vikati:

‘Znam tko je bio Kossuth. Bio je jedan galamljivi fiškal, koji je mnogo htio.’

Na dječaka je onda jurnuo čitav razred, čiji su učenici najvećim dijelom bunjevački dječaci, te ga pretukli i na koncu izbacili iz učionice, te zajednički prijavili ovu uvredljivu izjavu svojega zabludjelog druga iz razreda.“

Usljedio je, naravno, odlazak u ravnateljev ured. U to vrijeme ravnateljem subotičke gimnazije je bio Árpád Kosztlányi, inače otac glasovitog mađarskog pisca Dezsőa Kosztlányija. Kosztlányi je po svemu sudeći znao Evetovića iz ranijih viđenja i vjerojatno nije mogao ni u najluđim mislima pretpostaviti da bi on, jedan običan problematični učenik i mladenački delikvent, jednoga dana mogao postati ne samo gimnazijski profesor, nego čak i njegov nasljednik, gimnazijski ravnatelj i to u istoj gimnaziji iz koje je izbačen.

„Ravnatelj Árpád Kosztlányi je smjesta k sebi pozvao Evetovića, koji u početku pred ravnateljem poricao, ali kasnije ponovio izjavu koja vrijeđa uspomenu na Lajosa Kossutha. Na pitanje od koga je to čuo, on je od-

govorio da je to čuo od jednog subotičkog gospodina, kojega nije htio imenovati, jer ga nije htio kompromitirati. Gimnazijski kor je sad odlučio u predmetu nedomoljubnog đaka. Nastavnički kor je Evetovića zbog povrede domoljubnog pijeteta i domoljubnih osjećanja razreda kaznilo isključenjem iz ustanove."

Pesti Hirlap citira jedan mađarski subotički list: „Zaneseni učenik potpuno je zaslužio ovako oštru kaznu, napominje jedan od subotičkih listova; međutim, bilo bi dobro znati gospodina iz Subotice koji na tako sramotan način kvari bunjevačke učenike."²

Subotički mediji su vjerojatno naslućivali tko bi mogao biti onaj gospodin, koji je mladom Evetoviću usadio animozitet prema Kossuthu. Svaki dobar poznavatelj ovoga razdoblja i bunjevačkog pokreta ne bi pogriješio kada bi ga pokušao tražiti u ličnosti Paje Kujundžića, katehete u Višoj gimnaziji. Naime, mjesni mađarski mediji dobro su znali da gimnazijski kateheta, Pajo Kujundžić, ne poučava učenike samo u vjeri. Pratili su njegove izvannastavne i izvansvećeničke aktivnosti i izvještavali prijestolničke medije o njima. Vjerojatno je da su ove aktivnosti bile glavnim razlogom zašto Kujundžić dugo nije mogao dobiti svoju župu. Na redovitoj skupštini gradskog zastupstva 15. svibnja 1909. izabran je za župnika crkve sv. Jurja.³ Svečano je ustoličen 24. travnja 1910.⁴ Nije se dugo zadržao na ovom položaju. Umro je 1915. Međutim, ostao je u toploj uspomeni, naročito među bunjevačkom školskom omladinom, koja ga je obožavala. Prigodom njegove smrti jedan hrvatski časopis ovako prikazuje Kujundžića: „Bio je od stare škole. Ali mi mladi mora da mu se divimo. Gotovo sve, što danas imaju Bunjevci, njihova društva, novine, banke, inteligencija, hrvatske trgovine i hrvatski natpisi, gotovo sve je to djelo samoga popa Paje.“ (*Luč: list hrvatskog katoličkog đaštva*)

Povjesničar bunjevačkog pokreta na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće ne bi mnogo pogriješio kada bi pretpostavio da je Kujundžić izvršio veliki utjecaj na svjetonazor mladog Evetovića, iako mu je taj utjecaj, možda, donio više neprilika u životu, u prvom redu u mađarskoj Subotici, nego koristi. Usprkos tome, Evetoviću je u lijepoj uspomeni ostao učitelj, od kojega se vjerojatno nije stigao ni pošteno oprostiti zbog sudjelovanja u Prvom svjetskom ratu. Ipak, odužio se svom učitelju, napisavši o njemu knjigu, koja je uslijed specifičnih povijesnih okolnosti tek u novije vrijeme, zahvaljujući subotičkom odvjetniku Slavenu Bačiću, objavljena u cijelosti.

Prelazak u Narodnu radikalnu stranku

U prethodnom broju *Nove riječi* objavljen je životopis Matije Evetovića, koji pokriva vremensko razdoblje od njegove mladosti do 1925., kada je prešao iz oporbene Hrvatske seljačke republikanske stranke u Narodnu

² *Pesti Hirlap*, 1910. március 19., 14 oldal.

³ *Neven*, 15. lipnja 1909., br. 6, str. 42-43.

⁴ *Naše novine*, 24. travnja 1910., br. 17, str. 2-3.

radikalnu stranku, koja je zabilježila naglu popularnost u Vojvodini u drugoj polovini 1924. i početkom 1925. Međutim, bilo bi pretjerano, ali i neosnovano osuđivati Evetovića kao čovjeka nedosljednih političkih nazora, bez uzimanja u obzir specifičnih okolnosti pod kojima se dogodila njegova politička metamorfoza. Kako bi Evetovićev slučaj bio jasniji, prvo se mora imati u vidu šira slika, koja se u historiografiji zanemaruje, ili pak nedovoljno rasvjetljuje. Za takav nagli zaokret, koji je zapanjio njegove poznanike, Evetović je imao nekoliko razloga.

Prvo, vladajuća Narodna radikalna stranka je počevši od 1920. vršila ogromni pritisak na Bunjevce, naročito na one koji su bili uposleni u javnim poduzećima, da se učlane u njenu organizaciju. Drugo, alternativna politička opcija, Bunjevačko-šokačka stranka, raspala se studenoga 1924., jer se njezine frakcije *liberali* i *klerikalci*, čiji je sukob trajao praktički od početka postojanja stranke, nisu mogli složiti oko ličnosti za zastupničke kandidate za izbore raspisane za veljaču 1925. Nakon raspada B-Š stranke uslijedila je žestoka borba između pristaša župnika Blaška Rajića (*klerikalaca*) i braće Ivandekić, Ivana i Mirka, (*liberala*), koja se prenijela i na kulturna društva, koja su bila povezana s partijskim organizacijama. Treće, organizacija Hrvatske seljačke republikanske stranke u Subotici bila je slabo razvijena, praktički nevidljiva u političkom životu Subotice i Bačke i, kako su događaji 1925. pokazali, veoma ranjiva na potrese. Naime, kada je koncem 1924. vlada Kraljevine SHS primijenila Zakon o zaštiti države na HRSS, uslijedila su privođenja i maltretiranja mjesnih prvaka i posljedično gašenje čitavih organizacija. Primjerice, članovi uprave i odbornici organizacije HRSS-a u Petrovaradinu su se kolektivno ogradili od predsjednika stranke Stjepana Radića i dali ostavke na svoje položaje u HRSS-u.⁵ Četvrto, ali ništa manje važnije, Evetović je rano uočio da je njegov položaj prosvjetnog radnika u državi, gdje se položaji dobivaju i gube po partijskoj liniji, ranjiv.

Suvremenici su osuđivali Evetovića zbog ovakve životne odluke, tumačeći je kao izdaju. Glasilo Bunjevačko-šokačke stranke *Neven* piše: „Kad bi motiv našeg političkog rada bio taj, da se dočepamo položaja u gradskoj kući, ili gdje drugdje, onda bi naš posao bio vrlo lak. Prešli bi u radikale ili u Zemljodilce, kako je to učinio dr. Matija Evetović i odmah postao direktor ženske gimnazije. Ili kako je to načinio Aleksandar Rajčić i postao odmah podgradonačelnik.“⁶ S druge strane, glasilo bunjevačkih radikala, *Bunjevačke novine*, pravdale su Evetovića, pišući „da je bio pristaša hrvatske orijentacije sve dotle, dok nije konstatovao, da je ta politika bila uperena protiv narodnog i državnog jedinstva i dok nije konstatovao da su njega htela ta gospoda da bace kao žrtvu u borbu, koju su oni hteli iskoristiti u svrhu svojih ličnih ambicija“.⁷ U svakom slučaju, vrijeme je pokazalo da je Evetović spašavajući sebe od sigurne nesreće, osigurao mnogo više od vlastite karijere. Sačuvao je naime snage, koje su potrebne za istraživanje bunjevačke prošlosti.

5 *Nova severna pošta*, 14. siječnja 1925., br. 403, str. 3.

6 *Neven*, 10. prosinca 1925., br. 45, str. 1.

7 *Bunjevačke novine*, 30. srpnja 1926., br. 31, str. 3.

Pogrešno bi također bilo tvrditi da se Evetović prelaskom u NRS odrekao svoga hrvatstva. Ukoliko je i dao takve izjave kojima se odriče svoje do tada javno deklarirane nacionalne pripadnosti, one nisu svakako bile iskrene, jer je on bio previše učen čovjek da bi mogao tako lako prijeći preko svojih riječi i načela. Istina, kao član Proširenog senata glasovao je za prijedlog Proširenog senata da se Bunjevačkoj prosvjetnoj matici, koja je osnovana za politički i nacionalni preodgoj bunjevačkih Hrvata, proda kuća u ulici Paje Kujundžića br. 9 uz cijenu u iznosu od 50.000 (pedeset tisuća dinara) (PASu F 47 Senat grada Subotice stranice protokola 4. Zapisnici Proširenog Senata 1925, str. 219-221, arhivske oznake 105-106). Međutim, to je radio po partijskoj dužnosti, a ne po dubokom uvjerenju. Za ovaj prijedlog su glasali i Remija Miljački i Andrija Kujundžić, koji su bili dvojica od nekoliko omladinaca koji su pronijeli ulicama Subotice hrvatsku zastavu i istaknuli je na toranj Gradske kuće 1918.

De facto gradonačelnik Subotice

Ministarstvo unutarnjih djela imenovalo je Evetovića veljače 1926. za podnačelnika grada Subotice. Istodobno, za zamjenika glavnog gradskog odvjetnika je imenovalo dr. Svetozara Ognjanova.⁸ U utorak u podne subotički veliki župan dobio je prijepis iz Ministarstva unutarnjih djela o ovim imenovanjima.⁹ Evetovićevo promaknuće je dočekano među njegovim poznicima, dojučerašnjim prijateljima i suradnicima, kao senzacija. *Neven* je sarkastično pozdravio novog podgradonačelnika: „Eto doktore Evetoviću, velika te zapala čast, podnačelnik si dekretom postavljen. Redari te pozdravljaju: velika čast. Djurica ti Pendžić prijatelj. S Djordjevićem gazduješ i imovinom građana upravljaš, i ako nijesi dobio povjerenje građana. Polagano se otpuštaju Bunjevci, a pridolaze radikali Srbi. Zaista pomažeš Bunjercima.”¹⁰ Ovaj pozdrav je zapravo bio samo uvod u seriju napisa uperenih protiv Evetovića: „Dr. Maća Evetovićje poznat po širokom svijetu. Ne zbog svoje mudrosti već zbog svoje vještosti. Bio je Radićevac nadrihrvat, a sada je u radikaliji. Širi radikalsku prosvjetu. Tužna mu majka! I još taj čovjek ima obraza i kuraži govoriti, da je on bolji Hrvat od makoga drugog (Čujte radikali!) Vrijeme je, da Bunjevci bojkotiraju ovog izdajicu hrvatske misli. Tko se druži s njim takav je kao on. Dr. Evetović je pljunuo u lice Majke Hrvatice, a tko se druži sa njim, takav je kao i on, Bunjevci, bježite od dr. Maće Evetovića, jer će Vas zakužiti radikalskom prosvjetom i kulturom.”¹¹

Neven je tražio od novoga gradonačelnika objašnjenje za svoj politički zaokret: „Mi seljaci u čizmama – bunjevački Hrvati obraćamo se tebi doktoru filozofije, da nam razjasniš neke stvari, što mi ne razumimo. Mi te poznajemo još kao djaka. Znamo, da su te izbacili iz škole zbog slavenskog

8 *Bunjevačke novine*, 12. veljače 1926., br. 7, str. 1.

9 *Bunjevačke novine*, 12. veljače 1926., br. 7, str. 2.

10 *Neven*, 25. veljače 1925., br. 8, str. 2.

11 *Neven*, 25. veljače 1926., br. 8, str. 2.

osjećaja tvoga. Znamo i to, da si već onda bio Hrvat. Otišao si na škole u Zagreb, a ne u Novi Sad. Da si se već onda mislio, kako danas govoriš, ti bi otišao u Novi Sad među braću Srbe, a ne u Zagreb među Hrvate. Ili u Novom Sadu nije bilo jednog Pepe (Josip Reberski – primj. V. N.)? U Zagrebu si svršio gimnaziju i nastavio studije. Postao si profesorom i doktorom filozofije. Zatim si došao u Suboticu za profesora. Bacio si se na prosvjetni a i na politički rad. Kakav Hrvat! Ni zagorkinja ne rodiše takvoga Hrvata! Divi ti se Subotica cijela! Dođoše ali... ali crni dani. Na tebi se ne obistinije ona stara: Na muci se poznaju junaci. Jednoga dana nestao si između nas, nestao kao kanfor. Pljunio si na prošlost svoju i uskočio u radikaliju, koja nikada nije bila hrvatska. Radikalija i ti. To nam bijaše zagonetka. Eto, baš to je to, što mi seljaci u čizmama, ne možemo da svatimo.”¹²

Međutim, Evetović nije odmah stupio na položaj podnačelnika. Nakon naimenovanja nastavio je vršiti dužnosti agitatora Narodne radikalne stranke. U tom smislu je govorio na velikom zboru Narodne radikalne stranke u Bajmaku, na kojem je izabrana uprava mjesne organizacije (28. veljače 1925.). Zbor je održan u velikoj kinematografskoj dvorani. Evetović je prisutnima, kojih je prema radikalskim procjenama bilo više od 1.000, objašnjavao sporazum između radikala i radićevaca. Pozivao je Bunjevce da stupe u radikalnu stranku. Mađare i Nijemce je pozivao na slogu sa Slavenima i suradnju s radikalima. Vrijedi napomenuti da je u upravu nove mjesne organizacije NRS-a u Bajmaku ušao kao blagajnik ugledni bunjevački prvak Lazar Bešlić, otac istaknutog člana Društva bačkih Hrvata u Zagrebu Antuna Bešlića i djed kiparice Ane Bešlić.¹³ Za predsjednika bajmačke radikalne organizacije je izabran Grgo Patarčić, koji je kasnije kao općinski knez suzbijao agitaciju Hrvatske seljačke stranke u Bajmaku.¹⁴ Čini se da je NRS takvim Bunjevcima kao što je Patarčić povjerala visoke stranačke i političke položaje samo uz preduvjet da će suzbijati utjecaj HSS-a. Oni su tu ulogu ispunili sukladno očekivanjima svojih nadređenih, ali im niti posljednji, niti povijest za to nisu dali odgovarajuće priznanje i poštu. Naprotiv, kao posljednja vrsta ljudi potpuno su pali u zaborav.

Evetović je na položaj podnačelnika stupio 23. ožujka 1925. *Neven* je i taj čin popratio u nepomirljivom tonu: „Dr Maća Evetović, koji je prije dvije nedjelje naimenovan za podnačelnika, primio je svoju dužnost u ponedjeljak. Svoj je cilj dostigao. Kad nije mogao biti Radićev poslanik, postao je radikalski podnačelnik.”¹⁵

Kao čovjeku od visokog povjerenja u Narodnoj radikalnoj stranci, Evetoviću su se otvorila vrata i za druge položaje. Naročito je značajan njegov izbor za predsjednika Zemljodilske kasine, bunjevačkog radikalskog kluba. Kada je smrću Pere Mukića mjesto potpredsjednika ostalo upražnjeno, istaknuti radikal, narodni zastupnik i bivši ratni liferant Marko Jurić predložio je na skup-

¹² *Neven*, 25. veljače 1926., br. 8, str. 2.

¹³ *Subotički glasnik*, 4. ožujka 1926.; *Bunjevačke novine*, 5. ožujka 1926., br. 10, str. 2-3.

¹⁴ *Neven*, 29. srpnja 1926., str. 3.

¹⁵ *Neven*, 25. ožujka 1926., br. 12, str. 3.; *Bunjevačke novine*, 26. ožujka 1926., br. 13, str. 2.

štini Kasine 14. ožujka 1926. za potpredsjednika Evetovića. Ovom prijedlogu su se usprotivili prvaci kasine Ivan Crnković i Antun Rajčić, koji su tvrdili da Evetović kao bivši radićevac i relativno novi član Kasine ne može biti njezinim potpredsjednikom. Međutim, budući da je Jurić doveo svoje ljude u Kasinu, njegov je prijedlog izglasan.¹⁶ Neven se radovao što je slučaj Evetović podijelio redove Bunjevaca radikala-zemljodilaca: „Dr. Maća Evetović je među zemljodilcima načinio čitav rat. Jedva godinu dana kako je uletio u radikale i već bi da bude predsjednik Zemljodilske Kasine. On će zemljodilce odijeliti od radikala odvijat ih u opoziciju. Mi smo mu za ovo osobito zahvalni!”¹⁷

Evetović je kao podnačelnik Subotice bio u službi dočeka članova Gajreta, kulturno-prosvjetnog društva muslimana u Bosni i Hercegovini, koji su gostovali u Subotici travnja 1926. Evetović je zadužen da provede gajretovce, održi govor na grobu Paje Kujundžića: „Siledžije, paše i begovi iz srednjega vijeka, što hoćete na grobu pok. pop Paje Kujundžića? Zar hoćete da preko Maće Evetovića prikažete pok. pop. Paju Gajretovcima kao velikoga Srbina. Gospodo, to on nikada nije bio! On je bio prijatelj Srba samo ali Srbini nikad. On je napisao u jednoj brošuri da su Bunjevci Hrvati. On je mrtav, ali da živi, on bi bio među nama, jer svi smo mi bili, i jesmo prijatelji Srba, a što ne odobravamo politiku Srba radikala, sasvim je razumljivo. Mi smo ostali onakvi, kakvi smo i bili, a samo su se Srbi radikali promijenili. Oni nas ne priznaju za braću. Sve ovo bi trebalo da rekne na grobu pok. pop Paje Kujundžića dr Maća Evetović, koji će po programu da drži tamo govor.”¹⁸

Evetović je svoj visoki položaj iskoristio radi osiguravanja vlastite egzistencije. Podnio je molbu gradskim vlastima radi uračunavanja ratnih godina i onih provedenih u privatnoj službi u mirovinski staž.¹⁹ Nastavio je agitirati za Narodnu radikalnu stranku. Dana 9. svibnja 1926. održao je govor na zboru u Tavankutu, kojeg je priredio mjesni pododbor NRS-a u Tavankutu. Na zboru su još govorili Marko Jurić, Đorđe Pendžić i Antun Vidaković.²⁰

Početkom lipnja 1926. kao podgradonačelnik je obavio pregled gradske bolnice i konstatirao da se ona nalazi uz najbolju bolnicu.²¹

Kao visoki gradski dužnosnik bio je rado viđen na radikalnim priredbama. Prisustvovao je banketu pododbora NRS-a u prvom kvartu u Subotici 22. svibnja 1926. Riječ dobrodošlice je održao predsjednik pododbora u prvom kvartu Marko Stipičić.²²

Kada su gradonačelnik Albe Malagurski i nadžupan Dragoslav Đorđević bili na odsustvu, Evetović je praktički obnašao i njihove poslove.²³ Čini

¹⁶ *Neven*, 18. ožujka 1926., br. 11, str. 2-3.

¹⁷ *Neven*, 18. ožujka 1926., br. 11, str. 3.

¹⁸ *Neven*, 8. travnja 1926., br. 14, str. 2-3.

¹⁹ *Bunjevačke novine*, 23. travnja 1926., br. 17, str. 1.

²⁰ *Subotički glasnik*, 6. svibnja 1926., br. 33, str. 3; *Subotički glasnik*, 16. svibnja 1926, br. 36, str. 2.

²¹ *Bunjevačke novine*, 11. lipnja 1926., br. 24, str. 3.

²² *Bunjevačke novine*, 25. lipnja 1926., br. 26, str. 1.

²³ *Bunjevačke novine*, 30. srpnja 1926., br. 31, str. 3.

se da su te situacije bile česte, pa se Evetović može bez dvojbe smatrati stvarnim (de facto) gradonačelnikom Subotice. *Neven* je s razlogom neblagonaklono gledao takvo stanje u gradskoj upravi, jer je ono samo išlo na štetu interesa građana Subotice: „G. Alba Malagurski načelnik Subotice, hrvatske Atine boluje već šest mjeseci. Od bolesti i od jeda. Zamjenjuje ga podnačelnik dr Evetović! Grad plaća obojici mjesečno po 12.000 dinara samo zato, što je jedan bolestan, a drugi ga zamjenjuje. Zar nije to luda politika?!“²⁴ *Bunjevačke novine* su opet pravdale Evetovića, pišući sljedeće: „Neven napada podnačelnika g. M. Evetovića, što prima načelnička beriva a g. dr. Evetović nije kriv što je g. načelnik bolestan, što je g. veliki župan bio na bolovanju, te je morao u jedno vreme, da vodi tri zvanija. Zakon propisuje, da se u ovakom slučaju imaju dati odgovarajuće prinadležnosti vršiocu dužnosti. Na temelju toga primao je povišena beriva.“²⁵

Lipnja 1926. primio je od jedne američke financijske grupe ponudu zajma od više milijuna dinara radi pokrivanja gradskih troškova.²⁶ *Neven* je smatrao nedopustivim što su visoki dužnosnici gradske uprave, nadžupan Dragoslav Đorđević i podnačelnik Matija Evetović, po struci prosvjetni radnici: „A dr. Evetović? Što traži on pod toranom, on profesor, na položaju, gdje treba da sjedi jedan jurista? Zar je i njemu dodijala škola? Zar ovoj gospodi tako brzo dodija svoje zvanje? A tokleg će im prijati ovo novo? Tko stalno mijenja struku svoju nikad majstor biti ne će! Bunjevačke Novine zato neka se zabavljaju sa ova dva gospodina sa Djordjevićem i dr. Evetovićem koji od učitelja odnosno od profesora postadoše ne samo političari već se baciše na jednu drugu struku, na administraciju; sjeli pod toran i hoće da upravljaju gradom od sto hiljada duša, a onamo dodijalo im baratati sa 30 djece. Neka samo sjede i neka upravljaju. Nije daleko dan kada će ih nestati kao u jesen muhe poslije prvog mraza.“²⁷

Međutim, Evetović se nije pretjerano osvrtao na gornje zamjerke i kritike, osim kada mu nisu davale osnovu za podizanje tužbe. Tako je protiv prvaka Bunjevačko-šokačke stranke i kasnije prvaka Hrvatske seljačke stranke Josipa Vukovića Đide podnio tužbu za klevetu, koju je na koncu i dobio. U veljači 1927. Kasacijski sud je osnažio presudu Đidi, prema kojoj je morao platiti 1000 dinara i odležati u zatvoru 15 dana.²⁸ Istina, *Neven* je nakon toga ublažio svoje pisanje, ali je zadržao svoj raniji stav prema Evetoviću. Kada je *Subotički glasnik* napisao da se Evetović „već poodavno javno odrekao Hrvatstva“, *Neven* je na to reagirao sljedećim riječima: „Kako se nazivlja onaj Hrvat koji se odrekao svoga hrvatstva? Voljeli bi znati!“²⁹

Evetović je, štoviše, imao ambicije da dobije i formalnu potvrdu svojeg faktičkog rada, odnosno da postane gradonačelnik. Zbog toga je došao u

24 *Neven*, 9. rujna 1926., br. 35, str. 2.

25 *Bunjevačke novine*, 17. rujna 1926., br. 38, str. 1.

26 *Bunjevačke novine*, 25. juna 1926., br. 26., str. 3.

27 *Neven*, 22. srpnja 1926., br. 29, str. 2.

28 *Bunjevačke novine*, 18. februara 1927., br. 8, str. 2.

29 *Neven*, 10. ožujka 1927., br. 10, str. 2.

sukob s kolegom po struci, velikim županom, Dragoslavom Đorđevićem.³⁰ Međutim, Đorđević je postavljen za gradonačelnika. Posljedično, odnosi između Đorđevića i Evetovića su zahladnili. To je najbolje došlo do izražaja na Velikom prelu Pučke kasine 1927. godine. *Neven* je to pozdravio kao predznak skorog cijepanja radikalskih redova. „Na Velikom Prelu bio je načelnik. Došavši na binu, gdje su sjedili tamburaši, našao je starešinstvo Pučke Kasine i dr. Evetovića. Rukovao se redom sa svima, a dr. Evetović okrenuo mu – leđa. Samo i dalje tako.”³¹

Kako su se izbori približavali, tako su se politički zborovi intenzivirali. Dana 13. siječnja 1927. Evetović je s Milanom Jorgovićem održao politički zbor u Đurđinu, koji je, prema pisanju *Nevena*, bio slabo posjećen.³²

Kada je Marko Jurić održao svoj znameniti govor u skupštini, gdje je nijekao da su Hrvati u prošlosti pomagali Bunjevcima, *Neven* je na te izjave reagirao: „Zar Marko Jurić ne zna – nije ni čudo što ne zna – da nam je Zagreb izučio nekoliko mladića. Neka se raspita kod dr. Evetovića i saznat će i više.”³³

Evetovićeva smjena s položaja i rascijep u Narodnoj radikalnoj stranci

Narodna radikalna stranka u Subotici je zapravo bila podijeljena na frakciju Dragoslava Đorđevića i Marka Jurića. Jurić je bio predsjednik mjesnog odbora NRS-a u Subotici.³⁴ Evetović je pripadao Jurićevoj frakciji. Među spomenutim dvjema frakcijama vladali su u početku naizgled dobri odnosi. Međutim, zbog Đorđevićeve nekompetentnosti i preambicioznosti oni su se ozbiljno pogoršali, te je uslijedila borba, koja, usprkos svom povijesnom značenju, nije rasvijetljena u historiografiji iz razloga što je relevantni materijal teško dostupan. Dostupni podatci pružaju samo fragmentarnu sliku o dotičnim događajima.

Nepovjerenje između Đorđevića i Evetovića je dostiglo svoj vrhunac u proljeće 1927. Naime, ministar unutarnjih djela Boža Maksimović smijenio je Evetovića s položaja podnačelnika i umjesto njega imenovao Đorđevićevog čovjeka, Josu Poljakovića. Glasilo subotičkih HSS-ovaca objašnjava motive ove smjene: „Kako se vidi srbijanskoj frakciji kojoj je na čelu Dragoslav Djordjević, smeta najviše dr. Evetović već i zato jer je novajlija a i bivši Radićevac.”³⁵

Evetovićeva smjena bila je katalizator razdora u Narodnoj radikalnoj stranci, koji je ranije tinjao. *Neven* je zadovoljno reagirao, iščekujući promje-

³⁰ *Bunjevačke novine*, 3. rujna 1926., br. 36, str. 3.

³¹ *Neven*, 17. veljače 1927., br. 7, str. 2.

³² *Neven*, 20. siječanj 1927., br. 3, str. 2.

³³ *Neven*, 3. ožujka 1927., br. 9, str. 2.

³⁴ *Subotički glasnik*, 5. svibnja 1927., br. 34, str. 1.

³⁵ *Neven*, 7. travnja 1927., br. 14, str. 2.

nu stanja: „Kao grom iz vedra neba! Nastala je čitava uzbuna u bunjevačkoj frakciji; vodje se odmah uputiše u Beograd i što će svršiti ne znamo, ali je jedno sigurno, da će se borba između dvije frakcije nastaviti još oštrije i bezobzirnije.“³⁶

Neven je imao pravo. Uslijedili su incidenti filmskih razmjera. Jedan od njih se zbilo 3. travnja 1927. na željezničkoj stanici u Subotici. Prema pisanju glasila đorđevićevaca, *Subotičkog glasnika*, ovako je izgledao: „Kad je u nedjelju posle podne jedna gomila od 40–50 ljudi izašla na željezničku stanicu da moli g. dr. Ivana Radonića da se dr. Matija Evetović vrati na položaj podgradonačelnika, iz te gomile – skupljene od dr. Evetovića i nekoliko njegovih bliskih prijatelja – pali su uzvici: Dole Srbija! Dole Srbijanci.“³⁷ *Neven* je na to zadovoljno reagirao: „Radikali da viču dole Srbija, dole Srbijanci?! Neshvatljivo, ali se dogodilo. Po ovome se može suditi kakvi su odnosi u mjesnoj rad. stranci i kako se Jurićani misle o srbiziranju Subotice. Nas osobito veseli, što je već i Marko Jurić uvidio, da politika radikala ne valja, da je srbiziranje Bunjevaca štetno i po samu državu. A još će nas većma veseliti, ako bunjevačkoj frakciji u radikalnoj stranci uspije strmoglaviti Dragoslava Djordjevića na dno pakla.“³⁸

Poslije tjedan dana postalo je već jasno da je posredi ozbiljna borba za prevlast u Subotici: „Ministar unutrašnjih djela, kako smo javili, smjenio je podnačelnika dr. Evetovića i na njegovo mjesto imenovao Josu Poljakovića. Ova je smjena došla kao grom iz vedrog neba. Za nju je znao samo Dragoslav Djordjević. Na ovaj akt Bože Maksimovića graknuše Jurićevi ljudi, kao ustrijeljene vrane. Išla je deputacija za deputacijom u Beograd. Prijetilo se i lijevo i desno. Počela se očajna borba između Djordjevića sa jedne strane i Jurića, dr. Stipića i dr. Evetovića s druge strane. Udara se nemilosrdno. Tko kako zna, tako šiba. Već desetak dana i spor se još nikad nije riješio. Imamo, hvala Bogu, dva podnačelnika. Djordjević veli: ide i dr. Evetović, a i dr. Stipić. A ova bunjevačka frakcija opet veli: u Subotici mogu gospodariti samo Bunjevci (!!!). Djordjević je srbijanac i ne može biti naš načelnik! Djordjević je srbijanac i ne može biti naš načelnik! Djordjević mora da ide! I ako još ni danas nismo na čisto, tko će da ide i tko da ostane. Da li će pobijediti u rad. klubu u Subotici srbijanska frakcija, kojoj je na čelu Dragoslav Djordjević, ili bunjevačka frakcija na čelu sa Markom Jurićem, dr. Stipićem i dr. Evetovićem. Za sad se to još ne zna.“³⁹

Neven, koji je do ovog trenutka zauzimao uglavnom negativni stav prema Evetoviću, počeo ga je hvaliti što je osobno doprinio da se odnosi između radikala pogoršaju: „Zli jezici govore, da je u srcu dr. Evetovića opet oživjela ljubav prema hrvatskom rodu i da bi okajao svoj veliki grijeh, što je otišao u Srbe – radikale, hoće sad da cijepa, da uništi radikalnu stranku u Subotici. Dalje govori se, da je već i Marku Juriću dosta od srbovanja, pa da

36 *Neven*, 7. travnja 1927., br. 14, str. 2.

37 *Subotički glasnik*, 7. travnja 1927., br. 26, str. 1.

38 *Neven*, 14. travnja 1927., br. 15, str. 2.

39 *Neven*, 14. travnja 1927., br. 15, str. 2.

se rado priključuje dr. Evetoviću. Razumije se, da oni ne će zaplivati odmah u hrvatske vode, već onako šminguli-šminguli."⁴⁰

Već istoga mjeseca akcija jurićevaca urodila je plodom. Đorđević je brzojavno 27. travnja 1927. rješenjem Ministarstva unutarnjih djela (odjel za Bačku, Banat i Baranju) br. 7951/1927. umirovljen, a nadžupan Dragutin Stipić je ovlašten da preuzme njegove poslove.⁴¹ *Subotički glasnik* objavljuje da iza Đorđevićeve smjene stoji Jurić: „Pomoću ubačene intrige da Djordjević namerava da za nosioca liste u subotičkom okrugu dovede Božu Maksimovića njemu je uspelo da pridobije za sebe dr. Jovana Radonića i da iskoristivši Radonićev uticaj u Beogradu, pored uticaja Jovanovićevaca ukloni Djordjevića sa gradonačelničkog položaja."⁴² Prigodom ove Đorđevićeve smjene u Subotici su priređene manifestacije koje su se nadaleko proćule. Manifestaciju su održale subotičke stranačke organizacije.⁴³ Ministru predsjedniku je poslana rezolucija, koju su potpisali i neki članovi mjesne organizacije NRS-a. I subotičkoj organizaciji HSS-a je pripisivan udio u manifestacijama, ali je ona preko svojega tajnika Stjepana Doljanina (rodom Šokca iz Srijema) nijekala bilo kakvo sudjelovanje u njima.⁴⁴

Kao odgovor na Đorđevićeve smjenu, njegove pristaše su održale zbor podrške u Prokešovoj palači 4. svibnja 1927.⁴⁵ Istoga dana su orkestrirale sjednicu Mjesnog odbora NRS-a, najvišeg partijskog foruma radikalne stranke u Subotici, na kojoj je bilo prisutno 37 od 54 odbornika. Skupština je donijela odluku o smjeni Jurića s položaja predsjednika Mjesnog odbora, te o smjeni Evetovića i Đuke Markovića s položaja člana Izvršnog odbora Narodne radikalne stranke, a postavljajući Šime Bašića Palkovića i Đuke Ivandekića. Također je zaključeno da se ovlasti Izvršni odbor da prikupi optužni materijal protiv Evetovića radi isključenja iz radikalne stranke.⁴⁶ Međutim, to su bili posljednji trzaji đorđevićevara. Đorđevići dojučerašnji suradnici su ga počeli napuštati. Promjena njihova raspoloženja je postala evidentna. Primjerice, Dedika Nagy, koji je hvalio Đorđevića u *Bácsmegyei Naplóu* kada je naimenovan za gradonačelnika, u istom listu ga je oštro kritizirao nakon smjene.⁴⁷

U međuvremenu, dok su đorđevićevci bilježili rasulo svojih redova, Jurić je s Evetovićem, Dragutinom Stipićem i Đukom Markovićem organizirao svoje pristaše. Dana 13. svibnja 1927. počelo je izlaziti glasilo jurićevaca, *Subotičke novine*. Uredništvo se prvo nalazilo u Šenoe 12, a kasnije u Pozorišnoj ulici 2. Ukazom kralja Aleksandra I. Karađorđevića od 15. svibnja 1927. a na prijedlog predsjednika ministarskog vijeća (saveta), ministra unutarnjih

40 *Neven*, 14. travnja 1927., br. 15, str. 2.

41 *Neven*, 28. travnja 1927., br. 18, str. 1.

42 *Subotički glasnik*, 29. svibnja 1927., br. 40, str. 1.

43 *Politika*, 4. svibnja 1927., str. 3.

44 *Politika*, 4. svibnja 1927, str. 3.

45 *Subotički glasnik*, 5 svibnja 1927., br. 34, str. 1

46 *Subotički glasnik*, 5. svibnja 1927., br. 34, str. 1.

47 *Neven*, 5. svibnja 1927., br. 19, str. 2.

djela, postavljeni su za nadžupana i gradonačelnika Subotice Dušan Manojlović i Dragutin Stipić (dotadašnji nadžupan).⁴⁸ Za jurićevce je ovo bio krupan uspjeh. Naime, Stipić je vrijedio za jednog od Jurićevih najvjernijih pristaša, čiji se politički program sastojao u riječima: „Kako gazda Marko kaže.“⁴⁹ Istoga dana, Bunjevačka prosvjetna matica je održala izvanrednu sjednicu na kojoj je izabrana nova uprava u sastavu: predsjednik Marko Jurić, potpredsjednici Dragutin Stipić i Antun Vidaković, tajnik Matija Evetović, blagajnik Ivan Marcikić. U novu upravu nisu izabrani: bivši potpredsjednik Dragoslav Đorđević, njegova supruga književnica Mara Đorđević (djev. Malagurski), Lazar Tumbas i još nekoliko bivših članova.⁵⁰ Bio je to još jedan pokazatelj koliko je utjecaj đorđevićevaca u Subotici oslabio. Uprava Zemljodilske kasine, na čelu s predsjednikom Jurićem i tajnikom Evetovićem, učinila je 21. svibnja 1927. posjet novom nadžupanu i gradonačelniku i čestitala im naimenovanje.⁵¹

Glasilu jurićevaca, *Subotički glasnik*, pratio je sva ova događanja s negodovanjem i sve one koji su imali aktivnog udjela u Đorđevićevoj smjeni i marginalizaciji u stranačkoj organizaciji oštro kritizirao. Tvrdio je da se cio njihov politički program sastoji u riječima: „Kako gazda (t. j. Marko Jurić) kaže!“⁵² Đorđevićci su pokušali na bilo koji način organizirati ljudstvo za borbu s jurićevcima. Tvrdili su da je Jurić, nakon smjene s položaja predsjednika Mjesnog odbora, poražen.⁵³ U pokušaju da podignu sebi ugled u očima građanstva iznosili su pred javnost Jurićeve sumnjive radnje: „Veliki župan ne samo da sa policijom čuva kockarnicu u kafani Marka Jurića, nego i tolerira da Markov sin liferuje bolnici mleko i ako se time nanosi gradu šteta od 52.000 dinara godišnje.“⁵⁴ Međutim, bilo je kasno. Zapravo su đorđevićevci bili ti koji su bili poraženi, a poraženi su prije nego je do planirane borbe uopće došlo. Gubili su, naime, jedno za drugim uporišta za vođenje iole učinkovite borbe: u Zemljodilskoj kasini, u Bunjevačkoj prosvjetnoj matici, u gradskoj upravi, u proširenom senatu, u Mjesnom odboru, u Okružnom odboru itd. Posljedično, njihov utjecaj je znatno oslabio kako u prijestolnici, tako i u Subotici. Na koncu, preostalo im je jedino da se nadaju podršci Glavnog odbora NRS-a ili sukobu između članova Okružnog odbora Marka Jurića, Bele Strilića i Jovana Radonića.⁵⁵

Reorganizacija kvartovskih pododбора 22. svibnja potvrdila je prevlast jurićevaca u Subotici.⁵⁶ Za predsjednika prvog kvarta (kruga) izabran

48 *Subotičke novine*, 27. svibnja 1927., br. 3, str. 1.

49 *Subotički glasnik*, 5. lipnja 1927., br. 41, str. 1; *Subotički glasnik*, 29. svibnja 1927., br. 40, str. 1.

50 *Subotičke novine*, 20. svibnja 1927., br. 2, str. 2.

51 *Subotičke novine*, 27. svibnja 1927., br. 3, str. 1.

52 *Subotički glasnik*, 29. svibnja 1927., br. 40, str. 1.

53 *Subotički glasnik*, 8. svibnja 1927., br. 35, str. 1.

54 *Subotički glasnik*, 8. svibnja 1927., br. 35, str. 1.

55 *Subotički glasnik*, 19. lipnja 1927., br. 45, str. 1.

56 *Subotički glasnik*, 22. svibnja 1927., br. 39, str. 1.

je Evetović, za potpredsjednika Marko Stipić, a za delegata Albe Malagurski. Istoga dana konstituirana su i dva subotička sreza. U prvom srezu jednoglasno su birani za predsjednika Matija Evetovića, za potpredsjednika Albe Tumbas, a tajnika Steva Vernački i za blagajnika Mate Prčić. Valjanost ovih izbora potvrdio je Okružni odbor NRS-a za subotički izborni okrug. Nakon sjednice Mjesnog odbora NRS-a i sjednice dvaju sreskih odbora, novoizabrani predstavnici kvartovskih pododbora su prisustvovali banketu u Bunjevačkoj prosvjetnoj matici.⁵⁷ Đorđevići su tvrdili da je Jurić obavio ove izbore pomoću gradskih činovnika.⁵⁸ Navodno su na izbornom zboru u prvom krugu prisustvovali u najvećem broju gradski činovnici, koji su na zbor bili pismeno pozvani.⁵⁹

Tako je do konca svibnja položaj jurićevaca u subotičkom izbornom okrugu bio osiguran. Dana 12. lipnja jurićevci, ili preciznije Marko Jurić, narodni zastupnik i predsjednik Mjesnog odbora NRS-a u Subotici, Dragutin Stipić, gradonačelnik Subotice, Matija Evetović, član i tajnik Okružnog odbora NRS-a, Đuko Marković, član i tajnik Mjesnog odbora, te članovi Okružnog odbora Albe Tumbas i Pere Crnković, agitirali su u Bregu i Riđici u somborskom izbornom okrugu. Evetović je u Bregu pozvao Šokce da po ugledu na Bunjevce podrže Narodnu radikalnu stranku. U Riđici je pozvao Mađare u redove NRS-a, uvjeravajući ih da jedino ta stranka može ispuniti njihove manjinske interese.⁶⁰ Istoga dana, navečer, jurićevci su sudjelovali u proslavi proštenja u Maloj Bosni.⁶¹

Dana 19. lipnja 1927. Okružni odbor NRS-a je održao svoju sjednicu u Subotici, na kojoj je bilo prisutno 16 od 17 članova. Okružni odbor je donio odluku da se za nositelja liste NRS-a u subotičkom izbornom okrugu kandidira Jovan Radonić. Odluka je donesena s 15 glasova protiv 1 glasa. Konstatirano je da u srezovima vlada potpuna harmonija među članovima. Za izgladivanje nesporazuma između Jovanovićevih radikala i ostalih radikala Okružni odbor je ovlastio Jovana Radonića, Belu Strilića, Marka Jurića, Radu Miladinovića i Matiju Evetovića.⁶²

Nakon što su preuzeli gradsku upravu, jurićevci su htjeli popuniti sva tijela gradske vlasti svojim ljudima. Tako su u prošireni senat ušli ljudi koji su prepoznati kao pouzdani ili pristaše Marka Jurića: Mile Vukotić (odvjetnik, kojega su đorđevići zvali *Mile s Jadrana*), Đuka Marković, Antun Rajčić, Albe Tumbas, Grga Letić i drugi. S druge strane, ispali su ljudi koji su prepoznati bilo kao nepouzdana, bilo kao pristaše Đorđevića: Jovan Manojlović (poznati odvjetnik), Antun Vidaković (prvi potpredsjednik Bunjevačke prosvjetne matice), Joško Malagurski Ćurčić (Đorđevićev zet), Toma Skenderović (predsjednik paralelnog Mjesnog odbora NRS-a u Subotici), Staniša

57 *Subotičke novine*, 27. svibnja 1927., br. 3, str. 2.

58 *Subotički glasnik*, 9. lipnja 1927., br. 42, str. 1.

59 *Subotički glasnik*, 29. svibnja 1927., br. 40, str. 1.

60 *Subotičke novine*, 17. lipnja 1927., br. 6, str. 2.

61 *Subotičke novine*, 17. lipnja 1927., br. 6, str. 2.

62 *Subotičke novine*, 24. lipnja 1927., br. 7, str. 2.

Mihailović (pravoslavni župnik u Šandoru), Đurica Ognjanov, Bela Futo, Šime Bašić Palović (član uprave paralelnog Mjesnog odbora NRS-a), Šime Antunović, Ignjat Aradski, Pera Bajić, Antun Berger (župnik iz Tavankuta), Nikola Stipić, Ivan Crnković (bivši narodni zastupnik), Martin Pletikosić (brat bivšeg subotičkog gradonačelnika Andrije Pletikosića), Dušan Stojković, Đurica Terzin, Bela Gabor, Mirko Rotman, Đurica Pendžić, Izidor Deutsch i mnogi drugi.

Subotički glasnik negodovao je prigodom imenovanja novog proširenog senata. Tvrdio je da je u prošlom sazivu bilo 90 Srba, a da ih je u novom svega 42. Također je doveo u pitanje autohtonosti pojedinih senatora, uključujući i Evetovića: „Prebacivano je prošlom režimu da favorizira došljake na štetu starosedeoce. Ali zar su starosedeoce u Subotici dr. Rade Miladinović, Maća Evetović, Albe Tumbas, dr. Miodrag Aćimović, dr. Ivo Milić, Milan Vukotić, Miloš Rafajlović, Steva Vernački, Branko Pakaški, dr. Andra Andrejević, koji su imenovani u sadašnji prošireni senat, a zar su došljaci i kuferasi: dr. Joca Manojlović, Antun Vidaković, Toma Skenderović, Djurica Ognjanov, Nikola Stipić i toliki drugi ugledni starosedeoce koji su ispali iz proširenog senata!”⁶³

Evetović je na to odgovorio: „Neupućeni oko Glasnika tvrde, da u Subotici nisu starosedeoce Dr. Maća Evetović, Albe Tumbas, Dr. Miloš Rafajlović i dr., a ne znadu, da u Subotici ima na stotine Evetovića i Tumbasa. Zar će Bogdanović i Djordjević prosuditi, tko su starosedeoce, kad oni pre oslobođenja nisu ni znali za Bunjevce. Vidi se iz toga piskaranja, da ne znadu ta gospoda, kada su Bunjevci najpre došli i da su se posle raselili u obližnja sela. Samo pišite gospodo o Bunjvcima – a znamo, da ne znate ništa o njima – da vas utučemo u pojam!”⁶⁴

Subotički glasnik se oštro protivio Evetovićevom povratku u gradsku upravu. Kada je iz pisanja lokalnog mađarskog lista *Hirlapa* doznao „da se radi na kreiranju položaja kulturnog savetnika“, pisao je da je to radno mjesto izmišljeno samo „kako bi Maća Evetović opet mogao ući u gradsku kuću”.⁶⁵ Istina, beogradske vlasti nisu htjele vratiti Evetovića na položaj podgradonačelnika.⁶⁶ Međutim, Evetović je na koncu ipak ušao u gradsku upravu kao senator. Od smjene s podgradonačelničkog položaja do imenovanja za senatora bio je vršitelj dužnosti upravitelja Ženske gimnazije. Istodobno, za podnačelnika grada Subotice je izabran dr. Kalman Hofmann, dotadašnji ekonomski senator, a za gradskog glavnog odvjetnika dr. Miloš Rafajlović, subotički odvjetnik.⁶⁷

Posljedično, položaj jurićevaca u subotičkom izbornom okrugu znatno je osnažen. Iz sukoba su izašli ne samo kao pobjednici, nego i osnaženi, spremni na daljnje izazove. Oslobodili su organizaciju NRS-a u Subotici od

⁶³ *Subotički glasnik*, 12. lipnja 1927., br. 43, str. 1-2.

⁶⁴ *Subotičke novine*, 17. lipnja 1927., br. 6, str. 3.

⁶⁵ *Subotički glasnik*, 12. lipnja 1927., br. 43, str. 1.

⁶⁶ *Subotički glasnik*, 9. lipnja 1927., br. 42, str. 1.

⁶⁷ *Neven*, 30. lipnja 1927., br. 27, str. 2-3.

elemenata koji su stvarali razdore u stranci. Mogli su se posvetiti predizbornoj borbi. Dana 3. srpnja održana je okružna konferencija NRS-a u Subotici u prostorijama kina Lifka. Na konferenciji su bila prisutna 32 člana od ukupno 45. Pročitana je prijedlog Okružnog odbora da se za nositelja liste NRS-a za subotički izborni okrug potvrdi Jovan Radonić. Prijedlog je primljen jednoglasno. Formiran je odbor za pregovore sa Zemaljskom mađarskom strankom. U odbor su ušli nadžupan Dušan Manojlović, gradonačelnik Dragutin Stipić, narodni zastupnik Marko Jurić, Matija Evetović, Miloš Ludać, Milan Markušev i Sima Lazarević.⁶⁸ Rezultat pregovora je bio pakt o suradnji u subotičkom okrugu.⁶⁹

Dana 17. srpnja održali su sjednicu Zemljodilske kasine u gostionici Marka Stipića, na kojoj su na prijedlog potpredsjednika kasine Matije Evetovića jednoglasno izabrali za kandidata za oba subotička sreza, a na listi Dušana Subotića, Marka Jurića.⁷⁰ Uspjeh im je bio zajamčen, nakon što su predsjednik vlade Velimir Vukićević i ministar pravde Dušan Subotić podržali kandidaciju Jurića za narodnog zastupnika.⁷¹ Dana 31. srpnja 1927. održali su veliki zbor u Subotici, na kojem je sudjelovao i Dušan Subotić, nositelj službene radikalne liste za subotički izborni okrug.⁷² Lista službenih radikala za subotički izborni okrug izgledala je ovako. Nositelj liste je bio Dušan Subotić, ministar pravde iz Beograda. Kandidat za I. i II. subotički srez je bio već spominjani Marko Jurić. Zamjenik mu je bio Ivo Milić, profesor Pravnog fakulteta u Subotici, rodom Hrvat iz Dalmacije. Kandidat za topolski srez i grad Sentu je bio Bela Strilić iz Sente, pomađareni Bunjevac. Zamjenik mu je bio Ödön Nagy, odvjetnik iz Subotice i član Zemaljske mađarske stranke. Za senčanski srez i grad Kanjižu kandidat je bio Dénes Strelitzky, odvjetnik iz Subotice, član Zemaljske mađarske stranke. Zamjenik mu je bio Sava Vujić, ekonom iz Sente.

Dorđevićevci su i sami nudili ministru pravde Subotiću da bude nositelj kandidatske liste za oba subotička okruga. Međutim, zauzvrat su tražili da na njihovoj listi ne budu istaknuti kao kandidati Jurić i Evetović, nego Tomo Skenderović, zemljoposjednik iz Tavankuta. Poslije nekog vremena su u dvorištu Prokešove palače kandidirali Mihaila Živančevića, novinara iz Beograda, za sreskog kandidata.⁷³

Evetović je cijelo vrijeme bio u službi agitacije vladine liste na kojoj se nalazio njegov politički zaštitnik Jurić. Dana 7. kolovoza 1927. kao tajnik Okružnog odbora NRS-a u Subotici agitirao je na Bikovu.⁷⁴ Dana 12. kolovoza Dragutin Stipić, Ivo Milić i on održali su govore na zboru u III.

⁶⁸ *Subotičke novine*, 8. srpnja 1927., br. 9, str. 2-3.

⁶⁹ *Subotičke novine*, 22. srpnja 1927., br. 11, str. 1.

⁷⁰ *Subotičke novine*, 15. srpnja 1927., br. 10, str. 2; *Subotičke novine*, 22. srpnja 1927., br. 11, str. 2.

⁷¹ *Subotičke novine*, 12. kolovoza 1927., br. 14, str. 1.

⁷² *Subotičke novine*, 29. srpnja 1927., br. 12, str. 3.

⁷³ *Subotičke novine*, 22. srpnja 1927., br. 11, str. 2; *Subotičke novine*, 12. kolovoza 1927., br. 14, str. 1.

⁷⁴ *Subotičke novine*, 12. kolovoza 1927., br. 14, str. 2.

subotičkom krugu.⁷⁵ Dana 14. kolovoza, poslijepodne, govorio je na zboru u Radanovcu. Ondje su još govorili član uprave Mjesnog odbora NRS-a Đuka Marković, te članovi Zemaljske mađarske stranke Gábor Szántó, István Burnát i Lajos Görög. U publici su bili uglavnom Mađari, koji su pozdravili pakt između mađarske stranke i vladinih radikala.⁷⁶ Na Veliku Gospojinu (15. kolovoza) govorio je na Ludašu. I ondje su u publici dominirali Mađari, koji su pozdravili pakt između mađarske stranke i vladinih radikala. Dana 16. kolovoza sudjelovao je na zboru u Maloj Bosni. Govorio je posljednji.⁷⁷ Dana 17. kolovoza prisustvovao je na Konferenciji NRS-a u I. krugu u gostionici Pere Mesaroša.⁷⁸ Dana 20. kolovoza prisustvovao je na velikom zboru NRS-a u Tavankutu. Dan kasnije, 21. kolovoza 1927. agitirao je Riđici s Jurićem i Miletom Vukotićem. Svoj govor je održao na njemačkom. Isti dan, poslije podne, prisustvovao je kao izaslanik vodstva NRS-a u Subotici na velikom zboru u Bregu.⁷⁹

Istodobno s agitiranjem po subotičkim mjestima, Evetović je za *Subotičke novine* pisao propagandne tekstove. Pozivao je ne samo Bunjevce, nego i Mađare da podrže listu na kojoj se nalazio njegov zaštitnik Marko Jurić: „Braćo Mađari! Na našoj listi su i kandidati mađarske stranke. Dužnost Vam je zato da glasate na listu Dr. Dušana Subotića, u treću kutiju.”⁸⁰ Jovan Radonić se na koncu odvojio od jurićevaca i istaknuo vlastitu listu, koju su podržali i đorđevićevci. Međutim, parlamentarni izbori u rujnu 1927. su potvrdili prevlast jurićeve frakcije Narodne radikalne stranke u Subotici. Za narodnog zastupnika izabran je treći put Jurić.

Nakon parlamentarnih izbora predstojali su izbori gradskih odbornika, koji su dogovoreni za 9. studenoga 1927. Jurićeva frakcija je htjela sebi osigurati mjesto i u Gradskoj skupštini. Zato je razvila snažnu agitaciju po Subotici. Tražila je podršku u svim krugovima, osim, naravno, u krugovima đorđevićevaca, koji su praktički izgubili svaki legitimitet i značenje. Jurićevci su stupili u pregovore s Vojvođanskom pučkom strankom Blaška Rajića i Ljudevita Budanovića. O tome je *Neven* ostavio zapis: „Danas je već javna tajna, da predsjednik Vojv. pučke stranke Miško Prčić zalazi u Bunjevačku Maticu na pregovore s Maćom Evetovićem o zajedničkom radu radikala i pučkaša u varoškoj kući nakon općinskih izbora. Dr. Maća Evetović kao vodja radikala otvoreno agitira kod nekih naših ljudi, neka se kandiduju na pučkaškoj listi.”⁸¹ *Subotičke novine* donose listu kandidata za gradske odbornike. Na trećem mjestu se nalazi Matija Evetović.⁸²

⁷⁵ *Subotičke novine* 19. kolovoza 1927., br. 15, str. 2.

⁷⁶ *Subotičke novine*, 19. kolovoza 1927., br. 15, str. 2.

⁷⁷ *Subotičke novine*, 19. kolovoza 1927., br. 15, str. 1-2.

⁷⁸ *Subotičke novine*, 26. kolovoza 1927., br. 16, str. 1-2

⁷⁹ *Subotičke novine*, 26. kolovoza 1927., br. 16, str. 2.

⁸⁰ *Subotičke novine*, 9. rujna 1927., br. 18, str. 1.

⁸¹ *Neven*, 20. listopada 1927., br. 45, str. 1.

⁸² *Subotičke novine*, 21. listopada 1927., br. 24, str. 2.

1930-e

Poslije burnog političkog razdoblja ispunjenog političkim agitacijama i borbama za političke položaje, u Evetovićevu životu je uslijedilo relativno mirno razdoblje ispunjeno stvaranjem, koje je trajalo sve do 1941. godine, kada su u Suboticu ušle mađarske postrojbe. Čini se da je Evetović koncem 1920. osigurao sebi trajno sigurno mjesto, koje bi mu osiguralo sredstva za egzistenciju i kulturno stvaranje.

Svibnja 1934. Subotičke rimokatoličke crkvene općine izabrale su Evetovića za svog predsjednika.⁸³ Evetović je u srpnju 1934. pokazao uredniku *Našeg slova* Lazaru Stipiću veliki broj Antunovićevih pisama i priopćio mu da će ih objaviti „u svom velikom delu, koje piše o biskupu Antunoviću, a koje će biti štampano kroz nekoliko dana”.⁸⁴ Međutim, djelo nije tako brzo dospjelo u tisak.

Bunjevačka prosvjetna matica je raspisala 1933. natječaj za djelo „Život i rad biskupa Ivana Antunovića”, koji je istekao 1. srpnja 1934. Upravi Matice su podnesena dva rukopisa: Milivoja Kneževića i Miije Mandića. Specijalni odbor je poslije analize rukopisa odlučio da Kneževića nagradi s 1000, a Mandića s 2000 dinara. Natječaj je čini se predviđao i publiciranje nagrađenih rukopisa. Međutim, od toga se odustalo. Naime, kako *Naše slovo* javlja, upravo tih dana je Evetović konačno poslije duljeg istraživanja spremio za tisak „veliko delo o Antunoviću, koje iznosi više od 300 strana”.⁸⁵

Listopada 1934. održana je konferencija korporacija udruženja i nadležava. Izvjestitelj konferencije je bio referent kulturnog i socijalnog odjela Evetović.⁸⁶ Prigodom smrti kralja Aleksandra I. Karađorđevića, rimokatoličke crkvene općine u Subotici održale su žalobnu sjednicu, s koje su poslani brzojavi sućuti. Sjednici su prisustvovali narodni zastupnik Mirko Ivković Ivandekić, predsjednik grada Ivan Ivković Ivandekić, senator grada i načelnik senata crkvenih općina Matija Evetović (koncem listopada ili početkom studenoga 1934.).⁸⁷

Na sjednici Gradskog vijeća Subotice 20. prosinca 1934. prihvaćena je molba Matije Evetovića za otkup 50 primjeraka knjige *Život i rad biskupa Ivana Antunovića*. Gradski vijećnik Blaško Rajić je tom prilikom predložio da se od Evetovića otkupi „onoliko primeraka koliko je otkupljeno nedavno knjiga od g. Šokčića” (*Subotica pre i posle oslobođenja*). Međutim, predsjednik je objasnio da financijske prilike ne dopuštaju otkup tako velikog broja knjiga.⁸⁸ Koncem prosinca, *Subotičke novine* najavile su tiskanje Evetovićeve knjige o Antunoviću.⁸⁹

83 *Naše slovo*, 13. svibnja 1934., br. 7, str. 4.

84 *Naše slovo*, 22. srpnja 1934., br. 17, str. 3.

85 *Naše slovo*, 28. listopada 1934., br. 31, str. 3.

86 *Glas naroda*, Subotica, 2. studenoga 1934., str. 3.

87 *Subotičke novine*, 4. studenoga 1934., str. 8.

88 PASu 47.12. Gradsko poglavarstvo Subotica: Zapisnik 1934-1936: Gradsko veće: pag. 57.

89 *Subotičke novine*, 25. prosinca 1934., br. 13.

Subotička matica je priredila početkom 1935. svečanu akademiju. Jedna od točaka programa je bila Evetovićevo predavanje o Ivanu Antunoviću. Interesantno je spomenuti da su na ovoj akademiji prisustvovali i predstavnici somborskih Bunjevaca: Stipan Stolišić, dr. Ivan Abramović, dr. Grga Vuković i dr. Vinko Vlašić, koji će se po intenziviranju hrvatskog pitanja u Jugoslaviji politički razići.⁹⁰ Nakon toga, Evetović je sudjelovao na redovitoj godišnjoj skupštini Sokolskog društva u Subotici 30. siječnja 1935. Prilikom izbora nove uprave, ušao je u nadzorni odbor.⁹¹ *Subotičke novine* početkom ožujka 1935. donose prikaz Evetovićeve djela o Ivanu Antunoviću. Prikaz počinje riječima: „Pred nama je knjiga, koju doslije još nitko vidio nije. Najnovija je u našoj literaturi, a vjerojatno i najomašnija.“⁹² Koncem rujna 1935. osnovano je Društvo za subotičko kazalište. U predsjedništvo uprave ušao je i Evetović kao potpredsjednik.⁹³ Ostalo članstvo Uprave činili su predsjednik dr. Josip Čović, potpredsjednik dr. Jovan Milekić, tajnici Josip Temali i Slobodan Aradski, blagajnici: Ljudevit Vujković i Zora Kapamadžija, pravni savjetnik Slavko Čičić.

Katolički časopis *Obitelj*, koji je izlazio u Zagrebu, donio je u svom broju od 2. veljače 1936. članak posvećen Matici subotičkoj. Od članova prosvjetnog odbora Matice izdvojeni su Blaško Rajić kao urednik *Subotičkih novina*, Evetović kao pisac knjige o biskupu Antunoviću, Ivan Malagurski kao urednik *Klasja naših ravni* i Ivo Prčić kao urednik *Subotičke Danice*.⁹⁴

Ožujka 1936. kulturni savjetnik Subotice Evetović i činovnik Kulturnog odjeljenja grada Subotice Ljudevit Vujković Lamić dali su ostavku na mjesto člana Upravnog odbora Društva za subotičko kazalište.⁹⁵

Na inicijativu profesora Pravnog fakulteta Alekse Ivića 22. studenog 1936. održana je u Subotici konferencija za osnivanje Povijesnog društva. Nakon toga je 25. studenoga održana konferencija kod kulturnog savjetnika grada Matije Evetovića, pa je odlučeno da se 3. prosinca u maloj vijećnici Gradske kuće održi osnivačka skupština Povijesnog društva u Subotici.⁹⁶ Međutim, uslijed protivljenja Povijesnog društva Novoga Sada, Povijesno društvo u Subotici nije zaživjelo.

Približno u to vrijeme, Gradska štedionica u Subotici je kao vlasnik Gradske tiskare u Subotici pokrenula tužbu protiv članova bivšeg Izvršnog odbora Radikalne stranke u Subotici: Marka Jurića, Dragutina Stipića, Radivoja Miladinovića, Milorada Mijatova, Adolfa Klajna, Matije Evetovića, Mileta Vukotića, Ive Milića, Jaše Mačkovića, Pere Crnkovića, Đuke Markovića, Albe Tumbasa, Antuna Rajčića, Mate Prčića, Aleksandra Neorčića, Stevana

90 *Subotičke novine*, 6. siječnja 1935., br. 1, str. 3; *Naše slovo*, 20. siječnja 1935., br. 43, str. 1.

91 *Jugoslavenski dnevnik*, Novi Sad, 1. veljače 1935., br. 25, str. 5.

92 *Subotičke novine*, 3. ožujka 1935., str. 6.

93 *Naše slovo*, 22. prosinca 1935., br. 91, str. 2.

94 *Obitelj*, 2. veljače 1936., br. 5.

95 *Dan*, 21. ožujka 1936., str. 3.

96 *Dan*, 27. studenoga 1936., str. 4.

Burnaća, Gábora Szántóa i Miloša Rafajlovića zbog nepodmirenih troškova tiskanja *Subotičkih novina*. Početkom 1937. Apelacijski sud u Subotici je osudio samo neke od optuženih, jer su spisi Radikalne stranke nestali uvođenjem šestosiječanjske diktature 1929.: Jurića, Stipića, Miladinovića, Mijatova, Milića, Markovića, Tumbasa, Prčića, Neorčića, Szántóa i Rafajlovića. Ostale optužene Apelacijski sud je oslobodio tužbe.⁹⁷ Početkom rujna 1937. na Paliću je umro na svom imanju Evetovićeve otac, Doko Evetović.⁹⁸

Na proslavi petogodišnjice predsjednika Subotice Ivana I Vandekića, održane 1. svibnja 1938. na Paliću, Evetović je u ime gradskih činovnika održao govor u čast slavljenika. Stipić je pisao u svoje *Naše novine*: „Ova proslava bila je takva manifestacija, kakvu Subotica još nije imala, jer još nikad nije bilo tako velikog banketa u pokrivenom lokalu”.⁹⁹ Par mjeseci kasnije, Evetović je prisustvovao posveti Paulinuma kao predstavnik crkvene općine u Subotici (4. srpnja 1938.).¹⁰⁰

Godine 1938. izišao je broj *Glasnika Jugoslavenskog profesorskog društva* posvećen Bunjevcima. Kako saznaju *Subotičke novine*, Evetović je također spremio radnju za ovaj članak, ali ona iz nekog razloga nije objavljena. Ako se zna da je članak Ljudevita Vujkovića Lamića u redakciji doživio silno škartiranje, onda se može pretpostaviti da Evetovićeve članak nije odgovarao koncepciji *Glasnika*. *Subotičke novine* otkrivaju kriterije po kojima se vodilo uredništvo *Glasnika*: „Sve što naginje katolicizmu i hrvatstvu izbačeno je.”¹⁰¹

Godina 1938. se završila smjenom Ivana I Vandekića s položaja prvog gradonačelnika Subotice i uzdizanjem Marka Jurića na njegovo mjesto. U I Vandekiću su članovi hrvatskog pokreta u Subotici izgubili osobu od koje su mogli očekivati dijalog, pa čak i pomoć. I Vandekić je, istina, bio član Jugoslavenske radikalne zajednice i kao takav je sigurno provodio mjere koje su se možda kosile s interesima Bunjevaca-Hrvata, ali je kao bivši radićevac i dobar katolik imao empatiju prema svojim bivšim suradnicima. Štoviše, njegov sin Ivan I Vandekić oženio je 15. svibnja 1935. Saru Vuković, kćerku Josipa Vukovića Đide, oporbenog lidera u Subotici.¹⁰² Sada su se na vlast u gradskoj upravi vratile iste one snage, koje su 1920-ih predstavljale Bunjevce u Narodnoj skupštini i gradskoj općini. Praktički, to je značilo vraćanje gradske uprave politici 1920-ih, koja je imala snažan antihrvatski naboj. Na prosinačkim izborima u Subotici je pobijedila lista Jugoslavenske radikalne zajednice, koju je predvodio Jurić. Tako se JRZ učvrstio na vlasti u subotičkoj gradskoj općini.

Posljednje tri godine pred Drugi svjetski rat Bunjevci i Šokci su dobili veći publicitet nego ranije. Ne samo zagrebački, nego i beogradski i novosadski tisak počeo je detaljnije izvještavati o njihovim prilikama. Razumije

97 *Dan*, 22. listopada 1936., str. 5; *Dan*, 7. ožujka 1937., str. 5.

98 *Subotičke novine*, 10. rujna 1937., br. 37, str. 4.

99 *Naše slovo*, 8. svibnja 1938., br. 216, str. 2.

100 *Subotičke novine*, 8. srpnja 1938., br. 27, str. 1.

101 *Subotičke novine*, 29. srpnja 1938., br. 30, str. 3.

102 *Neven*, svibnja 1935., br. 5, str. 45.

se, ovakav zaokret u politici srpskih kulturnih centara prema bačkim Hrvatima imao je čisto političku pozadinu. Srpski politički krugovi su otvoreno strahovali od hrvatskog pokreta među Bunjevcima i Šokcima, jer su u njemu vidjeli uvod u pripajanje jednog dijela Bačke Banovini Hrvatskoj. Radi očuvanja utjecaja Beograda među Bunjevcima i Šokcima počeli su se i sami organizirati. S tim u svezi, u javnom životu su ponovno aktivirani intelektualci koji su aktivno sudjelovali u inženjeringu bunjevačkog indentiteta. Radio Beograd je priredio predavanja o povijesti Bunjevaca. U takvim okolnostima, pojavila su se brojna netočna tumačenja bunjevačke prošlosti.

Profesor Državne muške gimnazije Spasoje Vasiljev podnio je početkom 1939. gradu molbu da mu se dodijeli pomoć za izdavanje djela o bunjevačkoj književnosti. *Subotičke novine* su reagirale na tu vijest, tvrdeći da je Evetović pozvaniji da piše o Bunjevcima: „Za takav posao bi bio pozvan u prvom redu šef kulturnog odjeljenja grada Subotice dr Matija Evetović. (...) Dr. Evetović je kao kulturni senator bunjevačke metropole najozbiljnije shvatio svoju dužnost: napisao je dosada dva djela i – na račun grada doduše – dao je napraviti slike zaslužnih Bunjevaca za gradsku vijećnicu. Takav čovjek koji ima smisla i ljubavi za ono što je naše, pozvan je u prvom redu da obradi bunjevačku književnost od početka do danas.”¹⁰³

U to vrijeme je ukinuto Kulturno-socijalno odjeljenje subotičke gradske uprave, a njegovi poslovi predani su šefovima drugih odjeljenja, Franji Vukoviću i ing Kostu Petroviću. *Subotičke novine* su u članku „Previše im je kulture” negodovala zbog toga: „Da je njima u gradskoj kući kao slobodnim zidarima smetao pretsjednik senata rimokatoličkih crkvenih općina Dr. Matija Evetović kao šef kulturno socijalnog odjeljenja ne treba dokazivati. Uprli su dakle sa svojom braćom slobodnim zidarima da ga maknu sa položaja i kad nije išlo drukčije, žrtvovali su i cijelo jedno odjeljenje, da maknu sa položaja katolika i Bunjevca – već drugog. Mi sada najenergičnije protestiramo i čekamo grizući usnice i stišćući šake...”¹⁰⁴ Uskoro je uslijedila čistka gradskih činovnika koji nisu glasali za JRZ, nego za HSS. Među njima su bili Ivan Tolj i Gavro Čović. *Subotičke novine* negodovala su protiv ovih otpuštanja. Tvrđile su da je i Evetović pred opasnošću da izgubi posao u gradskoj općini: „Isti je slučaj sa Dr. Evetovićem. Kao istaknuti katolik i Bunjevac smetao je vrijednoj slobodnozidarskoj bratiji u gradskoj kući koja je kao zao duh opsjela pretsjednika grada g. M. Jurića i poigrava se njime po miloj volji. Dalj je on toga sebi svijestan ili ne nije ovdje važno.”¹⁰⁵

Međutim, Evetović je na ovom položaju ostao. Uskoro *Neven* javlja da profesor subotičke gimnazije Spasoje Vasiljev „radi na jednom opsežnom dilu u kome će dati potpuni prigled bunjevačke književnosti i bunjevačkih književnih stvaralaca od najstarijih vremena do naših dana”. Istodobno napominje da „slično dilu sprema i gradski savitnik g. dr. Matija Evetović”.¹⁰⁶

103 *Subotičke novine*, 10. ožujka 1939., br. 10, str. 1.

104 *Subotičke novine*, 10. ožujka 1939., br. 10, str. 1.

105 *Subotičke novine*, 17. ožujka 1939., br. 11, str. 1.

106 *Neven*, 2. travnja 1939., br. 13, str. 4.

U okviru svečanosti osvećenja palače Berze rada u Subotici 29. listopada 1939., kojoj su prisustvovali načelnik Centralne berze rada u Beogradu dr. Krmpotić (u ime ministra socijalne politike), kotarski načelnik dr. Rebić (u ime bana Dunavske banovine), predsjednik Ladislav Lipozenčić, biskupski vikar Blaško Rajić, Evetović je kao gradski činovnik održao prigodni govor.¹⁰⁷¹⁰⁸

Subotički novinar i knjižničar Lazar Stipić, koji je, gotovo mazohistički, početkom 1920-ih prosvjedovao u svom privatnom tisku protiv hrvatskog identiteta Bunjevaca i s neskrivenim zadovoljstvom bilježio sve neuspjehe hrvatskog pokreta u Subotici 1930-ih, sada je, koncem 1939-ih, nastupao kao posrednik između nepomirljivih snaga: tj. onih koji su Bunjevce i Šokce htjeli zadržati pod vlašću Beograda i onih koji su ih htjeli dovesti pod Zagreb. Iako je imao drukčiji pogled na prilike Bunjevaca od Evetovića, ipak je hvalio u svojim novinama njegova istraživanja, navodeći ih kao primjer ispravnog pristupa proučavanju prošlosti Bunjevaca: „Srpski i hrvatski naučnici trebali su proučiti naše stare arhive i knjige, te bi naišli na ono, na što je naišao poznati bunjevački javni radnik, književnik profesor dr. Matija Evetović kulturno socijalni savetnik grada Subotice.“¹⁰⁹

Na sedmom razgovoru Subotičke matice Hrvatske kulturne zajednice u Subotici 7. siječnja 1940., Evetović je održao je predavanje *Iz kulturne povijesti bačkih baranjskih Hrvata*.¹¹⁰ Impresioniran predavanjem, ministar pošte Kraljevine Jugoslavije i istaknuti HSS-ovac Josip Torbar se obratio prisutnim Bunjevcima riječima: „Vi ste ono, što jeste, i danas ste čuli odgovor na te smicalice u razlaganjima predavača Matije Evetovića.“¹¹¹

Zajedno s Pavlom Bešlićem i Antom Kopunovićem izabran je na čelo odbora za proslavu 1300. godišnjice prelaska Hrvata na kršćanstvo, koja se trebala održati 1941.¹¹²

Evetović je prisustvovao Saboru bačkih i baranjskih Hrvata u Subotičkoj Matici u Subotici 12. siječnja 1941., na kojemu je sudjelovalo 75 udruga s ukupno 150 delegata iz cijele Bačke i Baranje. Tom prigodom je održao predavanje o školskim problemima bačkih Hrvata.¹¹³ Ovaj događaj je imao veliko značenje za bunjevačke Hrvate. Dobio je veliki publicitet u Kraljevini Jugoslaviji. Čak je i beogradska *Politika* donijela reportažu o njemu.¹¹⁴ Izgledalo je da dolazi vrijeme kada će zahtjevi bačkih Hrvata napokon biti uslišani. Međutim, ulazak mađarskih postrojbi u Suboticu, nakon raspada Jugoslavije, prekinuo je ovakav razvoj događaja i poremetio planove Hr-

107 *Naše slovo*, 31. listopada 1939., br. 257, str. 1.

108 *Naše slovo*, 19. studenoga 1939., br. 258, str. 1-3

109 *Subotičke novine*, 12. siječnja 1940., br. 2, str. 1.

110 *Hrvatski dnevnik*, 9. siječnja 1940., br. 1325, I. izdanje, str. 5.

111 *Subotičke novine*, 14. lipnja 1940., br. 24, str. 4.

112 *Dan*, 14. siječnja 1941., str. 5; *Subotičke novine*, 17. siječnja 1941., br. 3, str. 1.

113 *Politika*, 13. siječnja 1941., str. 7.

114 *Danas*, Zagreb, 21. kolovoza 1990., str. 67.

vatske kulturne zajednice. Sam Evetović je postao žrtvom vandalizma, koji je došao do znanja hrvatskoga metropolite Alojzija Stepinca. Na vijest o iz-gredima mađarske vojske u Subotici nad nedužnim bunjevačkim stanovništvom i svećenstvom, Stepinac je pisao 25. travnja 1941. ustaškom poglavniku Anti Paveliću između ostaloga: „Mađarske se vlasti vladaju prema svima Hrvatima bez razlike brutalno. Otimanje imovine je na dnevnom redu. Pod izlikom, da u kućama traže oružje, dođu i oplijene cijeli stan. Uvaženom narodnom borcu dru Matiji Evetoviću odnijeli su pored svega vrijednoga i 4 para cipela. Sve Hrvate-Bunjevce, koji se vraćaju s različitih bojnih polja kući, odmah zatvore bez ikakvoga razloga. Čini mi se, da su kao takve odveli 60 najuglednijih Bunjevaca-Hrvata, dočim su Srba i Židova samo po 20. Zaprijetili su se, da će sve Hrvate poubijati, ako četnici bilo što poduzmu – kao da se Hrvate može smatrati odgovornim za četničke izgrede!”

Izvor

PASu – Povijesni arhiv Subotica

Tisak

Bunjevačke novine, Subotica
Glas naroda, Subotica
Dan, Novi Sad
Danas, Zagreb
Hrvatski dnevnik, Zagreb
Jugoslovenski dnevnik, Novi Sad
Naše novine, Subotica
Naše slovo, Subotica
Neven, Subotica
Nova severna pošta, Subotica
Obitelj, Zagreb
Politika, Beograd
Pesti Hirlap, Budimpešta
Subotički glasnik, Subotica
Subotičke novine, Subotica

**OBRADE I INTERPRETACIJE
UMJETNIČKIH PRAKSI**

nova

riječ

Nevena Mlinko
Darko Baštovanović

KAZALIŠTE U SUBOTICI U IZABRANIM TEATROLOŠKIM RADOVIMA JOSIPA BULJOVČIĆA I MILOVANA MIKOVIĆA

– kazalište kao dio multikulturalnog mozaika Subotice

Multikulturalizam predstavlja fenomen glede čijeg značenja postoje mnoga sporenja u suvremenim društvenim teorijama. Njegovo značenje i određivanje bilo je predmet brojnih, kako teorijskih rasprava i nesuglasica tako i praktičnih političkih namjera kako bi se njegova tumačenja primijenila u suvremenom društvu. Ovaj fenomen, kako god ga označavali danas, bez obzira na to koju teoriju multikulturalizma prihvaćali, neodvojiv je od prostora koji nazivamo Vojvodinom. Kao teritorij u okvirima suvremene Srbije, Vojvodina predstavlja prostor preplitanja, prožimanja i suživota različitih kultura, koje ćemo mi, bez obzira na demografske karakteristike većine ili manjine, označiti kao etnokulturološke. Svaka od ovih skupina u svakom od vojevodanskih mjesta ostavila je svoj snažan kulturni trag i svojim je kulturnim praksama pridonosila razvoju, u Europi, iznimno specifičnoga habitusa. I svaka od ovih kultura imala je svoje kulturne prakse koje, koliko god se međusobno razlikovale, ipak imaju nešto zajedničko – kazalište. Predmet ovoga rada će na primjeru dvojice autora iz jednog od etnokulturološki najšarolikijih gradova Vojvodine, predstaviti njihovo viđenje fenomena kazališta, doprinosu kultura koje su to kazalište učinile prepoznatljivim i na koncu na koji način i njihova teatrološka djela predstavljaju neodvojivi mozaik multikulturalnoga identiteta Subotice. Bez obzira na to nazivali ga pozorište, kazalište ili színház, bez njega bi teško bilo zamisliti kulturno naličje Subotice, njegove same početke, razvoj i u suvremenosti zasluženno mjesto na kulturnoj mapi staroga kontinenta.

Uvodne naznake

Već na samome početku našega rada važno je ukazati na to kako on neće imati velike pretenzije upuštati se u diskusije o multikulturalizmu, kao veoma složenome konceptu koji zaokuplja veliku pozornost društvenih teo-

retičara različitih profila.¹ Iako bi naslov rada čitatelju mogao sugerirati kako će se u njemu ponavljati promatranje multikulturalizma iz rakursa različitih

1 Multikulturalizam predstavlja pojam oko čijeg značenja postoji mnogo nesuglasica i koji i dalje izaziva različite kontroverze. Bilo da se radi o stručnoj znanstvenoj ili laičkoj javnosti, unikatna definicija multikulturalizma ne postoji, pa često dolazi do različitih miskoncepcija prilikom tumačenja ovog pojma. Kako predočava Alpár Losonc, zbog povećane upotrebe termina multikulturalizam, kako u svakodnevnom tako i znanstvenom govoru, neophodno je prepoznati stanovitu konfuziju koja vlada u odnosu na njega (vidjeti više u: Alpár Losonc, „Kulturna pluralnost: apoteoza različitosti ili praksa prihvatanja“, *Nova srpska politička misao*, Nova edicija, br. 1-4, VIII, Beograd, 2002, 7-23). Termin se često koristi kao sinonim za pojmove kao što su kulturni pluralizam, multietničnost, plurikulturalizam itd. U najopćijem slučaju pod multikulturalizmom se označava činjenica postojanja izraženog etnokulturnog diverziteta u modernim državama. To je takozvano demografsko deskriptivno određenje pojma, koje je možda i najmanje sporno, budući da je prethodno navedena činjenica lako empirijski utvrdiva. Ovakvo postavljeno određenje nas s druge strane dovodi do određenja pojma u programsko-političkom i normativno-ideološkom smislu. Prema programsko-političkom određenju multikulturalizma, podrazumijeva se posebni tipovi programa i inicijativa usmjerenih na upravljanje etnokulturološkim razlikama u jednom društvu. U programsko-političkom smislu, odnosi se na poseban tip programa i političkih inicijativa kreiranih na način da uspješno odgovore na niz izazova koje stvara etnokulturni diverzitet. Podrazumijeva različita institucionalna, pravna i politička rješenja čiji je cilj promoviranje poštovanja kulturne, etničke, jezične i vjerske različitosti. Ideološko-normativna upotreba pojma tiče se razmatranja mjesta identitetskih posebnosti u kulturnom smislu, u teorijskomj, sociološkom i političko-filozofskom kontekstu. Multikulturalizam podrazumijeva priznavanje etničkog diverziteta i osiguravanje prava individuama da sačuvaju svoj identitet i da zajedno s drugim pojedincima unutar države jednako uživaju u zajamčenim pravima. Priznavanjem prava pojedincima i grupama, te osiguravanjem njihovog ravnopravnog pristupa društvu, zagovornici multikulturalizma također tvrde da takva politika koristi kako pojedincima, tako i društvu u cjelini, jer se smanjuje pritisak i mogućnost sukoba, koji mogu biti uvjetovati neravnopravnošću i segregacijom. Isto tako, prema pojedinim pobornicima ovakve teorije, multikulturalizam je mehanizam za obogaćivanje jednog društva u cjelini. O ovakvom poimanju multikulturalizma više vidjeti u: Christine Inglis, *Multiculturalism: New Policy Responses to Diversity*, UNESCO (MOST), 1996. Pojedini autori, poput Andree Semprinija, prave razliku između kulturoloških i političkih interpretacija multikulturalizma. U prvom slučaju u pitanju je šire određenje, u smislu da se odnosi i na zahtjeve za priznanje i očuvanje identiteta skupina koje nisu isključivo etničke ili nacionalne, već svoju različitost i posebnost identiteta temelje na nekim drugim karakteristikama. Politička interpretacija multikulturalizma, pak, podrazumijeva pravljenje razlike između nacionalnih manjina i etničkih grupa. Točnije, multikulturalizam se odnosi na zahtjeve koje etnokulturne zajednice upućuju državi radi stjecanja posebnih prava, sukladno potrebi njihova uključivanja. O ovome više vidjeti u Andrea Semprini, *Multikulturalizam*, Clio, Beograd, 2004. Charles Taylor smatra da je multikulturalizam više historijsko i političko pitanje nego epistemološko. On razlikuje dvije tradicije u liberalno-demokratskoj teoriji, politiku jednakosti po kojoj svi pojedinci zaslužuju jednako poštovanje i jednaka prava, te politiku različitosti koja se temelji na priznanju jedinstvenih identiteta pojedinaca i grupa. Iako se te dvije perspektive čine inkompatibilnima, Taylor smatra da se obje temelje na shvaćanju jednakog poštovanja te on promatra multikulturalizam kao logičan proizvodetak politike jednakog poštovanja i politike priznanja. O ovome više vidjeti u: Charles Taylor, „Politika priznanja, Multikulturalizam“, *Ispitivanje politike priznanja*, Centar za multikulturalnost, Novi Sad, 2003, 33-69. Inače se smatra da je ovaj pojam prvi put upotrijebio kanadski premijer Pierre Trudeau 1971. godine nastojeći ukazati na to da priroda kanadskog društva nije bikulturalna već multikulturalna jer osim anglofona i frankofona značajnu historijsku i društvenu ulogu imaju domorodačko stanovništvo i useljenici. O shvaćanju multikulturalizma i konkretnim politikama u Srbiji i na konkretnim primjerima manjinskih zajednica vidjeti kod sljedećih autora: Alpár Losonc, „Kulturna pluralnost: apoteoza različitosti ili praksa prihvatanja“, *Nova srpska politička misao*, Nova edicija, br. 1-4, VIII, Beograd, 2002, 7-23, zatim Darko Baštovanović, „Multikulturalni okvir za očuvanje identiteta hrvatske nacionalne manjine u Republici Srbiji u procesu europskih integracija Srbije – kontinuirana kolizija integracije i getoizacije“, *Godišnjak za znanstvena istraživanja Zavoda za kulturu vojvodanskih Hrvata, Subotica*, br. 10 (2018) : 161-202, Jovan Komšić, *Demokratsko upravljanje kulturološkim razlikama: Vojvodina u svjetlu evropskih iskustava*, Centar za regionalizam, Dan Graf, Novi Sad, Beograd, 2015. i Tomislav Žigmanov, „Vil Kimlika prvi put među Srbima“, *Nova srpska politička misao*, br. 1-4, Beograd, 2001.

teoretičara, bez obzira na to radi li se o onima koji multikulturalizam vide kao fenomen neodvojiv od suvremenoga društva i procesa koji ga prate, ili pak onih koji ga osporavaju i smatraju neprirodnom ili kolokvijalno rečeno *ikebanom modernoga društva*, ukazujemo kako su naše intencije u radu posve drukčije. Najprije, važno nam je naglasiti kako multikulturalizam za potrebe ovoga rada promatramo kao faktičko stanje jednoga društva, odnosno kao postojanje izrazite etnokulturološke heterogenosti unutar društva suvremene države. Prostor Vojvodine koji nas za potrebe rada zaokuplja jedan je od najizraženijih primjera upravo kulturne heterogenosti o kojoj smo govorili. Taj i takav prostor na teritoriju Jugoistočne, a po nekim mišljenjima i Centralne Europe², prostor je u kojem bivstvuje tridesetak etničkih zajednica. Svaka od ovih zajednica posjeduje svoje kulturološke obrasce, koji su zaokružene cjeline, i svaka od ovih zajednica svojim je kulturnim praksama pridonosila sveopćem razvoju društva u kojem je nastanjena, a Grad Subotica možda je i najveći simbol ovakvoga stanja. Jedan od najrepresentativnijih simbola urbanoga toposa Subotice je i Narodno pozorište, koje se prema zakonskim rješenjima još naziva i Narodno kazalište na hrvatskome jeziku i Népszínház na mađarskome jeziku. Ovakvo simboličko stanje u zakonskome kontekstu možda je i prvi pokazatelj značaja kulturnih praksi koje su ostavile u ovom slučaju tri etničke zajednice, jedna većinska i dvije manjinske. Naš rad teži kroz analizu radova dvojice autora, Josipa Buljovčića i Milovana Mikovića, koji dolaze iz hrvatskoga etničkoga korpusa u ovome slučaju, i njihovih navoda o subotičkom kazalištu dati jedan uvid u značaj ove institucije, njezine uloge u multikulturalnome mozaiku grada, ali isto tako i rasvijetliti ulogu jedne manjinske zajednice koja je ostavila snažan kulturološki trag na ovome prostoru.

Multikulturalni značaj kazališta

Kulturna raznolikost podrazumijeva postojanje zajedničkih obilježja skupine ljudi, kao što su jezik, religija, način života, umjetnički izričaji, odnosi između muškaraca i žena, mladih i starih. Ali kulturna raznolikost također je prisutna u karakteristikama svakoga pojedinca u modernome društvu, kako je to istaknuo eminentni indijski filozof Amartija Sen na način da je to *mješavina koju svatko u svome životu doživljava kroz sastanke, putovanja ili migracije, čitanje, projekte i ispitivanja*. Slično smatra i francuski filozof Jean-Luc Nancy koji naglašava kako je *svaka kultura zapravo mješavina*. Prema Nancyju *sve kulture su pomiješane, infuzirane i hibridne, što znači da ovakvo kulturološki diverzitet jest i osnova bogatstva i obnavljanja jednoga društva*.³

2 Vidjeti više u: István Bibó, *Beda malih istočnoevropskih država*, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojiljkovića, Sremski Karlovci, Novi Sad, 1996.

3 Vidjeti više u: Richard W. Welch, Ruth Panelli, „Questioning Community as a Collective Antidote to Fear: Jean-Luc Nancy’s ‘Singularity’ and ‘Being Singular Plural’”, *Area*, Vol. 39, No. 3, Royal Geographical Society, Wiley, 2007, str. 349-356. i Jean Luc Nancy, Pierre-Philippe Jandin, *The Possibility of a World: Conversations with Pierre-Philippe Jandin*, Fordham University Press, 2017.

Međutim, važno je biti svjestan i činjenice kako kulturne različitosti mogu biti viđene i kao problem, napose ako se ima u vidu činjenica da pojedine države grade svoje unutarnje odnose na dominaciji isključivo jedne etničke skupine i određene zahtjeve manjinskih skupina promatraju kao nelegitimne i kao prijetnju jedinstvenosti nacionalne države. S druge strane, ne treba zanemariti ni činjenicu da države koje su uređene kao multikulturalne, koje se uslijed migracijskih kretanja suočavaju s utjecajima novih kultura, mogu izražavati svoje nezadovoljstvo ili promatrati povećanje kulturne šarolikosti kao opasnost.

Činjenica je kako priznavanje kulturne različitosti donosi i dvostruke benefite. Društva koja priznaju kulturne različitosti dodatno smanjuju izvore potencijalnih sukoba i podjela i pridonose mogućnosti realizacije koncepta zajedničkoga života. Istodobno, takve prakse predstavljaju i svojstveni alat kojim se pridonosi mirnijim i stabilnijim odnosima između država, ukoliko one s druge strane granice imaju pripadnike svoje manjine. Za pojedinca koji dolazi iz manjinske zajednice to znači uživanje svojih individualnih i kolektivnih prava kao što je recimo obrazovanje na materinskome jeziku ili pak uživanje i slobodna promocija vlastitih kulturnih praksi. Priznavanje kulturnih različitosti je i izvor društvenoga priznanja ili kako bi eminentni njemački filozof Axel Honneth rekao *pobjedonosna bitka protiv društva prijezira*.⁴

Bilo da se radi o osporavanjima ili prihvaćanjima multietničke prirode jednoga društva, iz vida se nikako ne smiju ispustiti upravo interesi etnokulturoloških skupina. Svaka od ovih skupina, kako smo prethodno naglasili, bilo da se radi o većini ili manjini, ima svoje interese. Ovdje nije samo pitanje o dominaciji jedne skupine nad drugom, ali svakako je važno biti svjestan da povlašteni položaj većinske skupine ili naroda upravo tu skupinu stavlja u dominantniji položaj u odnosu na manjinu. Opravdano je pitanje kakav je onda interes manjinskih skupina. One svakako teže očuvati svoje etnokulturološke posebnosti, kao što su jezik, religija, običaji, kulturne prakse i sve one druge karakteristike koje čine identitet jednoga naroda. U uvjetima isključenosti i marginalizacije to im je ne samo otežano, nego zahtijeva i ulaganje kapacitetskih resursa u takva zalaganja. Mora se podcrtati kako je uz svjesnost brojnih teoretičara o ovome pitanju, usmjerena pažnja i brojnih europskih institucija, što je osvjedočeno u njihovim dokumentima.

Kako smo već naglasili, manjinske skupine traže načine za očuvanjem, ali jednako tako da njihove kulturne prakse postanu i dio sveopćega razvoja domicilnoga društva. Kada se pomisli na manjinske zajednice, često se misli isključivo na folklorne sadržaje i različite vidove amaterizma koji postoje na krajnjim marginama nekog društva. Slikoviti opis ovakvoga stanja nalazimo upravo u riječima hrvatskoga filozofa iz Vojvodine Tomislava Žigmanova koji pišući o devastiranju subotičkoga kazališta navodi: „uništavanjem zgrade subotičkim će Hrvatima preostati ono što jedino danas i imaju – neu-

⁴ Vidjeti više u Axel Honneth, *The Struggle for Recognition: The Social Grammar of Moral Conflicts*, Cambridge, Polity, 1995. i Nasar Meer, Wendy Martineau, Simon Thompson, „Misrecognition and ethno-religious diversity”, *Ethnicities*, Vol. 12, No.2, *SAGE Publications*, str. 131-141.

gledna prizemna kućica podalje sa socrealističkom tvorničkom dvoranom kao kulturnim prostorom".⁵ Za Žigmanova problem se nalazi upravo u činjenici da pored toga što je došlo do urušavanja jednoga od glavnih urbanih toposa grada, nepravda napravljena prema jednoj manjinskoj skupini leži u tome što nije naglašen doprinos te zajednice razvoju grada. Dakle, Žigmanov na jednome simboličkom planu kroz devastaciju jedne građevine vidi poruku većinskoga društva spram jedne manjine, a to je poruka prema kojoj je manjini mjesto na margini. Autor se ne udubljuje u analizu kazališnih djela, broja izvođenja predstava, doprinosa glumaca iz njegove zajednice, već sasvim suprotno tome, on vidi da većinsko društvo upravo sve to poništava kroz jedan anticivilizacijski čin koji je krajnje destruktivan. Prema autoru, jednoj zajednici se oduzima nešto u što je ona ugradila dio svoga identiteta, ali isto tako on ne ostaje revoltiran samo zbog negiranja doprinosa svoga naroda, već zbog negiranja svih interkulturalnih veza koje su postojale među zajednicama u Subotici, a čiji su Hrvati neodvojivi dio toga mozaika.

Autor nije slučajno izabrao upravo kazalište kako bi se bavio ovakvom kompleksnom tematikom. Hrvatski filozof nesumnjivo slijedi logiku Madelene Gonzalez prema kojoj manjinske zajednice kazalište vide kao mehanizam putem kojeg se odupiru dominantnim paradigmama, stvarajući otpor nasilnoj homogenizaciji većinskoga društva uz istovremeno stvaranje alternativne estetike i etike koja ima daleko širu rezonantnost. Manjinsko viđenje kazališta zbog društvenih uvjetovanosti promatra se kao nešto poželjno jer predstavlja emancipatorsku katarzičnu praksu putem koje se odgovara represivnoj moći nesenzitiviranoga društva.⁶

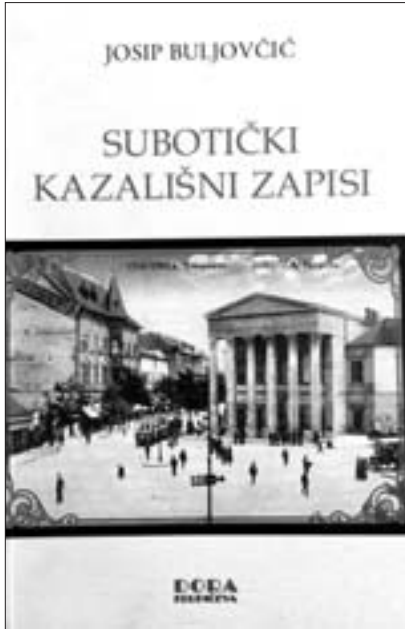
Upućujemo na francuskoga filozofa Gillesa Deleuzea, čije razmišljanje nadopunjuje promišljanja prethodno navedenih filozofa, i na to da manjinske zajednice i njihovo građenje teatra mogu pokrenuti procese podizanja svijesti kroz stvaranje manjinske svijesti kao univerzalnoga postojanja. Deleuze smatra kako u javnoj sferi u kojoj sve više dominiraju tehnološki, virtualni i nepersonalni obrasci borbe za vidljivost, manjinske prakse teatra zapravo oslobađaju prostor za daljnje razvoje umjetničkih praksi i života u sveopćoj zajednici.⁷ I završimo ovaj dio još jednom mišlju Madelene Gonzalez koja se poziva na Petera Sellersa, a to je kako kazalište predstavlja komunikaciju koja društvu nedostaje.

5 Vidjeti više u: Tomislav Žigmanov, „Zašto je srušeno Hrvatsko narodno kazalište u Subotici“, *Vijenac* br. 393, Matica hrvatska, Zagreb, 2009.

6 Vidjeti više u Madelena Gonzalez, Hélène Laplace-Claverie, *Minority theatre on the global stage: challenging paradigms from the margins*, Cambridge Scholars Publishing, 2012.

7 Gilles Deleuze, *One Less Manifesto*, Mimesis, *Masochism and Mime: The Politics of Theatricality in Contemporary French Thought*, University of Michigan Press, Ann Arbor, 1997, str. 239-258.

Prikaz radova Josipa Buljovčića u knjizi *Subotički kazališni zapisi*

U izdanju Dore Krupičeve u Zagrebu 2008. godine objavljen je dio rukopisne zaostavštine Josipa Buljovčića⁸ u okvirima jedinstvenih korica pod nazivom *Subotički kazališni zapisi*.⁹ Smrt je omela autora u namjeri do kraja urediti prikupljeni materijal i objaviti knjigu. Čuvajući unutarnji integritet tekstova i nacrt rukopisa, Jasna Ivančić je upotpunila građu bibliografskim podatcima i bilješkama te se u rukama čitatelja nalazi kompaktna i sređena cjelina koju je stručno mnijenje ocijenilo kao *neobično važan događaj u hrvatskome kontekstu*.¹⁰ U Pogovoru autor piše o prirodi tekstova koji se nalaze u knjizi, o vremenu i kontekstu u kojem su radovi nastajali, o dopunjavanju izvornih tekstova za potrebe objedinjenja u knjizi te ukazuje na tematsku organizaciju poglavlja. Kronološki najstariji

tekstovi su kazališne kritike nastale najvećim dijelom 1955. i 1956., a po jedna 1969. i 1997. godine. Opsežniji teatrološki radovi nastali su osamdesetih godina prošloga stoljeća na simpozijima i u okviru projekata kazališnih institucija. Tekstovi o zapaženim pojedincima subotičkoga kazališta mogu se podijeliti na proširene nekrologe i analitičke obrade glumačkih i književnih opusa. Kako autor kaže, ove *heterogene radove* povezuje zajednička okosnica – *subotička pozornica i kazališna dvorana*.

Subotički kazališni zapisi sastoje se od sedam cjelina. Sadržaji prvih dvaju poglavlja se tematski i vremenski nadovezuju jer su posvećeni go-

8 Josip Buljovčić (Subotica, 1932. – Subotica, 2001.) diplomirao je Jugoslovenske jezike i književnost 1955. godine na Filološkom fakultetu u Beogradu, a magistarski rad obranio 1980. u Sarajevu na temu *Udeo „Bunjevačkih i šokačkih novina“ u razvitku pisanog jezika kod bačkih Bunjevaca u drugoj polovini XIX veka*. Predavao je u subotičkoj gimnaziji i na Višoj pedagoškoj školi te gostovao kao predavač u Segedinu. Bio je lektor na Varšavskom univerzitetu, kazališni kritičar subotičkih i vojvodanskih novina, dramaturg i upravnik subotičkog kazališta (1962. – 1965.), te prevoditelj s mađarskog i poljskog jezika. Objavio je knjige *Udeo „Bunjevačkih i šokačkih novina“ u razvitku pisanog jezika kod bačkih Bunjevaca u drugoj polovini XIX veka* (Sarajevo, 1984.), *Filološki ogledi* (Subotica, 1996.), uredio je više udžbenika za osnovne i srednje škole. Posthumno mu je objavljena knjiga *Subotički kazališni zapisi* (Zagreb, 2008.).

9 Josip Buljovčić, *Subotički kazališni zapisi*, Dora Krupičeva, Zagreb, 2008.

10 Ana Lederer, „Integriranost u hrvatsku kazališnu tradiciju“, *Hrvatska riječ*, 2009, br. 310, str. 32.

stovanjima kazališnih trupa i profesionalnih kazališta u Subotici kao i analizi njihova značaja za pokretanje, odnosno obnavljanje kazališnoga života u ovome gradu. U prvom poglavlju autor piše o razdoblju nakon Prvoga svjetskoga rata i desetljetnom razdoblju (1918. – 1928.) utjecaja gostovanja desetak kazališta, među kojima je i Moskovski hudožestveni teatar, dok se u drugome poglavlju usredotočuje na značaj posjeta Beogradskoga narodnoga pozorišta – opere, baleta i drame (1927. – 1935.). Godina od presudnog značaja, osim razornih svjetskih sukoba koji su se preslikali na mikro-sredine i omeđili istraživački okvir, je 1927. jer je tada obnovljena kazališna zgrada u Subotici i počelo je s radom Gradsko kazalište. Do kraja Drugoga svjetskoga rata Gradsko kazalište u Subotici, iako je imalo svoj prostor, nije imalo svoj ansambl. Sažeta analiza prirode i povezanosti dramskih događaja sa sociološkim prilikama, promjenama obrazovnih, državnih i političkih aspekata te realnom interpretacijom multinacionalnog sustava konkretnog građanstva koje su činili Hrvati, Mađari, Židovi i Srbi, potkrjepljuje autorovo konceptualno razdvajanje navedenih razdoblja i opravdava vrijednosne sudove o velikom utjecaju beogradskog Narodnog pozorišta.

Treće poglavlje posvećeno je Tomislavu Tanhoferu, hrvatskom glumcu i redatelju, koji je bio često i rado viđen na subotičkoj pozornici. Studija je nastala povodom stote obljetnice rođenja ovoga umjetnika i kulturnoga radnika. Autor se u prvome dijelu rada osvrće na pet gostovanja Tanhofera u Subotici s Hrvatskim narodnim kazalištem iz Osijeka u razdoblju od 1929. do 1930. godine, a u drugome dijelu studije autor predstavlja četiri gostovanja Tanhofera s Kazalištem Dunavske banovine od 1935. do 1940. i spominje jednotjedno gostovanje 1941. godine sa zagrebačkim Hrvatskim narodnim kazalištem. Navodeći izvore iz periodike radi rekonstruiranja ocjene uspjeha pojedinačnih, prvo glumačkih, a kasnije i brojnih redateljskih ostvarenja, Buljovčić daje konciznu analitičku procjenu tekstova kazališnih kritičara i kroničara pohranjenih u novinama i časopisima. Iz sociološke paradigme imenuje zajedničke činitelje tekstova koji su bili u središtu pozornosti i javnoga mnijenja grada, a to su razvijanje svijesti o važnosti kazališta među građanstvom, značaj i utjecaj gostovanja drugih kazališta i kazališnih trupa, formiranje vlastitoga ansambla. Floskulativnost, neobrazloženost ocjena i zanesenost scensko-dekorativnim rješenjima tiska u konačnici se slaže i potvrđuje općeprihvaćena mišljenja o Tanhoferu kao svestranom i uspješnom umjetniku kakvim, po riječima Josipa Buljovčića preuzetih od kritičara subotičkog mađarskog lista *Napló, neopisivo oskudijevamo*. Uz periodiku autor se koristio i autobiografskim Tanhoferovim *Zapisima* koji se čuvaju na Fakultetu dramskih umjetnosti u Beogradu.

Četvrto poglavlje knjige posvećeno je subotičkim dramskim piscima i njihovim djelima postavljenim na subotičkoj pozornici. Repertoarska politika je od osnivanja subotičkoga kazališta podrazumijevala njegovanje domaće suvremene drame, a pitanje koje se izazovno nadvija nad istraživače subotičkoga kazališta je kako je interpretiran pojam domaćeg nekad, za razliku od današnjih prilika. Hrvatsko narodno kazalište i Mađarsko narodno pozorište osnovani su u Subotici 1945. godine, 1951. spojeni su u jedno Na-

rodno pozorište – Népszínház u kojem su postojala dva dramska ansambla: Drama na hrvatskom jeziku i Drama na mađarskom jeziku, a 1958. godine je Drama na hrvatskom jeziku preimenovana u Dramu na srpskohrvatskom jeziku. U kratkom uvodu autor ukazuje na tematske okosnice domaće drame, poput NOB, i pojedince koji su se potvrdili kao *kućni pisci*¹¹ subotičkog kazališta, a to su Matija Poljaković i István Kvazimodo – Braun. Nakon toga Josip Buljovčić znalački postavlja za okvir svog istraživanja sudjelovanje predstava subotičkoga kazališta na Sterijinom pozorju koje je osnovano 1956. godine u Novome Sadu s ciljem njegovanja domaće drame. Autor izdvaja pet predstava koje su bile na smotri, a svih pet su bile u izvođenju Drame na mađarskom jeziku, posvećujući veću pažnju djelima suvremenih autora Ferenc Deáka i Ferenc Tótha. Izdvaja po predstavu Matije Poljakovića i Tomislava Ketiga u izvođenju Drame na srpskohrvatskom jeziku koje nisu prošle selekciju Pozorja, a po njegovom mišljenju su bile toga vrijedne. Osvrćući se na predstave mađarskoga ansambla i njihovu uspješnost na Pozorju, autor problematizira pitanje prijevoda navodeći teme rasprave s Pozorja 1973., citirajući relevantne kritičare koji su pratili i iz ovog ugla ocjenjivali kazališne postavke te ukazuje na bibliografske podatke o objavljenim prijevodima drama mađarskih autora u subotičkim časopisima. Autor je bio aktivni sudionik ovih događaja i prevoditelj, te upozorava na kompleksnost i neriješenost ovog pitanja.

Buljovčićeva studija o dramskom opusu Matije Poljakovića jedinstven je rad u literaturi o ovom dramskom piscu i njegovu djelu sudeći prema opsegu i kvaliteti. Slučaj odnosno fenomen Matije Poljakovića kao *kućnog pisca* subotičkog kazališta kroz šesto i sedmo desetljeće 20. stoljeća i dalje stoji kao izazov pred istraživačima. Od listopada 1950. do prosinca 1969. godine postavljeno je na subotičkoj sceni i iznimno uspješno posjećeno 15 komada ovog autora. Popis djela, njihovu tematsku analizu, prijevode djela na mađarski jezik, redateljske pečate, kako glumaca tako i redatelja, te kritičarske ocjene u tisku Buljovčić donosi kronološki. Spomenuta su i gostovanja Narodnog kazališta s Poljakovićevim komadima u Prištini, Somboru i Zagrebu te dva njegova komada u izvođenju amaterskog društva HKC-a „Bunjevačko kolo“ devedesetih godina i njihova zapažena gostovanja na smotrama amaterskih kazališta. Višestruko ocijenjene kao najuspješnije¹² jesu i najbrojnije drame Matije Poljakovića, dvanaest komedija s tematikom iz bunjevačkog hrvatskog života pisanih mjesnim bunjevačkim govorom hrvatskog jezika ikavskog izgovora, ispunjenih vedrinom narodnoga kolorita, folklornim i običajnim sekvencama. Buljovčić ukazuje na kvalitete i manjkavosti Poljakovićevih komada s tematikom iz građanskog života određujući ih žanrovski, vremenski i kvalitativno, bilo kao književno relevantne ratne vojskovođačke komade, simboličke drame i satirične komedije.

11 Josip Buljovčić, *Subotički kazališni zapisi*, Dora Krupićeva, Zagreb, 2008, str. 67.

12 Petar Volk u: *Pozorišni život Srbije 1885 – 1994*, Ivanka Rackov u: *Iz pozorišnog albuma Subotice* i drugi kazališni kritičari u periodici (vidjeti više u: Josip Buljovčić, *Subotički kazališni zapisi*, Dora Krupićeva, Zagreb, 2008, 75-100).

U knjizi *Subotički kazališni zapisi* slijedi cjelina posvećena istaknutijim glumcima subotičkog kazališta. Josip Buljovčić izdvađa četiri osobe od kojih samo jedna, a to je glumac, redatelj intendant Josip Bajić, nije dobio poseban tekst u knjizi *Iz pozorišnog albuma Subotice*¹³ najznačajnije kroničarke Narodnog kazališta u Subotici i kazališne kritičarke Ivanke Rackov objavljenoj povodom tridesete godišnjice postojanja ove kulturne institucije u gradu. Među tekstovima o Jelki Asić, Gezi Kopunoviću i Slavi Bulgakov posvetit ćemo veću pažnju Buljovčićevu radu o opusu Geze Kopunovića. Rad Ivanke Rackov o Kopunoviću u uvodnom dijelu je pisan zaneseno i poetično, a selekcija u izboru predstavljanja njegovih ostvarenih uloga utemeljena je na anegdoti. Kritičarkino nabranje Kopunovićevih uspješnih rola glumac je u jednome razgovoru prekinuo rekavši da su od svih samo pet *zreljih i zaokrugljenih*¹⁴, i tih pet uloga: Poljakovićevog Boltu, Hašekovog Švejka, Šekspirovog Jagu, Šoovog Olivera Krauna i Čehovljevog doktora Čebutkina autorica približava čitatelju kroz vlastite reminiscencije i kazališnu kritiku. Četiri puta opsežniji i studiozniji Buljovčićev rad o Gezi Kopunoviću nastaje nakon glumčeve smrti i obuhvaća njegovu cjelokupnu umjetničku karijeru u trajanju od pet desetljeća s periodizacijom njegova profesionalnog angažmana u kazalištu u tri razdoblja. Prvo razdoblje obuhvaća prvih pet sezona i obilježeno je glumačkim edukacijama i velikim brojem uloga zbog malog ansambla (1949. – 1953.), drugo obuhvaća dvadeset sezona najplodnijeg i najuvjerljivijeg umjetničkog rada (1953. – 1973.), a treće razdoblje se odnosi na posljednjih sedam sezona zaključno s 1980. godinom. Za sva razdoblja kronološki su navedene sve ili važnije uloge koje je odigrao, posvećena je posebna pažnja markantnim komičnim likovima, likovima u djelima Matije Poljakovića koja su mu osigurala iznimno veliku popularnost, uloge u Čehovljevim monodramama kojima se oprostio s publikom prilikom odlaska u mirovinu te je razmatran utjecaj plodne suradnje s redateljima. Buljovčić donosi sveobuhvatnu sliku Kopunovićeve umjetničkog djelovanja u gradu pridodajući glumačkim ostvarenjima na sceni kazališta i zapaženo djelovanje glumca kao kolumnista u *Subotičkim novinama*, koautora i autora dramskih tekstova, u radijskom angažmanu te estradnom radu u obliku vođenja gradskih i seoskih manifestacija. Značajan je opis Kopunovićeve uključenja u „rističevski“ avangardni koncept kazališta od polovine devedesetih godina prošloga stoljeća u stvaranju profila ovog značajnog Subotičanina.

Iznimno zanimljiv dio knjige predstavljaju ogledi i kritike Josipa Buljovčića dodatno podcrtavajući ozbiljnost, logičnost, utemeljenost i strukturiranost njegove istraživačke i teatrološke misli. Od jedanaest kritika njih sedam je objavljeno u tjednim novinama *Hrvatska riječ*, dvije u časopisu za književnost i umjetnost *Rukovet* i po jedna u *Politici* i *Subotičkim novinama*. Objavljene kritike najvećim dijelom se odnose na predstave Hrvatskog narodnog kazališta (u razdoblju od 1955. do 1956.), jedna na predstavu Drame na mađarskom jeziku iz 1969. godine, a dvije govore o predstavama ama-

¹³ Ivanka Rackov, *Iz pozorišnog albuma Subotice*, Osvit, Subotica, 1977.

¹⁴ Isto, str. 130.

terskih kazališnih skupina Više subotičke gimnazije i HKC-a „Bunjevačko kolo“. Iščitavanjem kritika uočavaju se ustaljeni kompozicijski dijelovi prema kojima autor razvija svoju misao i sud o predstavama polazeći po pravilu od dramskog teksta. Uvod predstavlja komentar na repertoarsku politiku kazališta sa živim zanimanjem prema odnosu konkretnog izbora komada prema publici, bilo da je riječ o gostovanju ili izvođenju matične ustanove. Slijedi ozbiljna književna analiza dramskoga teksta ili romanesknog i poetskog predloška koji je dramatisiran s kontekstualizacijom povijesnog, žanrovskog, unutaropisnog položaja djela i poetike pisca, s ukazivanjem na slaba i jača strukturalna mjesta dramatisacije. Osvrt na redateljske zahvate u tekstu prati ponaosobna ocjena glumačkih uloga, odnosno *interpretatora teksta*¹⁵, spram ostvarenog ili osiromašenog potencijala književnih likova. U zaključku se autor vraća kazalištu i publici procjenjujući stupanj napretka ansambla, kazališne kuće i utjecaja izvedene predstave na kazališne ljude i publiku. Kritike Josipa Buljovčića su snažno i jasno strukturirane i bez podilaženja glumcima i kazališnim kućama.

Prikaz radova Milovana Mikovića objavljenih u novinskoj kolumni „Idemo li večeras u kazalište?“

Tema subotičkoga kazališta više-desetljetna je istraživačka pasija Milovana Mikovića¹⁶ kojoj se autor vraća u nekoliko navrata upoznavajući čitatelje i upozoravajući na značaj teatra kao bastiona identiteta grada i njegovih građana. Pojedinačne zapise o kazalištu Milovana Mikovića pronalazimo u njegovoj esejistici objavljenoj devedesetih godina prošloga stoljeća dok s devastacijom zgrade subotičkoga kazališta 2007. godine počinje petogodišnje sustavno tematiziranje povijesti i uloge teatra u životu grada. „Navodi o kazalištu u Subotici“ objavljuvani su u časopisu za književnost, umjetnost i znanost *Klasje*

15 Zanimljivo je uočiti kako i kroz imenovanje glumca sintagmom *interpretator teksta* Buljovčić posredno potvrđuje neodvojivost i primat dramskog teksta u kazališnoj izvedbi.

16 Milovan Miković (Subotica, 1947.) po obrazovanju je inženjer strojarstva. Književne radove objavljuje od 1967. godine. Jedan je od osnivača „Radio Subotice“ (1968.). Kao plodan pjesnik, prozaist, esejist, publicist i prevoditelj s mađarskog jezika broji više od dvadeset samostalnih naslova, više od dvjesto eseja, rasprava i kritika u periodici, a kao urednik potpisuje uređivanje uglednih subotičkih književnih časopisa *Rukovet* (1983. – 1994.) i *Klasje naših ravni* (2004.) te više od sto pedeset tuđih književnih djela. Član je Društva hrvatskih književnika, Društva književnika Vojvodine i Matice hrvatske, dobitnik je brojnih nagrada među kojima je i Nagrada za životno djelo na području književnosti koju dodjeljuje Organizacijski odbor Dana Balinta Vujkova – dana hrvatske knjige i riječi. Živi i stvara u Subotici.

naših ravni (2007. – 2011.) čime je autor, kako sam piše, želio *utjecati na opstanak i razvoj kazališne umjetnosti u Subotici*¹⁷. Tema je dodatno popularizirana predstavljanjem obogaćenoga materijala s formalnim i stilskim izmjenama široj čitateljskoj publici u subotičkom hrvatskom tjedniku *Hrvatska riječ* (2016. – 2019.) u feljtonu „Idemo li večeras u kazalište?”¹⁸

Ova kronika događaja vezanih za kazalište u Gradu Subotici proteže se od 1747. godine i prvih kazališnih predstava u Franjevačkoj gimnaziji do „Šekspir-festa” 1986. godine i može se posredno čitati kao svojevrsna kulturološka povijest Grada Subotice. Pri kraju feljtona Miković zaključuje kako je *grad uistinu najvažnija složena ljudska tvorevina*¹⁹, a poznavanjem romanesknog opusa autora²⁰ zaključuje se kako je povlaštena tema autoreferencijalnih naboja njegova književnoga i istraživačkoga rada upravo grad. Tema grada je u znanosti o književnosti intenzivno sagledavana od 19. stoljeća nadalje kao mjesto gdje dolaze do izričaja različite grupacije ljudi, koje se prikazuju iz različitih rakursa, kako bi se promatrala cjelovitost jednoga trenutka.²¹ Ono što proizlazi iz Mikovićeve marljivog pregalaštva u naslovljenom feljtonu je osvjetljavanje brojnih mijena, kao izazovnih nestalnosti u poigravanju povijesti s narodima, koje u velikoj mjeri autor pokušava i uspijeva razjasniti. Kulturološkim, socijalnim, ekonomskim i političkim raščlanjivanjem povijesnih trenutaka autor stvara objektivnu sliku grada i osvjetljava prirodu suživota naroda u njemu. Važan faktor autorova teatrološkog, književnog i životnog svjetonazora u promatranju hrvatskoga entiteta je promatranje hrvatskoga naroda u kontaktu i zajedničkome životu s drugima gdje svaka pojedina etnička zajednica predstavlja nezaobilazni kamen u mozaiku kulture grada koja je pridonosila kroz povijest i pridonosi i danas njegovome očuvanju te postoji potreba valorizacije učinaka.

„Multikulturni identitet grada dio je kolektivne svijesti i osjećanja pripadnosti pojedinaca i grupa u njemu ukoliko je sve zasnovano na spoznaji o zajedničkim odrednicama multietničnosti i višenacionalnosti, te multikonfessionalnosti i višejezičnosti. Sukladno tomu, multikulturni identitet se determinira kao polikultura, koja nije postala negacijom partikularnih identiteta i njihove posebnosti. [...] U multikulturno nastalim i razvijanim gradovima neophodno je prevrjednovati naslijeđe grada, sukladno aktualnim politič-

17 Milovan Miković, „Navodi o kazalištu u Subotici od 1747. do 1918”, u: *Klasje naših ravni*, god. 12, br. 7-8, 2007, str. 67.

18 Rad je objavljen u 171. nastavku od 676. do 847. broja *Hrvatske riječi*. U našem radu prednost je dana feljtonskom obliku rada zbog toga što je Miković izabrao tu varijantu teksta za objavljivanje u okvirima korica sada već publicirane knjige istoga naziva kao i feljton u hrvatskome tjedniku.

19 Milovan Miković, „Kultura – temeljni kapital grada”, *Hrvatska riječ*, br. 836 (26. travnja 2019.), str. 38.

20 Romanesknju trilogiju Milovana Mikovića *Limes* sačinjavaju romani *Otpalo lišće* (objavljen samo u periodici), *Nocturno* (Matica hrvatska, Subotica, 2016.) i *Otiči nekamo* (Matica hrvatska, Subotica, 2017.) koji govore o gradu Subotici.

21 Zanimljiva je alegorijska slika grada s početka romana *Nocturno* o miješanju jezika u gradu gdje ljudi govore različitim jezicima i razumiju se sve do ratnih događanja kada, poput biblijske kule u Babilonu, prestaje razumijevanje među njima čak iako govore istim jezikom.

kim aspektima razvoja kulturne raznolikosti kako glede naslijeđa, tako i prema suvremenim umjetničkim postupcima i produkciji.²²

Multikulturalizam se u tekstu jasno očituje kao vrijednost kroz mapiranje Subotičana i subotičkih putnika-namjernika, bilo pisaca, glumaca, redatelja, upravnika, muzičara, igrača, slikara, kostimografa, scenografa, bilo publike. Brojni pasusi s manje ili više iscrpnim biografijama umjetnika koji su ostavili svoj trag u kulturnome životu Subotice, neovisno o njihovoj etničkoj pripadnosti, prožimaju Mikovićev rad slijevajući se u bibliotečno poimanu zavičajnost jednoga grada. Postojanjem Hrvatskog narodnog kazališta i analizom repertoara kasnije preimenovane Drame na srpskohrvatskom jeziku autor elaborira postojanost Hrvata i hrvatskog jezika te njihova kulturnog i književnog djelovanja na području Subotice i okoline. Naglašavanje bitnosti uprizoravanja komada na hrvatskom jeziku i kasnije djelovanja hrvatske drame autor apostrofira čašču i primatom starine namećući paradoksalni dojam kako je trenutno jedina nepostojeća od triju zabilježениh scena u Subotici upravo ona izvorna koja je bila na hrvatskome jeziku. Međutim, autor brižno ispisuje povijest subotičkog kazališta i u posljednjem obrađenom razdoblju autor se oglašava kao suvremenik kazališnih događanja. Kritike inkorporirane u feljton donosi više anegdotski, subjektivno i književno upečatljivo poput jezgrovitih slika osobnih doživljaja s premijera predstava i organiziranih teatarskih festivala. Izostanak analitičke misli pojedinačnih kritičkih pasusa nadomješćuje pozicijom povjesničara koji uopće, uspostavlja sustav, promišlja i procjenjuje generalne stavove o prirodi, funkciji i obliku kazališta u suvremenom društvu.

S obzirom na opseg prikupljene građe i uređenoga materijala, izdvojit ćemo samo neke od dominantnih karakteristika teatrološkog pisma Milovana Mikovića. Neosporna je vrijednost velikoga istraživačkog rada, posebno s aspekta probiranja i objedinjavanja građe vezane za subotičko kazalište, jer su na jednome mjestu iz mnoštva višejezičnih različitih vrsta tiska mjesečnika, tjednika i godišnjaka, kronika i listova, sitnog bibliotečnog materijala poput plakata, dnevničkih zapisa redatelja i glumaca i pređašnje objavljenih istraživačkih radova²³ okupljeni relevantni podaci vezani za povijest kazališta u Subotici. U nevelikoj ponudi literature o povijesti subotičkog kazališta ovaj opsežni i dinamični rad predstavlja nezaobilazno i pouzdano štivo za ozbiljniji pristup proučavanju kazališne scene u Subotici.

Jedna od snažnih didaktičkih nota rada je argumentiranje i elaboriranje krajnje pozitivne i neizostavne uloge kazališta kao *čuvara jezika i bića*, vrijednosti i veličini misije kazališta u očuvanju identiteta naroda. Nabraja-

22 Milovan Miković, „Kultura – temeljni kapital grada“, *Hrvatska riječ*, br. 836 (26. travnja 2019), str. 38.

23 Kazališna povijest Subotice obrađivana je u nekoliko studija prije Mikovićeve uključujući dijelom i Buljovčičeve *Subotičke kazališne zapise* a to su: *Narodno pozorište – Népszínház 1945-1955*, Subotica 1955.; Ivanka Rackov *Iz pozorišnog albuma Subotice*, Subotica 1977; *Narodno pozorište – Népszínház – 130 godina zgrade*, Subotica 1984.; Petar Volk *Pozorišni život u Srbiji 1944/1986*, Beograd 1990., pa koliko god ih je nezaobilazno konsultirati, ipak je primjetan nedostatak novih teatroloških studija ili barem članaka o subotičkom dijelu hrvatske kazališne povijesti, bilo profesionalne ili amaterske.

njem samo nekih naslova i podnaslova u kolumni stječe se potpuniji dojam o prisutnosti i važnosti ovog autorovog stava: „Utjecaj kazališta na širenje kulture“, „Kazalište čuva temeljne vrjednote“, „Teatar – nužna kulturna potreba“, „Materinji i ini teatarski jezici“, „Svojim jezikom – pronašli sebe“, „O značajkama vlastitog kulturnog obrasca i identiteta“, „Središnja institucija obnove samosvijesti“, „Mjesto misli samoprepoznavanja i samoopisa“, „Kazalište – plavi kit kulture naroda“, „Prizori čudesne moći kazališnoga jezika“, „Prepoznali sebe i svoje kulturne potrebe“, „O jeziku i kulturi u raljama politike“, „Bez kazališta nema kulturnog identiteta“. Miković također obrazlaže značaj kazališne kritike kao i postulate na kojima ona počiva, piše o značaju kazališnog tiska, o prirodi i izazovima režije, o jeziku i dikciji, o glazbi i njezinoj funkciji u dramskom djelu, o osnovnim odlikama i vrstama plesova citirajući prvenstveno tuzemne autore koji su objavljivali u glasniku subotičkoga kazališta *Naša scena* kao i strane autore, piše o sprezi između politike i repertoara – jednom riječju piše o instrumentariju teatrološke mašinerije.

Druga snažna didaktična nota rada ogleda se u vješto ispisanim navodima općekulturne domene o svjetskim klasičnim autorima i njihovim djelima neovisno od tome jesu li isključivo književne, dramske, operne, muzičke, likovne, lingvističke, filozofske, psihološke, građansko-pravne ili povijesne prirode. Aspekt širine za kojom autor rada nužno poseže proizlazi i iz prirode samog teatra, a odnosi se na interdisciplinarnost navoda i komentara te šarolikog profiliranja brojnih umjetnika, kulturnih djelatnika, prostora i atmosfera rada. Tako pišući o rekonstrukciji kazališne zgrade 1904. godine kada je iznad korintskih stupova postavljen natpis „Városi színház (Gradsko pozorište)“ niže naredne odlomke.

„A na Dalekom Istoku te 1904. godine izbije rusko-japanski rat, iz Malaje već stiže polovica svjetske proizvodnje kositra, gdje je i oko 50 tisuća jutara pod kaučukovcem, SAD zaposjedaju zonu Panamskog kanala, Engleska i Francuska žurno zaglađuju tradicionalnu netrpeljivost i sklapaju *Entente cordiale*, krunisan je kralj Petar, a Srbija i Bugarska u cilju *zblizjenja* javno potpišu sporazum o prijateljstvu, a tajno sporazum o savezu.

Sigmund Freud je završio *Psihopatologiju svakodnevnog života*, Luiggi Pirandelo roman *Pokojni Matija Paskal*, dočim James Joyce polazi u dragovoljno izgnanstvo, živi u Trstu i Puli. Utemeljivač moderne bečke arhitektonske škole Otto Wagner dovršava *Steinhof*, Oskar Kokoschka upisuje se u bečku Školu za primijenjenu umjetnost, Vasilij Kandinski slika po Nizozemskoj i izlaže u Parizu, a subotički se slikar Stipan Kopilović, nakon dvije godine školovanja na akademiji u Pešti i još dvije godine u Münchenu vraća doma i slika bajmočku crkvu, pripremajući se za njezino oslikavanje. [...]

U Subotici te 1904. godine budući skladatelj, aranžer, glazbenik i pedagog Pere Tumbas Hajo polazi u Muzičku školu gdje uči violinu i glasovir, a arhitekt Ferenc Rajhl završava svoju obiteljsku palaču, danas zgradu *Likovnog susreta*, dok iz tiskare Kladeka i Hamburgera uz knjige Henrika Sjenkieviča izlazi djelo Károlya Csillaga i Titusa Mačkovića *Izgradnja Palića*.

Europu dijeli cijelo još desetljeće do početka prvoga, velikoga svjet-skoga, krvoprolića (1914.), a zgradu subotičkoga kazališta i nešto više od

doprinis izabраних teatroloških radova dvojice autora iz jedne manjinske skupine. Zaokružene cjeline analiza ovih autora pokazale su da manjinske zajednice u Subotici nisu bile paralelni svjetovi već su kontinuirano utjecale na kulturne prakse drugih skupina s kojima su bile u dodiru. Veliki značaj ovih djela ogleda se ne samo u tome da su oni svoje djelo ispisivali na hrvatskome jeziku već i u tome kako je njihova preokupacija snažno usmjerena ka zavičaju. Važno je biti svjestan kako se radi o intelektualcima koji su priznati i u svojim matičnim državama, što se recimo ogleda na primjeru Josipa Buljovčića čije je kapitalno djelo izdano u Hrvatskoj, a u cijelosti je posvećeno subotičkom kazalištu. Doprinis razmišljanju o multikulturalnosti Subotice autori su pokazali na način da se njihovo djelo nije baziralo isključivo na analizi doprinosa samo njihove etničke zajednice u razvoju subotičkog kazališta već su proučavali i doprinose drugih naroda. Međutim, neizostavni segment radova ovih autora je to što oni nisu mogli prenebregnuti činjenicu iz koje zajednice potječu te su paralelno težili dati doprinis i očuvanju kulturnih praksi svog naroda.

Literatura

Arts Council England, 2013. „Equality and diversity within the arts and cultural sector in England“, *Evidence and literature review final report*.

Balibar, Etienne. 2003. *Mi građani Evrope*, Beogradski krug, Beograd.

Baštovanović, Darko. „Multikulturalni okvir za očuvanje identiteta hrvatske nacionalne manjine u Republici Srbiji u procesu europskih integracija Srbije – kontinuirana kolizija integracije i getoizacije“, *Godišnjak za znanstvena istraživanja Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata*, 10 (2018) : 161-202.

Benhabib, Seyla. 2002. *The Claims of Culture: Equality and Diversity in the Global Era*, Princeton University Press, Princeton.

Bibo, Ištvan. 1996. *Beda malih istočnoevropskih država*, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojiljkovića, Sremski Karlovci, Novi Sad.

Deleuze, Gilles. 1997. „One Less Manifesto, Mimesis, Masochism and Mime: The Politics of Theatricality in Contemporary French Thought“, University of Michigan Press, Ann Arbor, str. 239-258.

Divinjo, Žan. 1978. *Sociologija pozorišta – kolektivne senke*, Beogradski izdavačko-grafički zavod, Beograd.

Fantini, Alvino E. 2007. „Exploring and Assesing Intercultural Competences“, *Report*, 07-01, Center for Social Development, Washington University, Saint Louis.

Thompson, Ayanna. 2006. „Colorblind Shakespeare“, *Routledge*, Taylor and Francis Group, London, New York.

Gonzalez, Madelena. Hélène Laplace-Claverie, 2012. *Minority theatre on the global stage : challenging paradigms from the margins*, Cambridge Scholars Publishing.

Mirko Ćurić

NA RUBU SVEGA, A TAKO VELIKA I VAŽNA

Olga Šram: *Cilika Dulić Kasiba*, ur. Katarina Čeliković,
Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata,
Subotica 2020., str. 112

Naiva u Hrvatskoj

„Svaka prava umjetnost je nacionalna iz jednostavnog razloga jer internacionalna umjetnost ne može postojati budući da nema internacionalnog umjetničkog izraza: izraza koji bi bio u jednakoj mjeri razumljiv svim narodima svijeta i koji ne bi svojom genezom bio nacionalan“, tvrdi A. G. Matoš u poznatom eseju „Umjetnost i nacionalizam“. Po njemu, internacionalnost nije u suprotnosti s nacionalnim, poglavito u umjetnosti „zbog toga što svaka prvoklasna umjetnina, produkt uvijek narodan, može postati međunarodnim dobrom, a nacionalizam umjetnički nije negacija tuđih vrijednosti. Naprotiv. Baš bogatstvo i raznolikost narodnih posebnih kultura je pogodba za veliku simfoniju međunarodnog napretka...“

Hrvatska likovna umjetnost dala je tom „međunarodnom kulturnom dobru“ niz umjetničkih prinosa, a jedan je svakako specifična i svjetski priznata „hrvatska naivna umjetnost“, koja se kao posebna pojava prepoznaje od 1931., „kada je akademski slikar Krsto Hegedušić pozvao slikare seljake iz Hlebina i okolnih mjesta u Podravini I. Generalića (1914. – 1992.) i F. Mraza (1910. – 1981.), poslije i M. Viriusa (1889. – 1943.), te kipara Petra Smajića¹ iz okolice Splita (1910. – 1985.) da izlažu na *III. izložbi socijalno angažirane skupine Zemlja*. On je isticao važnost hrvatske pučke umjetnosti kao samostalnog i nacionalnog, a istodobno i socijalnog izraza bez utjecaja sa Zapada i postavio temeljna slikarska načela hrvatske naivne umjetnosti – otvoreni kolorit, tipologiju i tehniku slikanja na staklu²“.

1 Umro je u Ernestinovu 20. kolovoza 1985., gdje je 1973. sa skupinom naivnih kipara utemeljio i danas postojeću Kiparsku koloniju, koja je producirala više stotina skulptura specifičnog izraza. Po Petru Smajiću ime nosi likovna udruga koja organizira Kiparsku koloniju te galerija u kojoj se čuva više stotina skulptura specifičnog likovnog izraza.

2 Naivna umjetnost. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=42819>> (pristupljeno 21. siječnja 2021.)

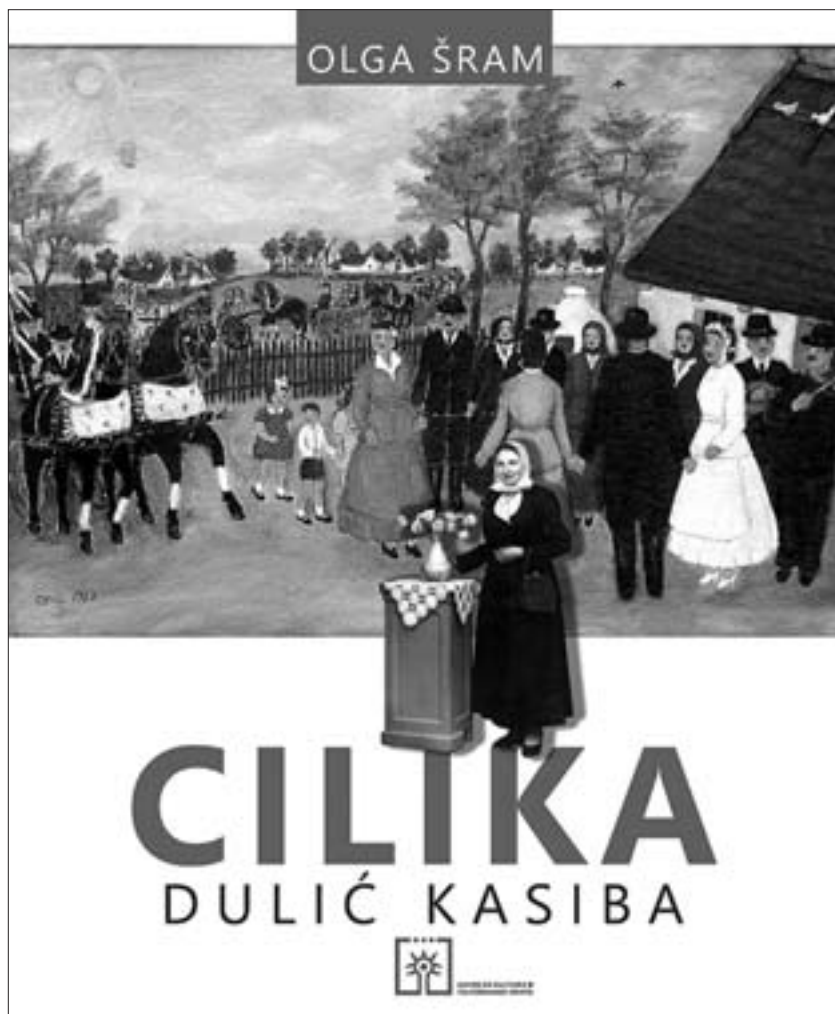
Kao stručni suradnik Spomen-muzeja biskupa Josipa Jurja Strossmayera tijekom devedesetih godina 20. stoljeća, kada je ovaj tip likovne umjetnosti doživio u Hrvatskoj vrhunac kanonizacije, koja je, paradoksalno, označila i skoru marginalizaciju žanra i autora, upoznao sam neke velikane poput Ivana Rabuzina i Ivana Lackovića Croate. Priznati umjetnici, sa svjetskim karijerama i svjetskim galeristima, koji su njihove radove izlagali i prodavali po iznimno velikim cijenama od Japana do SAD-a, postali su i saborskim zastupnicima u Županijskom domu, koji je predsjednik Franjo Tuđman zamislio kao tijelo u kojem će svoje mjesto pronaći i važni hrvatski umjetnici, znanstvenici, kulturni radnici. Spomen-muzej biskupa Strossmayera, važna institucija koja nosi ime po najvećem umjetničkom meceni hrvatskog naroda i drugih slavenskih naroda (koji je dao svom narodu „više nego Medici Italiji“, kako je zaključio Matoš) otvorena je izložbom „Oči istine“ Ivana Lackovića Croate 4. svibnja 1991. Tijekom devedesetih nekoliko puta je izlagao Ivan Rabuzin, bilo samostalno, bilo s drugim predstavnicima hrvatske naivne umjetnosti ili je izlagao djela iz vlastite, bogate umjetničke zbirke u kojoj su se nalazila djela hrvatskih i stranih majstora. Imao sam čast biti i gostom u Rabuzinovoj kući, pravom remek-djelu suvremene arhitekture, radu velikog arhitekta i likovnog umjetnika Vjenceslava Richtera. Kuća koja se nalazi iznad Rabuzinovog rodnog Ključa, danas je galerijski prostor ispunjen nekim od najvrjednijih djela ovog svjetski poznatog slikara naive – uljima na platnu, akvarelima, grafikama, oslikanim namještajem, ali i porculanom koji je Ivan Rabuzin oslikavao za Rosentahl – svjetski poznatu tvornicu porculana, iste godine kada su angažirali Salvadora Dalija. U vrijeme kada sam boravio kod Rabuzina i dok smo pripremali veliku izložbu u Đakovu³ te predstavljanje njegove knjige pjesama⁴, to je bio živ umjetnički prostor u kojem nas je Rabuzinova supruga počastila zagorskim štruklima, a profesor Petar Strgar i ja smo se divili ukupnosti Rabuzinova umjetničkog i ljudskog uspjeha: siromašni majstor stolar, bez slikarskog obrazovanja postigao je svjetsku slavu, pa situiran i poštovan, senator u Županijskom domu Hrvatskog sabora, živi svoje zadnje dane u jednoj od najljepših hrvatskih kuća, poput kakvog plemića, u malom dvorcu na vrhu pitomog brijega, kao preslikanog iz njegovih čarobnih slika, grafika i oslikanih predmeta.

Vrijedna monografija o Ciliki Dulić Kasiba

Čitatelji prikaza monografije *Cilika Dulić Kasiba*, autorice Olge Šram, koja je ugledala je svjetlo dana prošle, 2020. godine, u izdanju Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata, oprostite mi ovaj poduži uvod, u kojem nisam htio, kako je to, žalibože, vrlo često, pokazati vlastitu važnost podatkom kako sam poznao velikane Lackovića i Rabuzina i s njima surađivao, već sam želio dodatno pojačati glavne misli koje sam htio izreći ovim tek-

³ <https://ika.hkm.hr/novosti/uoci-biskupskog-redenja-mons-dr-dure-hranica/> (pregledano 21. siječnja 2021.)

⁴ Autor je prozanih zapisaka i pjesama („Zapisi o nenaslikanim slikama“. *Kaj*, 1973; „Nedjeljni zapisi 1944–1994.“, Zagreb, 1994,

stom, naglasiti tu, skoro, tragičnost sudbine jedne sjajne hrvatske slikarice, koja je po vrijednosti svoga opusa trebala živjeti u nekoj velikoj kući, novčano situirana, ovjenčana slavom, s brojnim monografijama i knjigama o svom radu. Ona autorski ima sve što je trebalo za uspjeh kod slikara/slikarice ovoga žanra: pojavila se u pravo vrijeme kada je žanr na vrhuncu, djelo joj korespondira s djelima najvažnijih naivnih slikara svoga vremena i lako je prepoznati one karakteristike koje su prepoznatljivije kod najvećih hrvatskih majstora naive: „priklanjanje lirskoj idealizaciji života, fabulaciji radnje i fantastici. Izražajni oblici potpuno su individualni i ne uklapaju se u povijesni razvoj, već im je podrijetlo u vlastitoj tradiciji, vlastitom shvaćanju oblikovnih i estetskih vrijednosti i metodi rada, a posljedica je toga specifi-

čan i individualan likovni jezik svakoga pojedinoga naivnog umjetnika⁵". Sve to nalazimo kod Cilike Dulić Kasiba i još onaj, u tom žanru, rijedak ženski rakurs, „žensko naivno slikopismo“, da parafraziramo popularan književni termin. I dok listam sjajnu monografiju, neprestano se pitam parafrazirajući Maria Vargasa Llosu s početka njegova romana *Razgovori u katedrali*: „U kom trenutku je krenulo krivo?“ Zašto su Rabuzin, Generalić, Skurjeni, Kovačić, Večenaj, Lacković i mnogi drugi, među kojima i neki manje nadareni, priznati i situirani, a Cilika nije?

Moguće odgovore daje monografija *Cilika Dulić Kasiba*. Teško je pronaći pravi epitet/epitete kojima bi se mogla opisati važnost, uspjelost i dirljivost te knjige, prikazane sudbine i ilustriranog opusa koji tematizira. Monografija unatoč stručnom stilu kojim je napisana, dobitnom kombinacijom riječi i slike duboko dira svakoga tko je uzme u ruke.

Upoznajemo, dakle, jedan važan likovni opus, nedovoljno poznat i vrjednovan, što nikako ne služi na čast kulturama kojima pripada – hrvatskoj – po nacionalnoj pripadnosti i stilskim odrednicama njenog slikarskog i crtačkog izraza te srpskoj – budući da je rođena i cijeli život provela na prostoru današnje Republike Srbije. Autorica monografije Olga Šram, umirovljena povjesničarka umjetnosti, vrstan je poznavatelj njenog djela budući da je veći dio radnog vijeka provela u Subotici gdje je dvadeset i devet godina radila u Modernoj galeriji Likovni susret. Dugogodišnja je suradnica HKC-a „Bunjevačko kolo“ i drugih hrvatskih udruga, poput likovnog odjela tog centra. S kolonijom *slamarki* iz Tavankuta surađivala je više

od dvadeset godina dok 2013. godine nije otišla u mirovinu. Subotički redatelj Rajko Ljubić snimio je 2010. dokumentarni film o njoj: *Olga Šram, povjesničarka umjetnosti*.

Osim autorice, za nastanak i uspjelost ove monografije najzaslužnija je urednica knjige Katarina Čeliković. Svoj prinos je dala recenzentica knjige, povjesničarka umjetnosti Ljubica Vuković Dulić dok je likovno monografiju opremio vrsni umjetnik, mr. sc. Darko Vuković. Tehnička priprema za tisak rad je mr. Ervina Čelikovića. Korektor knjige je bio Mirko Kopunović, a prevoditeljica na engleski jezik Ivana Groznica. Iznimno težak posao fotografiranja razasutih Cilikinih radova obavio je poznati subotički fotograf Augustin Juriga, a Rajko Ljubić je priložio fotografije korištene za dokumentarni film o ovoj slikarici.

5 Naivna umjetnost. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=42819> (pristupljeno 21. siječnja 2021.)

Monografija je iznimno stručno i pregledno koncipirana, lijepo opremljena, te otiskana u boji, kao druga knjiga u biblioteci „Prinosi za istraživanje likovne baštine“ Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata.

Saznajemo u monografiji najvažnije podatke iz života i likovne karijere Cilike Dulić Kasiba. Rođena je u Subotici, 1931., odrasla je na salašima u okolini Subotice i tijekom cijelog života bavila se zemljoradnjom i slikala. Ozbiljnije se počinje baviti slikarstvom relativno kasno: „1961. u likovnoj koloniji i u likovnom odjelu KUD-a 'Matija Gubec' u Tavankutu, gdje joj je mentor bio slikar Stipan Šabić. U okruženju pretežito slikara amatera i slamarki (samoukih žena koje oblikuju slike i predmete od slame) izdvajala se svojim talentom, rano oformljenim vlastitim likovnim jezikom, originalnom likovnom ikonografijom, karakterističnim sitnim narativnim rukopisom i zrelim kompozicijama. Puninu svog naivnog izraza dostiže krajem 60-ih godina 20. stoljeća, upravo u vrijeme naglog uspona i širenja domaće naivne umjetnosti. Zahvaljujući njenom slikarstvu, djelima Marge Stipić te jedinstvenom stvaralaštvu *slamarki*, Tavankut privlači pozornost javnosti i struke kao specifično izvorište naivne umjetnosti. U sklopu prezentacije tavankutskih stvaralaca, skupno je izlagala u renomiranim muzejima, galerijama i institucijama u Zagrebu, Beogradu, Jagodini, Subotici, te u mnogim mjestima tadašnje države (...) Slike joj se čuvaju u muzejima i galerijama u Subotici, Tavankutu, Jagodini i Beogradu te mnoge u privatnom vlasništvu i zbirkama više udruga i institucija. Hrvatsko nacionalno vijeće u Republici

Cilika Dulić Kasiba, *Geodeti*, 1996.

Srbiji dodijelilo joj je 2015. godine Priznanje 'Dr. Josip Andrić' za doprinos hrvatskoj kulturi." (str. 46).

Opus Cilike Dulić Kasiba korespondira s onim što prepoznajemo kao osnovne elemente hrvatske naivne umjetnosti. Unutar korpusa, bez sumnje je uspjela biti autentična, ne samo tematski, već i kao vrsna crtačica, a ne samo koloristica, što se vidi u priložima ove monografije u kojoj su najveće iznenađenje njeni crteži.

U Cilikinom djelu se ogledaju životi i sudbine bunjevačko-hrvatske zajednice, njeni običaji, rituali, mane i vrline, visina i niskost, tiha sreća i duboka tuga, ponekad crna kao ona zemlja koju mjere geodeti na jednoj njenoj slici, da nešto „podile“ ili prodaju, da netko ode, da se nešto što je od starine cijelo – otkine, onako kako se ona nije znala otkinuti od svoga, od onog što je smatrala vlastitom ukupnošću i puninom, i pokušati ostvariti ono što zovemo „karijerom i uspjehom“. Pri tome mislimo na materijalne vrijednosti koje je trebala ili mogla steći, što se u pravilu i događalo s pripadnicima *Hlebinske škole*, koji su uspjeli naplatiti svoju imaginaciju. Cilika, to je jasno, svoju umjetnost nije materijalno „naplatila“, ali ne možemo reći kako je njena karijera promašena, već suprotno, ona je važna i ispunjena dobrotom, ona je ispisala toplu i bogatu priču o jednom „svitu“ koji nestaje i koji se ne stidi sebe i svoga pred „drugim svitom“: ni svojih običaja, ni svoje nošnje ni svojih mana, ni svoje tragične vezanosti za zemlju, koja sputava ta raskošna krila koja su mnogima dana, kao što su dana Ciliki. Zamišljam je poput one majke iz najljepše hrvatske bajke *Šume Striborove*: stoji pred čarobnim selom, ograđenog srebrenom

ogradom: „(...) njezino rodno selo, u kojemu je mladovala, a u selu proštenje i veselje. Zvona zvone, gusle gude, zastave se vijuju, a pjesme podcikuju(...)“

Ona nikada nije prešla tu srebrenu ogradu već je ostala u onom što je bila i u čemu će otići s ovoga svijeta. Jednostavna, obična, skromnog podrijetla i obrazovanja, na rubu svega, a tako velika i važna. I to je sve pokazala ova iznimna monografija, kojom se mogu ponositi nakladnici, autorica i svi suradnici, a napose Cilika Dulić Kasiba, koja je bila i ostala izvan tog globalnog, patetičnog „čarobnoga sela“ a opet stvorila čudo. Poklonila je svoje djelo, kristalnu kocku tuge i vedrine, zajednici u kojoj je ponikla kao vječnu uspomenu i dokaz da se i na rubu – zna i može!

6 Ivana Brlić Mažuranić: *Priče iz davnine*, Slavonski Brod 1994.

**KULTURNA BAŠTINA
HRVATA U BANATU**

Dalibor Mergel

STARČEVAČKI HRVATI I PROCES MAĐARIZACIJE U AUSTRO-UGARSKOJ

Hrvatski doseljenici u Starčevo, koji su potkraj 18. stoljeća kao graničari kolonizirani u ovo mjesto na jugu Banata, nisu mogli ni naslutiti u kojim će sve državnim zajednicama živjeti njihovi potomci i samim time koliko će društveni uvjeti utjecati na identitetsko preoblikovanje i odgoj novih generacija. Habsburška Monarhija na čiji je poticaj stanovništvo Like, Korduna, Hrvatskog primorja i okolice Bihaća svoj novi dom tada potražilo u Starčevu, u političkom je pogledu bila rastrzana između borbi za prevlast Austrijanaca s jedne i Mađara s druge strane. Stanje u društvu dodatno je komplicirala značajna zastupljenost slavenskih naroda koji su činili veliki udio žitelja te zemlje. Do kulminacije nezadovoljstava ovih različitih etničkih skupina došlo je 1848. godine. Mađari su tada predvođeni svojim nacionalnim prvcima praktički započeli borbu za neovisnost i samostalnost. Međutim, val nacionalnog buđenja u to vrijeme zahvatio je i Slavene među kojima i Hrvate. Na njihovo čelo stavio se ban Josip Jelačić koji se odlučno suprotstavio težnjama Mađara čiji su vođe otvoreno pokazivali hegemonističke namjere prema Hrvatima, Slovacima, Rumunjima, Srbima i ostalim narodima nastanjenim diljem Monarhije. Ovakav raspored snaga umnogome je utjecao da 1849. nakon brojnih oružanih sukoba mađarska vojska doživi potpuni slom. Opći crkveni shematizam Katoličke Crkve za područje Mađarske, Erdelja i Hrvatske objavljen 1864. godine govori nam da su službeni liturgijski jezici u Starčevu u to vrijeme bili njemački i hrvatski, a da je broj župljana u mjestu iznosio 1942. Župnik je bio Adalbert Krix (1821. – 1877.).

Nacionalna gibanja je na duže staze, pak, obustavila tek Austro-ugarska nagodba potpisana 1867. godine. Ona je označila utemeljenje nove dualne države na tlu Europe čiji je naziv bio Austro-Ugarska. Banat, a tako i Starčevo od tog trenutka službeno su u administrativnom smislu pripali Ugarskoj. Novonastale okolnosti dale su vjetar u leđa mađarizatorskoj politici koja je ubrzo proklamirana i kroz zakonodavni sustav. Mađarizacija je tako od druge polovine 19. stoljeća provođena na različitim razinama, a osobito putem školstva. Ona je najpogubniji utjecaj imala na stvaranje nemađarskih nacionalnih elita koje su trebale predvoditi slavenske narode i

čuvati njihovu posebnost. U ovom tekstu će na nekoliko primjera kroz kraće biografske prikaze biti prezentirani efekti spomenutog procesa na pojedince rođene u Starčevu, a potekle iz redova hrvatskog naroda.

Školski je sustav u Austro-Ugarskoj, počevši od kraja 19. stoljeća, agresivno poticao mađarizaciju i tako slijedio službenu državnu politiku koja je na svakom koraku željela utišati glasove obespravljenih slavenskih naroda. Hrvatska inteligencija u Banatu na taj je način spriječena razvijati se i njegovati sjećanje na svoje korijene. Bistri i pametni đaci, koji su se željeli obrazovati i nakon četvrtoga razreda osnovne škole, u kojoj se nastava izvodila na materinskom jeziku, morali su nadalje učiti isključivo na mađarskom. Otudjenje od svojega jezika i pisma vodilo je k postupnom odnarođenju, promjeni imena i prezimena i na samom kraju usvajanju mađarske kulture i identiteta. Takva je sudbina snašla brojne starčevačke prosvjetne i administrativne djelatnike čija je buduća karijera ovisila o odanosti u biti antislavenski i antihrvatski nastrojenom državnom sustavu. Od 1912. godine Starčevo je i službeno preimenovano u Tárcsó temeljem publikacije koju je objavio Samu Borovszky. Do tada je ime mjesta bilježeno kao Sztarcsova.

Božidar Međid ili Tivadar Radványi

U obitelji Jose i Lenke Međid u Starčevu na kućnom broju 88 je 4. veljače 1878. godine rođen sin po imenu Božidar. Stanje duša (*Status animarum*) za period od 1885. do 1908. pohranjeno u župnoj arhivi njegovo ime bilježi upravo u obliku u kakvom je prethodno navedeno, uz kasnije dopisanu opasku da je promijenio prezime u Radványi te da se nalazi na učiteljskoj službi u Adi. U matici krštenih rimokatoličke župe sv. Mauricija zaveden je kao Gregorius – Tivadarus /Božidar/. Osim podataka o Međidovim roditeljima, kumovima i krstitelju, ovaj upis ima i napomenu. Ona nam govori da je datum službene promjene njegova imena i prezimena bio 15. lipanj 1899. godine. Dodatni podatci iz životopisa Božidara Međida odnosno Tivadara Radványija nisu poznati, ali raspoložive informacije već ukazuju na pogubnost mađarizacije po stvaranje nacionalne elite u Hrvata u Banatu koji zahvaljujući takvoj politici nisu mogli ni imati svoje istaknute pojedince u Austro-Ugarskoj.

Kalići u Budimpešti

Josip, rodonačelnik takoreći mađarske grane obitelji Kalić iz Starčeva, svjetlost dana ugledao je u ovom selu 11. veljače 1881. Roditelji su mu bili Nikola i Marija Kalić koji su osim njega imali još tri sina i kćer. Sestra je ostala živjeti u Starčevu gdje je zasnovala obitelj s Nikolom Pavličem, dugogodišnjim kantorom crkve sv. Mauricija, dok su braća postali znameniti pančevački i zagrebački brijači. Prvi Josipov sin po imenu Pavao tj. Pál rođen je u Starčevu 1904. godine, a naredno dijete Matija ili Mátyás 1910. u Banatskom Brestovcu. Ne može se pouzdano reći kada se obitelj Kalić preselila u Budimpeštu, ali prema navodima njihovih rođaka iz Starčeva to se dogodilo

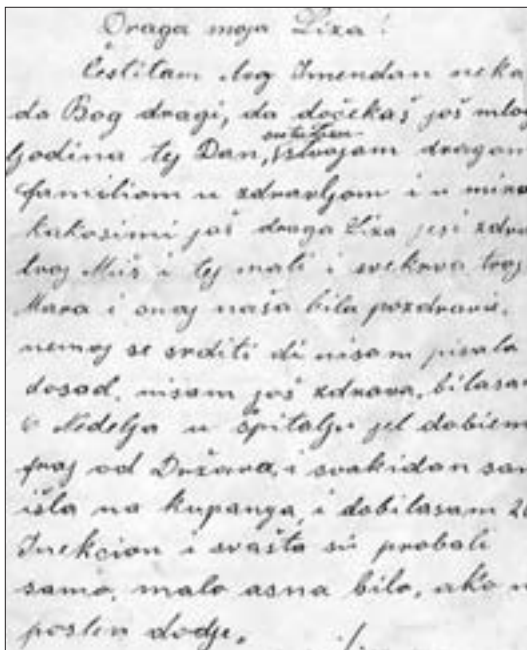
nakon okončanja Prvoga svjetskog rata. Josip je bio državni službenik Austro-Ugarske koji je očito bio kulturološki privrženiji novonastaloj mađarskoj državi čije je Ministarstvo unutarnjih poslova na adresu starčevačke rimokatoličke župe 1935. godine poslalo dopis o promjeni prezimena obitelji iz Kalić u Környei. Bilješka o tome upisana je i u Maticu rođenih. Njegova supruga s kojim je vjenčan 1900. u Starčevu zvala se Sofija Rajković. Preminula je u Budimpešti 1948. godine, a zanimljivo je vidjeti njezinu osmrtnicu na kojoj su oba obiteljska prezimena – staro Kalić (Kálics) i novo Környei.

Josip Kalić preminuo je u Budimpešti 1956. godine, a djeca i potomci život su nastavili u Mađarskoj i u Sjedinjenim Američkim Državama. On i njegovi sinovi ipak nisu zaboravili svoj rodni kraj, svrstali su se u donatore prilikom oslikavanja i uređenja starčevačke crkve sv. Mauricija 1926. i posjećivali su svoju rodbinu u vrijeme socijalističke Jugoslavije.

Medved – liječnik i humanist

Godine 1893. dana 29. travnja u Starčevu je rođen János Medved. Roditelji su mu bili mjesni učitelj Matija Medved (1865. – 1918.) i Aloysia Büchler. Oboje su bili rodom iz banatskoga sela Glogonja, s tim što je otac bio hrvatske, a majka njemačke nacionalnosti. Mladi je János maturirao u pančevačkoj Gimnaziji, pa se školovao za liječnika u Budimpešti. Nakon sudjelovanja u Prvom svjetskom ratu nastavlja život u tom gradu. Pošto je završio medicinski fakultet sklopio je 1922. brak s Margit Sefeloge. Liječničku je karijeru započeo u Andzabegu (mađ. Érd) kraj Budimpešte gdje je ostao

upamćen kao humanist i čovjek predan svojoj profesiji. Medvedova je majka održavala kontakte sa svojim nekadašnjim sumještanima iz Starčeva, a o tome svjedoči pismo koje je 1931. godine poslala Elizabeti Rukavini rođenoj Bogut. Ona je kao djevojka služila u kući obitelji Medved u vrijeme kada su oni još uvijek živjeli u učiteljskom stanu u Starčevu.

Prva stranica pisma Aloysije Medved upućenog Elizabeti Rukavini iz Starčeva 1931. godine. Izvor: obiteljska arhiva Vinka Rukavine

Márta Jankovics objavila je tekst o Jánosu Medvedu za lokalni mađarski časopis *Százhalom* u listopadu 2014. godine. Skupila je sjećanja mješтана Andzabega i okolice za godine koje je tamo proveo kao varoški liječnik. Najprije je radio u bolnici u gradu Nyíregyháza, a zatim se zaposlio u Andzabegu. Tu se odmah uključio u javni život mjesta. Obnašao je funkciju potpredsjednika kazina, a također je bio na čelu udruge „Levente“. U Prvom svjetskom ratu se 28 mjeseci borio na fronti kao sanitetski poručnik. Bio je jedan od inicijatora i suradnika u podizanju javnih spomenika, osnutku brojnih građanskih udruga, svjetovnih i crkvenih zborova. Odlikovala ga

je velika radna izdržljivost i aktivnost u društvenim događanjima. Bavio se sportom, navijao za lokalnu nogometnu momčad, pjevao uz pratnju glasnika na različitim manifestacijama, a u crkvi se često mogao vidjeti kako svira orgulje. Veoma je precizno davao dijagnoze, znao je prepoznati i prikrivene bolesti. Jankovics ističe kako je sama njegova pojava donosila ozdravljenje, jer čim bi naišao i osmjehnuo se, oko njega se stvarala aura povjerenja i nade. U Glavnoj ulici u Andzabegu sagradio je obiteljsku kuću. U njezinu podrumu se nalazila ordinacija uz malu operacijsku dvoranu i sobu za rendgen. Prostorije su tijekom Drugoga svjetskog rata koristili za liječenje ranjenih vojnika i pružanje pomoći civilima. Zbog terora njilaša, pripadnika mađarske fašističke paravojske, bio je primoran pobjeći iz zemlje. Umrlo je 24. veljače 1957. u Göttingenu.

János Medved (1893. – 1957.). Izvor: mjesečnik *Százhalom* objavljen u listopadu 2014.

Obiteljsku kuću je poslije rata preuzela država i u njoj je sve do njezina rušenja bila gradska bolnica. Medvedu u čast je na inicijativu zahvalnih građana Andzabega na bolničku zgradu postavljen prigodni natpis. Gradska uprava je taj prostor odredila za gradnju klinike, tako da je objekt porušen. Prijedlog da novi zdravstveni zavod bude nazvan po Jánosu Medvedu nije prošao, no, njegov lik i dalje živi u srcima nekadašnjih sugrađana i priče o njemu se i danas prenose. Pamte ga kao plemenitog i nesebičnog. Nekoga tko je ne mareći za svoju osobnu sigurnost pomagao siromašne i ratom unesrećene.

Endre Probockai – otac mađarske botanike

Ukrasni vrt kampusa Sveučilišta „Corvinus“ u Budimpešti krasi statue ličnosti zaslužnih za razvoj mađarske botanike. Među poprsjima ovih velikana od 27. svibnja 2013. godine nalazi se i jedno posvećeno čovjeku po imenu Endre Probockai. Svečano je otkriveno točno na stotu obljetnicu njegova rođenja.

Riječ je o osobi veoma značajnoj za mađarsko visoko obrazovanje u poljoprivredi. On je rođen u Starčevu 26. svibnja 1913. u obitelji učitelja Eugena Probojčevića (1883. – 1916.) i Rozálie Szabó. Endre je, kao i njegov brat Zoltán, kršten u katoličkoj crkvi sv. Mauricija. Kumovi su bili učitelj Matija Medved i njegova supruga Aloysia. Otac Eugen rođen je u Subotici od roditelja Lovre Probojčevića i Julijane Vojnić Hajduk. Promijenio je prezime u Probockai. No, prerana ga je smrt, nažalost, sustigla u 32. godini života. Supruga Rozália je nakon sloma Austro-Ugarske sa sinovima izbjegla u Mađarsku. Drugi broj budimpeštanskog *Vjesnika* Poljoprivredne knjižnice za 2013. godinu donio je vijest o postavljenju poprsja Probockajiu u čast kao i najvažnije segmente njegova životopisa. Odatle saznajemo da je Endre položio maturu u mjestu Gödöllő kraj Budimpešte u Gimnaziji „Premontrai“. Počevši od 1933. pohađao je Mađarski kraljevski institut za hortikulturu. Nakon uspješnog završetka ove škole radi kao pripravnik, a potom i

Poprsje u Budimpešti postavljeno u spomen na dr. Endrea Probockskajia (1913. – 2001.). Izvor: Wikimedia

upravitelj rasadnika u Alsótekeresu. Od 1942. postaje i član Mađarske kraljevske akademije za hortikulturu kojoj će časno služiti narednih šest desetljeća. Bez prekida je 41 godinu predavao predmet koji se zvao rasadnik i reproduktivna biologija. Zvanje sveučilišnog profesora dobio je 1952. Između 1951. i 1953. bio je dekan Fakulteta za hortikulturu i vinogradarstvo na Sveučilištu poljoprivrednih znanosti. Godine 1953. postao je prvi ravnatelj Instituta za hortikulturu i vinogradarstvo. Sve do 1983., kada odlazi u mirovinu, vodio je katedru za rasadništvo. Knjigu *Rasadniki*, čije su prvo i drugo izdanje gotovo pol stoljeća bili biblijom rasadničke struke u Mađarskoj, napisao je 1959. U prigodnom govoru na otkrivanju poprsja opisan je kao dominantna ličnost mađarskog visokog obrazovanja te netko tko se slobodno može nazvati ocem suvremene mađarske botanike budući da su svi voćnjaci nastali šezdesetih i sedamdesetih godina u toj zemlji sađeni po njegovim planovima i uputama.

*
Čitajući izložene biografske podatke ne može se reći kako spomenuti pojedinci nisu se osigurali sjajne karijere, a svojim obiteljima uvjete za dobru životnu egzistenciju. No, cijena koju su za to morali platiti podrazumijevala je promjenu identiteta i asimilaciju. Na velikom gubitku zbog toga bila je i hrvatska zajednica u Starčevu koja je uskraćena za velika imena poput Probockskajia i Medveda. O njima se donedavno moglo čitati samo u mađarskom tisku i literaturi, a u rodnom mjestu malobrojni su pojedinci koji pamte da su tamo nekada ove dvije obitelji uopće i živjele. Od prošle godine, pak, građani Starčeva i svi posjetitelji stalne edukativno-izložbene postavke „Starčevo kroz vekove“ smještene u staroj zgradi mjesnoga vrtića, u segmentu posvećenom znamenitim Starčevcima, mogu vidjeti podatke i fotografiju Endrea Probockskajia.

Promjene nakon sloma Austro-Ugarske

Valjalo bi navesti podatak da je đacima u Austro-Ugarskoj ipak dozvoljavano očitovanje u pogledu materinskog jezika. Upisnica Ivana Ragrovića iz Starčeva u četvrti razred osnovne škole na kojoj se kao materinski jezik navodi hrvatski govori upravo o tome.

Podaci o učeniku na upisnici Ivana Ragrovića u četvrti razred osnovne škole 1917. godine. Izvor: Istorijski arhiv u Pančevu

No, raspadom Austro-Ugarske nakon Prvoga svjetskog rata i osnutkom Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca potkraj 1918. godine mađarski jezik u školama i državnoj administraciji više nije obavezan, a uvodi se službeno obrazovanje na jezicima spomenutih triju konstitutivnih naroda. Uz sve mane novog sustava ipak se može reći kako je mađarizacija tada napokon zaustavljena te da je započelo ispisivanje jednog posve novog povijesnog poglavlja. Pomaci na polju školstva na hrvatskom jeziku se vide i u Starčevu gdje je već 1919. godine na mjesto učitelja postavljen Ivo Trinajstić iz Viškova u Hrvatskom primorju. Prema podatcima Istorijskog arhiva u Pančevu iz fonda Osnovna škola „Vuk Stefanović Karadžić“ u Starčevu, njezini su hrvatski odjeli od prvog do četvrtog razreda u školskoj 1923./1924. godini brojali 96 učenika hrvatske narodnosti. Predavali su im učitelj Trinajstić i učiteljica Katica Županski. Sve do tridesetih godina, do kada je Trinajstić bio na službi u mjestu, aktivno je sudjelovao u radu hrvatskog crkvenog pjevačkog društva i mnogih udruga s nacionalnim predznakom. Mađarizacija je ipak ostavila trajne posljedice. Ovako o Starčevu, naime, piše Toša Iskruljev 1931. godine u svom putopisu pod nazivom *Kroz naš južni Banat* objavljenom u *Jugoslovenskom dnevniku*: „Hrvati svojih inteligentnih sinova nemaju. Što je bilo, to se odrodilo, jer crkva i škola, kao i sve ustanove, samo u svrhu mađarizacije su postojale.“

BALINT VUJKOV I KARAŠEVSKI HRVATI

Moj prvi susret s imenom Balinta Vujkova seže još u rano djetinjstvo. Naime, kao izvrsno ocijenjeni maturant kod polaganja tzv. male mature 1954. godine, dobio sam kao nagradu knjigu Balinta Vujkova *Bunjevačke narodne pripovijetke*, koja je tiskana u vlastitom izdanju pisca 1951. godine. Međutim, o karaševskim Hrvatima nisam ništa znao.

Kako se povezalo ime Balinta Vujkova s karaševskim Hrvatima

Početkom 1994. godine počeo sam raditi u Ministarstvu vanjskih poslova Republike Hrvatske (u nastavku teksta: MVP). Kao Hrvat porijeklom iz Subotice, pa time i iz Srbije, u MVP-u sam bio zadužen pratiti stanje Hrvata koji žive u europskim državama kao nacionalna manjina, s naglaskom na Hrvate koji žive u tadašnjoj Saveznoj Republici Jugoslaviji (u nastavku teksta: SRJ). Trebalo je, dakle, utvrditi u kojim sve državama u Europi ima Hrvata koji tamo žive kao nacionalna manjina, pokušati doznati njihov bar približan broj u pojedinoj državi, osobito koji je njihov pravni položaj i koja sve prava mogu ostvarivati kao nacionalna manjina. Tada sam prvi put čuo da u Rumunjskoj postoje tzv. karaševski Hrvati. Doznao sam da u Caras-Severinskoj županiji oko županijskog središta Resita ima sedam što većih što manjih sela, u kojima pretežito žive Hrvati.

Ubrzo nakon početka rada u MVP-u odlučeno je da predstavnici Hrvatskoga sabora i MVP-a službeno posjete karaševske Hrvate. U ime Hrvatskoga sabora u delegaciji je bio saborski zastupnik i predsjednik saborskog pododbora za Hrvate izvan Hrvatske Đuro Vidmarović, a u ime MVP-a je odlučeno da idem ja.

Pri kraju posjeta otišli smo u najmanje mjesto, u kojem su naseljeni karaševski Hrvati, u Nermiđ. Kako je bio lijep dan, s ljudima smo razgovarali vani, na otvorenom. U jednom mi je trenutku pristupio knez mjesta, tako oni, naime, nazivaju načelnika mjesta, po imenu Žigmund, koji mi je rekao: „Gospodine, neki smatraju i govore da smo mi Srbi. Međutim, mi

smo oduvijek bili katolici i oduvijek smo pisali latinicu. Dakle, mi nikako ne možemo biti Srbi." U nastavku razgovora mi je rekao da je davno prije bio kod njih jedan čovjek koji je slušao kazivanja njihovih starih i to zapisivao. Pitao sam ga zna li on kako se zvao taj čovjek. Odgovorio mi je posve sigurno da se taj čovjek zvao Balint Vujkov. Sada je moja radoznalost postala potpuna, pa sam ga dalje pitao zna li on odakle je taj Balint Vujkov. Kada mi je odgovorio da ne zna, rekao sam mu da ja znam tko je taj Balint Vujkov i odakle je, da je on, između ostaloga, književnik, pripovjedač i veliki sakupljač narodnog blaga, rodом iz Subotice, u Bačkoj, odnosno Srbiji, odakle i ja potječem. Zanimalo me zna li taj knez/načelnik mjesta, je li i gdje je objavljeno ono što je Balint Vujkov zapisivao od starijih kazivača iz Nermiđa. Nakon što sam dobio niječni odgovor, obećao sam svom sugovorniku da ću se, kada dođem u Zagreb, raspitati je li Balint Vujkov objavio ono što su mu stariji mještani Nermiđa kazivali, pa ako je to objavljeno, da ću potražiti kada i gdje, te kada dođem drugi put u Rumunjsku da ću ponijeti.

Vrativši se u Zagreb, razmišljao sam tko bi mogao znati je li to što je Balint Vujkov zapisivao u Rumunjskoj, u Nermiđu, negdje i kada objavljeno. Netko me uputio na mog poznanika Nacu Zelića, koji je navodno sređivao književnu ostavštinu nakon smrti Balita Vujkova. Naco Zelić mi je rekao da su kazivanja iz mjesta Nermiđ u Rumunjskoj objavljena u knjizi pod nazivom *Cvjetovi mećave – hrvatske narodne pripovijetke iz Mađarske, Rumunjske, Austrije i Čehoslovačke*, koja je objavljena u izdanju Nakladnog zavoda Matice hrvatske 1971. godine. Sada sam znao što moram tražiti. Pregledao sam sve antikvarijate u Zagrebu i nigdje nisam našao tu knjigu. Otišao sam u Nakladni zavod Matice hrvatske, misleći da oni imaju još koji primjerak te knjige. Kako ni tu nisam imao sreće, obratio sam se gospodinu Stjepanu Sučiću, potpredsjedniku Matice hrvatske, misleći da ona ima koji arhivski primjerak. Našao se samo jedan primjerak knjige, i to onaj u kojem su stranice, prilikom slaganja knjige, bile pogrešno složene. Kako nije bilo druge, odlučio sam iz te knjige načiniti fotokopije stranica pripovjedaka, koje su bile iz mjesta Nermiđ u Rumunjskoj. I tada je nastao obrat. Stjepan Sučić je izišao iz druge sobe i donio mi jedan uredan primjerak knjige. Rekao mi je da je to primjerak koji je imao njegov pokojni brat, koji je bio svećenik, i koji je on sve do sada čuvao kao uspomenu na svog brata. Međutim, kako se radi o karaševskim Hrvatima, kojima sam obećao potražiti i donijeti knjigu, ako je kazivanje njihovih starih objavljeno, on mi daje taj primjerak knjige, iako je to njemu uspomena na njegova brata. Tako je sretno završila moja potraga za knjigom, u kojoj su objavljena kazivanja starih karaševskih Hrvata iz mjesta Nermiđ, u Rumunjskoj, te su ispunjeni uvjeti da izvršim dano obećanje knezu/načelniku mjesta Nermiđ.

Nakon nekog vremena u MVP-u su držali da bi bilo korisno ponovno otići u Rumunjsku karaševskim Hrvatima.

Trebalo je otići u Rumunjsku u vrijeme kada je u Karaševu organiziran stručni skup o karaševskim Hrvatima, na kojem je trebao nazočiti i veleposlanik RH u Rumunjskoj dr. sc. Nikola Dabelić, poznati glazbenik i dirigent.

Na stručnom skupu, koji se održavao u mjestu Karaševno, nakon što sam u ime MVP-a pozdravio sve nazočne i izrazio zadovoljstvo što se održava takav skup, pozvao sam se na svoj razgovor koji sam imao prošli put u Rumunjskoj, u mjestu Nermiđ, i na saznanje da je tamo prije nekoliko godina bio izvjesni Balint Vujkov, koji je slušao kazivanja njihovih starijih i to zapisivao. Rekao sam da sam tada obećao da ću, kada se vratim u RH, potražiti i saznati je li i gdje objavljeno ono što su kazivali njihovi stariji, te ako je to objavljeno, da ću kod mog sljedećeg dolaska u Rumunjsku to donijeti. Rekao sam da sad znam da je to što su kazivali njihovi stariji objavljeno, te gdje je i kada objavljeno.

Na kraju sam podigao donesenu knjigu Balinta Vujkova *Cvijetovi mećave – hrvatske narodne pripovijetke iz Mađarske, Rumunjske, Austrije i Čehoslovačke* te rekao da je predajem svom prijatelju Marijanu Tjinculu, župniku u mjestu Lupak. Njemu knjigu predajem zbog toga jer je to primjerak koji mi je za karaševske Hrvatske dao Stjepan Sučić, potpredsjednik Matice hrvatske, a knjiga je pripadala njegovu pokojnom bratu, koji je bio svećenik. Dakle, knjiga je bila vlasništvo jednog svećenika i sad je ja dajem u ruke drugom svećeniku, ali uz obvezu da se iz knjige načine fotokopije onih stranica na kojima se nalaze kazivanja njihovih starih, koja je zapisao Balint Vujkov. Tako fotokopirane stranice neka se koriste u školama kako bi djeca doznala o pripovijedanjima njihovih starijih. Eto, tako sam ja, pomalo čudno i nenadano, promovirao ime i djelo Balinta Vujkova u Rumunjskoj, među karaševskim Hrvatima.

Tako je meni život dao da sam se pod stare dane ponovno susreo s imenom i djelom Balinta Vujkova i to povezano s karaševskim Hrvatima, za koje prije nisam uopće čuo.

U Zagrebu, 8. siječnja 2021.

**HRVATSKO NAKLADNIŠTVO
U NULTOM DESETLJEĆU**

ri
ječ

Neven Ušumović

2008.

Krajem 2008., pišući za zagrebački dvotjednik *Zarez* o originalnoj knjizi kolumni Julijane Matanović *Tko se boji lika još* Boris Postnikov govori i o tadašnjoj masmedijskoj konstrukciji aktualne književne scene: „Ako ne potpisuje karticu-dvije na stranicama dnevnih novina, specijaliziranih magazina ili internetskih portala, pisca kao da i nema. Odgurnut je na marginu, isključen iz polja vidljivosti i smješten u slijepu pjegu mehanizama reprezentacije. Elementarna pozadina ove situacije jasna je i može se sažeti onom zamornom lamentacijom kako se ‘od pisanja ne da živjeti’ – pri čemu se tu, naravno, misli na ‘pravi’, umjetnički spisateljski angažman. Pa se gotovo svi naši pisci paralelno bave nečim od čega se, eto, ipak ‘da živjeti’, a u najpoželjnijoj varijanti to je baš odrađivanje propisanog broja kartica u tjednom ritmu. Zanimljivo, njihovi romani i zbirke priča tada pokazuju vrijednost znatno veću od tragikomičnih honorara koje su im donijeli: oni postaju simboličkim kapitalom, društveno ovjerenom propusnicom za pravo na govor o pitanjima od javne važnosti, govor koji donosi ugled, osiguranu egzistenciju i prigodnu fotografiju u gornjem lijevom uglu novina. U bizarnu dvostrukom obratu, koji savršeno ilustrira položaj književnosti u današnjim medijima, naši pisci tako ipak mogu živjeti od pisanja, ali samo pod uvjetom da prvo dokažu da su pisci, a onda tu ulogu što bolje iskoriste kako bi postali ugledni medijski opinion-makeri, koji će potom u intervjuima žalobno tumačiti kako bi se, eto, najradije u potpunosti posvetili književnosti, ali se – pogadate već – od pisanja, nažalost, u nas ne može živjeti.“

U aktualnoj i polemičkoj knjizi koju je 2020. godine objavio osječki književni kritičar Igor Gajin *Lelek tranzicije: hrvatska književnost, kultura i mediji u razdoblju postsocijalizma* (Disput) ova se situacija opisuje kao „žurnalizacija hrvatske proze“. Citiramo: „... u (post)tranzicijskom razdoblju nemamo samo uvođenje knjige u tržišnu cirkulaciju na polju stvarne ekonomije (...) nego se i zakonitosti novinskih žanrova i medijske reprezentacije upisuju u matricu književne proizvodnje. Žurnalizacija hrvatske proze provodi se na svim strukturnim instancama književnog teksta: od jezika u smislu funkcionalne ekonomičnosti preko dinamičke kompozicije narativnog izlaganja te izbora motivskog i tematskog repertoara prema kriteriju senzacionalnosti...“

Ove strukturalne promjene na hrvatskom književnom tržištu dovele su – upravo krajem 2008. godine – do toga da nagradu „Kiklop“ Sajma knjiga u Puli, inače jednu od tada uglednijih hrvatskih književnih nagrada, dobije senzacionalistička knjiga *Gola istina* pjevačice, glumice i kolumnistice Nives Celzijus – i da joj se zatim ta nagrada ospori od samih organizatora. Na-

ime, „Kiklop“ je bila godišnja nagrada koja su dodjeljivala za postignuća u knjižnoj produkciji nakladnika iz Republike Hrvatske. Sastojala se od skulpture i diplome, a dodjeljivala se u više kategorija; ona u kojoj je pobijedila *Gola istina* bila je nagrada za „Hit godine“. Nives Celzijus i njezini nakladnici (usmjereni na kiosk izdavaštvo) vješto su iskoristili nova pravila igre unutar hrvatskog tržišta knjige i kreirali hit „u duhu vremena“: nagrada im je nepravedno osporena što je na kraju i sudskim putem potvrđeno. Kako piše književnik i kolumnist Josip Mlakić za tjednik *Express* povodom samoukidanja nagrade „Kiklop“ 2015. godine: „Nagrada je zapravo u samom startu imala problem sa zdravom logikom i krila u sebi klicu estradizacije, koju je slučaj Nives Celzijus ogolio do kraja. ‘Kiklop’ jako mnogo ‘duguje’ upravo njoj, jer nijedna nagrada u Hrvatskoj, u bilo kojem području, nikad nije dobila takav publicitet, čak se u rašomon oko (ne)dodjele nagrade umiješao Čičkov i Bančev Hrvatski helsinški odbor.“ Ta se estradizacija „Kiklopa“, između ostalog, sastojala u tome, kako piše Mlakić, da se uz mistifikaciju „struke“ („Nagradu Kiklop ‘dodjeljuje struka’, odnosno članovi Društva hrvatskih književnika, Hrvatskog društva pisaca, Hrvatskog društva književnika za djecu i mlade, Hrvatskoga knjižničarskog društva, Društva hrvatskih književnih prevodilaca, članovi Hrvatskog PEN centra, profesori hrvatskih visokih učilišta, direktori i urednici nakladničkih kuća registriranih u Republici Hrvatskoj, novinari u kulturi, književni kritičari.“) postavlja pitanje, s obzirom na godišnju nakladničku produkciju u Hrvatskoj „... tko je to sve mogao fizički stići pročitati. Tu dolazimo do pitanja kompetencije te famozne struke, odnosno struka je, htjela to ili ne, u startu pristala biti nekompetentna, iako u nagradu s druge strane ulaže nekakav svoj simbolički kapital. Veliki dio glasačkog tijela, zapravo najveći, nema uvid u cjelinu i često donosi odluke tipa koja je od nepročitanih knjiga po njima bolja. Ovako široko glasačko tijelo koncipirano je pomalo po uzoru na američku Filmsku akademiju koja dodjeljuje Oscara i koja ima nekoliko tisuća članova. Upravo ta brojnost unosi sumnju u vjerodostojnost nagrade, iako su osnivači tvrdili suprotno. Zapravo se radi o estradizaciji književnosti po uzoru na film.“ Oponašanje i koketiranje s estradnim uzorcima obija se dakle o glavu (odnosno o „simbolički kapital“) samoj „struci“, a vješti estradni umjetnici kao što je Nives Celzijus iz takvog sukoba crpu doslovni i medijski kapital. Lelek tranzicije odjekivao je snažno te 2008. godine.

Izbor deset naslova objavljenih u 2008. godini

Tom McCarthy:
OSTATAK

s engleskoga preveo Dean Trdak (Remainder, 2005.)
OceanMore

Roman britanskog pisaca Toma McCarthyja prvi put je objavio u Parizu neovisni nakladnik Metronome, da bi nedugo zatim postao hit te dobio mnoga priznanja i kritike i publike... Neki oduševljeni kritičari smatraju ga pravim početkom novog književnog stoljeća.

Glavni neimenovani lik romana je doživio je neobičnu nezgodu – na njega je pao dio satelita i prouzročio amneziju, za što je dobio odštetu od 8,5 milijuna funti. Čitatelj prati kako taj novopečeni bogataš bez imena i prošlosti pokušava rekonstruirati svoj život. Umjesto investiranja novca u kolektivne burzovne špekulacije odlučuje uložiti u osobnu fantaziju, u izgradnju kuće iz sjećanja. No, u toj obnovljenoj kući moraju i radnje stana biti neprestano kao iz sjećanja: susjeda mora neprekidno peći jetrica, muškarac neprekidno lupati po motoru... McCarthyjevo djelo originalan je prilog razumijevanju aktualnih kapitalističkih odnosa. Struktura romana minuciozno je razrađena, a kao specifičnost McCarthyjevog pisanja izdvajamo repetitivnost, odnosno variranje istih prizora, što poetiku ovog autora približava minimalističkoj umjetnosti.

Tom McCarthy (1969.) studirao je engleski na Oxfordu, živio u Pragu i Amsterdamu, a danas kao umjetnik i pisac živi u Londonu. Osnovao je Međunarodno nekronautičko društvo (International Necronautical Society), polufiktivnu avangardnu mrežu umjetnika koji izlažu po galerijama. Objavljuje eseje i studije u najuglednijim svjetskim časopisima i magazinima. Osim *Ostatka* objavio je još tri romana od kojih je „C” (2010.) Dean Trdak za OceanMore preveo 2012. godine (pod nazivom „K”).

Srđan Valjarević
KOMO (2006.)

Sandorf

Valjarević je vjerojatno poetički najutjecajniji autor srednje generacije u suvremenoj srpskoj književnosti budući da se nakon desetljeća prevlasti

postmodernističke tekstualnosti oslanja na autobiografiju i novu vjerodostojnost u književnosti. Kao i Sejranović (vidi kasnije), Valjarević ulazi u novi trend potrage za književnim odgovorom na globalnu popularnost literature samopomoći (self help). Prema anketi sarajevskog *Oslobođenja* u kojoj je početkom 2018. sudjelovalo oko 250 autora, kritičara, profesora književnosti, novinara, izdavača i prevoditelja iz regije, *Komo* je najbolja objavljena knjiga od 2000. do 2016. na području Hrvatske, BiH, Srbije i Crne Gore. Hrvatski pisac Zoran Pilić napisao je da je za njega *Komo* jedan od najboljih romana generacije. *Komo* je u Hrvatskoj izašao u dva Sandorfova izdanja, 2008. i 2018. godine.

Komo je roman o piscu koji dobiva književnu stipendiju i odlazi na talijansko jezero Como, gdje svoje dane mahom krati ispijajući vrhunska vina, u druženju s lokalcima i s pokojim čudakom iz kruga stipendista te šetnjama prirodom i planinarenjem. Roman se doima kao autobiografsko dnevničko kazivanje šetača koji iz vlastite autsajderske pozicije popisuje ljude i prizore, ali pred kraj na upečatljiv način razvija katarzične etičke teme.

Srđan Valjarević (1967.), srpski je književnik, pisac romana, pripovjedač i pjesnik. Njegove najvažnije knjige su: *List na korici* (roman, 1990.), *Džo Frejzer i 49 pesama* (1992.), *Ljudi za stolom* (roman, 1994.), *Zimski dnevnik* (proza, 1995.), *Drugi dnevnik zime* (proza, 2005.), *Komo* (roman, 2006.). Proza i poezija Srđana Valjarevića prevedene su na mnoge jezike.

Per Petterson

KAD SMO KRALI KONJE

s norveškog preveo Munib Delalić (Ut og stjoele hester, 2003.)
Fidipid

Roman jednog od najznačajnijih suvremenih norveških pisaca, koji je osvojio Norvešku nagradu kritičara za 2003. godinu, ali i velike međunarodne književne nagrade, kao što su Independent Foreign Fiction Prize, te International IMPAC Dublin Literary Award. Godine 2019. snimljen je istoimeni norveški igrani film, koji je odlično primljen na uglednim filmskim festivalima.

Trond, glavni lik i pripovjedač, odlazi u mirvinu i seli u malu kolibu u norveškoj zabiti. Neočekivan susret sa sličnim mu susjedom postaje okidač za povratak u prošlost i prisjećanje

na ljeto 1948. godine, koje je proveo s ocem u sličnoj kolibi na granici sa Švedskom. To ljeto pokazalo mu je kako čovjek može biti okrutan, zauvijek promijenivši njegov život, ali i živote članova susjedne obitelji. Stoička proza duboke osjećajnosti, napisana pjesničkim osjećajem za sintaksu i slikovnost.

Per Petterson (1952.) prozaik je i esejist. Skandinavskoj publici postao je poznat nakon romana *U Sibir* (Til Sibir, 1996., hrvatski prijevod 2016.). Nakon svjetskog uspjeha romana *Kad smo krali konje*, veliku pozornost publike i kritike pridobiva i romanom *Proklinjem rijeku vremena* (bosanski prijevod 2012.; srpski *Kleta reko vremena* 2009.; original *Jeg forbanner tidens elv*, 2008.). Kritika je s hvalospjevima dočekala i njegov posljednji roman *Muškarci poput mene* (*Menn i min situasjon*, 2018.). Pettersonova djela prevedena su na gotovo 50 jezika; prijevode Pera Pettersona u Srbiji izdaje Geopetika.

Bekim Sejranović

NIGDJE, NIOTKUDA

Profil International

Roman *Nigdje, niotkuda* postjugoslavenskog književnog nomada Bekima Sejranovića dobio je Nagradu „Meša Selimović“, jednu od najvažnijih regionalnih književnih nagrada. Počevši od tog priznanja pa do njegove prerane smrti, Sejranovićevo popularnost samo raste.

U romanu *Nigdje, niotkuda* Bekim Sejranović prati svog junaka od djetinjstva u Brčkom, preko srednjoškolskih i fakultetskih godina u Rijeci do izbjeglištva u Oslu; u jednom od prizora, izrađuje splav od bačvi u kojima baka kiseli kupus namjeravajući spustiti se Savom, u drugom je panker koji svira bas u bendu Paranoya, u trećem se skriva po Rijeci od prisilne mobilizacije za rat u Bosni, u četvrtom je izbjeglica u Norveškoj... Ulazi u složene ljubavne veze, i nakon njih bježi na ledeni otok na samom sjeveru Norveške, gdje noć i dan traju po šest mjeseci. Ovaj autobiografski roman izrazito je fragmentaran, sa stalnim skokovima kroz vrijeme, te po svemu predstavlja najkompleksnije Sejranovićevo ostvarenje. U svojoj studiji o „predodžbama izmještanja“ u novijoj hrvatskoj književnosti, Lana Molvarec posvetila je važan prostor opusu Bekima Sejranovića (knjiga *Kartografije identiteta*, 2017.) O naslovu ovog romana piše: „Naslov prvog Sejranovićeovog romana ‘Nigdje, niotkuda’, citat jednog stiha riječke rock grupe Let 3, najbolje opisuje kretanje glavnog lika: konstantno putovanje, promjena mjesta boravišta bez početne i završne točke.“

Bekim Sejranović (1972. – 2020.) rođen je u Brčkom. Od 1985. pohađa srednju pomorsku školu u Rijeci, smjer nautika. Studira kroatistiku i kom-

parativnu književnost na Filozofskom fakultetu u Rijeci. U Oslo seli 1993. i nastavlja studirati, te 1999. na tamošnjem Povijesno-filozofskom fakultetu magistrira iz područja hrvatske književnosti. Od 2001. do 2006. godine radi kao lektor na spomenutom fakultetu i predaje južnoslavenske književnosti, jezike i prevođenje. Od 2000. godine radi i kao sudski tumač i književni prevoditelj, predaje norveški za strance, te piše i objavljuje vlastitu prozu. Autor je knjige kratkih priča *Fasung* (2002.) i romana *Nigdje, niotkuda, Ljepši kraj* (2010.), *Sandale* (2013.), *Tvoj sin*, *Huckleberry Finn* (2015.) i *Dnevnik jednog nomada* (2017.). Od 2011. do 2014. godine Bekim Sejranović je živio u Ljubljani, a od svibnja 2015. živio je i radio u Zagrebu. Godine 2020. nakladnička kuća V.B.Z. izdala mu je sabrana djela.

Stieg Larsson

MUŠKARCI KOJI MRZE ŽENE

prevela sa švedskog Željka Černok (Män som hatar kvinnor, 2005.)
Fraktura

Muškarci koji mrze žene prvi je dio slavne trilogije *Millenium* Stiega Larssona, koja je dovela do velikog obrata na globalnom književnom tržištu: skandinavski triler, koga odlikuje velika sociopsihološka analitičnost, postaje broj jedan u svijetu krimića. Bogata i nepresušna književna produkcija potiče proizvodnju fascinantnog niza hvaljenih TV serija i filmova. Samo ovaj roman doživio je dvije uspješne ekranizacije: švedsku (redatelj Niels Arden Oplev) i američku (redatelj David Fincher).

Mikael Blomkvist, novinar časopisa *Millenium*, izgubio je sudski proces protiv sumnjivog švedskog industrijalca Wennerströma, zbog čega mora privremeno odstupiti sa svog položaja u časopisu. U tome za Blomkvista i *Millenium* teškom trenutku pojavljuje se Henrik Vanger, glava moćne švedske dinastije, koji želi da Mikael napiše kroniku obitelji Vanger. No zapravo Henrik želi da Mikael istraži nestanak njegove nećakinje Harriet. Istražujući prošlost obitelji Vanger, Mikael dolazi do strašnih otkrića...

Stieg Larsson (1954. – 2004.), švedski pisac i novinar. Prije spisateljske karijere, kao novinar bio je poznat po borbi protiv rasizma i desničarskog ekstremizma. Zakladu Expo utemeljio je 1995. te je postao glavni urednik njezina istoimena časopisa. Časopis je bio na neprestanu udaru i pod prijetnjama desničarskih ekstremista, kao i sam Larsson. Prve tri knjige iz serije *Millennium*, *Muškarci koji mrze žene*, *Djevojka koja se igrala vatrom* i *Kule u zraku*, Stieg Larsson dovršio je neposredno prije iznenadne smrti od srča-

nog udara 9. studenog 2004. Ta tri naslova postala su svjetski fenomen i bile su dugo najpopularnije i najprodavanije europske knjige.

Dubravka Ugrešić

BABA JAGA JE SNIJELA JAJE

Vuković & Runjić

Baba Jaga je roman koji je Ugrešićki vratio širu hrvatsku publiku. Podsjećamo da je riječ o autorici koja ima najveći međunarodni ugled, a kvalitativan vrh hrvatske književnost drži još od osamdesetih godina kada se afirmirala kao ključno ime hrvatskog postmodernizma.

Osnovna tema, osnovna poveznica koja se proteže kroz roman *Baba Jaga je snijela jaje* jest starost, starenje, „propadanje“; preciznije ženska starost i žensko starenje. A da stvar ne bi bila tako bolna (ili možda baš radi toga – da bi bila još bolnija), roman je veoma duhovit, nabijen je snažnom parodijom i ironijom, čime se autorica ujedno bori i protiv patetike koja neizbježno izbija kada su posrijedi navedene teme. U svim se ženskim likovima ovoga romana prepoznaje Baba Jaga (Baba Roga) – starića, izopćena iz društva koje naglašava ljepotu i njenu neprolaznost. Nije ni čudo što su u takvoj klimi sve Babe Jage postale nepoželjne i nepoćudne, određene za zaborav. Književna povjesničarka Aneta Ryznar svoju temeljitu analizu ovog romana u knjizi *Suvremeni roman u raljama života* (2017.) završava rečenicom: „... parodijskim preispisivanjem bajke i njezinim povezivanjem s autobiografskim i znanstvenim diskursom ispisuje se svojevrсна postmoderna (pa čak i feministička) metabajka prilagođena polemičkom obračunu s novim mitologijama i ideologijama“.

Dubravka Ugrešić (1949.), književnica, znanstvenica, publicistica. Autorica je dvadesetak knjiga proze i publicistike, od kojih izdvajamo: *Štefica Cvek u raljama života* (1981.), *Forsiranje romana-reke* (NIN-ova nagrada, 1988.), *Kultura laži* (1996.), *Muzej bezuvjetne predaje* (1998.), *Ministarstvo boli* (2004.), *Baba Jaga je snijela jaje* (2008.), *Lisica* (Nagrada tportal za najbolji hrvatski roman, 2017.). Živi i radi u Amsterdamu.

Roberto Bolaño
ČILEANSKI NOKTURNO

sa španjolskoga prevela Željka Somun (Nocturno de Chile, 2000.)

AGM

Čilenaski nokturno prvi je prijevod Roberta Bolaña na hrvatski jezik i početak razdoblja u kome i u Hrvatskoj kao i u cijelom svijetu ovaj pisac posthumno postiže kulturni status među književnom publikom. Ovaj je kratki roman jedan je od primjera Bolañovog žestokog obračuna s kompromitiranim intelektualcima, „estetama“; njegovo gnušanje nad njima najbolje ilustrira radni naslov ovog djela: „Oluja govana“ (Tormenta de Mierda).

Autor daje glas čileanskom svećeniku koji pokušava opravdati svoju sramotnu prošlost. Kako bi pobjegao od siromašnog podrijetla, ulazi u Opus Dei te postaje kućni učitelj generala Pinocheta. Prevratnička vremena revolucije te mučno služenje režimu glavna su tematika, te se prokazuje gnjusna uloga kulture u takvom režimu: u prekrasnoj vili, paralelno s održavanjem književnih večeri na katu, u podrumu se muče nepodobni. U svojoj posljednjoj knjizi *Novi ljudi* (2020.) književni kritičar Saša Cirić o ovome romanu piše: „Vještina Roberta Bolaña je u tome što je izbjegao moralizatorski pristup i uznemirenu evokaciju (ne)voljnog sudionika represivnog režima oblikovao psihološko složeno, tako da nismo sigurni krije li se iza ove duševne turbulencije kajanje i osuda vlastitog oportunizma ili tek staračka nemoć.“

Roberto Bolaño (1953. – 2003.), pjesnik i prozaik. Osim u rodnom Čileu, živio je u El Salvadoru, Meksiku i Francuskoj, a naposljetku se skrasio u Španjolskoj, gdje je napisao većinu svojih proznih djela. Za roman *Divlji detektivi* 1999. jednoglasno mu je dodijeljena nagrada „Rómulo Gallegos“, najveće hispanoameričko književno priznanje koje se daje za najbolji roman na španjolskom objavljen u prethodne dvije godine, a 2008. posthumno je dobio američku nagradu National Book Critics Circle Award for Fiction za roman pod naslovom *2666*.

Maša Kolanović
SLOBOŠTINA BARBIE

V.B.Z.

Osebnijna, svestrana umjetnica, intelektuala i aktivistkinja Maša Kolanović upravo je ovom knjigom privukla pozornost šire hrvatske i regionalne književne javnosti.

Sloboština Barbie govori o odrastanju u vrijeme rata u Hrvatskoj. O tom olovnom i herojskom vremenu, kada su i voditelji televizijskoga dnevnika govorili malo glasnije, da ih se čuje i bez mikrofona, puno se toga pričalo i svjedočilo, ali zapravo i nije bilo knjiga iz kojih bi se moglo saznati kako je to zapravo bilo. Eto, recimo, u Novom Zagrebu, u Sloboštini. Povjesničarka književnosti Marina Protrka Štimec na sljedeći je način istaknula vrijednost ovog djela: „Ova bi se knjiga, zahvaljujući vlastitoj tematskoj polivalentnosti i inherentnoj narativnoj i idejnoj polifoniji, dala čitati kroz različite ključeve: od feminizma preko psihoanalize i teorija identiteta do popularne kulture. Pritom, ipak nije zasuta vlastitim angažmanom; nije pretenciozna i ne penje se sebi na ramena. [...] U cjelini gledano, uspješno je izmakla glavnim zamkama jednako 'dječje i omladinske', kao i one historiografsko-dokumentarističke književnosti i donijela prepoznatljiv, lucidan i svjež rukopis.“

Maša Kolanović (1979.) radi kao docentica na Odsjeku za kroatistiku Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Na istome je fakultetu diplomirala kroatistiku i komparativnu književnost te doktorirala. Do sada je objavila niz autorskih članaka o književnosti i popularnoj kulturi te knjige: *Pjavičice za usamljene* (2001.), *Sloboština Barbie*, *Udarnik! Buntovnik? Potrošač...* (2011.), *Jamerika* (2013.) i *Poštovani kukci i druge jezive priče* (2019.). Za posljednju knjigu dodijeljena joj je Nagrada Europske unije za književnost.

David Mitchell

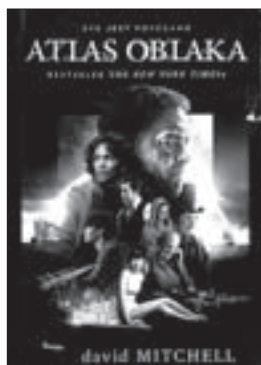
ATLAS OBLAKA

s engleskoga preveo Saša Stančin (Cloud atlas, 2004).

Vuković & Runjić.

Zahvaljujući nagrađivanome *Atlasu oblaka* Mitchell postaje globalna književna zvijezda. Uzevši roman *Atlas oblaka* za predložak, Lana i Andy Wachowski i Tom Tykwer snimili su 2012. godine vrlo atraktivan film.

Atlas oblaka Davida Mitchella roman je koji se sastoji od šest pripovjednih niti, u kojem se muzikalno virtuozno i jezično raskošno isprepleću znanstvena fantastika, politički triler i povijesni pastiš. Priča seže unatrag u 19. stoljeće, kolonijalizam i divljaštvo na otocima Pacifika, te unaprijed u mračnu budućnost, onkraj sloma civilizacije.

David Mitchell (1969.) engleski je prozaik. Osam godina živio je u Japanu, u Hirošimi. Za svoj prvi roman *Ghostwritten* (1999.) dobio nagradu Mail on Sunday / John Llewellyn Rhys za najbolju knjigu autora mlađeg od 35 godina. Njegov drugi roman *number9dream* (2001.) uvršten je u uži izbor za nagrade Booker. Nakon *Atlasa oblaka*, koji mu je donio književnu slavu, uslijedili su romani *Livada Crnog Labuda* (2006.) i *Tisuću jeseni Jacoba de Zoeta* (2010.), *Kuća Slade* (2015.), *Koštani satovi* (2015.) i *Utopia Avenue* (2020.). Osim romana, Mitchell je autor i kratkih priča, libreta za opere, a trenutno s Aleksandrom Hemonom i Lanom Wachowski radi na četvrtom nastavku filma „Matrix“.

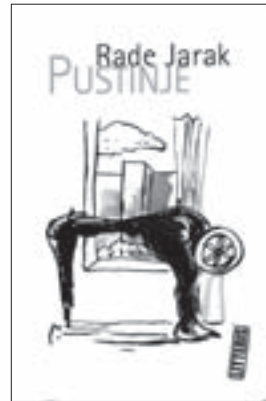
Rade Jarak **PUSTINJE**

Litteris

Knjiga *Pustinje* fikcionalni je roman građen od niza fragmentarnih zapisa, pišćev hommage vlastitom dubrovačkom odrastanju. Roman je dugo nastajao, a naslov je preuzet od Fernanda Pessoae. Pustinje su pune introspekcije, poniranja u djetinjstvo i reminiscencija, a sam roman obogaćen je crtežima, obiteljskim slikama i fotografijama Marka Ercegovića. Roman *Pustinje* nagrađen je književnom nagradom *Jutarnjeg lista* za najbolje prozno djelo u 2008. godini.

Rade Jarak (1968.) rođen je u Dubrovniku. Diplomirao je slikarstvo na Likovnoj akademiji u Zagrebu. Do sada je objavio dvadesetak knjiga poezije i proze, od kojih osim romana *Pustinje* još izdajamo: zbirku nagrađivanih priča *Termiti i druge priče* (2002.), romane *Duša od krumpira* (2005.), *Enciklopedija očaja* (2006.), *Japanski dnevnik* (2010.), *Yu puzzle* (2013.), *Emigranti* (2017.), *Suha palma* (2018.) i *Doći će jednom klizati* (2019.). Godine 2004. pokrenuo je virtualni časopis za književnost *Knjigoma* koji je djelovao do 2014. godine, a obnovljen je 2018. pod nazivom *Pikolo knjigomat*.

Rade Jarak već je više od dva desetljeća aktivan i kao književni kritičar, štoviše kao provokator i analitičar „zakulisnih igara na književnoj sceni“. Godine 2010. pokrenuo je parodiju književne nagrade „Roza“, koju je nazvao po svojoj kuji (a koja je bila i član žirija!). Nagrada je bila desetljetna i odnosila se na cijelo štokavsko područje. Nagrada se sastojala od tanjura graha, sto kuna (u bruto iznosu!), jednog pehara i višednevnog odmora na Jadranu. Dana 15. lipnja 2010. godine na Jurjevskom groblju u Zagrebu nagrada za knjigu desetljeća dodijeljena je Nives Celzijus za *Golu istinu*, knjigu koja je objavljena upravo 2008. godine.

**ČITANJA KNJIŽEVNE
PRODUKCIJE**

PREPREKOVA JESEN 2016.

Zbirka kratkih priča

HKUPD „Stanislav Preprek“, Novi Sad, 2016., str. 79

Prvo ozbiljnije predstavljanje i panoramski izbor kratke priče Hrvata u Vojvodini sačinio je profesor Vladan Čutura u dvobroju 1-2/2013. časopisa za književnost, kulturološke i društvene teme *Nova Istra*, u nakladi Istarskog ogranka Društva hrvatskih književnika u Puli. U njemu je objavljen tematski blok pod naslovom „Rič hrvatska u Vojvodini“ s uvodnim esejom izbornika „Panorama vojvođansko-hrvatske kratke priče od 1990. do 2010.“, što je nazvao „reprezentativnim izborom ili, još skromnije, prikazom“. U nakladi NIU „Hrvatska riječ“ 2016. godine sazrelo je vrijeme za objavu knjige *Suvremena vojvođansko-hrvatska kratka priča* u izboru prof. Čature koji je odabir šestorice autora pojasnio s dva ključna kriterija: prvi je vanjski – da su tekstovi već prepoznati ranijim objavljivanjem, a drugi unutarnji i odnosi se na narativnu igričnost. „Narativna igričnost je meni posebno zanimljiva. To je onaj moment gdje se autor zna igrati s tekстом – riječima, narativom, diskursom... Dobri pisci su dobri jer znaju baratati narativom, na zanimljiv način ispričati priču. Narativ me je zanimalo i u kontekstu suvremenih znanstvenih istraživanja, koja tvrde da su identiteti ništa drugo do narativ.“, rekao je Čutura na predstavljanju ove knjige na beogradskom Sajmu knjiga <http://www.hrvatskarijec.rs/vijest/A23250/Uvid-u-dijelove-knjizevne-scene/> (pristupljeno 14. prosinca 2020.). U njegovu su izboru

autori kratkih priča: Lajčo Perušič, Petko Vojnić Purčar, Mirko Kopunović, Zvonko Sarić, Neven Ušumović i Tomislav Žigmanov.

Kratka priča vrlo je popularna danas među čitateljima kojima suvremeni, užurbani način života diktira i način i količinu čitanja te doživljavanja teksta. Stoga je kratka priča dobra ako daje doživljaj, jezgrovit i dinamičan, brz, ako ima klasična tri dijela: uvod, zaplet i rasplet.

U godini objave *Suvremene vojvođansko-hrvatske kratke priče* pojavljuje se opsegom i brojem objavljenih priča omanja zbirka *Preprekova jesen 2016.* koja odgovara svojoj namjeni, objavi kratkih priča. Hrvatsko kulturno-umjetničko-prosvjetno društvo „Stanislav Preprek“ iz Novog Sada, točnije Književni klub ove udruge objavio je natječaj za neobjavljenu kratku priču na standardnom hrvatskom jeziku. Na natječaj su se mogli javiti svi zainteresirani iz Srbije i Hrvatske. Petročlano uredništvo, koje je uredilo knjigu, u uvodnoj riječi pojašnjava kako zbirka predstavlja „najuspješnije od prispjelih radova“, te je „od

svih prispjelih priča odabrano (je) ono što, prema mišljenju Uredništva, zavrjeđuje čitalačku pažnju, a pod uvjetom i da se materijal može kvalificirati kao pripovijetka, tj. da odgovara žanru o kojem je riječ, pri čemu su neki radovi eliminirani u samom početku“.

U knjizi je objavljeno šesnaest kratkih priča, a kako je natječaj bio i natjecateljskog karaktera, objavljene su tri nagrađene i još trinaest priča autora članova Književnog kluba i autora iz Hrvatske. Tako je po odluci stručnog žirija, u sastavu: Marko Kljajić, svećenik i književnik, Pavel Domonji, književnik, i Dragana V. Todoreskov, književna kritičarka i povjesničarka književnosti, najbolja priča „Znaci“ Denisa Peričića, druga nagrada pripala je Siniši Božuliću za priču „Nogometasi“, a treća je nagrađena „Zagazio je mrava“ Zdravka Odorčića.

U ovom su zborniku objavljene kratke priče članica i članova Književnog kluba „Stanislav Preprek“ (Siniša Božulić, Jelisaveta Buljovčić Vučetić, Bosiljko Kostić, Mladen Franjo Nikšić, Mladen Šimić, Branimir Miroslav Tomlekin i Zlatko Urbanek), autorica i autora iz Hrvatske (Mirko Čurić, Zdravko Odorčić, Denis Peričić, Lajčo Perušić, Livija Reškovac), te Maje Đekić i Antuna Kovača iz Vojvodine. Zbirka na kraju donosi kratke biografije zastupljenih autora.

O kratkim pričama i izboru u zbirci čitamo u tekstovima „Riječ uredništva“ koju potpisuje (peteročlano) uredništvo (str. 6-7), „Obrazloženje žirija“ (str. 8-12) (Dragana Todoreskov, Pavel Domonji i Marko Kljajić) i „Narativna komunikacija“ (str. 68-69) (Pavel Domonji). Bez želje da se veća pozornost usmjeri na

(tehničko i sadržajno) uređenje, čitatelj će se suočiti s tekstovima kojima neće odmah znati svrhu objave. Iako bi bilo umjesno, ovdje neće biti riječi o hrvatskom jeziku, napose standardu na kojem su priče trebale biti pisane, a što je jedan od posljednjih koraka u pripremi knjige. Nekoliko riječi o samim pričama. Od kratkih, na jednoj stranici, do onih opsežnijih priča, teme se kreću od autobigrafskih priča, preko bajkovitih i fantastičnih, odgovora na tragičnost nedavnog rata do odlaska u prošlost. Iako je autonomno pravo povjerenstva izabrati najbolje, izdvojit ću priču Mirka Čurića „Adela mea, ora po me“ kao primjer umjetnički najuspjelije koji je temu života freskoslikara Alexandra Maximilliana Seitza ispričao kroz dinamičnu, dramski i emotivno upečatljivu priču. I najkraća među objavljenima, „Tekijska priča“ Zlatka Urbaneka svojom kratkoćom i žanrovski određena ostavlja poruku kakva se očekuje na kraju priče u kojoj su uspješno zastupljeni stvarni i fiktivni elementi. Za navedene autore možemo bez dvojbe reći kako znaju baratati narativom te na zanimljiv način ispričati priču.

O povodu za manifestaciju *Preprekova jesen* nastale na temelju književnog natječaja saznajemo i iz riječi uredništva: „Sve vrijeme kroz dugogodišnji period rada ovog Kluba osjetio se nedostatak prozne pisane riječi i širina prostora na kojem se govori hrvatski jezik.“ Poruka sama po sebi ne izaziva prijepor, međutim pratimo li pisanje tadašnjeg predsjednika Književnog kluba Miroslava Cakića, njegove kritičke narative o svemu što se na planu književnoga stvaranja bilježi u hrvatskoj zajednici, napose ako

dolazi iz profesionalnih institucija, čini se kako je ovo bio pokušaj ulaska na tek otvoren ali relativno nepopunjen književni prostor, s ciljem „preuzimanja“ prostora kratke priče i povezivanja autora, komuniciranja. Naravno, ni ovaj se udruzi ne smije uskratiti pravo na književnoj komunikaciji za koju ima kapacitete, no takav proces podrazumijeva i stručnost, kompetencije ne samo članova „žirija“ već i onih koji se time bave, od autora, organizatora i (pri)ređivača knjige kao kulturnog proizvoda. Knjigu danas može tiskati svatko tko, narodski rečeno, ima novaca, a ponekad se knjige tiskane vlastitim ili sredstvima institucija lako predstavljaju kao djelo jedne udruge i potom hvalisavo govori kako ta jedna udruga ima veći broj objavljenih knjiga od profesionalnih institucija. Naravno, ovisno u kutu gledanja, načinu stvaranja i stručnosti onih koji procjenjuju – književno se stvaralaštvo može proglasiti književno relevantno ili konstatirati tek kao bibliografsku bilješku.

U prostoru kratke priče, u kojem je profesionalna manjinska institucija samo započela objavu kratkopričaških radova, pojavila se udruga sa željom književne komunikacije. U taj su prostor ušla već etablirana imena kratkopričaša, ali i ona koja ne dosežu potrebne estetske kriterije. Što se dogodilo pa su prvi vrlo brzo odustali od pojavljivanja na ovom natječaju, vjerojatno će odgovoriti sami autori. A prostor kratke priče je i dalje otvoren, vrijeme je za autore i struku koji i tematski i estetski, stilski mogu odgovoriti zahtjevima popularne kratke priče.

Katarina Čeliković

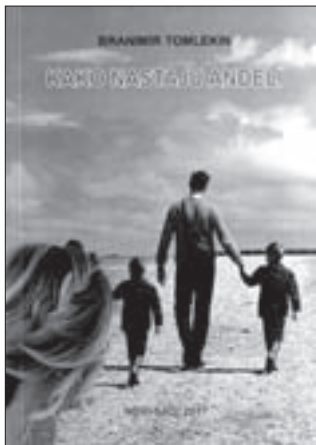
Branimir Tomlekin

KAKO NASTAJU ANĐELI

ALFAgraf, Petrovaradin, 2017., str. 191

Riječ je dvanaestoj knjizi Branimira Tomlekina, autora koji se na književnoj sceni u Srbiji pojavio u svojoj sedamdesetoj godini, koji se i do ove knjige ponajviše poznavao po svojim prozama – mahom je bila riječ o kratkim pričama, budući da je do 2017. godine napisao samo jednu zbirku pjesama. Riječju, auctor je, dalo bi se zaključiti, i ovim djelom na „svojemu terenu“ u svakom smislu.

Naime, od ranije poznat kao istina s pozamašnom insuficijencijom svakovrsnih kvaliteta potrebnih za književnost, feljtonist bizarnog i onoga efemernog, Tomlekinovo ovo p(o)rozno djelo iz 2017. naslovljeno *Kako nastaju anđeli* (upitnoj rečenici u naslovu nedostaje upitnik!, što auktora odmah kvalificira kao onoga koji za književnosti uopće nije do kraja i za sve spreman!), objavljeno, što nije za zanemariti, na srpskom standardu, na najbolji način prati njegove i prijašnje književne pokušaje – zarobljen, ponavljamo, bizarnim iskustvenim sadržajima isključivo, tko ga iole poznaje vrlo vjerojatno je za pretpostaviti, iz vlastitog života, jer se na momente da iščitati kako auctor likove oblikuje na temelju činjenica iz vlastitih iskustava, nemošto ih, bez ikakvih mašta i književno onda posve i gotovo apsolutno upitno, prenosi u svijet svojih konfuznih naracija većih p(o)roznih opsega, kojima je stalni, no ipak prikriveni, cilj, čini se, pravdati narcisoidni umišljaj o nekakvoj genijalnosti i pripadajućoj mnogovrsnoj superior-

nosti glavnog lika (ovdje, pak, veoma istaknutoj onoj krevetnoj). Iste, pak, što dodatno obezvređuje i ovaj Tomlekinov neuspjeli literaturni pokušaj na temu, književno izuzetno zahvalnu inače, propalog braka, krase posvemašnja odsutnost primjerene književne strukturiranosti djela, svevlast banalnih narativnih strategija i istovrsna izvedbenost te nepojamno niska razina zastupljenosti klasičnih književnih postupaka u slaganju građe. Sve je u njegov pomalo, ponajviše bijedno – i tema i način prikaza (do sada vrlo vjerojatno nezabilježen je primjer opisa supruge glavnog lika „u drugom stanju“: „Enisa je ležala na krevetu na leđima, sa stomakom kao da ga je neko naduvao na aparatu na benzinskoj pumpi na kojem se duvaju automobilske gume“ (str. 38)) i odsutnost bilo kakve ozbiljnosti u poručnostima za čitatelja – dobrim anđelima postaju djeca roditelja koji završavaju u paklu (str. 189)! Riječju, Tomlekin je sačinio još jednu pravu slasticu za svakog, ne samo čitateljskog, mazohista.

Istina, bračni se brodolom u Tomlekinovu djelu prikazuje, književno

posve legitimno, u trećem licu jednine – u osobi Borisa, jedinca u bogatih roditelja, raskalašnog, razmaženog i podosta razmetnog sina za kojeg je otac strahovao da će „biti pijanica i propalica“ (str. 67), raspusnoga „Sremca“, čovjeka koji je, istina samo po njegovu mišljenju, ingeniozan u svakom smislu, koji je prelijepu Enisu, *inoverku i inorotkinju inače*, upoznao, a gdje bi drugdje, u studentskim danima, blizance – Enisa i Emira – s njom dobio kad je još u vojsci bio (kasnije ih je, poražen u braku, mimo njihove i suprugine volje preimeno- vao u Marko i Mirko!?), uzeli su se, vrijeme će pokazati, nakratko nakon povratka iz vojske, živeći u neimenovanoj bosanskoj „kasabi“, kasnije ju je varao – čak i s učenicama srednje škole, gdje je radio kao profesor, na ekskurziji (opis ekskurzije i ono što se i kako sve događalo tijekom tri dana njihova boravka u Zadru (str. 48-59) nedostižni su pasaži, gotovo zacijelo, najtrivijalnijih dijelova „književnosti“ uopće, s obiljem najbeznačajnijih detalja koji nikoga ne zanimaju niti su u bilo kakvoj relaciji ili funkciji djela kao cjeline („Prvo prepodne su skoro svi učenici prespavali, nedovoljno naspavani na putu, a o vozačima da ne govorimo“, str. 51), sve vrijeme uključujući, također bez ikakve svrhe i smisla, u narativne sadržaje seksualnost, što može svjedočiti (i) o (auktorovim?) mahnitim potrebama za pohotama i putenošću, gotovo bi se moglo ustvrditi bolesnoj opsesiji s tako čim (glede toga zanimljivim se čini istaknuti detalj s već spomenute ekskurzije: „Priča se i da je stari pomoćnik direktora, pisac izveštaja s ekskurzije, želeo da bude sam u sobi jer je bio seksualno nastran. Go golcat bi noću tražio najčudnije

mesto na predmetima po hotelskoj sobi u koja bi stavljao svoje mlitavo spolovilo zamišljajući to kao odnos s nepoznatom ženom" (str. 52), što je, zbog odsuća za Borisa, dovelo i do raspada braka („A najviše je škripalo u krevetu jer krevet pod njima je izuzetno retko škripao", str. 94) – takvu ogoljenu banalnost za opis događanja ljubavnih čina ne može čitatelj pronaći ni u lošim prijevodima najjeftinijih petparačkih *herz* romana!) ovoga arhitekta po obrazovanju, što se zorno da vidjeti iz njegovih „tehnička" opisa dijela dvorišta kuće u „kasabi" (str. 114-116) te „katamarana" kojeg si je dao izgraditi po svojim nacrtima za Savu u srijemskom zavičaju (str. 120-122) – tako što je moguće zabilježeno samo u knjigama tehničkih provenijencija za osnovnoškolski uzrast, dok u onima književnim zaci-jelo nigdje! – a može se slobodno tumačiti suficitom auktorova narcizma, čemu govore u prilog nebitni ali zato predugi dijelovi o svim Borisovim ljetovanjima i zimovanjima, koji su uredno i samohvalno pobrojani (str. 123-124) no za funkciju radnje djela totalno promašeni (identično je i s također samohvalnim nabranjima Borisove knjižnice, čija je upotrebna vrijednost u djelu vezana samo uz, inače nepotrebnu, potvrdu da je Boris, barem po popisu pobrojanih knjiga iz knjižnice, ne previše obrazovani intelektualac, str. 125-126). Takav je slučaj i s opisom dobivanja domaćinstva Sarajeva za Zimske olimpijske igre 1984., dok je nešto, ali neznatno, vrjednije uključivanje u djelo niza malograđanskih manira – kupovina klavira za „Marka i Mirka", tjeranje da igraju šah te koketni i podatni odnos spram pravila iz društvene zbilje – napose kada je riječ o do-

bivanju „društvenog stana" i imanju služkinje Nede..., i, na koncu, nekako uzgredne i blijeđe zapise o odlasku u institucije koje raspoređuju djecu roditelja bez zajedničkih perspektiva te sudbeno valjani razvod braka i nemušto prikazan povratak u zavičajni prostor – u Novi Sad. Riječju, već u Tomlekina viđena loša feljtonistika bizarnoga, uz pregršt – u rasponu od glupih do odvratnih – impresija i činjenica, bez strukture i bez, ne samo književnoga, smisla!

I da na mogući pedagoški način zaključimo – pisati (i) o (vlastitim?) promašajima nije lako. Treba imati mazohističkih poriva i naklonosti. Pisati (i) o (vlastitim?) promašajima na promašen način je lako. Treba biti samo raspoložljiv za razmetanje i ne imati bez stega sramotu! A pisati (i) o (vlastitim?) promašajima na promašen način posve je promašeno za čovjeka koji drži do sebe! Riječju, a iz rakursa posljednje navedenoga, može se reći kako je ovo djelo istinski ekološki incident, kojem samo recikliranje može vratiti iskonsku nevinu vrijednost izvorne neštjetnosti po okoliš.

Tomislav Žigmanov

Milovan Miković

OTIĆI NEKAMO

Matica hrvatska, Subotica, 2017., str. 189

Uloga pisca u današnje vrijeme ima značenje (i) apologeta. Pisci s ovoga prostora natječu se pred domaćom i stranom javnošću, kako ši-

rom, tako i akademskom, u apologetizaciji zajednica, naroda, država kojima (ne)pripadaju. Nažalost, ne shvaćaju danas svi jednako izazove novog vremena. I dalje ima onih koji su ostali živjeti „u svom vremenu“. Oni kao da i dalje lutaju u potrazi za materijalom i motivima za pisanje. Kao da ne shvaćaju da je „Hannibal ante portas“. Njihov nihilizam i stanovita bezidejnost bili bi shvatljivi da prošlost ne pruža tako neiscrpno obilje razloga i ideja za književno stvaralaštvo. Međutim, dobar dokaz da to ne mora biti tako pruža knjiga Milovana Mikovića *Otići nekamo*.

To je prava zbrka (ne zbirka!) pišćevih sjećanja i razmišljanja. Pritom vrijedi istaknuti da ni njezini memoarski, a ni njezini esejistički elementi ne poštuju književne kriterije. Naime, ondje sjećanje ne dobiva jasnu sliku, nego je iskrivljeno i nejasno kao odraz u razbijenom zrcalu. Rasprave o povijesti, književnosti, etici, antropologiji i ostalim humanističkim temama, predstavljene kroz dijaloge profiliranih likova i pišćeve monologe, ne odskaču mnogo od svakodnevnih prizemnih zapažanja.

Međutim, ako se u nečemu Miković ističe, to je profanizam, koji možda nema premca u čitavoj književnosti vojvođanskih Hrvata. Od svih pisaca koji su se javljali na prostoru Miković je možda napravio najveći iskorak u tom pravcu. Ranije generacije hrvatskih pisaca su se držale moralnih obrazaca. Njihov moralizam nije im međutim sužavao vidike i mogućnosti. Naprotiv, povijest nedvojbeno svjedoči da su književnici koji su se razvijali u krilu Katoličke Crkve ostavili iza sebe

trajna djela. Od Subotičana su najkarakterističniji predstavnici toga kruga upravo djeca sirotinjskih bunjevačkih četvrti: Aleksa Kokić i Marko Čović. Možda nitko ranije nije tako nevino i dopadljivo prikazao život najprezrenijih i najzanemarenijih slojeva bunjevačkog svijeta kao Kokić, koji je svoju popularnost platio životom. Možda nitko tako jasno nije prikazao tragičan usud Bunjevaca u 20. stoljeću kao Čović, koji je svoje životno opredjeljenje platio emigracijom. Drugim riječima, upravo su najbolji oni književnici u Hrvata u Vojvodini koji su kao književno priznanje dobili progon i damnatio memoriae. S druge strane, samo su književni vandali dobili publicitet i reklamu.

Kultura koju su komunistički komesari zdušno poticali i prodavali Bunjevcima kao autentične sadržaje njihove kulture sjećanja zapravo i nije kultura u pravom smislu riječi, nego propagandni program, koji kao takav nosi snažni pečat zabavnog, prolaznog, prigodnog, manifestacijskog, pa i profanog. Upravo ovaj legat totalitarističkog režima treba biti tema, o kojoj je pisac najpozvaniji govoriti i suditi. Međutim, čitatelj koji u knjizi traži pišćeve refleksije na tragičnu lobotomiju vlastitog roda bit će razočaran. Pišćeve najčešće asocijacije na sunarodnjake su raspojasanost, upišanost, smradovi svih vrsta (ustajale vlage, mokraćne, alkohola, znoja, klozeta, bare), prljavština (gar, masnoća, hrđa), vapno, sirotinjske četvrti (Gat) itd. Pojednostavljeno, da je netko htio namjerno prikazati Bunjevce u negativnom svjetlu, ne bi u tome, čini se, toliko uspjeha poželjeo koliko

pisac knjige *Otići nekamo*. Ova knjiga više svjedoči o idejnom siromaštvu samog pisca, nego o slici i prilici njegovih sunarodnjaka, kojima pripisuje samo loše osobine: neobrazovanost, zaostalost, tragikomičnost. Zapravo, ona bi se mogla okarakterizirati kao anakronizam, ostatak starog vremena, jer se nazori koji su našli u njoj mjesta ni po čemu ne razlikuju od učenja davno zatvorene totalitarističke škole.

Glede sadržaja i ideja, knjiga je daleko od estetskog i etičkog ideala. Ozbiljnost joj narušavaju upadljivi vulgarizmi: „Koji ti je ku**ac“ (str. 42), „Rusi su popušili i u Afganistanu“ (str. 62), „Pa, koji vam je ku**c?“ (str. 65) „k**čiti se“ (str. 152), „3LPM“ (str. 164), „pič***ti materina“ (str. 183). Težinu tih riječi ništa ne ublažava samocenzura (umetanje zvjezdica). Naprotiv, to samo povećava njihovu uočljivost. Međutim, nisu samo vulgarizmi koji oduzimaju knjizi vrijednost, nego i infantilna zapažanja, kojima nema mjesta u književnosti: „Talibani sjede u brdima i ruše im helikoptere, američkim stingerima, kao od šale.

Rusi im sada već uopće ne mogu prići i zapodjenuti borbu! Shvaćáš?“ (str. 62). Uzalud se pisac poziva na književne i filozofske autoritete kakvi su Krleža i Nietzsche. Oni ni najmanje ne opravdavaju njegov razbarušen stil. Isto tako je piščev inferioran odnos prema (judeo)-mađarskoj kulturi potpuno neopravdan, utoliko prije što su u pitanju prizemni sadržaji kao npr. malograđanština, pornografija i sl. Također je pogrešna tvrdnja da se u znanstvenom odjelu Gradske knjižnice u Subotici ne mogu naći podaci za pisanje (str. 162). Naprotiv, piščevi prozaički sudovi samo govore da nije dovoljno uporno čitao i slušao okolinu. Tisuće i tisuće stranica periodike predstavljaju neiscrpan izvor za tematizaciju tragedije Bunjevaca-Hrvata. Na koncu, kada odloži knjigu, čitatelj ostaje začuđen. Ne vidi, recimo, zbog čega bi se trebao složiti s Mikovićem u negativnoj ocjeni doprinosa Ljubiše Ristića kulturi Subotice.

Mikovićeve knjige i pored svih nedostataka ne zaslužuje strožu književnu kritiku, jer ono i nije književno djelo u pravom smislu riječi. To su zapažanja, koja se u bitnome ne razlikuju od komentara zastupljenih na društvenim mrežama. Jedina razlika je u tome što iznošenje stavova na društvenim mrežama ne iziskuje od komentatora nikakve financijske troškove, dok je objavljivanje Mikovićeve književnog promašaja bespotrebno opteretilo proračun Republike Hrvatske. Uostalom, pisac otvoreno priznaje da nije slijedio nikakva književna pravila prilikom pisanja. Naime, prema njegovu objašnjenju, roman je „nezasitan svežder, čim se daje

napuhati doslovce – od svega!“ i „on uistinu ima sve odlike kanibala“ (str. 185). Njegova knjiga *Otići nekamo* najbolje pokazuje kako izgleda rezultat pristupa koji odbacuje književna pravila, od čega se treba ograditi.

Vladimir Nimčević

Branka Dačević

GDJE JE MOJ DOM : PJESME

HKUPD „Stanislav Preprek“, Novi Sad, 2017., str. 78

Odgovoriti na pitanje „Gdje je moj dom“, iako bez upitnika u naslovu istoimene zbirke, Branki Dačević se činilo važnim i učinila je to ne samo sebi već i onima koji je budu pratili u njenom lirskom izričaju. Možda bi prikaz njezine prve zbirke poezije mogao početi znakovitim stihovima: *Skinula sam danas / pokrov sa zrcala života. / Gledam u njega i / tražim svoj lik.* („Slika Doriana Greya“, str. 39), u kojima bismo mogli naslutiti i prethodni dio života, prije otkrivanja: *Sva razočaranja, nepravde / iskrivile su lice moje.* Završnim stihovi: *Sjaj života radosti i sreće / što prkosi i neprestano se kreće,* nagovještaj su njezina životnoga gesla – da usprkos svim poteškoćama život uvijek ima smisla i da na kraju teškoća i mraka dolazi svjetlo. Iste bismo stihove smjeli promatrati kao želju da se stihom predaju brojni doživljaji, oslobode nataložena iskustva, posvjedoče emocije.

Opsegom nevelika, pjesnička zbirka *Gdje je moj dom* Branke

Dačević podijeljena je u četiri cjeline: „Srce moje plovi“, „Nostalgija“, „Gdje sam to ja“ i „Refleksija života“. Prema navedenim cjelinama lako se može naslutiti sadržaj i tematika pjesama. U njima su pjesnikinja, svijet u kojem živi i život opjevani na emotivan i topao način, s puno suosjećajnih i doživljenih emocija, stoga je ovo lirika emocije. No, osim temeljnih doživljaja, onih povezanih s ljubavlju prema obitelji (napose prema sinovima), pjesnikinja se bavi i zbivanjima koja su ostavila duboke posljedice na svijet koji ju okružuje (nedavni rat u Hrvatskoj), postavlja pitanje tko je i gdje je njezin dom. To ne čudi ako znamo da je Branka Dačević rođena (1961.) u Osijeku, živjela je u Iloku, Vukovaru i Varaždinu, a sada živi u Novom Sadu te se pitanje o domu nameće u istoimenoj pjesmi: *Gdje je moj dom, gdje je moje mjesto?* („Gdje je moj dom“, str. 30). Ljubav prema gradovima, koje nosi u sebi, izražava i jezikom, kajkavskim idiomom, a teško se odlučuje što joj je bliže: *Ne znam da li više volim / zlatna polja ili livade tvoje* („Vojvodina“, str. 31) jer se u stihu vraća i u

djetinjstvo: *Miris marelice budi me iz sna / oslušujem, lišće šušti i zove me van /... Otvaram oči i udišem miris svoga djetinjstva* („Miris djetinjstva“, str. 29).

Pjesme su pisane najčešće slobodnim stihom, uz korištenje stilskih figura poput usporedbi i metafora. Kada je riječ o jeziku, standardni hrvatski i kajkavski idiom, primjećujemo utjecaje sredine u kojoj živi te se može naći dvojnost izraza (u kajkavskim pjesmama *vjetar* i *vetar*), a i u standardnom hrvatskom jeziku nalaze se izrazi netipični i nestandardni. Ovakve lektorske postupke bilo bi dobro uključiti u pripremi knjige.

Zbirka je opremljena uvodnikom koji potpisuje psihologinja Tanja Bokun, a autorica poduzetog pogovora je Dragana V. Todoreskov, povjesničarka književnosti i književna kritičarka, ujedno i urednica. Završimo ovaj prikaz riječima urednice u kojima se ovako opisuje poezija Branke Dačević: „U njezinoj se poeziji osjeća senzitivna priroda, što pati svoju ali i tuđu bol, što osjeća, poput proroka, nadolazeće nevolje, ali i prepoznaje, prije svih, svjetlost u tami. Stoga, njezino skidanje pokriva sa zrcala života, njezina ushićenja malim stvarima, sitnicama, komadićem neba, ali i njezina strahovanja, žudnje, patnje, imaju u sebi nečeg djetinje čistog, nepatvorenog, nečeg što nas tjera da istinski joj vjerujemo na riječ.“

Knjiga je izašla kao druga u Ediciji „Preprekovi pjesnici“.

Katarina Čeliković

Milovan Miković

NOCTURNO

Matica hrvatska, Subotica, 2018., str. 173

Plagijarizam u književnosti je odavno poznata pojava. Javlja se u raznoraznim oblicima. Međutim, posljednji roman Milovana Mikovića *Nocturno* nadilazi, čini se, i najsmjelija očekivanja. Naime, ovaj roman zapravo predstavlja nešto prerađeni i nadopunjeni dnevnički rukopis subotičkog novinara Jose Šokčića (u romanu *Joso Šandorov*), koji je do pred kraj prošloga stoljeća pripadao kolekcionaru Ljudevitu Vujkoviću Lamiću. Objavu ovog rukopisa Miković je najavio u svojoj knjizi *Otići nekamo*: „Sutradan ujutro Gizela Bukvić, koja tri puta na tjedan (ponedjeljkom, srijedom i petkom) posprema obiteljsku kuću Šefa, ispod gustog sloja pepela u kaminu napipa ostatke torbe u kojoj se nalazio rukopis Jose Šandorova, bolje reći, samo dio njegovih dnevničkih zabilješki kojima je obuhvaćeno razdoblje od početka travnja do kraja prosinca 1941. godine. Desetak godina kasnije zahvaljujući njenom daljnjem rođaku antikvaru koji je proveo vlastiti život preturajući po prošlosti drugih, pročitaš dio rukopisa i odmah zaključiš kako jamačno nedostaju mnoge stranice, makar su se bilješke doimale kao manje više potpune i uzajamno uravnotežene cjeline“ (*Otići nekamo*, str. 43).

Istu priču o pronalasku dnevničkih zabilješki Miković je potvrdio na početku romana *Nocturno*. Zapravo, istina je da je rukopis Mi-

ković dobio od Ljudevita Vujkovića Lamića. Imajući to u vidu, postaje bespredmetno ulaziti u detaljnu analizu ovog romana. Ostaje samo pitanje u kojoj je mjeri Miković preradio Šokčića, odnosno što su njegove nadopune, a što Šokčićev tekst. Miković je prije svega književnik. Slabo je proučio periodiku iz vremena Jose Jokčića, što se vidi iz ovoga i drugih njegovih djela. O Šokčićevoj ostavštini, koja je pohranjena u Nadbiskupijskom arhivu u Zagrebu, zna samo da postoji; nikada je nije ugledao, niti, vjerojatno, imao želju za to. Otuda su mu naravno ostale mnoge pojedinosti iz Šokčićeva života nejasne i nepoznate. Kao prvo, ne poznaje lik kojega opisuje kroz roman i s kojim se čak i otvoreno poistovjećuje. Šokčić je višestruki grješnik. Ogriješio se o svoju struku, koja nalaze objektivno pisanje. Ogriješio se o svoje sunarodnjake, koje je gotovo 15 godina na ciničan način držao u zabludi i neznanju. Zbog toga se barem pokajao 1939. Ogriješio se na koncu kao čovjek koji je uvijek nalazio opravdanje za zlo, koje su jači činili nad slabijima. Kao da mu se sudbina htjela osvetiti, poslije rata nije uspio objaviti ni jedno svoje brižno pripremano djelo, pa je usprkos svim zaslugama za „objektivno novinarstvo“ i „demokraciju“ pao u zaborav i plagiran bez dužne pošte. To je dostojna plaća čovjeka koji nije služio svom narodu, nego njegovu neprijatelju. Takvog zaborave svi.

Nakon toliko godina od smrti Šokčić i dalje trpi kaznu. Nad njegovom sudbinom nije se smilovao ni Miković. Naprotiv, Miković je kaznio Šokčića gore nego njego-

vi raniji plagijatori. Izbjegava ga nazvati pravim imenom, nego mu daje pseudonim, Joso Šandorov, pa čak i novi identitet. Miković koristi Šokčića kao nekakav vremeplov za šetnju kroz staru Suboticu. Naravno, budući da ne poznaje dovoljno svoju „žrtvu“, Miković mu ubrizgava sadržaje, koje ovaj vjerojatno nije ni imao. S druge strane, previđa u potpunosti ključne podatke iz života ove osobe. Šokčić je, naime, potekao iz mješovite obitelji. Otac mu je bio Antun Šokčić, koji je vjerojatno identičan Antalú Sokcsicsu, uredniku subotičkog lista *Népszava*. Majka mu je bila Teréz Kádár, koja je rođena kao nelegitimno dijete Rozálie Kádár. Svoje izvrsno znanje mađarskog, mađarofiliju i neizgrađeni nacionalni identitet Šokčić duguje svojoj majci. Oženio je Mađaricu Irén Balogh iz Starog Sivca, koja mu je rodila sina Ivana Vladimira (očito nazvan po zetskome vladaru Ivanu Vladimiru na prijelazu iz 10. u 11. stoljeće). Naravno, Šokčićev magnum crimen ne leži u roditeljskom odgoju (roditelje nitko ne bira), niti u odabiru su-

pružnika, nego u snažno izraženoj hipokriziji, koja gotovo da nema pandana u povijesti Bunjevaca-Hrvata. Šokčić je sam priznao da je svjesno obmanjivao druge radi vlastitog dobra. Tek kad je shvatio da za svoje usluge dobiva, kako sam kaže, mrvice s trpeze bogatih, oduštao je od subverzivnih aktivnosti protiv hrvatskog pokreta u Subotici i taj posao prepustio mlađoj generaciji nacionalnih izdajnika (Ivanu Poljakoviću i dr.).

Miković, ni ne znajući za gornje podatke, uranja u Šokčićevu psihu, pokušava proživjeti njegovo iskustvo. Međutim, kao čovjek koji ga slabo poznaje, pravi faktografske pogreške i ostavlja mnoge stvari nerazjašnjene. Očito ne poznaje dobro odnose između predratnih javnih ličnosti. Subotički biskup Ljudević Budanović kao da pred internaciju nije imao pametnijeg posla nego da se povjerava jednom novinaru, kojem je laž bila izvor zarade, da mu raspreda nadugačko o događajima s početka 1920-ih (str. 99-103). Očito je da je Miković ovaj razgovor izmislio. Budanović nikada nije bio brbljiv, naročito se nije upuštao u razgovore s moralno labilnim i nepovjerljivim ljudima kakav je bio Šokčić, čak ni u trenutcima kada se činilo da mu se bliži kraj. Ukoliko bi i došao u kontakt s takvim ljudima sumnjiva morala, nikada nije otkrivao svoje karte, nego je bio strogo poslovan. Ostao je do kraja dostojanstven, što bi jedan pisac trebao prepoznati i valorizirati, a ne ružiti uspomenu na velikog čovjeka i biskupa.

Miković i u ovoj knjizi pokazuje neobjašnjivu opsesiju mađarskom kulturom i to onom naj-

gorom, palanačkom. Svemu daje komično tumačenje. Kao da je pisao scenarij za animirani komični crtani „Gustav“, a ne roman o još jednom tragičnom razdoblju u povijesti Bunjevaca-Hrvata. Bezbroy je primjera koji to jasno pokazuju. Jedan od njih je odlazak dugogodišnjeg oporbenog političara i tribuna iz Subotice, Josipa Vukovića Đide za Zagreb: *Danas je za Zagreb otputovao Josip Vuković Đido, naš vikovični senator (znaš dosta onih koji govore serator!). Pisamcem, što ga je donijela časna s. Ivana (inače, rodica iz obitelji Miković), pozvao te je neka dođeš na kolodvor gdje si trebao fotografirati prije polaska, kojemu on izgleda pridaje nekakvo poviesno značenje, ali nisam stigao na vrijeme iz banalnih razloga (stomačnih grčeva, zbog kojih se satima nisam smio udaljiti od WC-a!. Eto, i tako što zna postati poviesnim čimbenikom.* (str. 40). Šokčić, istina, nije bio Đidin istomišljenik, ali ga je, za što postoje dokazi, poštivao kao protivnika. Zašto mu Miković imputira na ovom mjestu profanizam, ostaje nejasno. Vjerojatno Miković ne poznaje drukčije nadopune od profanih.

S jednakom dozom podsmjevanja Miković komentira i odlazak Mihovila Katanca iz Subotice, koji je svoj život posvetio kulturnom uzdizanju Bunjevaca-Hrvata: *Jučer je dr. Mihovil Katanec otputovao u Zagreb. Čujem da je odnio mnogo masti i drugih namirnica, čega u Zagrebu ima vrlo malo. Nije valjda samo radi toga dolazio?* (str. 137). Međutim, ne samo Katanca, nego i ostale subotičke emigrante u Zagrebu Andriju Kujundžića, Marka Čovića, Petra Pekića, pisca

Povijesti Hrvata u Vojvodini i još nekoliko kapitalnih povijesnih knjiga koje koriste i srpski i mađarski povjesničari, naziva naivčinama! *Bilo mi je na vrh jezika da im odbrusim kako su i u ovim ratnim prilikama ostali smiješno naivni te da nema ju nikakvu predodžbu o tome što se ovdje zapravo zbiva. Kao i u vrijeme Jugoslavije glave su im i dalje usijane i uglavnom izvan svakog realiteta, a stvarnost je za njih i dalje nešto što samo djelomično treba uzimati u obzir.* (str. 133). Doista, nije teško biti general poslije bitke. Čak ni Mikoviću. Miković je u boljem svjetlu predstavio mađarske javne ličnosti: János Csuka, László Csonka, Dénes Strelizky, Mihály Prokes, Ödön Nagy (kojega nekada piše kao Eden Nagy) i dr. Iz nekoga razloga Miković Mađarima pripisuje sve ljudske osobine. Bunjevce pak kao da smatra nerazumnim stvorenjima nedovoljno vrijednim pažnje. Zato im posvećuje najmanje prostora.

Ovakav način pisanja naravno Mikoviću ne može nitko osporiti, ali on, mora se reći, više priliči ne-Hrvat, nego nekome tko sebe smatra Hrvatom i, usto, prima sredstva iz Hrvatske za širenje hrvatske kulture. Teško je zamisliti da bi jedan Mađar o Lajos Kosuthu napisao toliko pogrda koliko je Miković napisao o bunjevačkim velikanima. Od hrvatskog književnika se minimum očekuje empatija prema ljudima koji su čitav svoj život posvetili borbi za pravdu i istinu. U suprotnom, moguće riskira da i on bude taj kojemu će pokoljenja nadjenuti zvučni nadimak: *serator* koji se uvukao u Maticu hrvatsku samo zbog *masti*.

Vladimir Nimčević

Antun Gustav Matoš

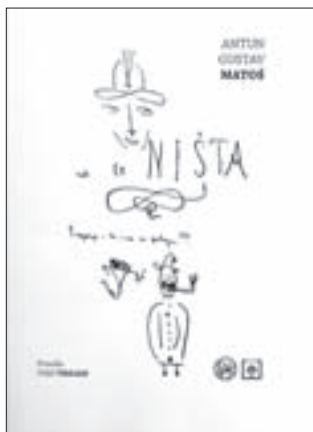
MALO PA NIŠTA

(priređitelj i autor predgovora Ivan Trojan)

Društvo hrvatskih književnika Ograna slavonsko-baranjski-srijemski – Zavod za kulturu vojskovođa Hrvata, Osijek – Subotica, 2018., str. 123

Matoševa drama *Malo pa ništa* objavljena je 2018. godine u okviru obilježavanja 145. obljetnice rođenja velikog hrvatskog književnika Antuna Gustava Matoša. Ovom su knjigom nakladnici pokrenuli Knjižnicu *Matošev milenij*, čiji je glavni urednik Goran Rem, ukazujući tako na njegov značaj za sveukupnu hrvatsku književnost.

Kako je to za očekivati, drama pisana prije više od stotinu godina, praćena je predgovorom (str. 7-17) priređitelja Ivana Trojana bez kojega ju današnji čitatelj ne bi mogao razumjeti. Trojan u svojoj uvodnoj znanstvenoj studiji kaže kako je dramski opus A. G. Matoša formalno i sadržajno sporan, uvažava li se mišljenje dosadašnjih proučavatelja njegova dramsko-kazališnog rada, Dražena Vukova Colića, Branka Hećimovića, Dragutina Tadijanovića, Martine Petranović i Anice Bilić. Svoje prvo dramsko djelo, komediografski tekst u tri čina s prologom naslovljen *Malo pa ništa*, ocjenjujući ga „dramskim pokušajem“, Matoš nudi 1912. godine ravnatelju drame zagrebačkog kazališta Josipu Bachu, koji ga potom preusmjerava intendantu Vladimiru Treščecu Borothu, a ovaj pak na sud dvojici recenzenata. Komedija tako počinje lošim ocjenama, a preokret

se događa tek 11. studenog 1970. godine uprizorenjem u zagrebačkom Gradskom kazalištu *Komedija* u režiji Georgija Para, gotovo šezdeset godina nakon što je komad napisan!

„Matoš gradi konverzacijski komad koji temelji na postavkama komedije intrige i komedije nizanih pojava“, piše Trojan, međutim „cjelono podređivanje dijalogu kroz konverzaciju Matošu se osvetila i kvalitativno i dramaturški“. „Lepršavost stila na kojoj je Matoš inzistirao u cjelokupnom svom opusu, a ne samo u ovoj drami, uzrokuje nepovezanost dramskih likova“ pa se komad može promatrati kroz – nedostatak drame.

Malo pa ništa. Tragedija u tri čina, sa prologom!!! objavljena je na stranicama 19-70, a slijedi ju Faksimil rukopisa Matoševe drame (str. 73-123) kojim priređivač prvi puta objavljuje rukopis unutar jednog knjižnog izdanja. Nakladnici i priređivač zahvaljuju Upravi Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti i Odsjeku za povijest hrvatske književnosti Zavoda za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glaz-

be Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti na ustupljenom rukopisu Matoševe drame.

Ljubitelji drame/komedije za sigurno će moći upoznati okolnosti koje su odgodile praizvedbu Matoševe u kazališnoj i književnoj historiografiji najprepoznatljivije drame naslovljene „Malo pa ništa“ za šezdesetak godina, kao i sam dramski komad. I ova je drama, u vrlo lijepo uređenoj knjizi, na čijoj je naslovnici Matošev crtež perom za „Tragediju“ u tri čina „Malo pa ništa“, povezala sunarodnjake iz Hrvatske i Srbije, kako je to za života činio nekada i danas intrigantan Antun Gustav Matoš.

Katarina Čeliković

SONETIST ANTUN GUSTAV MATOŠ

(priredila dr. sc. Vlasta Markasović)

Društvo hrvatskih književnika, Ogranak slavonsko-baranjsko-srijemski, Osijek i Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata, Subotica, 2019., str. 221

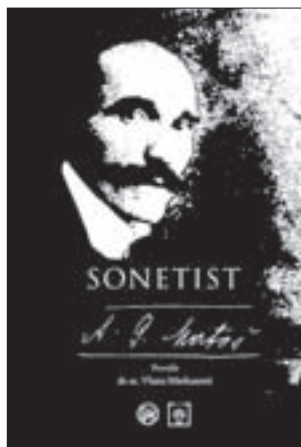
Kao izvanserijski autor te iznimna figura u povijesti hrvatske književnosti, Antun Gustav Matoš (1873. – 1914.) ne ostavlja ravnodušnima kako suvremene čitatelje tako i suvremene znanstvenike. Takav je slučaj i dr. sc. Vlaste Markasović, znanstvenice i pjesnikinje iz Vinkovaca, koja je ne tako davno (2019. godine) priredila knjigu *Sonetist Antun Gustav Matoš*. Knjigom se nastojalo revidirati jedan segment Matoševa stvaralaštva u kontekstu novijih književno-znanstvenih spoznaja i či-

tanja, što je ujedno i cilj pokretanja Knjižnice *Matošev milenij* (urednik dr. sc. Goran Rem) u okviru koje je *Sonetist* tiskan.

Uz sve sonete ovog književnoga velikana (ukupno 56), navedeno djelo donosi i studiju (s više od 130 stranica) priređivačice Markasović o ovom segmentu AGM-ova pjesništva.

S obzirom na to da soneti čine gotovo polovicu Matoševa lirskoga opusa i da u njima on, kako Markasović bilježi, ponajbolje iskazuje svoj glasoviti artizam, oni su često bili predmetom književno-znanstvenih analiza. Studija koju potpisuje Markasović referira se na brojna dosadašnja iščitavanja Matoševih ostvaraja u domeni soneta (radovi Dubravke Oraić Tolić, Zorana Kravara, Ive Frangeša, Dragutina Tadijanovića, Andree Milanko...).

Na početku studije, Markasović nastoji odgovoriti na pitanje zašto se Matoš posvetio poeziji pred kraj svojeg književnog stvaralaštva (ispostaviti će se i života), te zbog čega je odabrao formu soneta. Kako smo već naveli, sonete analizira u svjetlu suvremenosti upuštajući se u izazovna čitanja Matoša kao *poete doctusa*, *poete ludensa* i *poete fabera*, a bavi se i pitanjima autorovih polja erudicije, lirskog subjekta, jakih označitelja u tim pjesmama... Matoševi soneti nam se tako otkrivaju kao jedan suvremeni tekst u kojem autor primjenjuje citatnost, intermedijalno je osjetljiv, igra se jezikom, semantikom, mijenja lirske perspektive, stvarajući jedan originalan pjesnički idiolekt. Na kraju, upoznajemo se i s Matoševim odnosom prema politici u njima (sonet kao medij zoon politikona).

Imajući u vidu navedeno, knjiga predstavlja još jedan prinos Matoševoj književnoj ostavštini i prvorzredno je štivo za svakoga tko želi dublje proniknuti u ovaj dio njegova stvaralaštva te općenito njegov lirski univerzum. Ova je studija prepoznata i kod stručne javnosti u Hrvatskoj; Markasović je za nju dobila Povelju uspješnosti u području književne znanosti na „25. danima Josipa i Ivana Kozarca“ u Vinkovcima. Kao takva, vjerojatno će poslužiti i za neka buduća književno-znanstvena istraživanja.

Također, držim važnim ukazati i na to zašto je ova knjiga realizirana kao sunakladnički projekt slavonskobaranjsko-srijemskog Ogranka Društva hrvatskih književnika iz Osijeka i Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata iz Subotice, odnosno kao projekt koji spaja hrvatsku književnost u matici i susjednoj Vojvodini. Naime, i Hrvati u Vojvodini njeguju sjećanje na Matoša, koji je za sebe govorio kako je „Bunjevac porijeklom, Srijemac rodom, a Zagrepčanin odgojem“. Matošev djed s očeve strane Grgur bio je iz Kačmara u Mađarskoj. Grgur je

jedno vrijeme živio u Plavni, gdje je rođen Matošev otac August i gdje se u novije vrijeme održavaju „Dani A. G. Matoša i dr. Josipa Andrića“ kao i dio manifestacije „Dani Antuna Gustava Matoša“ (koja svojim programima povezuje Tovarnik (gdje je književnik rođen), Osijek, spomenutu Plavnu i Zagreb (gdje je AGM živio i umro)). Također, postoji i trijenalna nagrada ZKVH-a „Antun Gustav Matoš“ za najbolju knjigu poezije u ovdašnjih Hrvata, a Hrvati u Beogradu odnedavno se imaju prilike okupljati pod okriljem Fondacije koja isto tako nosi njegovo ime budući da je slavni književnik jedan dio svoga života proveo u glavnom gradu Srbije. Dakle, ne bez razloga, Matoš biva još jednom, vrijednom poveznicom ovdašnjih Hrvata s matičnom književnošću, kulturom i državom.

Davor Bašić Palković

Katarina Firanj

MALA KATICA

NIU „Hrvatska riječ“, Subotica, 2019., str. 136

Tko je slušao priče starih u obitelji, ali ih se nije naslušao ili bi volio čuti neku novu, knjiga *Mala Katica* je pravi izbor za podsjećanje i prisjećanje, a za mlađe čitatelje neko potpuno novo iskustvo kroz priče o vremenu kojeg više nema. Zato, dobro se smjestite i oslušajte što nam prošlost ima reći, ri(je)čima autentičnim.

Kako početi knjigu, nego rađanjem?

Katica nam govori o vremenu kada bolnica nije bila uobičajeno mjesto za rađanje djeteta. Žene su same nosile teret porođaja, često se od „sramote“ sklanjale u štalu ili neku pomoćnu prostoriju, a za pomoć su mogle računati jedino na iskusne žene iz susjedstva ili obitelji. Ako su bile negdje na salašu, bile su potpuno same.

Pored svih teškoća, često je teret porođaja imao i drugu, još težu dimenziju, a to je udovoljiti očekivanjima bližnjih, hoće li biti muško ili žensko dijete. A to je isključivo Božja volja...

Katica nam priča o svijetu i vremenu do polovine 20. stoljeća u kome se mnogo djece rađalo, ali ih je i mnogo umiralo. To je bila skoro pa normalna stvar, jer eto, „Tako je Bog htio“ ili „Nije bio za život...“ I pored tužnih zbivanja, kroz život se kročilo dostojanstveno jer se snaga crpjela iz čvrste vjere i prisutnosti Boga u obitelji.

Očima djeteta, očima Katice, život se drukčije vidi. Tragična događanja se promatraju kroz svijet odraslih, kroz njihove emocije i reakcije. Kada mamu nose u bolnicu jer je izgubila bebu, mala Katica, gledajući uplakanu majku i tetu, osjeća da je „ispod brade zdravo stezalo, a di su puca na aljinići štogod se drimalo i malo bolelo“.

Majke i tete nose dozu mudrosti i mirnoće, kada treba što jednostavnije objasniti životna događanja i prihvatiti ih takvima kakva jesu. To je nešto čega ima u skoro svim pričama, a danas toga nedostaje.

Kada su tri generacije živjele u istom domu, mudrost starih se mogla izravno prenijeti na djecu jer ona upijaju i riječi i postupke. Roditelji su

obično u žurbi i bore se za „kruh svagdašnji“ dok se jedino *majke* i *dide* mogu u potpunosti posvetiti odgoju djece.

Mala Katica bi brzo dala odgovor na pitanja tko ima vremena odvesti dijete do crkve, na *vašar*, na svetu misu, upoznati fratra? Tko može pojasniti što je pravo, a što krivo, i kako odolijevati tuđim *trišnjama*, koliko god da nas mame? Tko može utješiti djecu poslije bola prvog „pelcovanja za polazak u škulu“? Tko najbolje može sačuvati djecu od tajanstvene i zastrašujuće ulične čerge?

Katica nosi odgovor u srcu – to su *dida* i *majka*...

Zato se i danas kaže za naše stare – „Svaka im riječ ima težinu, poruku i smisao jer dolazi iz životnog iskustva više generacija.“ Taj dio obiteljske povezanosti provijava kroz cijelu knjigu.

Od malena je Katica imala svoje obveze na salašu, ali i uz čuvanje kvočki s pilićima, pataka i gusaka, uvijek se pronalazilo vrijeme za „sigranje“. Kroz priču „Kad se mož sigrat“ Katica nas uči davno zabo-

ravljenim igrama i brojalicama, poslovicama i zagonetkama koje su iznikle negdje u plodnoj Vojvodini, između starih zidina salaša i čardaka, u hladu oraha ili na snopu sijena.

I kao što život donosi, u knjizi, kao u velikoj šarenoj avliji gdje ima svega, redaju se slike i emocije, prve simpatije, stidljivo udvaranje, nedefinirane emocije odrastanja, plavi čuperak i prvi poljubac, prva ljubav, nevina i divna.

Ali prije svega, i kada emocije savladaju, znalo se reda, kako Katica kaže. Djeca su uvijek javljala roditeljima gdje se idu igrati i s kim. Ako toga nije bilo, slijedila je kazna, spavanje pod vedrim nebom, kako je jednom *babo* naredio... Naravno, dobra majka je uvijek ta koja oprašta i, osim grdnje, ne bude druge kazne.

Redaju se slike raznih životnih događanja: teticina svadba, doseljavanje tetka i tete kod Katicice u kuću jer je njihova izgorjela, Badnja večer u tuđoj kući, veliko grmljavinsko nevrijeme s ledom, sestrina udaja, smrt najdražih – baba tete, radosti Prve pričesti, *dičjih* i zimskih prela.

Knjiga je prepuna emocija djeteta koje se smjenjuju jedna za drugom: čežnja, strah, tuga, sjeta, zabrinutost, bijes, radost, stid, ponekad ne shvaćajući što se doista zbiva, ali ipak na kraju sve bude „Božja volja. Skupljat ćemo ono što je ostalo. Bog uvijek štogod ostavi i grišnom čoviku. Štogod za nadu.“

Tako svaka priča daje nadu za boljim životom, koliko god djelovao težak i nepravedan.

Ova knjiga nas prije svega uči zajedništvu u obitelji, jakoj vjeri u Boga i svemu onome što su naši stari živjeli u neko drugo vrijeme kroz

dijelove bunjevačkog života na salašu u okolici Sombora.

Kako čovjek nikada nije u potpunosti zadovoljan i sreću ponekad traži daleko od doma svoga i rodne grude (salaša), osobito mladi, možda je dobro imati na umu riječi male Katicice kada slavi Božić izvan svoje obitelji i uplakana govori u sebi:

„Nije isto! Nije isto bit ode jel kod kuće sa svojima! Ne, nije isto.“

Jednostavna istina.

Spisateljica Katarina Firanj, kao i do sada, u ovoj knjizi dokazuje svoju privrženost i veliku ljubav prema pisanoj ri(je)či kroz životne priče koje se redaju jedna za drugom. Ona koristi bogatstvo bunjevačke riči kroz slike svakodnevnog života, koji je šarolik i zanimljiv, ali ujedno nosi teško breme odrastanja djeteta u okviru paorskog svijeta.

Uglavnom su to „kockice“ životnog mozaika koji čine ljudi, koji su odrasli daleko od „gazdačkih“ stolova i izobilja, ali se nikada zbog toga nisu žalili. Prihvatili su svoj težak život dostojanstveno, u vjeri u Boga, i bez protivljenja, ali uz jaku želju za opstankom.

Uz prekrasne ilustracije Cecilije Miler, život *Male Katicice* dobiva predivne boje.

Zoltan Sič

o. Gerard Tomo Stantić

BOŽJA BLIZINA

Misli Sluge Božjega o. Gerarda Tome Stantića

Katoličko društvo „Ivan Antunović“ –
Vicepostulatura sl. Božjega o. Gerarda

Tome Stantića – Karmelski samostan; Subotica – Sombor, 2019., str. 93

Knjižica *Božja blizina – Misli sluge Božjega o. Gerarda Tome Stantića* donosi izabrane misli karmelićanina o. Gerarda koje je za ovo izdanje izabrao o. Mate Miloš OCD, dok je samu knjigu uredila Katarina Čeliković.

Izabrane misli, inače dio veće rukopisne zbirke *Lijepo misli*, uokvirene su u osam tematsko-teoloških cjelina: „Bog Otac“, „Isus Sin Božji“, „Bog Duh Sveti“, „Trojstvo“, „Mali Isus“, „Marija Nebeska Majka“, „Sjeme Božje riječi“, „Na putu prema nebu“. Na kraju se nalazi pogovor o. Mate Miloša, a čitatelju je, također, ponuđen kratak životopis o. Gerarda te dvije molitve sluzi Božjemu. Cijelu knjigu prate fotografije Larise Skenderović koje na osobit način oživljuju pitoreskan ambijent u kojem su se misli razvijale i nastajale.

Misli o. Gerarda upravo se čine onakvima kakve bi iskusan duhovni tragatelj očekivao i upravo onakvima kakve bi preplašile, pa čak i odbile, nepoznavatelje mistične duhovnosti, osobito duhovnosti sv. Ivana od Križa i reda bosonogih karmelićana koje je osnovao, a kome je pripadao i o. Gerard. Preplašit će ili odbiti one koji očekuju akademsku teologiju, sustavno i katkad suho izlaganje kršćanskih istina. Nasuprot tomu, jezik mistike, što se kod mnogih mističnih duša može primijetiti, jezik je nesputanih uzleta srca.

Mistik nema vremena odmjeravati izraz, vagati teološke definicije, predugo razmišljati o poetskom izražavanju. Ako je mistik išta od toga znao, ono na površinu izlazi

tek u nekom drugom planu dok je prvi plan živo i neposredno kušanje Božjeg otajstva, a sve ostalo služi tomu. Paradoksalno, zanimljivom se doima činjenica kako se sv. Ivan od Križa smatra jednim od najboljih pjesnika španjolske književne baštine ili donekle analogna činjenica kako „Pjesma brata Sunca“ sv. Franje Asiškoga predstavlja jedan od temelja talijanskog jezika. Međutim, sveti pisac, koliko god uspio dosegnuti ili ne visoke književne standarde, on ne piše radi njih – njegov je prvi plan vlastito duhovno iskustvo. A to se iskustvo i ne može ljudskim jezikom posve izreći, pa se mistik i ne upušta u trošenje vremena na prevelike književne akrobacije. Možemo, stoga, reći kako upravo jezik i izraz o. Gerarda, njegova ne prevelika dotjeranost potvrđuju da se radi o čovjeku osvojenom otajstvom. Nedotjeranost i spontanost upućuju, također, na izostanak kontrole i uljepšavanja što nas stavlja pred vrlo jednostavnu činjenicu vrijednu poštovanja – nalazimo se pred tuđom dubokom intimom. Intimom svetog čovjeka čije misli djeluju kao misli onoga koji većinu svoga vremena razmišlja o Bogu – bilo u molitvi, bilo u radu ili pastoralnom djelovanju te ih s vremena na vrijeme ima potrebu prenijeti na papir. I to ne s prvom nakanom da ih netko čita, već osobni dnevnik postaje intimna unutarinja soba susreta s Bogom, a zapisane misli slike na zidovima što dušu potiču na radost.

Izreći kršćansku istinu bez da ju se poveže s iskustvom neplodno je izlaganje koje ljude ostavlja ravnodušnima. Mistici nas upravo uče kušanju tih istina, a ono što iz njih izlazi jest splet osjećaja, misli, zano-

sa, stavova, odluka, poticaja... kroz koje ta istina pokazuje svoje učinke. Ti su učinci kod svetih duša osobito dramatični. Upravo djetinji jezik, nerijetka i nepotpuna uporaba rime i asonanci koji odaju stav razigranog srca, broj zapisanih misli... sve to dramatično progovara o čovjeku koji je u svim svojim dnevnim poslovima bio zaokupljen božanskim ozračjem.

Filip Čeliković

PREPREKOVA JESEN 2019.

Zbirka kratkih priča

HKUPD „Stanislav Prepek“, Novi Sad, 2019., str. 131

Hrvatsko kulturno umjetničko prosvjetno društvo *Stanislav Prepek* iz Novog Sada, koje nosi ime svestranog kulturnog stvaraoca i velikana vojvođanskih Hrvata, kao jednu od svojih sekcija ima i Književni klub iz čijeg su se rada vremenom izrodile

dvije književne manifestacije, odnosno dva književna natječaja. Jedna od njih je *Preprekova jesen* u okviru koje se raspisuje natječaj za kratku priču na hrvatskom jeziku ili nekom od njegovih dijalekata. Pristigli uratci se selektiraju i objavljuju u zbirci, a žiri proglašava i tri najuspjelija.

Zbirka *Preprekova jesen 2019.* donosi 16 kratkih priča autora i autorica iz Srbije i Hrvatske. Kako je tema natječaja slobodna, pred nama je i ovoga puta mnoštvo tematsko-motivskih opredjeljenja ali i pripovjedačkih stilova. Ujedno, uočljiva je i različitost u kvaliteti ostvarenja.

Osim članova *Preprekovog* Književnog kluba (Bosiljka Kostića i Slađane Varićak) te nekada aktivne članice te udruge Branke Dačević, od autora iz Srbije u zbirci su se našle i priče Antuna Kovača i Kate Kovač iz Sombora, Ruže Silađev iz Son-te, Mirjane Kiževski iz Novog Sada, Marije Brzić iz Surčina i Aranke Kiš iz Subotice. Odazvali su se i autori iz Hrvatske, mahom oni koji su sudjelovali na ovom natječaju i ranijih godina. U pitanju su Denis Peričić iz Varaždina, Jagoda Prebeg iz Rijeke, Stjepan Crnić iz Zagreba, Ivan Gaćina iz Zadra, Vesna Andrejić Mišković iz Slavonskoga Broda, Zvonimir Nemet iz Dugog Sela (inače podrijetlom iz Vojvodine) dok je jedini „debitant“ iz Hrvatske, Ivo Mijatović iz Gradišta.

Žiri kojega su činili: vlč. Marko Kljajić, književnik, Ana Marija Kaluđerović, voditeljica Književnog kluba HKUPD-a „Stanislav Preprek“ i dr. Dragana Todoreskov, književna kritičarka te ujedno i urednica zbornika *Preprekova jesen 2019.*, najboljima su proglasili priče: „Breme svijeta“ Ivana Gaćine (pobjednik

natječaja), „Skloni se, tata, nije to više za tebe“ Ive Mijatovića (drugo mjesto) i „Smreka“ Stjepana Crnića (treće mjesto).

U fokusu Gaćinine pobjedničke priče je tema odrastanja i sazrijevanja ispričana kroz priviđenje u kojem protagonist susreće svojeg čukundjeda koji mu predaje životnu mudrost u vidu „bremena svijeta“; Mijatović također koristi motiv snoviđenja kako bi nam dočarao strah oca za zdravlje svoga sina koji se pozitivno razrješava kroz vjeru, dok Crnić u „Smreki“ pripovijeda o surovosti čovjeka kao vladara prirode, ipak nudeći nam emotivni izlaz kroz veličanje života koji iznova ispleta svoju rapsodiju.

U pričama Ruže Silađev („Obećanje“), Kate Kovač („Moj djed i baka“) te u izvjesnom smislu i Bosiljka Kostića („Rođački susret“) nalazimo lirski intonirana sjećanja na drage osobe iz obitelji. Branka Dačević se u „Limuntusu“ prisjeća dogodovštine iz djetinjstva, Jagoda Prebeg u duhovitoj „Djevojci iz Zagreba“ progovara o našim predrasudama i malograđanštini, a „Nepozvan gost“ Slađane Varićak podsjeća nas na „silan i božanski“ osjećaj ljubavi kroz susret njezine junakinje s izvanzemaljcem. „Zelji, kako dragi Bog da“ Vesne Andrejić Mišković nastoji kroz humor ukazati na brige žene koja se, za razliku od svojeg lijenog supruge, trudi skrbiti o obitelji, „Vikica i Lee“ Zvonimira Nemeta je jednostavna storija o ljubavi između dvaju psića, a Antun Kovač nas u „Ponovnom susretu“ upoznaje s turističkim znamenitostima Londona, viđenim iznova nakon dugo godina. „Poglavlje“ najmlađe autorice u zbirci Marije Brzić progovara u jednom kratkom

dahu o brojnim neizvjesnostima ali i absurdima današnjice.

Kao uspjelije izdvojio bih na kraju tri priče: psihološki slojevit u „Lica u tami“ Mirjane Kiževski o umjetniku koji u stvaralačkom činu uspijeva nadvladati gubitak voljene žene, „Zarobljenike modernog vremena“ Aranke Kiš u kojoj nas ljubavni odnos dvoje sredovječnih osoba podsjeća koliko su se vremena, a tako i doživljaji naših obiteljskih uloga, uvelike izmijenili te „sotiju“ „Teletekst“ Denisa Peričića u kojoj junak starije dobi lijek protiv dosade (a ispostaviti će se i svoj kraj) pronalazi u virtualnom svijetu teleteksta.

Kada su u pitanju hrvatske udruge kulture u Srbiji, novosadski HKUPD „Stanislav Preprek“ nije jedini koji kroz objavljivanje natječaja ili zbirki nastoji afirmirati neki od oblika literarnog stvaralaštva na materskom, hrvatskom jeziku. Uz spomenuti, dakako primarni cilj, važna odlika ovakvih projekata je i povezivanje autora, koje im kroz paletu različitosti potencijalno otvara nove prostore pisane riječi i komunikacije. U tom smislu, *Preprekova jesen* se

i zbirkom/zbornikom iz 2019. godine pokazala uspješnom.

Davor Bašić Palković

PREPREKOVO PROLJEĆE 2018. PREPREKOVO PROLJEĆE 2019.

HKUPD „Stanislav Preprek“, Novi Sad, 2017. i 2018., str. 140 i str. 109.

Svjesni smo činjenice kako uređivačka politika ovih zbornika zahtjeva prikazivanje svake knjige zasebno, kao odvojenih i posebnih cjelina, čak i kada se radi o knjigama koje su dio edicija ili pak zbornicima nastalim u okvirima određenih manifestacija, no u ovome slučaju zarad digniteta samoga časopisa *Nova riječ* i kako bismo sačuvali dragocjeni prostor relevantnim autorima, odlučio sam se prikazati dvije umjetnički potpuno irelevantne publikacije u jednome tekstu.

Riječ je ovdje o dvjema knjižicama stihova, koje nose naziv po manifestaciji *Preprekovo proljeće*, objavljenim u 2017. i 2018. godini, koje organizira istoimena udruga hrvatske zajednice iz Novoga Sada, a koja je ime ponijela po velikome Stanislavu Prepreku, skladatelju i književniku, koji je značajan dio svojega stvaralaštva posvetio pjesništvu. No, to što se nešto nakon života književnoga velikana nazove po njemu ne mora značiti kako i opravdava to što se po njemu naziva. Posebice je začudno to što je tiskanje ovih publikacija u financijskome smislu podržao i Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata i Veleposlanstvo Republike Hrvatske u Beogradu. Za Veleposlanstvo ne bismo

trebali biti začuđeni jer njima nije u djelokrugu vrednovanje umjetničkih djela, ali za jedinu profesionalnu instituciju u području kulture Hrvata u Vojvodini i te kako bismo se trebali iznenaditi, posebice ako smo svjesni visokih standarda njihove uređivačke politike!

Svojedobno je veliki francuski pjesnik simbolist Arthur Rimbaud izazvao zgražavanje kada je u jednom francuskom *caféu* trgnuo mač na stihoklepce koji su u njegovoj blizini nešto recitali, te je na opće zgražavanje drugih Rimbaud rekao kako mu je dužnost svim sredstvima jednom za svagda stati na kraj onima koji kasape francusku poeziju (možda je događaj i preuveličan ali svakako pogađa bit!). A zanimljiva je i konstatacija velikoga A. G. Matoša koji je za roman *Hajduk Stanko* Janka Veselinovića rekao kako žali i onoga tko roman bude čitao i samoga pisca što je tako štogod i krenuo pisati. No, autora ovih redaka nema tko žaliti, prihvatio se mazohističkoga posla pročitati i prikazati nešto gdje svatko sebi daje za pravo nazvati se pjesnikom i svakovrsna mrčenja poredana u stihove nazivati poezijom.

Dva knjižuljka pred nama od ukupno dvjestotinjak i nekoliko desetina stranica okupili su stihotvore različitih „fela“ i različitih dobi s prostora Vojvodine, i ne tako zvučnih pjesničkih imena iz matične nam domovine. Publikacije čak nisu niti tematske posložene, niti dobno, niti motivski niti čak geografski, što bi se reklo ima svega i svačega, pa čitatelj stječe dojam kako tko god je nešto riječima narisao i poslao prikupljivaču dobio je objavu. Ove dvije publikacije, osim toga što su pjesme pisane na hrvatskome jezi-

ku, ne odaju nikakav drugi dojam da je riječ o hrvatskoj poeziji, jer kako drukčije objasniti sljedeće stihove nekoga Cakića ili Tomlekina:

*I što je više ljubiš više te mrzi,
za nju su bijedni svi muškarci,
pastuvi napaljeni, prljavi jarci,
ako ti se i da, sve hladno zbrzi.*

O rimi, koja se graniči s infantilnim, izlišno je i govoriti, ali nazivati nešto poezijom u čemu se ideal žene uspoređuje s bludnicom koja ima zoofilske tendencije ne samo što je protuprirodno i antikiršćanski već je uvreda još i veća što netko može doći u zabludu i nazvati ovo hrvatskim pjesništvom. Taman kad pomislimo u 2019. godini se situacija možda malo popravila, pa su bar izbjegnute svakovrsne bludarije, opet nas isti uspiju još više iznenaditi svojim fantazmagorijama:

*U pogledu tvome zanos i jara,
inje ti se uvuklo u kosu i vjeđe,
iz nozdrva konjskih šiklja para,
od silnoga kasa puše im se leđa.
I taman opet pomislim kako*

ovim lošim pseudoromantičarskim aluzijama, rimama kakve ne dolikuju niti dječjem pjesništvu objavljenom u nekom osnovnoškolskom časopisu i nerazaznavanju radi li se ovdje o konju ili pak o čovjeku koji poprima životinjske karakteristike, Cakić završava pjesmu na sljedeći način:

*Od tad smrtno volim tvoju Nelu,
druge žene više ne mogu ljubiti,
al nitko to ne smije znati u selu,
ni ona, a nikako, brate rođeni, ti.*

Zapitajmo se samo na trenu – tak dolikuje li ovako nešto skaradno objaviti u zborniku koji nosi ime po jednom od vedeta hrvatskoga pjesništva u Vojvodini? Podsjetimo se kako je Lord Byron za pjesništvo svoga suvremenika Johna Keatsa znao govoriti kako se radi o „mentalnoj masturbaciji“, ali ne zbog kvalitete već zbog neiskustva koje je Keats imao, a pačao se u pjesništvo, pisao o temama koje nije iskusio. Stoga se nameće pitanje, ukoliko ovo nije samo morbidna fantazija autora o braćovljevoj ženi, može li se ovo pjesništvo nazvati hrvatskim, jer uvjereni smo kako čestitom katoliku i Hrvatima ovako što ne bi palo na pamet, a kamoli isto staviti na papir i izdeklamirati pred svojim sunarodnjacima.

O ostalim „stihovankama“ izlišnim mi se čini i govoriti, ima tu svega i svačega, od bečaraca, do pjesama u slobodnome stihu, pa do pokušaja rimovanja u različitim oblicima... I, jednostavno, ne znate što je bolnije za čitati. A ako vam nazovi stihovi prethodno nisu bili dovoljni, izvolite, iskušajte se i upustite se u avanturu daljnijega iščitavanja. A vi, Stanislave Prepreku, Vojislave Sekelju, Lazare

Merkoviću, Miilovane Mikoviću, Jasno Melvinger, Petko Vojniću Purčaru, morat ćete otrpjeti da se sve i svašta još može nazivati poezijom, jer mi našega Rimbauda ili Matoša koji bi stao u obranu hrvatske poezije još uvijek nemamo.

Svaka je knjiga zasebno tiskana u dvjesto primjeraka, dakle koliko stranica toliko i knjigica.

Spasoje P. Hajduković

Lajčo Perušić

VRIJEME VRLINA

Društvo vojvođanskih i podunavskih Hrvata, Zagreb, 2020, str. 81

Iščitavanjem nove zbirke pjesama Lajče Perušića *Vrijeme vrlina* postavlja se određeni broj pitanja što zbog tematsko-motivske osnove zbirke kako u opusu ovoga pjesnika tako i u korpusu hrvatske književnosti vojvođanskih Hrvata, što zbog potre-

be za uspostavljanjem razlikovnih i doticajnih odlika pučke, zavičajne i književnosti općenito (o kojima se dugo govori, a najčešće u *rukavicama*). U ovom prikazu neće biti moguće niti je cilj razložiti sve navedeno do pojedinosti, posebice jer ne postoje do kraja jasni parametri, ali će se tome dati mali doprinos. Naime, zbirka *Vrijeme vrlina* poziva na interpretaciju konkretnog pjesničkog stila kao valjanu polazišnu točku u potrazi za njezinim mjestom na književnoj sceni.

U susretu s neminovnom prolažnošću pjesnik ispisuje tople, kršćanske, intimne refleksije i doživljaje. Zbirka, poput prethodnih, nastavlja nostalgичnu nit čežnje i idealizacije kronotopski pojmljenog zavičaja koji se prepoznaje u vojvođanskoj, bačkoj ravnici. Pjesnik nema potrebu pjevati o drugim temama do o svom zavičaju kojeg mitologizira u kršćanskom ključu živo ga zrcaleći u svojoj pjesničkoj duši kao neospornu vrijednost. Nije bez razloga *Vrijeme vrlina* podnaslovljeno retkom *Moja duša, moja istina*. Zatvorenost ili okupiranost određenim temama pa čak i motivima, poput ravnice, lica i vremena s povlaštenom pozitivno konotiranom povijesti, vidna je i kroz letimično čitanje naslova objavljenih poetskih i proznih dijela Lajče Perušića (poetske zbirke: *Brazde na licu*, 1994. i *Iza lica*, 2011.; kulturno-povijesna monografija *Tragovima predaka*, 2014.; zbirka priča *Vrijeme u pokretu*, 2017.).

Okosnica ove zbirke pjesama je naslovljeno vrijeme percipirano kronološki od rođenja do smrti i transcendentalnog, te se može uočiti i takvo ustrojstvo ciklusa u zbirci. Prema dominantnoj temi pjesme

su raspoređene u četiri nejednaka ciklusa. U prvom i najopsežnijem ciklusu „Među klasovima rođen“ (20 pjesama) precizna je temeljna tema, „U plamenu vrlina“ koji čini 8 pjesama osnovna pjesnička tema je žena, u susretu s trenutkom smrti ispisano je 15 pjesama „Vremena sjete“, a posljednji ciklus „Nada mnom tvoja sjena bdi“ sadrži 6 pjesama posvećenih Bogu. Među navedenim istaknula bih pjesme trećeg ciklusa među kojima pojedine ostaju trajno urezane svojom slikovnošću, zategnutošću, emocijom i promatranjem teme.

Odličnih pjesama ima, dakako, po cijeloj zbirci, ali dojam izvrsnosti zaglušuje osjećaj stapanja pjesama u istu pjesmu zbog sadržajno-strukturalnih sličnosti i ponavljanja. Na tragu toga čitalačkog osjećaja intrigantan je pogovor zbirke „Baština i budućnost“ Đure Vidmarovića koji se tek manjim, kvantitativno zanemarljivim dijelom (ali kirurški točno) bavi analizom poetskog jezika konkretne zbirke dok u nerazmjerno većoj mjeri piše o povijesti i kulturi Hrvata u Vojvodini! Pišući pogovor o kolektivu, navodi čitatelje na iščitavanje Perušića u istom tom, kao najvažnijem ili jedino mogućem ključu. Implicitno na temelju toga možemo pretpostaviti da se doživljaj čitanja može povezati ne samo unutar ove zbirke i opusa ovog pisca (kako sam spomenula), nego i unutar korpusa jednog velikog dijela hrvatske vojvođanske poezije. To je čitanje već davno napisanoga i poznatoga, vidljivog u uzorima među kojima u Perušićevom slučaju Vidmarović obazrivo ističe Aleksu Kokića. Zašto je pogovor tako napisan ne znam, ali mislim da je pjesnik zaslužio više.

Činjenica je da veliki broj naših pjesnika nema potrebu ili se ne želi odvojiti od zavičajnog tematsko-motivskog kolorita. Što ih priječi da se otisnu u drugo i drugačije, posebice ako je u potpunosti osnovano pitanje da ne možemo bez drugoga pravilno pojmiti vlastitost? Nutrina duha je neupitna posebnost, ali je li dovoljna za kvalitetan i suvremen pisani izričaj? S druge strane, treba isto tako jasno reći da se kultura ostvaruje na određenom mjestu sa svojim specifičnostima i prepoznatljivošću bez čijeg njegovanja i proučavanja teško možemo graditi bogati i zanosni mozaik književne cjeline hrvatske i svake druge, pa u konačnici i svjetske književnosti. Treći put u samo nekoliko redaka ovog prikaza vraćam se na očito problemsko mjesto tematsko-motivskog sklopa zbirke koje onda treba pokušati i razložiti te ukazati stilsku blizinu ili udaljenost od pučkog i umjetničkog.

Elementi iz studije panonizma (Goran Rem i Sanja Jukić) kao suvremeni interdisciplinarni pristup bit će od koristi u pokušaju čitanja Perušićeva stila koji je prožet panonskim osjećanjem prirode. Heterogenost i ambivalentnost panonskog tla, vidljiva kroz vezanost za zemlju (*ravnice* koja se sinonimno varira kao *livadica* i *dolina*) i ovisnost o blizini vode (*rijeke* koja evocira i imenuje rijeku Bunu kao etničko ishodište, potoci, jezero Palić, nekadašnje Panonsko i neodređeno *more*) prisutna je u gotovo svim Perušićevim pjesmama. U tom kontekstu susrećemo se s motivima *Panon-mornara* koji plovi po *moru il ravnici*, s valovima koji se očituju u potomstvu, s đermom koja se pretvara u jarbol lađe, s kruhom koji se rađa iz utrobe ili poljupca ze-

mlje, s *blagdanom* žetve i *risarima*, *oceanom pozlaćenih klasova* nad kojima su magla i oblaci. Vezanost za zemlju i njenu plodnost vapaj je za rađanjem riječi, novog svijeta koji će biti nadojen vrijednostima prošlosti. Motiv pjesme kvantitativno je (ali ne i kvalitativno) dominantiji od motiva riječi, a u sebi sadrži harmoniju suzvučja cjelokupne prirode i stvorenog u sinkronijskoj i dijakronijskoj ravnini s posebice naglašenom oživljenom *melodijom predaka*.

Lirski subjekt je u potrazi za istinom, a ta istina se na individualnom planu idealiziranog sjećanja poistovjećuje s kolektivnim. Misija i pozicija lirskog subjekta oslikane su snažnim i slikovitim jezikom u drugom dijelu druge strofe pjesme „I dođe čas“:

*Rađam se da podičim očevu
vitu bunjevačku brazdu
Svom korijenu da budem metak
a usudu meta*

a prepoznamo ih u aktivnom kulturnom pamćenju koje „prošlost čuva kao sadašnjost“ (Aleidi Assmann). Moglo bi se pomisliti da je odnos spram prošlosti začinjen ambivalentnošću, ali to nije slučaj jer u pozadini stoji svjesno prihvaćanje i prijanjanje lirskog subjekta uz odbranu ulogu u tome da *prošlost ne stane u sadašnjosti* nego da nastavi u njoj da živi.

Jedna od krucijalnih karakteristika prema studiji panonizma koja izostaje u Perušićevoj poetici jest upravo na tragu spomenutog kolektivnog kulturnog pamćenja lirskog subjekta u kojem izostaje prevredovanje baštine. Afirmativan je govor i osviještenost pripadanja zavičaju, ali

bez problematiziranja neminovnih rigidnosti društva. Ova jednodimenzionalnost lirskog subjekta spram povijesti u prvom planu ili drugačije rečeno lirski subjekt koji nije neohumanistički slabo je mjesto i točka u kojoj se naočitiye Perušićeva poezija dotiče s pučkim pismom. Nije problem (samo) u stereotipnoj motivskoj paleti nego prije u odnosu spram nje i njenom pjesničkom preoblikovanju. Glorificiranje dobrih, starih, moralnih vremena (*vrijeme vrlina*, kako i stoji u naslovu) prati isticanje transcendentne dimenzije življenja koje iako primarno kršćansko, mjestimice sklizava u naivno-praznovjerne slike s binarnim variranjem svijeta poput pjesme „Nebom se oblači“ čime se dodatno umanjuje kvaliteta i aktualnost.

U čemu je onda artistska vrijednost ove zbirke i pojedinih njenih pjesama koje će se, ne sumnjam, naći u izborima i pregledima hrvatske vojvođanske poezije? Zašto Perušićevu zbirku nikako ne bismo smjeli svrstati u pučku književnost iako ima doticaja s njom, niti ju podvesti pod trivijalno? Razlog se krije u sti-

lu pisca koji se poput klatna odbija od individualnog do kolektivnog. U tom njihanju i opasnom koketiranju s uporištem u kršćanskom svjetonazoru, ipak odolijeva statičnosti u jezičnoj stereotipnosti i patetici. Humanitet se intimno vezuje za Boga i prirodu koja je sinestezijski bogata i intenzivirana kroz sva osjetila bogatim vokabularom i slikovnom razvedenošću ostvarenu prvenstveno tropima. Pjesnički izričaj je nekliseiziran, oslobođen dociranja i utilitarnosti, autentičan je i iskren pristup *duši* iz podnaslova zbirke koji nije simplificiran, a nosi simboliku biblijskih slika (*izdanak* poput izdanka Jišajeva, *riječi* koja je u igri velikog i malog početnog slova te pretvorbe u *kruh*, *raja* i *obećane zemlje* koji je *livada/dolina/ravnica*) nukajući na dublje značenje i povećanu spoznaju.

Lajčo Perušić fizički i dugi niz godina pripada centru s adresom u Zagrebu, a njegova pjesnička duša živi u svom zavičaju. Sklapanjem korica ostaje blagi žal na rukama čitatelja zbog toga što nas dobar pjesnik nije iznenadio, što se nije okuražio zaploviti u nepoznato i iznjedrili nove teme ili barem stare motive donijeti na novi način.

Nevena Mlinko

Tomislav Žigmanov

(PO)ČUJ HAIKU S PISKA

Kuća na mrginju / Đakovački kulturni krug, Čikerija/Đakovo, 2020.

U *Kolu 1/2020.* istaknuti hrvatski književni kritičar i znanstvenik Ma-

rio Kolar objavio je vrlo intrigan-
tan tekst pod naslovom „Nastavak
opasne antologičarske prakse ili
amputacija vitalnih grana hrvatskog
pjesništva“. Osvrće se na uobičajenu
antologičarsku praksu izostavljanja
dijalektalne poezije, koju nastavlja
i Tonko Maroević u *Svjetlacima*
(HDP, 2019.). Evo što piše Kolar,
čudeći se argumentaciji akademika
Maroevića te pokušavajući doka-
zati da su sva narječja ravnopravna
i da sve što spada u hrvatski jezik,
spada i u hrvatsku književnost, kako
nekad Matošev „Hrastovečki nok-
turno“, Nazorova „Žena zapušćena“
ili Domjanićeva „Fala“, tako i rado-
vi suvremenih hrvatskih pjesnika i
pjesnikinja, koji ne nastaju samo u
književnim središtima, već posebno
na rubovima i izvangraničnim hr-
vatskim kulturnim zajednicama, do-
sloce diljem svijeta:

„Tonko Maroević je, dakle, u
Uskličnicima zaobilaženje dijalek-
talne poezije objasnio time što ona
predstavlja nekakvu ‘nelojalnu kon-
kurenciju’ [sic!] pjesništvu na stan-
dardnom jeziku, a u *Svjetlacima* ide
i korak dalje. Pogledajmo cijeli od-
lomak posvećen dijalektalnoj poe-
ziji iz *Napomena o izboru*: ‘Pjesme
na dijalektu smatram da pripadaju
vlastitim jezičnim sustavima, unutar
kojih se mogu odmjeravati i kate-
gorizirati, a da ih je neprimjereno i
nasilno antologizirati unutar cjeline
složene na standardnom hrvatskom
jeziku. Naravno, moglo bi se inkru-
strirati pojedini primjerak na kajkav-
štini ili čakavštini kao iznimku koja
potvrđuje pravilo, ali bi on svojom
izravnošću i posebnošću, začudno-
šću i primarnošću svakako distor-
nirao, pa držao to netko pozitivnim
ili negativnim efektom’ (str. 497). Iz

ovog objašnjenja proizlazi da pje-
sništvo pisano hrvatskim dijalekti-
ma nije dio hrvatskog pjesništva,
već pripada nekakvom vlastitom
(kakvom?, čijem?) jezičnom sustavu
te u odnosu na pjesništvo na stan-
dardnom jeziku predstavlja nekakvu
začudnu posebnost. Po Maroeviću
sintagma *hrvatsko pjesništvo* očito,
dakle, podrazumijeva samo pjesniš-
tvo pisano hrvatskim standardnim
jezikom, što je posve nelogično.
Jer ako su čakavština, kajkavština i
nestandardna štokavština (koju se
obično zaboravlja) hrvatski jezični
idiomi, a jesu, i ako su sastavni di-
jelovi hrvatske jezične stvarnosti, što
također jesu, jer njima svakodnevno
govore i pišu milijuni Hrvata, onda
bi i pjesništvo pisano tim idiomima
trebalo biti sastavni dio nečega što
zovemo hrvatsko pjesništvo, a ne
nekakav ‘vlastiti jezični sustav’. Kada
bismo generalizirali ovu Maroeviće-
vu tezu, iz nje bi proizlazilo da ča-
kavština, kajkavština i nestandardna
štokavština ili nisu hrvatski jezični
idiomi ili da su manje važni od stan-
dardnog jezika, što niti lingvistički,
niti povijesno, niti kulturološki, niti
kako drugačije ne stoji.” (Kolar, *Kolo*
1/2020.)

Jasno je, dakle, da ni knjiga
o kojoj pišem u ovom prikazu ne
bi ušla u izbor za nekakvu budu-
ću antologiju hrvatskog pjesništva,
baš kao što ne bi ušle sjajne pje-
sme brojnih hrvatskih književnika i
književnica koji su osjetili potrebu
izraziti se izvan okvira standardnog
književnog jezika, dodatno obojiti i
osvijetliti svoju poeziju, u vremenu
kada se žalimo na osiromašenje je-
zika i umanjenje izražajnih moguć-
nosti, onakvih kakve u svojoj poeziji
ostvaruje Tomislav Žigmanov, koji

za sebe voli reći da je pjesnik s ruba, iako oni koji poznaju njegov rad znaju da je ta rubnost i izdvojenost – njegova snaga. Republika Srbija u kojoj živi i djeluje Tomislav Žigmanov, ne samo na području kulture i umjetnosti već i na području politike jer je jedini hrvatski zastupnik u srpskom parlamentu (od 2017. do 2020.) i predsjednik političke stranke Demokratskog saveza Hrvata u Vojvodini, najstroža je u provođenju drakonskih mjera ograničavanja kretanja svojih građana, iako se još 26. veljače 2020. na tiskovnoj konferenciji o koronavirusu od strane njihovih medicinskih stručnjaka i predsjednika države moglo čuti kako je riječ o „najsmješnijem virusu u povijesti čovječanstva“, koji se najbolje liječi „časićom rakije“, ne „napada žene i djecu“, a preporuka vlasti ženama je bila da putuju u središte zaraze, Milano, i tamo kupuju na rasprodajama dizajnerske modne proizvode. Danas je sve u toj državi suprotno: na ulicama je vojska, dramatično se najavljuju crni dani, puno bolesnih i mrtvih, terminologija je ratna, iako je neprijatelj mikronske veličine, i a

zabrane se svakoga dana množe, pa je tako i naš pjesnik, dok pišem ove redove (18. travnja 2020.) u četverodnevnoj izolaciji za koje ne smije izići na ulicu iz svoga stana... Unatoč nesklonom vremenu (samo)izolacije, koja nije samo osobna već zahvaća cijele zajednice i države, tako da su mnoge zatvorile svoje granice i unutar njih, na svoj način se bore s nevidljivim okrunjenim virusnim neprijateljem, književni život nije stao. Pokazuje to netom objavljena knjiga Tomislava Žigmanova (*Po)Čuj haiku s piska* (Kuća na mrginjnu / Đakovački kulturni krug, Čikerija / Đakovo, travanj 2020.), druga njegova zbirka haiku pjesama, a šesta zbirka pjesama ukupno. Do sada je objavio zbirke: *Raskrivanje (o svijetu i životu)* (Subotica, 1998.), *Bunjevački blues* (Subotica, 2002.), *Bez svlaka mraka* (Subotica, 2005.), *Minijature vlastitosti* (Zagreb, 2014.), *O čuj, puče, hai (=j)ku(=a) o viri s piska* (Subotica, 2018.).

Tomislav Žigmanov rođen je 12. svibnja 1967. u Tavankutu, gdje je pohađao osnovnu školu. Na novosadskome Filozofskom fakultetu diplomirao je s temom „Platonovi dokazi za besmrtnost duše i pitanje etike“ na odsjeku za filozofiju. Živi i radi u Subotici, radi kao ravnatelj Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata a bio je i „narodni poslanik“ u srbijanskoj Skupštini. Piše pjesme, refleksivnu prozu, eseje, znanstvene i filozofijske radove. Radovi su mu prevedeni na engleski, njemački, mađarski, rumunjski, bugarski i rusinski jezik. Njegov bogati književni opus već sada ga svrstava među najvažnije hrvatske književnike koji su djelovali ili djeluju u Vojvodini, a to dokazuju i brojne nagrade. Za knji-

gu *Bunjevački blues* dobio je 2003. subotičko priznanje „Ferenc Bodrogvári“. Za knjigu *Minimum in maximumis – zapisi s ruba o nerubnome* dobio je 2007. Nagradu „Zvane Črnja“ za najbolju knjigu eseja objavljenu u Hrvatskoj. Upravo je ova pulska nagrada svratila pozornost hrvatske javnosti na Žigmanova kao vrsnog autora i živ dokaz da hrvatska književnost nije omeđena državnim granicama. Bila je iznimna hrabrost nagraditi nepoznatog autora koji s ruba, iz istinske autsajderske pozicije osvježuje položaj hrvatske zajednice u nesklonom okruženju, ali njegova kasnija književna djelatnost pokazala je dalekovidnost ovakve odluke. Knjiga *Prid svitom – saga o svitu koji nestaje* dobila je Srebrnu povelju Matice hrvatske 2010. te nagradu „Fra Lucijan Kordić“, koju dodjeljuju Društvo hrvatskih književnika iz Zagreba i ZIRAL – Zajednica izdanja „Ranjeni labud“ iz Mostara za najbolje književno djelo, objavljeno u razdoblju od 1. rujna 2006. do 1. rujna 2010, koje za temu ima život Hrvata izvan domovine. Rukopis *Bunjevački Put križa* osvojio je 2013. godine prvu nagradu na trijenalnom natječaju za književno djelo na temu Muke Kristove ili široko shvaćene općeljudske muke, koju svake treće godine zajedno dodjeljuju Društvo hrvatskih književnika i udruga Pasiionska baština u Zagrebu. Subotička Gradska biblioteka, u povodu obilježavanja 120 godina od osnutka, dodijelila mu je nagradu za zavičajni književni opus. Dobitnik je nagrade Grada Subotice „Pro urbe“ za 2011. godinu. Za knjigu *Vivisekcije književnosti: vođovodanske i ine književne teme* (Istarski ogranak Društva hrvatskih književnika i Hrvatsko aka-

demsko društvo iz Subotice, 2018.) dobio je Nagradu „Julije Benešić“.

Knjiga *(Po)Čuj haiku s piska*, donosi 40 haiku pjesama, praćenih nadahnutim ilustracijama umjetnika Ivana Balaževića, u smeđim tonovima zemlje i čikerijskog „piska“. Ovaj spoj riječi, slike i grafičkih rješenja čini ovu knjigu iznimno uspjelom i možemo je promatrati i kao svojevrsnu pjesničko/likovnu mapu, a to potvrđuje nadahnuti pogovor Dragana Muharema: „Svaka slika, a 40 ih je, svojevrsni je mikrosvemir. Cjelina za sebe. Motreno pak sinoptički, mnoštvo tih slikovnih nukleusa tvori ples bitka i nebitka, umiranja i rađanja, čežnje i obeznađenosti. Sanjar pak sniva, diše i živi. Šturi stih, strogo uformljen, cijedi se jarkošću boje, mirisa, zvukova, kontura. Sagu je pustio, zajecao, zamrgodio... Umah nas omami beznadnošću, potmulim utrućem svega živodajnog. Razjapi se nesmiljena kob. Klonuti hoće nad rubom bezdana. Ali zatinja nada! Pisac pak neće otkliznuti u patetiku. Živost provrvi! Zadnji niz stihova skriva logiku sjemena bačenog u zemlju – umirati mora, bubriti, jedrošću da blisne. Tad grli, gustira, grgolji, slavi... Dum spiro spero! Nadom odiše.“

Kako bih jednom sintagmom dočarao stilski postupak Tomislava Žigmanova u ovoj knjizi, poslužila mi je inverzija njegove prve nagrađene, esejističke knjige, ovdje je „maximumis in minimum“. Puno je toga u tim malim tvorevinama, u tom japanskom pjesničkom obliku, koji je preoblikovao bunjevački krajolik, odgoj, svjetonazor, Žigmanovljeva filozofija, jer on je izvorno filozof – mudroslovac, i najbolje se osjeća u ovim, kao ih naziva Užarević „mikro-

žanrovima". Iz njih možda, kako je to tražio Matoš „ne curi krv“, ali je tu duša ne samo Tomislava Žigmanova već i cijele jedne zajednice „na sjeveru Bačke“, pitome, ali ponosne, nekada bogate materijalno, a sada samo duhovno. To je kraj u kojem *jablan čežnjom vri; mrak pada ko tinj; Lokvanj patnji cva žut; gdje je napuklo vrime, baulja svitom sav svit, a neobran kukuruz / sustignut brimenom / prkosi mrazu...* I dvije riječi mogu biti umjetnost, tvrdi Uža-rević pa kako ne bi moglo biti ovih stotinu i dvadeset stihova, sljubljenih s ilustracijama Ivana Balaževića, kao brašno, voda, sol i kvasac u ukusnu pogaču.

Ovaj haiku s *piska*, koji se ponekad čini kao korak umornog salašara koji se poražen teškim radom i neimaštinom vuče kući po blatu, ipak nije zbirka pesimizma i poraza, iako često, kako pjesnik kaže, *zafali popršnjak / ozebloj duši...*

Ne daju se ti naši uporni salašari, „vezani uz zemlju“ i svoj kraj, okuse i mirise kojih je prepuna ova knjiga: i vina i divenica, i paprikaša, pekmaza i valjušaka, pa nekako zaključujemo da je i ova sjajna zbirka u kojoj je sažeta ne samo životna i umjetnička filozofija Tomislava Žigmanova i zajednice koju predstavlja, zbirka nade, pa makar je naši antologičari budu i dalje zaobilazili u širokom luku, da ne bi te sočne sinestezije stvorile „nelojalnu konkurenciju“ pjesništvu na standardnom jeziku. Jer *pod odžak mastan / namećano svega*, a od vina i raki-je *nabrekla burad*, a tome je teško odoljeti.

Mirko Ćurić

Stjepan Bartoš

DNEVNIK JEDNE TONKE

Matica hrvatska Subotica, 2020., str. 68

Iako brojna istraživanja pokazuju kako kvaliteta naših života kroz povijest po brojnim osnovama raste, na kraju dana mnogi od nas osjećaju da im nešto nedostaje. U tom bi se smislu, *Dnevnik jedne Tonke* novosadskog pisca Stjepana Bartoša, iako nam naslovom sugerira priču o ženi, mogao prije svega čitati kao metafora ispraznosti našega doba u kojem vladaju zakoni tržišta i konzumerizam i gdje nam od fizičkog izgleda, prema nekih studijama, ovisi prihvaćenost u zajednici ali i visina prihoda.

Čitatelj ove Bartoševe proze (romana, novele) susreće se s dnevničkim zapisima jedne Tonke (odabir riječi „jedna“ vješto nas navodi da bi to lako mogla biti i neka druga žena), kronološki ispisanog u nešto više od pola godine, od 1. svibnja do 7. siječnja. Tonka je sredovječna uredska uposlenica, majka dvoje djece i supruga koja je, kako odmah saznajemo, opsjednuta svojom pretilošću i skidanjem viška kilograma. Pokušavajući da se na razne načine (aerobik, pilule za mršavljenje, gladovanje, specijalne dijete...) izbori s pretilošću, Tonka misli kako će riješiti sve svoje probleme. A pretilost je, uočavamo to brzo, samo simptom: u njezinome životu i drugih osnova za nesretnost – odsustvo bliskosti i slaba komunikacija s mužem, nedostatak iskrenih odnosa s prijateljicama, usamljenost...

„Zar nije vrijeme da se svatko od nas navikne na to da ne može računati na nikog drugog do na sebe

sama?", ispisuje naša (anti)junakinja na jednom mjestu ovu moguću i bolnu istinu našega doba. I sam ton dnevnčkih zapisa ima svoju ulogu, odražavajući stanje Tonkina duha; bez neke dublje analize vlastitih postupaka, ona kao da sebe promatra s distance.

Ispraznost i ono što nazivamo kolotečinom, ona „liječi“ hranom, shoppingom i „olajavanjem“ kolegica (čini se kako Bartoš tu pomalo ironizira stereotipe vezane za ženu našega doba, ali i općenito). Pritom, svoje slabosti i „grješne misli“, kao mehanizmom obrane, pravda nedostojnim ponašanjem žena iz svojega okruženja. U jednom momentu upušta se čak i u preljubu, u „o n o“ što je, kako se ispovijeda, čitavog života drugima zamjerala. Ovo je ujedno i točka koja zapliće radnju, uglavnom predvidljivi tijekom Tonkinih dana tu se prekida.

Iako osjeća krivicu zbog preljuba (ili bar tako misli), s ljubavnom aferom stvari se ustvari mijenjaju nabolje: ona počinje uspješno odolijevati hrani i gubi kilograme („Vaga me sluša.“), dobiva na samopouzdanju, društveni život joj postaje zanimljiviji, planira se čak i razvesti od muža (koji se sada najednom počinje primjećivati)... „Trebala bih se osjećati grozno i prljavo, ali mi je, nekako, sve svejedno“, piše ona.

Sve je više primjećuju drugi muškarci, a uspješno mršaveći pred Novu godinu dostiže idealne ženske dimenzije 90-60-90. „Više ništa nije kao prije. A sve to samo stoga što sam oslabila četrdeset i koju kilu. Fantastično!“, zadovoljno konstatira ona.

Međutim, već sljedeći, a ujedno i zadnji dan u dnevniku donosi

iznenađenje (što držim prenaglim piščevim rješenjem); razotkrivajući nam nešto sasvim drukčije: Tonka se u stvari samozavarala, u pitanju su bile, kako sama piše, „lažne stranice dnevnika“, savršeni bijeg od stvarnosti. Naša je Tonka, kako si priznaje, od sredine studenoga lagala sebe a prava istina, nažalost, glasi: „Ja sam još uvijek debela i imam preko devedeset kila.“

Ipak, sam kraj je zanimljiv: Tonka ne želi plakati i donosi odluku da počinje živjeti onako kako je zapisivala negdje od sredine studenoga, upravo od njezina samoobmanjujućeg preobražaja. „Izbor je moj. Alternative nema! Počinjem sada!“, piše ona. Ove afirmativne poruke lijepo zvuče, no negdje u dubini naslućujemo da Tonka iz ovoga neće izaći pametnija, da će se priča ponoviti i na koncu sve ostati isto. Isprazna slika o sreći koja nam se smiješi sa „savršenih“ reklama i billboarda odnijet će još jednu pobjedu. Sa svojih tek šezdesetak stranica, ispisano iz perspektive „prosječne“ i „obične“ žene, i isto takvim jezikom, ovo djelo (u svojem drugom planu)

uspjeva otvoriti nemali broj bolnih pitanja s kojima se žene (u svim svojim ulogama – majke, supruge, prijateljice...) danas suočavaju. U nastojanju da nam to ispriča, Bartoš se tu kao pisac vješto mimikirao u suprotni spol.

Budući da je Bartoš do sada pokazivao veliko zanimanje za dramski tekst (objavio je dvije knjige drama, a u periodici i scenarije za TV film te radio dramu), *Dnevnik jedne Tonke* bi se mogao promatrati i kao potencijalna monodrama.

Davor Bašić Palković

Marinko Stantić

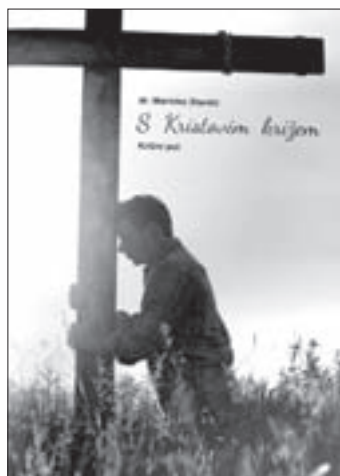
S KRISTOVIM KRIŽEM

Križni put

*Katoličko društvo „Ivan Antunović“,
Subotica, 2020., str. 16*

Publikaciju opsegom neveliku, s naslovom *S Kristovim križem* potpisuje dr. Marinko Stantić. Riječ je o pastoralnoj knjižici s 14 postaja križnoga puta te uvodnom i završnom molitvom. Na zadnjoj korici ponuđen je kratak životopis dr. Stantića te impresum. Unatoč činjenici da publikacija posjeduje ISBN broj, unutar bar koda na zadnjoj stranici, CIP nije ponuđen te je nemoguće pronaći informacije o tiražu, godini izdanja i slično. To je pronađeno na internetskoj stranici <https://plus.sr.cobiss.net/> na kojoj su također nepotpuni podaci.

Sam tekst križnog puta pisan je stilom pseudolokucije, odnosno zamišljenog Isusovog govora, čime

izrazito podsjeća na križni put dr. Tomislava Ivančića *Pođi za mnom*. Nedostaju responzorijalni dijelovi postaja, a nije ponuđen ni himan „Stala plačuć“ te je za pretpostaviti da je ovaj tekst ponuđen za privatno čitanje. Fotografijama koje prate postaje nedostaje izvor, ali se s lakoćom može utvrditi kako se ne radi o prizorima nastalim u našem zavičaju. S obzirom na to da se nakladnik u svom naslovu odredio za očuvanje kulturnog, povijesnog i duhovnog bogatstva ovdašnjih Hrvata – katolika, odsutnost bogatih zavičajnih prizora na fotografijama, napose pasionske baštine, te uvodnog dijela o pobožnosti križnoga puta u našim krajevima, doima se kao propust.

Rijetko se susreću meditacije Isusova križnog puta pisane kao da sam Isus govori, iako smo upozorili gore na vrlo kvalitetno ostvarenje takvog načina pisanja. Ovakav stil ne treba miješati s privatnim objavama i nutarnjim govorima koje pojedine osobe mogu doživljavati, o čemu sud donosi Crkva. Vjerojatno

se radi o želji autora snažnije doprijeti do uha slušatelja na način da se meditaciji daje božanski potpis. Međutim, ovakav stil meditacije može biti i manjkav s obzirom na to da se u okvir autoriteta božanskog komuniciranja stavljaju ljudska shvaćanja i prosuđivanja koja utječu na stvaranje slike o božanskom u psihi vjernika. Stoga, meditiranje onoga što je Bog uistinu progovorio i učinio po svome Sinu te, iako neobavezno i ne nužno, osvjetljavanje toga putem potvrđenih privatnih objava čini se prikladnijim načinom pobožnosti i meditacije Isusove muke. Tako Isusove riječi i geste zadržavaju svoju širinu i dubinu te ih ne sužavamo zamjenjujući ih ljudskima, već ih svatko može suziti za svoju konkretnu situaciju sukladno svom razumijevanju i djelovanju Duha Svetoga koji ih u duši svakoga otajstveno tumači.

Filip Čeliković

ĐAKOVAČKI SUSRETI HRVAŠKIH KNJIŽEVNIH KRITIČARA, GODINA XXIII., KNJIGA 22

(gl. ur. Mirko Ćurić)

Ogranak Matice hrvatske u Đakovu / DHK Ogranak slavonsko-baranjsko-srijemski, Osijek, Đakovo/Osijek 2020., str. ??

Đakovački susreti hrvatskih književnih kritičara utemeljeni su 1998. i jedina su, nacionalna, manifestacija hrvatske književne kritike. Započeli su, sada je to više nego očito, u jednom drugom vremenu za književnu

kritiku i hrvatsku književnost uopće, u vremenu kada je internet u povojima, društvene mreže ne postoje, a hrvatske dnevne novine i časopisi imaju ustaljene i opsežne rubrike ili cijele dnevne priloge u kojima se prati književnost. Pa ipak, govorilo se i tada o krizi književne kritike, o slabom medijskom praćenju, o manjku valjanih kritičara. Dvadeset i tri godine kasnije situacija se dramatično promijenila, prostori u kojima obitava hrvatska književna kritika ponajmanje su u tradicionalnim tiskanim medijima, a ponajviše u medijima koji nisu postojali, kada su utemeljeni Đakovački susreti hrvatskih književnih kritičara. Pojavila se nova generacija književnih kritičara, sa specifičnim pogledom na književnost i književnu kritiku, drugačije teorijski potkovanih. Ipak, Susreti su ustrajali u svom održavanju i nagrađivanju, kako afirmiranih autora s uknjiženim književnim kritikama tako i, uglavnom, mlađih autora s područja istočne Hrvatske s relevantnim nizom književnih kritika, ali ne više isključivo u tiskanim medijima već se ravnopravno natječu i oni koji svoje radove objavljuju u različitim elektronskim medijima ili na internetu.

Đakovački susreti hrvatskih književnih kritičara osmišljeni su kao popratna manifestacija Đakovačkih vezova u proljeće 1998., a najvažniji akteri kod utemeljenja ove manifestacije bili su tadašnji ravnatelj Gradske knjižnice i čitaonice Đakovo, prof. Željko Mandić, ondašnji predsjednik DHK Ogranaka slavonsko-baranjsko-srijemskoga dr. Stanislav Marijanović, predsjednik DHK akademik Ante Stamać, tadašnji predsjednik Matice hrvatske

Ogranak Đakovo Marinko Zirdum te pisac ovih redova koji je tada bio član Gradskog poglavarstva Đakova zadužen za kulturu i s tadašnjim gradonačelnikom Darkom Vratricem osigurao financiranje manifestacije. Susreti su utemeljeni: „(...)s ciljem da se omogućí stalno pregledno praćenje hrvatskog književnog stvaralaštva i proizvodnje, pjesničke, dramske i kritičke, da se njezin značenjski sustav svake godine kritički predoči i vrednuje, da se sustavno pridonosi ugledu i značenju hrvatske književnosti, književne kritike i kritičara koji ustrajno djeluju i posreduju između pisaca i čitatelja u periodici i medijima, da književne vrijednosti izađu na vidjelo, kao i da se potiče, prosuđuje i unaprjeđuje razvoj i smjerovi književne kritike u Republici Hrvatskoj, utemeljuje se godišnja književno kritička manifestacija Đakovački susreti hrvatskih književnih kritičara“, stoji u Članku 1. Pravila Đakovačkih susreta hrvatskih književnih kritičara (Đakovački susreti hrvatskih književnih kritičara, Zbornik I, str. 91-94, Matica hrvatska Đakovo, Đakovo, 1998.).

Zbornik Đakovačkih susreta hrvatskih književnih kritičara

Tradicionalnu manifestaciju Đakovački susreti književnih kritičara u suorganizaciji DHK Ogranaka slavonsko-baranjsko-srijemskog i Ogranaka Matice hrvatske u Đakovu prati i prigodan, godišnji Zbornik. Urednici Zbornika u dvadeset i dva izdanja bili su dr. Stanislav Marijanović, dr. Goran Rem, dr. Sanja Jukić, Miro Šola, Mirko Čurić, dr. Ivan Trojan, Robert Francem i Darija Žilić. Prošlogodišnji Zbornik uredio

je Mirko Čurić, u suradnji s Uredništvom časopisa za književnost i umjetnost *Nova riječ* Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata iz Subotice i ravnateljem Zavoda Tomislavom Žigmanovim. Ovo „pandemijsko“ izdanje, 22. svezak *Zbornika*, najopsežniji je do sada, ima čak 276 stranica. Tijekom proteklih dvadeset i tri godine u *Zborniku* je objavljeno više od 3000 stranica teksta, među kojima je najviše književnih kritika, eseja i polemika, koji, kako je naglašeno u temeljnim dokumentima Susreta, „ustrajno djeluju i posreduju između pisaca i čitatelja“. U *Zbornicima* su objavljivali najvažniji hrvatski književni kritičari, od naraštaja kritičarskih klasika Mandića (još uvijek aktivnoga, kao britkog kritičara *Jutarnjeg lista*), Zime, Donata, Maroevića, Stamaća... do naraštaja kritičara rođenih krajem 20. stoljeća. Najvažnije popratno izdanje *Zbornika* bio je *Leksikon hrvatskih književnih kritičara*, objavljen u suradnji s AGM-om iz Zagreba, koji je priredio dr. sc. Krešimir Bagić. Izabrao je najvažnijih 101 književnih kritičara i kritičarica i donio njihove kratke biografije. (*Leksikon* je objavljen 2012. Leksikonske natuknice tematiziraju 170 godina književnokritičke djelatnosti u Hrvatskoj. Općenito se, naime, smatra da je književnu kritiku utemeljio Stanko Vraz kada je 1842. g. u časopisu *Kolo* počeo objavljivati „pregled knjigopisni“. On je najstariji, a Marko Pogačar najmlađi uvršteni autor.)

Najopsežnije izdanje Zbornika do sada, bilo je jedanaesto, iz 2009. godine s temom *Književna kritika i književni časopisi* te izborom iz kritičkih tekstova Božice Zoko i Nevenke Nekić. To je izdanje imalo 194 stra-

nice, a tek je nešto manje opsegom dvanaesto izdanje iz 2010., sa 184 stranice, u kojem je središnja tema bila *Kritički pristup izdanjima pečuske kroatistike 1990–2010*. To je izdanje *Zbornika* pokazalo kako hrvatske književnosti i hrvatske književne kritike ima i izvan granica Republike Hrvatske, te da hrvatsku književnost i hrvatsku književnu kritiku ne smijemo omeđivati samo unutar granica Republike Hrvatske. Od samih početaka, što je bila naglašena intencija jednog od utemeljitelja akademika Ante Stamaća, *Susreti* su uključivali hrvatske književne kritičare iz susjednih zemalja, časopise i knjige, a prije četiri godine (2017.) je izmijenjen *Pravilnik o dodjeli Nagrade i Povelje Julija Benešića* te je uvrštena mogućnost da dobitnici *Povelje uspješnosti* budu hrvatski književni kritičari iz susjednih zemalja: Bosne i Hercegovine, Srbije i Mađarske. Tako je *Povelju uspješnosti Julija Benešića* za 2019. godinu dobio književni kritičar iz Tolise (BiH) Mato Nedić, a *Nagradu Julija Benešića* 2018. Tomislav Žigmanov iz Subotice (Vojvodina, Srbija). Upravo je Žigmanov

2012. na *15. Đakovačkim susretima hrvatskih književnih kritičara*, posvećenima odnosu književne kritike i polemike, upozorio kako je „područje hrvatske književnosti veće od područja Republike Hrvatske“ te da se moramo riješiti književnog i književno-kritičarskog ekskluzivizma, koji se ograničava na glavni gard Hrvatske i tamošnje institucije. U tom smislu su i zamišljeni 1998. *Đakovački susreti hrvatskih književnih kritičara*, ali i nakon dvadeset i tri godine kontinuiranog rada i produciranja događanja i kritičarskih prinosa, ne možemo biti do kraja zadovoljni postignutim. Stoga smo odlučili tu „književno-kritičarsku decentralizaciju“ potencirati otvaranjem dodatnog prostora književnim kritičarima i kritičaricama, koji djeluju izvan Republike Hrvatske. Tako središnja tema *Zbornika Đakovačkih susreta hrvatskih književnih kritičara XXII. „Novi i mlađi naraštaj hrvatskih književnih kritičara u Vojvodini“*, u izboru Tomislava Žigmanova, pokazuje živost hrvatske književno-kritičarske scene izvan granica Republike Hrvatske, koju valja poticati, objavljivati i – čitati. Svoje su radove priložili: Davor Bašić Palković, Ivana Andrić Penava Nevena Mlinko, Darko Baštovanović, Vladimir Nimčević i Klara Dulić Ševčić. Zbog epidemioloških razloga, *Zbornik* nije predstavljen uživo, u Đakovu i Zagrebu, kako je planirano, već samo online, u prosincu 2020., u sklopu manifestacije *15. slavonsko-baranjsko-srijemski hrvatski književni dani* (https://www.youtube.com/channel/UCAXgm4I5k8I_iDMiXn5Ki-Ag). Svaki autor se predstavio kratkim izlaganjem, a u uvodu su govorili predsjednik đakovačkog Ogranka Matice hrvatske Vlado Filić, urednik

Zbornika Mirko Ćurić i prireditelj zajedničkog vojvođanskih kritičara i kritičarica Tomislav Žigmanov. Iz ovog predstavljanja, kao i iz tekstova prezentiranih u *Zborniku*, mogla se vidjeti raznolikost ovih kritičarskih, esejističkih i znanstvenih rukopisa, ali i živost scene koju prate, i, ruku na srce, više promiču, nego kritiziraju. Njihov pristup je dobronamjeran: usmjeren uglavnom prema knjigama i autorima s kojima dijele zajedničke vrijednosti ili ih žele promicati, možda potaknuti na dodatan rad, na nove književne iskorake. U tom smislu će morati napraviti određene korekcije. Posao književnog kritičara je zahtjevan i nezahvalan, jer je kritika u prvom redu, kako kažu rječnici: *umijeće suđenja, (vrjednovanja, ocjenjivanja) duhovnih, književnih i umjetničkih djela na temelju estetičkih kriterija... U širem smislu, prijekor, zamjerka, prigovor, pokuda, osuda, negativno stajalište prema nečemu.**

Nastup kritičara i kritičarica predstavljenih u ovom *Zborniku* pokazao je kako je riječ o autorima/autoricama koji poznaju kritičarski zanat, koji su upućeni u redovnu književnu proizvodnju, uz naglašenu svijest o književnoj tradiciji prostora u kojem djeluju te njegovoj upisanosti u širi, nacionalni kulturni prostor. Pokazali su, osim neupitnog znanja i spisateljske vještine i različite stupnjeve samosvijesti, pokazali su kulturnu živost koja budi nadu. No, pred njima je zahtjevan put, puno pročitanih knjiga i tekstova u kojima će, kako to preporučuju *Pravila Đakovačkih susreta hrvatskih književnih kritičara* „stalno pregledno pratiti hrvatsko književnog stvaralaštva i proizvodnju, pjesničku, dramsku i kritičku, da se

njezin značenjski sustav svake godine kritički predoči i vrednuje, da se sustavno pridonosi ugledu i značenju hrvatske književnosti, književne kritike i kritičara koji ustrajno djeluju i posreduju između pisaca i čitatelja u periodici i medijima, da književne vrijednosti izađu na vidjelo.”

* kritika. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020.. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=34046>> (pristupljeno 6. veljače 2021.)

Mirko Ćurić

**KULTURNO-DRUŠTVENI
DOKUMENTARIJ**

PROSINAC, 2019.

1.

U Pastoralnom centru „Augustinianum“ u Subotici održana je Adventska tribina Radio Marije. O temi „Iskaza snagu svoje mišice“ govorio je župnik iz Zemuna vlč. Jozo Duspara.

2.

U HKC-u „Bunjevačko kolo“ u Subotici počela je s radom nova sekcija Književno-teatarski kružok koji okuplja zainteresirane osobe koje njeguju, žele razvijati i prikazivati svoje talente vezane za pisanu i scensku riječ.

3.

U Velikoj vijećnici Gradske kuće u Subotici održan je godišnji koncert HGU-a „Festival bunjevački pisama“ koji je bio u znaku jubileja 15. obljetnice održavanja Smotre dječjih pjevača i zborova. Tim povodom je prije samoga koncerta u predvorju otvorena izložba fotografija s do sada održanih smotri pod nazivom „Rasli smo pjevajući“.

4.

Na sjednici Upravnog odbora Novinsko-izdavačke ustanove „Hrvatska riječ“ za glavnu i odgovornu urednicu izabrana je dosadašnja dopisnica iz Sombora, novinarka Zlata Vasiljević.

4.

Blagdan svete Barbare, zaštitnice vatrogasaca, rudara i dobre smrti proslavljen je u Beočinu u župnoj crkvi koja nosi njezino ime. Misno slavlje je predvodio pomoćni biskup đakovačko-osječki Ivan Čurić u zajedništvu sa svećenicima Srijemske biskupije i župnikom domaćinom vlč. Zdravkom Čabrajcem. Proslava je protekla i u znaku proslave 40. obljetnice od osnutka same župe.

5.

HKPD „Đurđin“ i župa sveti Josip Radnik iz Đurđina organizirali su u župnoj

crkvi u Đurđinu izložbu i predavanje povodom stogodišnjice rođenja Marije (teta Mare) Ivković Ivandekić, jedne od utemeljiteljica umjetnosti naive u tehnici slame.

5.

Preminuo je Đorđe Subotić iz Rume, kojem je Hrvatsko nacionalno vijeće 2015. godine dodijelilo priznanje „Ban Josip Jelačić“ za društveni rad i doprinos razvoju hrvatske zajednice.

5.

U organizaciji Udruge „Vinkovački šokački rodovi“ u Vinkovcima su predstavljena izdanja Društva hrvatskih književnika, Ogranka slavonsko-baranjsko-srijemskog i Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata iz 2019. godine.

6.

HKPD „Matija Gubec“ i Galerija Prve kolonije naive u tehnici slame iz Tavankuta su u prostoru galerije organizirali tradicionalnu Božićnu izložbu božićnjaka, ukrasa od slame te božićnih aranžmana. Izložbi su prethodile radionice izrade figurica za božićnjake kao i izrade anđela te božićnih čestitki organizirane u prostorijama Društva.

6.

Diljem Vojvodine održane su priredbe u povodu blagdana svetog Nikole, a darove za djecu je osiguralo Hrvatsko nacionalno vijeće.

7.

Katoličko društvo „Ivan Antunović“ i njegov Etnografskog odjel „Blaško Rajić“ organizirali su izložbu božićnjaka u predvorju Gradske kuće u Subotici. Na izložbi su postavljeni i prodajni radovi Likovnog odjela HKC-a „Bunjevačko kolo“ iz Subotice i Likovno-slamarskog odjela HKPD-a „Matija Gubec“ iz Tavankuta.

7.
Osnovci i srednjoškolci, pobjednici XVIII. Pokrajinske smotre recitatora na hrvatskom jeziku koju organizira Hrvatska čitaonica iz Subotice boravili su u Osijeku na nagradnom izletu.

7.
HKPD „Jelačić“ iz Petrovaradina organiziralo je predstavljanje nosača zvuka (CD-a) izabranih svjetovnih i duhovnih skladbi petrovaradinskog skladatelja Franje Štefanovića koji su objavili. Predstavljanju je prethodilo svečano otkrivanje obnovljenog nadgrobnog spomenika na grobu Franje Štefanovića, na Staromajurskom groblju u Petrovaradinu.

7.
HKUD „Vladimir Nazor“ iz Sombora je godišnjim koncertom u prostorijama Hrvatskoga doma obilježilo 83 godine neprekidnog rada. Tijekom koncerta predstavile su se aktivne sekcije Društva.

7.
Udruga „Široko“ iz Niša organizirala je Božićni koncert – Večer tamburaša u katoličkoj crkvi Uzvišenja svetog Križa u Nišu na kojem je nastupio tamburaški orkestar HKPD-a „Matija Gubec“ iz Rume.

9.
U organizaciji Hrvatske udruge novinara „Cro news“ u prostorijama Hrvatskog nacionalnog vijeća u Subotici održan je seminar na temu „Manjinski mediji – danas i sutra, unaprijeđenje profesionalnih standarda manjinskih medija“.

9. – 15.
Desetero djece iz Tavankuta i Požege sudjelovalo je na prvom međunarodnom kampu koji je u Zagrebu organizirala Zagrebačka zajednica tehničke kulture s ciljem upoznavanja djece s najsuremenijim dostignućima tehni-

ke, poput robotike, elektronike i primjene informatičkih metoda u ovome području.

12. – 15.
Predstavnici tavankutske OŠ „Matija Gubec“ sudjelovali su na I. Međunarodnoj školi tehničkih vještina u Zagrebu.

13.
U sklopu programa XXII. Vukovarskih adventskih svečanosti drugu samostalnu izložbu „Svijet anđela“ imala je subotička umjetnica Josipa Dević. Izložba je otvorena u Hrvatskom domu u Vukovaru.

13.
U Galeriji suvremene umjetnosti Gradskog muzeja Sombor predstavljena je knjiga *Izvorne narodne pesme iz Sombora i okoline* hrvatskog etnomuzikologa i melografa dr. Vinka Žganca, koju su priredili Nada Putica, Vesna Ivković i Pavle Karabasil.

13.
Dan izbora prvog saziva Hrvatskog nacionalnog vijeća, jedan od četiriju praznika hrvatske zajednice u Srbiji, obilježen je svečanom akademijom u Velikoj vijećnici Gradske kuće u Subotici. Na svečanosti su dodijeljene i nagrade. Priznanje „Ban Josip Jelačić“ za društveni rad u hrvatskoj zajednici pripalo je Boži Galiću, županu Vukovarsko-srijemske županije, „Dr. Josip Andrić“ za doprinos hrvatskoj kulturi prof. dr. sc. Milani Černelić, redovitoj profesorici Odsjeka za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu dok je nagrada „Pajo Kujundžić“ za doprinos u obrazovanju na hrvatskom jeziku pripala Subotičkoj biskupiji. Proslava Dana zajednice bila je i u znaku 10 godina rada Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata, za sada jedine profesionalne ustanove u području kulture Hrvata u Srbiji.

Svečanoj akademiji prethodila je sveta misa zahvalnica u subotičkoj katedrali bazilici svete Terezije Avilske.

13.

Uoči proslave Dana osnutka prvog saziva Hrvatskog nacionalnog vijeća, državni tajnik Središnjeg državnog ureda za Hrvate izvan RH Zvonko Milas i predsjednica HNV-a Jasna Vojnić su u sjedištu krovnoga tijela hrvatske zajednice u Srbiji potpisali ugovore za razvojne projekte – izgradnju Hrvatske kuće u Subotici i kadrovsko osnaživanje, za koje su sredstva dodijeljena Zaključkom Vlade Republike Hrvatske na sjednici održanoj 5. rujna ove godine.

13.

Snežana Periškić, vijećnica Hrvatskog nacionalnog vijeća sudjelovala je na sedmoj Nacionalnoj konferenciji Ženske parlamentarne mreže pod nazivom „Ne u mom parlamentu“ održane u Domu Narodne skupštine Republike Srbije.

13.

U okviru prve školske razine kviza znanja i kreativnosti „Čitanjem do zvijezda“ za srednjoškolce, koja je održana online u cijeloj Hrvatskoj i u Subotici, na sljedeći nivo natjecanja se plasiralo i deset učenika subotičke Gimnazije: Luka Mrkaljević, Adriana Sakač, Kristina Vuković, Josipa Dulić, Josipa Kujundžić, Dražen Vidaković, Tomislav Huska, Zdenko Ivanković, Luka Prčić i Daniel Kujundžić kao i Dario Vojnić Hajduk iz subotičke Politehničke škole koji je bio uspješan u kategoriji multi-medijskog uratka.

14.

HKD „Hrvatski kulturni centar Beograd“ organizirao je i ove godine koncert naslovljen „Kao nekad pred Božić“ na kojem je gostovao riječki komorni zbor „Val“. Koncert je održan u Ustanovi kulture „Vuk Stefanović Karadžić“ u Beogradu.

14.

KUDH „Bodrog“ iz Monoštora organizirao je tradicionalni „Koncert božićnih pahuljica“ u mjesnom Domu kulture na kojem su uz djecu domaćine kao gosti nastupili dječji tamburaški orkestar HGU „Festival bunjevački pisača“ iz Subotice.

14.

HBKUD „Lemeš“ organiziralo je drugi lemeški zimski vašar u centru sela na kojem su izlagani i prodavani božićni i novogodišnji ukrasi i proizvodi kućne radinosti.

15.

U prostorijama Hrvatske čitaonice „Fischer“ u Surčinu otvorena je četvrta po redu božićna izložba koju su priredili članovi Kreativne sekcije ove udruge.

16.

Hrvatska likovna udruga „Croart“ priredila je izložbu slika nastalih na osmom sazivu Umjetničke kolonije „Panon Subotica“ u galeriji Otvorenog sveučilišta u Subotici.

16.

U vrtićima gdje se rad odvija na hrvatskom jeziku u Subotici i Tavankutu Hrvatsko nacionalno vijeće je predalo na korištenje novoizrađeni didaktički materijal za pripremno-predškolski program na hrvatskom jeziku. Ova tri autorska udžbenika djelo je deset subotičkih odgojitelja.

17.

U organizaciji ICARUS-a Hrvatska predstavnici Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata Katarina Čeliković, stručna suradnica za kulturne projekte i programe i Josip Bako, poslovno-administrativni tajnik, predstavili su projekt „Digitalizacija hrvatske kulturne baštine u Vojvodini – Povijesna građa vojvođanskih Hrvata na internetu“ u Knjižnici i čitaonici Bogdana Ogrizovića u Zagrebu.

17.

Učenci hrvatskih odjela subotičke Gimnazije „Svetozar Marković“ iz Subotice priredili su u svečanoj dvorani škole Božićni koncert pod nazivom „Bijeli Božić“.

17.

Srbijanski predsjednik Aleksandar Vučić primio je u oproštajni posjet hrvatskog veleposlanika u Srbiji Gordana Bakotu.

17.

Zbog zastoja u postupku povrata oduzete imovine i ponovnog djelovanja Zaklade Lazara Mamužića održana je sjednica Upravnog odbora, s ciljem upoznavanja javnosti s ovom problematikom. Simbolično, sjednica je održana u prostorijama Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata, koji se nalazi u Ulici Laze Mamužića, i to na Lazarov imendan, na dan kada su svojedobno tijekom tri desetljeća dok je Zaklada bila aktivna, svake godine uručivani pomoć i stipendije.

17.

U prodavaonici Jugoton Croatia Recordsa u središtu Beograda održano je predstavljanje trećeg albuma „Sretan put“ Mie Dimšić, mlade hrvatske kantautorice.

18.

Vladimir Nimčević, povjesničar iz Subotice, održao je na Dječjem odjelu Gradske knjižnice „Karlo Bjelicki“ u Somboru predavanje na temu „Plemenita obitelj Marković iz Sombora u 17. i 18. stoljeću“ u okviru LXIV. znanstvenog kolokvija Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata.

19.

Veleposlanik Republike Hrvatske u Beogradu Gordana Bakota oprostio se od članova Predsjedništva DSHV-a, te predstavnika Katoličke Crkve, kulturnih udruga i NIU „Hrvatska riječ“ na

prigodnom domjenku priređenom u DSHV-u.

20.

HKPD „Jelačić“ iz Petrovaradina priredio je tradicionalni Božićni koncert u crkvi sv. Jurja u Petrovaradinu na kojem su nastupili mješoviti pjevački zbor HKPD-a „Jelačić“, recitatori „Jelačićeve“ dječje kreativne „Petrovaradionice“ te gosti – mješoviti pjevački zbor KUU-a „Kristal-Sladorana“ iz Županje.

20.

Roman *Sante leda* Veljka Đorđevića predstavljen je u Zavodu za kulturu vojvođanskih Hrvata. O knjizi su govorili psihijatrica dr. Marijana Braš, redatelj Branko Ištvančić, Petar Bujas i Tomislav Žigmanov.

21.

HKPD „Đurđin“ priredilo je božićni koncert i izložbu božićnjaka pod nazivom „Tiha noć u Đurđinu“ u dvorani župe sv. Josipa Radnika u Đurđinu.

21.

Četvrti i posljednji nastavak Ciklusa hrvatskog filma u Vojvodini za 2019. godinu održan je u Art kinu „Lifka“ u Subotici. Prikazan je film „Moj dida je pao s Marsa“ redatelja Marine Andree Škop i Dražena Žarkovića, a priređen je i razgovor s glavnom junakinjom filma. Ciklus hrvatskog filma u Vojvodini održava se u organizaciji udruge „Artizana“ iz Zagreba, u partnerstvu sa Zavodom za kulturu vojvođanskih Hrvata u suradnji s Art kinom „Lifka“ i uz potporu HAVC-a i Društva hrvatskih filmskih redatelja.

22.

Izbori za predsjednika/predsjednicu Republike Hrvatske održani su i u hrvatskim konzularnim predstavništvima u Subotici i Beogradu za hrvatske državljane s prebivalištem izvan Hrvatske, odnosno u Srbiji.

22.

HKUD „Vladimir Nazor“ iz Sombora organizirao je u Hrvatskom domu u Somboru božićni koncert i izložbu božićnih kolača – božićnjaka. Uz ŽPS „Kraljice Bodroga“ iz Monoštora sudjelovala je Klapa „Zrinjski“ iz Osijeka, pjevačka skupina HKUD-a „Vladimir Nazor“, Mađarska građanska kasina, Udruga Nijemaca „Gerhard“ te pojedinci i glazbeni sastavi.

22.

Na jubilarnom 30. božićnom koncertu u subotičkoj katedrali sv. Terezije Avilske pod ravnanjem Miroslava Stantića nastupili su katedralni zborovi „Albe Vidaković“, „Sveta Terezija“ i „Zlatni klasovi“ kao i zbor „Collegium Musicum Catholicum“, zatim Subotički tamburaški orkestar kojim je ravnila Sonja Berta, Subotički tamburaški kvartet te vokalni solisti.

22.

U crkvi Uznesenja Blažene Djevice Marije u Zemunu pjevački zbor „Odjek“ koji djeluje pri mjesnom ZHZ-u „Ilija Okrugić“ priredio je predbožićni koncert.

22.

Župa svetog Jurja u Vajskoj organizirala je božićni koncert na kojem je nastupio VIS „Ritam vjere“ iz Subotice. Po završetku koncerta uslijedio je adventski vašar u crkvenom dvorištu koji je bio humanitarnog karaktera.

24.

KPZH „Šokadija“ organizirala je tradicionalni božićni koncert u crkvi svetog Lovre u Sonti.

26.

Subotički tamburaši okupili su se u Vatrogasnom domu u Tavankutu kako bi proslavili 80. rođendan i imendan najstarijeg tamburaša i osnivača Subotičkog tamburaškog orkestra Stipana Prčića Baće.

27.

Gradski muzej Subotica priredio je večer posvećenu subotičkom arhitektu Titusu Mačkoviću u povodu 100 godina od njegove smrti. O životu i graditeljskom opusu arhitekta govorio je povjesničar Mirko Grlica i arhitektica mr. Gordana Prčić-Vujnović, a povjesničarka umjetnosti dr. Olga Kovačev-Ninkov priredila je i prigodni komorni postav nekih od predmeta iz zbirke Gradskog muzeja, vezanih za Mačkovića i njegovu obitelj.

28.

Predstava „Č’a Grgina huncutarija“ Dramskog odjela HKC-a „Bunjevačko kolo“ iz Subotice igrana je u dvorani Centra u Subotici.

28. – 29.

Župni zbor župe Presvetog Trojstva iz Srijemskih Karlovaca boravio je u božićnom posjetu Vugrovcu, mjestu u predgrađu Zagreba gdje su kao gosti nastupili na humanitarnom božićnom koncertu.

29.

Božićni koncert zbora „Sveta Cecilija“ kojega vodi s. Mirjam Pandžić održan je u franjevačkoj crkvi sv. Mihovila u Subotici, gdje zbor i djeluje. Uz domaćine na koncertu su nastupili i Subotički tamburaški orkestar pod ravnanjem Marijane Marki i gosti – zbor Doma kulture i Katedralni zbor „Sveti Nikola“ iz Ruskog Krstura pod ravnanjem Lidije Pašo.

29.

Dramski odjel HKC-a „Bunjevačko kolo“ iz Subotice izveo je u dvorani Centra komad „Skupština na čoši“ u režiji Marjana Kiša.

Novi svezak *Klasja naših ravni*

Izišao je novi svezak Časopisa za književnost, umjetnost i znanost *Klasje naših ravni* (broj 4-7 za 2019. godinu).

Proglašene najbolje pjesme „Prepekovog proljeća 2020.“

Proglašene su najbolje pjesme zbornika i manifestacije „Prepekovo proljeće 2020.“ koju organizira HKUPD „Stanislav Prepek“ iz Novog Sada. Prvu nagradu dobila je pjesma „Buđenje prirode“ Branke Dačević iz Novog Sada.

Deseti broj Godišnjaka za znanstvena istraživanja ZKVH-a

Objavljen je deseti broj *Godišnjaka za znanstvena istraživanja Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata* koji je opsegom i sadržajem do sada najveći.

Nova knjiga u nakladi NIU „Hrvatska riječ“

U nakladi NIU „Hrvatska riječ“ iz Subotice objavljena je knjiga kratkih priča *Tragovi krunice* subotičkog književnika Mirka Kopunovića.

Pomoć Rotary kluba Zagreb Kaptol

Rotary club Zagreb Kaptol od ove akademske godine financira jednu studentsku stipendiju Hrvata iz Srbije koji studij pohađaju u Hrvatskoj u sklopu svoje desetogodišnje akcije „Korak u život“. Po preporuci Hrvatskog nacionalnog vijeća ovu stipendiju je dobila studentica Katarina Petreš.

Nova Danica

U nakladi Katoličkog društva „Ivan Antunović“ iz tiska je izašla nova *Subotička Danica*, narodno-crkveni kalendar za 2020. godinu.

Objavljeni božićni običaji

U nakladi Hrvatske čitaonice „Fischer“ iz Surčina objavljena je knjiga *Božićni običaji Hrvata u Surčinu, Novim Banovcima i Novom Slankamenu* čija je autorica predsjednica ove udruge Katica Naglič.

SIJEČANJ, 2020.

3. – 12.

U organizaciji Hrvatske matice iseljenika na Zimskoj školi folklor održano u Koprivnici iz Vojvodine su sudjelovali Senka Horvat i Zdenko Ivanković iz HKC-a „Bunjevačko kolo“ Subotica, Ana Hodak iz HKD-a „Šid“ iz Šida i Nenad Temunović iz HGU-a „Festival bunjevački pisama“ iz Subotice.

5.

Svetom mišom zahvalnicom i koncertom održanim u crkvi sv. Roka u Subotici članovi vokalno-instrumentalne skupine „Ritam vjere“ zahvalili su Bogu za deset godina postojanja i djelovanja.

6. – 10.

Na župi svetog Roka u Subotici održan je Zimski oratorij za 72 djece osnovnoškolske dobi i 20 animatora na temu „Vi ste svjetlo svijeta“.

9.

U Hrvatskom kazalištu u Pečuhu premijerno je izvedena kazališna predstava „Bunjevački blues – saga o svitu koji nestaje“ u režiji Slavena Vidakovića koju je prema knjizi *Prid svitom – saga o svitu koji nestaje* hrvatskog književnika iz Vojvodine Tomislava Žigmanova za potrebe zagrebačke Glumačke družine „Histron“ 2013. dramatisirao danas pokojni glumac Vlatko Dulić.

9.

Članovi HKPD-a „Matija Gubec“ iz Tavankuta posjetili su Krapinsko-zagorsku županiju, na poziv vlasnika ugostiteljsko-turističkog objekta „Stara škola“ iz Svetog Križa Začretje Gorana Bradića. Njegova je ideja bila ugostiti Hrvate iz Vojvodine, članove tavankutske udruge s ciljem upoznavanja spomenutog dijela Hrvatske.

10.

Katoličko društvo „Ivan Antunović“ je u okviru manifestacije Dani biskupa Ivana Antunovića 2020. organiziralo XXVIII. Razgovor u Pastoralnom centru „Augustinianum“. O temi „Put odgoja za zrelu kršćansku duhovnost“ govorila je dr. Snježana Mališa, profesorica s Hrvatskog katoličkog sveučilišta – Odjela za komunikologiju.

11.

U okviru Dana biskupa Ivana Antunovića Katehetski ured Subotičke biskupije je za vjeroučitelje, suradnike Radio Marije i *Zvonika* kao i za sve zainteresirane u Pastoralnom centru „Augustinianum“ održao Okrugli stol na temu „Mediji i evangelizacija“. Predavači su bili profesori s Hrvatskog katoličkog sveučilišta u Zagrebu dr. Snježana Mališa i svećenik dr. Krunoslav Novak.

11.

U povodu blagdana Sveta tri kralja u prostorijama HKPD-a „Matija Gubec“ u Rumi održan običaj *kraljaca*.

13.

Prigodnom konferencijom održanom u Vinkovcima završen je Interreg IPA projekt prekogranične suradnje Hrvatska-Srbija „X-DEGREE“ („EXploitation of Different Energy sources for GREen Energy production) čiji je nositelj bio Univerzitet u Novom Sadu, a partneri Vinkovački vodovod i kanalizacija, Poljoprivredni institut Osijek, Javno komunalno poduzeće Vodokanal iz Sombora i Fond Europski poslovi AP Vojvodine.

15.

U Novom Sadu je preminuo nagrađivani književnik i enciklopedist Tomislav Ketig.

17.

Mirko Turšić, dosadašnji član Upravnog odbora Društva izabran je za no-

vog predsjednika HKPD-a „Jelačić“ iz Petrovaradina na sjednici Upravnog odbora udruge kada je dosadašnji predsjednik Društva Petar Pifat podnio ostavku.

17.

Teologinja mr. Branka Gabrić iz Subotice uspješno je obranila doktorsku disertaciju na Papinskoj akademiji „Alfonsiana“ u Rimu i tako postala prva doktorica teologije iz zajednice vođovodanskih Hrvata. Prijevod obranjene disertacije je „Prvih tisuću dana života: koncept psihofizičkog razvoja osobe. Antropološke pretpostavke za etičku prosudbu“.

18.

HKU „Antun Sorgg“ iz Vajske organizirala je „Šokačku večer“ u restoranu Bački Dvor na jezeru Provala. U kulturno-zabavnom programu sudjelovao je TS „Alegro“ iz Vukovara.

18.

HKC „Bunjevačko kolo“ iz Subotice je u povodu 50. obljetnice postojanja Centra organiziralo tribinu „Kako je nastalo „Bunjevačko kolo“ na kojoj je prikazan i film Zvonimira Sudarevića snimljen o 30. obljetnici osnutka Centra. U kulturnom dijelu programa nastupio je književno-teatarski kružok s poetskim prikazom „Avaških godina“ po istoimenom djelu Milovana Mikovića te ženska pjevačka skupina Centra „Prelje“.

19.

U sklopu Dana biskupa Antunovića u subotičkoj katedrali sv. Terezije Avilske služena je sv. misa o 132. obljetnici smrti biskupa Antunovića.

19.

Povodom obilježavanja početka hrvatskog predsjedanja Vijećem Europske unije, u subotičkoj Sinagogi je priređen koncert renomiranog Zagrebačkog kvarteta. Organizatori koncer-

ta su bili Veleposlanstvo Hrvatske u Srbiji, Generalni konzulat Hrvatske u Subotici, Hrvatsko nacionalno vijeće i Fondacija Subotička Sinagoga. Na programu su bila djela suvremenog hrvatskog skladatelja Marka Ruždjaka, te Beethovena i Šostakoviča.

20. – 31.

U okviru suradnje Hrvatskog nacionalnog vijeća s hrvatskim županijama asistentica u obrazovanju HNV-a Nataša Stipančević i vanjski suradnik Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata Marin Piuković boravili su u Razvojnim agencijama u Vinkovcima odnosno Osijeku na edukaciji za pripremu, pisanje i provedbu EU projekata. Njihovu dvotjednu edukaciju su financirale Vukovarsko-srijemska i Osječko-baranjska županija.

22.

UG „Urbani Šokci“ Sombor organizirali su obilježavanje 100. obljetnice rođenja pjesnika Stipana Bešlina. Nakon svete mise u crkvi Uzvišenja sv. Križa u Somboru održan je prigodni program na kojem su osim domaćina sudjelovale i ŽPS „Kraljice Bodroga“ iz Monoštoru.

23.

Fondacija za razvoj hrvatske zajednice „Cro-Fond“, osnovana 2019. godine u okviru Hrvatskog nacionalnog vijeća, započela je s aktivnostima u području socijalne skrbi i, osiguravši ogrjevni materijal za desetak pripadnika hrvatske zajednice u potrebi, isporučila oko dva kubika drva prvom od njih.

24.

Hrvatska čitaonica „Fischer“ iz Surčina i Klub vina „Surčin“ organizirali su proslavu u povodu obilježavanja blagdana svetog Vinka najprije u vinogradu gdje je izvršen obred orezivanja i posvete vinove loze, a zatim je nastavljen u prostorijama Čitaonice.

25.

U organizaciji HKC-a „Bunjevačko kolo“ iz Subotice u dvorani Tehničke škole „Ivan Sarić“ održano je „Veliko prelo 2020.“. Za „najlipču preljsku pismu“ proglašena je pjesma „S lica prela“ Nevene Mlinko dok je „najlipča prelja“ bila Josipa Mačković iz Mirgeša. Goste su zabavljali Veliki preljski tamburaški orkestar kojeg su činili članovi ansambala „Ravnica“, „Biseri“ i „Ruže“, te s posebnim muzičkim blokom ansambl „Hajo“, slavonski pjevač Stjepan Jeršek Štef kao i članovi folklornog odjela HKC-a „Bunjevačko kolo“.

25.

Savjetnik s posebnim položajem za pitanja hrvatske nacionalne manjine u inozemstvu u Središnjem državnom uredu za Hrvate izvan Republike Hrvatske dr. sc. Milan Bošnjak, načelnica Sektora za pravni položaj, kulturu i obrazovanje Hrvata izvan Republike Hrvatske Dubravka Severinski, ravnatelj Hrvatske matice iseljenika Mijo Marić sa suradnicima i dekan Veleučilišta Lavoslav Ružička dr. sc. Željko Sudarić posjetili su Hrvatsko nacionalno vijeće u Republici Srbiji, gdje je, uoči manifestacije „Veliko prelo 2020.“, održan sastanak s dužnosnicima HNV-a na temu osiguravanja upisnih kvota na Veleučilištu „Lavoslav Ružička“ u Vukovaru, stipendija i smještaja u studentskom domu, kao i nastavku uspješne suradnje s Hrvatskom maticom iseljenika i Središnjim državnim uredom.

25.

Biskupijska klasična gimnazija i sjemenište (kolegij) „Paulinum“ u Subotici je na blagdan sv. Pavla apostola proslavila Dan škole i proštenje sjemenišne kapele. Svečanu svetu misu je predvodio beogradski nadbiskup i metropolit mons. Stanislav Hočevar u zajedništvu s profesorom i rektorom segedinske bogoslovije dr. Józsefom Kovácsom, rektorom „Paulinuma“ mons. Józsefom

fom Miócssem i duhovnikom sjemeništa mons. Markom Forgićem.

26.

Koncert ansambla „Capella Zriniana“ iz Splita i Zagreba održan je u crkvi Marije Majke Crkve u Aleksandrovu.

28.

U organizaciji Gradske knjižnice Subotica u suradnji s NIU „Hrvatska riječ“ u osnovnim školama gdje se nastava odvija na hrvatskom jeziku u Subotici, Maloj Bosni, Tavankutu i Đurđinu održana je prva školska razina Kviza znanja i kreativnosti „Čitanjem do zvijezda“ koji ove godine ima temu „Između stvarnosti i fantazije“.

29.

U čitaonici Gradske knjižnice u Subotici predstavljen je Didaktički materijal za pripremni predškolski program na hrvatskom jeziku. Didaktički materijal sadrži tri radna sveska – matematiku, čarobni svijet slova i svijet oko nas i autorsko je djelo deset odgojitelja koji rade u vrtićima gdje se rad odvija na hrvatskom jeziku.

30.

Subotički tamburaški orkestar i Subotički tamburaški kvartet održali su koncert pod nazivom „Nebo je granica“ u Narodnom kazalištu u Somboru. Kao gost je nastupila vokalna solistica Gordana Vidaković.

30.

Petu godinu zaredom UBH „Dužijanca“ organizirala je u Đurđinu takozvani „Risarski disnotor – kolinje“ kako bi pripremila slanine za risarski ručak (doručak) na „Takmičenju risara“ te mast i *divenicu* (kobasicu) za natjecanje u kuhanju tarane.

HGU „Festival bunjevački pisama“ raspisao natječaj

HGU Festival bunjevački pisama iz Subotice raspisao je natječaj za skladbe

koje će biti izvedene na XX. Festivalu bunjevački pisama u Subotici.

VELJAČA, 2020.

1.

Započeo je XII. Kviz za poticanje čitanja Gradske knjižnice Subotica nazvan „Čitam i skitam“ namijenjen učenicima osnovnoškolske dobi koji je posvećen smijehu.

1.

U organizaciji HBKUD-a „Lemeš“ u Lemešu je održan tradicionalni „Marin bal“ na kojem je goste zabavljao Tamburaški sastav „Rujna zora“ iz Subotice.

1.

HKPD „Đurđin“ iz Đurđina organizirao je „Dičije prelo“ u Đurđinu u dvorani župe sv. Josipa Radnika.

1.

Zajednica protjeranih Hrvata iz Srijema, Bačke i Banata iz Zagreba organizirala je u zagrebačkome restoranu „Borsalino“ Srijemsku svinjokolju.

1.

U organizaciji Odbora za obrazovanje Hrvatskog nacionalnog vijeća i Pedagoškog zavoda Vojvodine u prostorijama HNV-a održan je akreditirani stručni skup – savjetovanje na temu „Planiranje i izrada udžbenika“. Voditeljica seminara bila je Iris Stantić-Miljački, profesorica razredne nastave i doktorandica na Pedagoškom fakultetu u Somboru.

1.

Ordinarijat Beogradske nadbiskupije bio je domaćinom susreta redovnika, redovnica i svih Bogu posvećenih osoba s područja Srbije čime je obilježen Dan posvećenoga života.

1.

Subotički oratorij je proslavio svog nebeskog zaštitnika sv. Ivana don Bosca svetom misom i zabavom za djecu u župi svetog Roka u Subotici.

5.

U Etnografskom muzeju u Zagrebu predstavljena je knjiga *Zbirka narodnih nošnji hrvatske dijaspore* autorice Katarine Bušić, više kustosice u Etnografskom muzeju.

6.

U prostorijama Hrvatskog nacionalnog vijeća upriličena je dodjela tehničke opreme, lektire i didaktičkog materijala za vrtiće, škole i udruge u vrijednosti od 18 000 eura, dar Ministarstva obrazovanja i znanosti Hrvatske, nakladničke kuće BIGZ te Rotary kluba Osijek.

6.

Održana je godišnja skupština HKD-a „Šid“ iz Šida.

7.

U organizaciji NIU „Hrvatska riječ“ u velikoj dvorani HKC-a „Bunjevačko kolo“ u Subotici održan je XVII. Hrckov maskenbal u kojem je sudjelovalo oko 270 djece iz vrtića i osnovnih škola iz Vojvodine.

8.

HKPD „Matija Gubec“ iz Tavankuta organizirao je „Gupčev bal“ u renoviranom, mjesnom Domu kulture u Donjem Tavankutu. Goste su zabavljali tamburaški sastavi „Biseri“ i klapa „Levanda“ iz Samobora.

8.

U Subotici je održano prvo „Prelo Sudarevićevih“ koje je okupilo osamdesetak Sudarevićevih iz Subotice, i jedan nog iz Hrvatske.

8.

U Sonti je održana godišnja skupština KPZH-a „Šokadija“.

8. i 15.

U župi sv. Jurja u Vajskoj priređena je Don Boscova zabava za učenike osnovne škole.

9.

HKC „Bunjevačko kolo“ je u dvorani Centra priredilo koncert na kom su osim domaćina nastupili i KUD „Vuk Karadžić“ iz Temerina te FA „Kamari“ iz Pastida-Rhodos iz Grčke.

10.

Povodom 100 godina postojanja, Etnografski muzej u Zagrebu je svojim suradnicima dodijelio zahvalnice za suradnju među kojima su i UBH-a „Dužijanac“ iz Subotice i HKPD „Matija Gubec“ iz Tavankuta.

11.

U organizaciji Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata, u Šokačkoj kući u Sonti je predstavljena monografija *Tradicijska baština, identitet i migracije bačkih Hrvata Šokaca* te projekt virtualne arhivske zbirke – topoteke Baština Hrvata u Srbiji. Domaćin predstavljanja je bila mjesna udruga KPZH-a „Šokadija“.

11.

Predsjednik KUDH-a „Bodrog“ Željko Šeremešić i župnik Župe sv. Petra i Pavla vlč. Goran Vilov potpisali su sporazum o ustupanju na korištenje kuće bivšeg samostana časnih sestara u Monoštoru mjesnoj hrvatskoj udruzi kulture KUDH-u „Bodrog“.

13.

Knjiga *Gospodar samoće u vremeplovu jedne zemlje* koja je posvećena rock grupi „Azra“ predstavljena je u Gradskoj knjižnici u Subotici. Osim autora, Mladena Maksimovića govorili su Bogoljub Mijatović i Batrić Čalović, a desetak pjesmama grupe „Azra“ na gitari je odsvirao i otpjevao Damir Malešev.

14.

HKPD „Đurđin“ iz Đurđina je u mjesnoj župnoj dvorani organizirao „Prelo na salašu“. Osim nastupa folklorne i literarno-dramske sekcije Društva za zabavu je bio zadužen i ansambl „San“ iz Subotice.

14.

U Hrvatskom domu u Somboru predstavljena je knjiga Katarine Firanj *Mala Katica* o kojoj je osim autorice govorila i urednica knjige Katarina Čeliković te ilustratorica Cecilija Miler. Knjigu je objavila NIU „Hrvatska riječ“ iz Subotice koja je bila i organizator predstavljanja u suradnji s domaćim HKUD-om „Vladimir Nazor“.

15.

U svečanoj dvorani HKC-a „Bunjevačko kolo“ u Subotici održano je „Prelo mladeži“ na kojem su goste zabavljali ansambl „Akord“ i „Ruže“ te DJ.

15.

Vjernici župe Presvetoga Trojstva u Srijemskim Karlovcima organizirali su tradicionalni pokladni maskenbal za odrasle u Kući mira (dvorište Kapele Gospe od mira).

15.

„Šokačko prelo“ u Bregu održano je u mjesnom Domu kulture. Osim domaćina HKPD-a „Silvije Strahimir Kranjčević“ na prelu su nastupili i gosti iz Hrvatske – članovi KUD-a „Branimir“ iz Bošnjaka, a za glazbu su bili zaduženi Tamburaški sastav „Čokanj“ iz Našica.

15.

KPZH „Šokadija“ iz Sonte je u suradnji sa sončanskom OŠ „Ivan Goran Kovačić“ organizirala pokladni maskenbal u Šokačkoj kući u Sonti.

16. 2. – 5. 4.

Započela je nova sezona molitvenog bdjenja za nerođene, osobe povrijeđene pobačajem, kao i za liječničko

osoblje u subotičkoj i bolnici „Betanija“ u Novom Sadu.

17.

Lokalna akcijska grupa (LAG) „Sunčana ravnica“, osnovana s ciljem povezivanja naselja subotičke općine: Gornji Tavankut, Donji Tavankut, Mirgeš, Mala Bosna, Đurđin, Žednik, Bikovo, Verušić i Orom s teritorija Općine Kanjiža u jednu gospodarsko-poljoprivredno-turističku cjelinu, održala je svoj prvi sastanak u Tavankutu.

18.

Dramski odjel HKC-a „Bunjevačko kolo“ je na sceni „Jadran“ Narodnog kazališta u Subotici odigralo svoju predstavu „Skupština na čoši“ za koju je tekst i režiju uradio Marjan Kiš.

18.

Društvo hrvatskih književnika i Fakultet hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu organizirali su u prostorijama Društva predstavljanje knjige *Sonta u sjećanjima šokačkim* autorice Ruže Siladev.

19.

U prostorijama Hrvatskog nacionalnog vijeća u Subotici održan je prvi radni sastanak članova timova za izradu Strategije informiranja na hrvatskom jeziku u Republici Srbiji i Strategije službene uporabe hrvatskog jezika i pisma.

20.

U subotičkom Domu Demokratskog saveza Hrvata u Vojvodini održan je običaj „Debo četvrtak“.

20.

Desetak žena, članica etno-odjela KPZH-a „Šokadija“ iz Sonte, sad već tradicionalnim „mađarenjem“ u Šokačkoj kući obilježilo je jedan od vrlo starih običaja sončanskih Hrvata – Šokaca „Debeli četvrtak“.

20.

Uz misu, glazbu i krafne u Vajskoj je proslavljen „Debeli“ ili „Debo četvrtak“. Osim članova mjesne HKU „Antun Sorgg“ iz Vajske, u organizaciji su sudjelovali i predstavnici DSHV-a te MKUD-a „Različak“.

21.

Hrvatska čitaonica iz Subotice je priredila XIV. Književno prelo u velikoj dvorani HKC-a „Bunjevačko kolo“ u Subotici. Tijekom večeri nastupili su članovi Hrvatske čitaonice: recitatori, pjesnici i djeca, polaznici Etno-kampa, te je prigodnim programom obilježena je 150. obljetnica izlaska prvog broja Antunovićevih *Bunjevačko i šokačkih novina*. Kao gosti predstavili su se pjesnici Hrvatske čitaonice „Fischer“ iz Surčina te studenti 2. godine preddiplomskog studija glume i lutkarstva Umjetničke akademije u Osijeku. Glumci pod mentorstvom Selene Andrić izveli su predstavu „Baba Jaga“ i lutkarske priče „Lutka i ja“.

21.

Na 42. Međunarodnom sajmu turizma u Beogradu, na štandu Turističke organizacije grada Subotice, predstavljene su manifestacije „Takmičenje risara“ i „Dužijanca“ koje organizira Udruga bunjevačkih Hrvata „Dužijanca“.

21. – 24.

Tradicijski prikaz pokladnog običaja „Mačkare“ u Golubincima i ove godine organiziralo je HKPD „Tomislav“. Manifestacija je započela pokladnim jahanjem, sutradan je u sportskoj dvorani održan natjecateljsko-glazbeni program da bi trećeg dana na ulicama Golubinaca bio priređen karneval. Među brojnim sudionicima iz Golubinaca, Surčina, Apatina, Šapca i Leskovca trinaestu godinu zaredom bila je i Športsko-plesna udruga „Feniks“ iz Osijeka. Četvrtog dana namaškarena skupina ljudi obilazila je ljude po

kućama, shodno nekadašnjem običaju obilježavanja poklada.

22.

HKUD „Vladimir Nazor“ iz Sombora organiziralo je 86. „Veliko bunjevačko-šokačko prelo“ u dvorani Hrvatskog doma u Somboru.

22.

HKPD „Jelačić“ iz Petrovaradina organiziralo je dječje maškare u okviru „Petrovaradionice“ u dvorani Dobrovoljnog vatrogasnog društva u Petrovaradinu.

22.

Katolička župa sv. Marka evanđelista iz Žednika je u restoranu „Kod Zvonka“ organizirala Žedničko prelo.

22.

KUDH „Bodrog“ iz Monoštora priredilo je Pokladni maskenbal u mjesnom Domu kulture.

22.

Dvadesetak mladih iz Subotice i okolice uz vodstvo fratra iz subotičke Franjevačke crkve Danijela Maljura hodočastilo je pješačeći 25 km na Pokorničkom hodočašću za mlade tijekom kojeg su molili i pjevali psalme, a dio puta je bio i u šutnji.

22.

U Srijemskoj Mitrovici održan je maskenbal, kojega su skupa organizirali mjesni HKC „Srijem – Hrvatski dom“ i HKD „Šid“ iz Šida.

23.

U Novom Slankamenu je održan tradicionalni pokladni maskenbal u organizaciji HKPD-a „Stjepan Radić“.

23.

Katoličko društvo „Ivan Antunović“ i HKC „Bunjevačko kolo“ organizirali su X. „Prelo sićanja“ u Subotici na kojem su sudionici mogli nazočiti isključivo odjeveni u zimsku nošnju. Prelu je

prethodila večernja sveta misa u Franjevačkoj crkvi kao i zajedničko fotografiranje kod spomenika Presvetog Trojstva u centru grada.

28.

Hrvatsko nacionalno vijeće je u suradnji s Upravnim odjelom za poljoprivredu Vukovarsko-srijemske županije, u Subotici organiziralo radni sastanak za vinare i vinogradare iz Srbije na kojem su govorili izv. prof. dr. sc. Mato Drenjančević s Fakulteta agrobiotehničkih znanosti Osijek, dipl. ing. agr. Božica Dolić, viša stručna savjetnica za hortikulturu u Ministarstvu poljoprivrede – Uprave za stručnu podršku poljoprivrednicima Ilok i dipl. ing. agr. Sandra Banožić iz Vukovarsko-srijemske županije.

Nestala tehnička oprema iz prostorija HKD-a „Ljuba“ u Ljubi

Nepoznati počinitelj odnio je iz prostorija HKD-a „Ljuba“ iz Ljube svu tehničku opremu: laptop s pratećom opremom, printer i wi-fi ruter.

Nova riječ za 2019. godinu

Iz tiska je izašao dvobroj za 2019. godinu časopisa za književnost i umjetnost *Nova riječ* (broj 1-2) što ga u sukladu izdaju Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata i NIU „Hrvatska riječ“.

Hrvatska riječ i na Instagramu

Sadržaji tjednika *Hrvatska riječ* mogu se pratiti i na Instagramu putem profila [hrvatska_rijec](#).

Križni put dr. Marinka Stantića

U nakladi KD-a „Ivan Antunović“ objavljen je križni put *S Kristovim križem* dr. Marinka Stantića, župnika župe Marije Majke Crkve u Subotici.

OŽUJAK, 2020.

3.

U prostorijama Hrvatskog nacionalnog vijeća u Subotici održana su dva

radna sastanka na teme izvannastavnih aktivnosti za ovu kalendarsku godinu, te upisa djece u prve razrede cjelovite nastave na hrvatskom jeziku, kao i na predmet Hrvatski jezik s elementima nacionalne kulture.

4.

U Ministarstvu prosvjete, znanosti i tehnološkog razvoja u Beogradu održan je sastanak na temu „Obrazovanje nacionalnih manjina“ na kojem je u ime Hrvatskog nacionalnog vijeća prisustvovala predsjednica Odbora za obrazovanje Margareta Uršal.

5.

U Hrvatskom saboru u Zagrebu Odbor za Hrvate izvan Republike Hrvatske održao je tematsku sjednicu „Hrvatska manjina u Europi“ kojoj su nazočili i predstavnici hrvatske nacionalne manjine iz Republike Srbije predsjednik Demokratskog saveza Hrvata u Vojvodini Tomislav Žigmanov, predsjednica Hrvatskog nacionalnog vijeća u Republici Srbiji Jasna Vojnić i vijećnici Darko Sarić Lukendić i Snežana Periškić.

5.

Udruga građana „Urbani Šokci“ iz Sombora predstavila je u Etnološkom centru baranjske baštine u Belom Manastiru Zbornik radova s međunarodnog okruglog stola *O Šokcima je rič 2016. – 2019.* Uz Zbornik radova priređena je i izložba starih vjenčanih fotografija iz Monoštora, Berega, Sonte i Baranjskog Petrovog Sela.

5.

Knjižničari Gradske knjižnice Beli Manastir Krunoslav Mijatov i Zsolti Rabi su na poziv kolega iz Gradske knjižnice Subotica održali radionice u subotičkim vrtićima „Marija Petković – Sunčica“ i „Marija Petković – Biser“ u okviru višegodišnjeg projekta „Knjižničari u razmjeni“.

6.

U Republici Srbiji je registriran prvi slučaj koronavirusa.

6.

Na Međunarodnom sajmu knjiga u Novom Sadu održano je predstavljajući najnovija izdanja NIU „Hrvatska riječ“ i Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata iz Subotice.

6.

Koordinacijom nacionalnih vijeća nacionalnih manjina u narednih godinu dana predsjedavat će Bugarsko nacionalno vijeće, a potpredsjedavajući ovoga tijela bit će Nacionalno vijeće makedonske nacionalne manjine, odlučeno je na sjednici Koordinacije održanoj u hotelu Galleria u Subotici. U ime Hrvatskog nacionalnog vijeća u Srbiji nazočili su joj predsjednica Jasna Vojnić i predsjednik Izvršnog odbora Lazar Cvijin.

6.

Luka Mrkaljević, Ana Sakač, Josipa Dulić, Josipa Kujundžić, Dražen Vidaković, Zdenko Ivanković i Daniel Kujundžić, učenici Gimnazije „Svetozar Marković“ iz Subotice plasirali su se na posljednju, državnu razinu kviza znanja i kreativnosti „Čitanjem do zvijezda“ uspješno riješivši online upitnik regionalne razine za srednjoškolske koji je održan u cijeloj Hrvatskoj i Subotici. Na državnu razinu plasirao se i Dario Vojnić Hajduk iz Politehničke škole u kategoriji multimedijskog uratka. Organizatori ovog kviza za poticanje čitanja su Hrvatska mreža školskih knjižničara, a u Subotici ga je provela Gradska knjižnica Subotica u suradnji s NIU „Hrvatska riječ“.

6.

U velikoj Dvorani Hrvatskog sabora kulture u Zagrebu održana je prezentacija programa IX. Seminara bunjevačkog stvaralaštva koji će se od 13. do 18. srpnja 2020. održati u Tavankutu.

6.

Papa Franjo je putem Kongregacije za biskupe imenovao mons. Martina Rosa, umirovljenog biskupa Temišvarske biskupije, apostolskim upraviteljem Zrenjaninske biskupije zbog duže bolesti dosadašnjeg biskupa Ladislava Németa, o čemu je svećenstvo Banata obavijestio apostolski nuncij u Srbiji Luciano Suriani 12. ožujka.

6. – 7.

Članovi Udruge „Studenti Cetinske krajine“ iz Zagreba, njih 55, posjetili su Hrvate koji žive na području Novoga Sada i Subotice.

7.

Na izbornoj skupštini ZHZ-a „Ilija Okrugić“ iz Zemuna za predsjednika Društva ponovno je izabran mr. Branko Kajić.

8.

HKUPD „Stanislav Prepek“ iz Novog Sada predstavio je svoja izdanja na Međunarodnom sajmu knjiga u Novom Sadu.

9.

U povodu izlaska *Godišnjaka za znanstvena istraživanja* i časopisa *Nova riječ* za 2019. godinu u Zavodu za kulturu vojvođanskih Hrvata je priređen prijam za suradnike dviju publikacija.

10.

Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata organizirao je predstavljanje monografije *Tradicijska baština, identitet i migracije bačkih Hrvata Šokaca* u Šokačkoj kući u Beregu, a domaćin je bila mjesna udruga HKPD-a „Silvije Strahimir Kranjčević“. Istodobno je predstavljen i projekt virtualne arhivske zbirke Baština Hrvata u Srbiji na međunarodnoj digitalnoj platformi Topoteka (<https://hrvatisrbija.topoteka.net/>).

11.

Ansambli „Hajo“ iz Subotice nastupio je na koncertu „Starogradske pjesme“ u zagrebačkoj dvorani „Lisinski“. Oni su skupa s violinistom Emilom Gabrićem Paganinijem, podrijetlom iz Subotice, bili pratnja najboljem pjevaču starogradske pjesme u Hrvatskoj Zdravku Bugarinu, a izveli su i nekoliko vlastitih pjesama.

14.

Monodrama „Komušanje mozga“ dramskog prvaka varaždinskog HNK-a Stojana Matavulja gostovala je u Beogradu, u UK Stari grad. Organizator je Hrvatski kulturni centar Beograd.

15.

Zbog pandemije koronavirusa u Srbiji je proglašeno izvanredno stanje.

15.

Korizmena tribina Radio Marije na temu „Tama nastaje po svoj zemlji“ održana je u Pastoralnom centru „Augustinianum“ u Subotici. Predavač je bio tajnik beogradskog nadbiskupa vlč. Mihael Sokol.

18.

Srbija je uvela policijski sat. Nitko ne smije iz svojih domova od 20 do 5 sati ujutro.

19.

Prema Odredbama Katoličke Crkve u Srbiji u svezi sa širenjem koronavirusa COVID-19 donesena je odluka da se u crkvama služe mise bez naroda.

19.

Nakon dogovora sa sastanka predsjednice Hrvatskog nacionalnog vijeća Jasne Vojnić i predstavnika gradske vlasti Novog Sada iz studenog 2019. godine, gradonačelnik Novog Sada Miloš Vučević je imenovao članove Radne skupine za rješavanje svih otvorenih pitanja i postizanja sporazuma o suradnji između Grada Novog Sada i HNV-a.

20.

Na internetskom portalu Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata www.zkvh.org.rs može se čitati digitalizirana *Bunjevačka i šokačka vila*, isprva kulturni prilog *Bunjevačkih i šokačkih novina*, a nakon njihova gašenja samostalni tjednik, koji je međutim već nakon 8. broja postao dvotjednikom.

23.

Budući da je zbog izvanrednog stanja u državi za učenike organizirana nastava na daljinu, Hrvatsko nacionalno vijeće se uključilo u organizaciju pripreme nastave za učenike na hrvatskom jeziku. Na Radio-televiziji Vojvodine započeto je emitiranje nastave hrvatskog jezika za učenike od 5. do 8. razreda osnovne škole, dok su nižim razredima snimljeni sati prosljeđeni u zatvorene skupine, kojima mogu pristupiti samo učenici i roditelji. Za srednjoškolce je nastava organizirana preko Google učionice.

24.

Na telefonskoj sjednici Hrvatsko nacionalno vijeće donijelo je odluku o osnivanju Zaklade „Spomen-dom bana Josipa Jelačića“.

25.

Nakon kratke bolesti, u Subotici je preminuo Bela Ivković, poznati odvjetnik te kulturni i javni djelatnik ovdašnjih Hrvata, osnivač nekoliko važnih hrvatskih institucija, udruga i stranki.

HRT-ova emisija o bunjevačkoj ikavici

U Subotici i Tavankutu je boravila ekipa Hrvatske televizije koja je za potrebe televizijske emisije „Bilješke o jeziku“ snimila materijal za emisiju posvećenu ikavskom govoru bunjevačkih Hrvata.

Brončana medalja za Ištvančićev dokumentarac

Dokumentarni film „Pouke o čovječnosti“ redatelj Branka Ištvančića do-

bitnik je Brončane medalje za autorski dokumentarac na 38. izdanju Međunarodnog festivala URTI Grand Prix for Author's Documentary u Parizu.

Istraživanje HNV-a

Hrvatsko nacionalno vijeće u Srbiji provelo je online istraživanje u cilju izrade Strategije informiranja na hrvatskom jeziku i Strategije službene uporabe hrvatskog jezika i pisma putem anonimnog upitnika koji je bio dostupan na internet i Facebook stranicama Hrvatskog nacionalnog vijeća do 17. travnja 2020. godine.

TRAVANJ, 2020.

10.

Nakon kratke i teške bolesti u Monoštoru je preminula Marija Turkalj, rođ. Đanić, poznata čuvarica i promotorica kulturne baštine šokačkih Hrvata iz Monoštora i nekadašnja predsjednica mjesnog KUDH-a „Bodrog“.

17.

Mladi pjesnik i student novinarstva iz Subotice Vedran Horvacki objavio je knjigu pjesama na engleskom jeziku *Seasons of a Life – Sezone (Godišnja doba) života*. Objavljena je kao samizdat u digitalnom formatu na globalnoj prodajnoj platformi amazon.com.

25.

Svetom misom u crkvi svetog Josipa Radnika u Đurđinu te blagoslovom žita na njivi gdje će biti održano natjecanje risara započela je manifestacija „Dužijanca 2020.“ koju organizira UBH „Dužijanca“. Budući da je izvanredno stanje u državi, program je održan bez vjernika, ali je omogućen izravni prijenos preko Facebook stranice Radio Marije Srbije.

Internet izdanje *Zvonika*

Zbog izvanrednog stanja u državi i nemogućnosti distribucije novina, koriz-

meno-uskrсни dvobroj katoličkog lista *Zvonik* objavljen je samo kao internet izdanje.

Virtualne slamarke

Zbog nepovoljne epidemiološke situacije HKPD „Matija Gubec“ i Galerija Prve kolonije naive u tehničarima slame u Tavankutu su tradicionalnu Uskrсну izložbu jaja i čestitki ukrašenih slamom priredili virtualno na Facebook stranici Udruge, ali i u galerijskom prostoru koji se mogao pogledati kroz izlog. U izložbi je sudjelovalo 27 slamarki.

Nova knjiga Tomislava Žigmanova

U sunakladi Đakovačkog kulturnog kruga iz Đakova i „Kuće na mrginju“ s Čikerije hrvatski književnik iz Subotice Tomislav Žigmanov objavio je novu knjigu haiku poezije naslovljenu (*Po*) *Čuj haiku s piska*.

Promotivne aktivnosti HNV-a

S obzirom na aktualnu situaciju glede koronavirusa i nemogućnosti djelovanja u javnosti, Hrvatsko nacionalno vijeće pokrenulo je cijeli niz promotivnih aktivnosti na društvenim mrežama pod nazivom „Izaberi svoje – obrazuj se na hrvatskome jeziku“.

Virtualna Uskrсна izložba

Kreativna sekcija Hrvatske čitaonice „Fischer“ iz Surčina napravila je virtualnu uskrсну izložbu koja se može pogledati na <https://www.youtube.com/watch?v=M8qbysr4FA4>.

Predstavljanje vjerskog Youtube kanala

Katolička Crkva u Subotici dobila je još jedan medij – Youtube kanal pod nazivom „Vjernički forum“ koji se bavi vjerskim i drugim aspektima čovjekova života u svjetlu Božje riječi. Idejni tvorci i realizatori su Nela Skenderović i Vedran Jegerić.

Digitalizirana zbirka nota narodnih kola i igara

Digitalizirana je notna zbirka narodnih igara i kola iz arhive Bunjevačko-šokačke knjižnice „Ivan Kujundžić“ pri Katoličkom društvu „Ivan Antunović“ u Subotici koju je skupio i sačuvao prof. Bela Gabrić te postavljena na internetskoj stranici Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata u dijelu „digitalizirana baština“ (<http://www.zkvh.org.rs/index.php/digi-notna-gradja/73-gabric-bela>).

SVIBANJ, 2020.

1. – 3.

Članovi HKPD-a „Matija Gubec“ iz Tavankuta Darko Prčić i Ivica Dulić sudjelovali su na online seminaru Hrvatskog sabora kulture iz Zagreba koji je priređen na temu „Kako voditi folklornu grupu“.

6.

Odlukom Narodne skupštine Republike Srbije ukinuto je izvanredno stanje na teritoriju Republike Srbije, ali su zadržane izvanredne mjere.

8. – 11.

Hrvatski sabor kulture iz Zagreba organizirao je online vokalni seminar za 140 polaznika iz Hrvatske, Bosne i Hercegovine i Srbije na kojem su sudjelovala i Tamara Štricki-Seg, nastavnica tradicijskog pjevanja i etnomuzikologije u Muzičkoj školi Subotica te stručna suradnica Seminara bunjevačkog stvaralaštva u Tavankutu.

10.

Od pete uskrсне nedjelje u svim župnim crkvama nakon dva mjeseca ponovno su se počela slaviti javna liturgijska slavlja s narodom uz pridržavanje epidemioloških mjera i uputa.

11.

Na drugome programu Radio Televizije Vojvodine, u sklopu nastave na daljinu, emitiran je sporni sat Hrvatskoga jezika za 8. razred, nastavna jedinica „Povijest hrvatskoga jezika u 20. stoljeću“ koji je pokrenuo negativne i netočne napise te skandal za hrvatsku zajednicu.

12.

Predsjednik Srbije Aleksandar Vučić primio je vjerodajnice novoga hrvatskog veleposlanika Hidajeta Biščevića.

15.

Hrvatsko nacionalno vijeće je potpisalo sporazum o poslovno-tehničkoj suradnji s poduzećem OMI Co doo na pet godina o najmu bine koju će oni servisirati i bez naknade ustupati hrvatskim udrugama kulture za održavanje njihovih manifestacija.

22.

Katolički list *Zvonik* nagrađen je za 25 godina izlaženja na Hrvatskom katoličkom sveučilištu kada je u organizaciji Odjela za komunikologiju HKS-a, Odbora Hrvatske biskupske konferencije za sredstva društvenih komunikacija i Hrvatskog društva katoličkih novinara proslavljen 54. Svjetski dan sredstava društvenih komunikacija.

28.

Sedma sjednica Odbora za obrazovanje održana je u prostorijama Šokačke kuće u Monoštoru.

30.

I ove godine Dan državnosti Republike Hrvatske obilježen je i svetom misom za Domovinu u crkvi Uznesenja Blažene Djevice Marije u Zemunu. Osim vjernika, na misi su bili i predstavnici hrvatske diplomacije u Srbiji, kao i veleposlanik Hidajet Biščević.

31.

Članice HKPD-a „Matija Gubec“ iz Tavankuta su i ove godine na blagdan Duhova održale običaj „Kraljica“.

Objavljen poetski prvijenac Sončanke Pavke Domić

U nakladni „Galaksijanis“ iz Niša i su-nakladi Udruženja balkanskih umjetnika iz Subotice iz tiska je izašla knjiga pjesama *Od srca k srcu*, poetski prvijenac Pavke Domić iz Sonte.

Osigurane posebne upisne kvote na pet sveučilišta u Hrvatskoj

Sveučilište u Zagrebu odobrilo je 190, Hrvatsko katoličko sveučilište 7, Sveučilište u Zadru 72, u Vukovaru 20, a u Osijeku 72 mjesta za upis Hrvata izvan Republike Hrvatske u okviru upisne kvote za narednu akademsku 2020./21. godinu.

Novi broj revije Dužijanca

Iz tiska je izašao novi, deveti broj revije *Dužijanca*, ilustriranog časopisa Udruge bunjevačkih Hrvata „Dužijanca“ koji ima novu urednicu Nelu Skenderović.

Hrvatska radijska emisija trećeg programa RTV-RNS-a od sada dostupna i online

Hrvatska radijska emisija u produkciji trećeg programa Radio Novog Sada koja se emitira na javnoj medijskoj ustanovi Radioteleviziji Vojvodine na radio frekvenciji 100 MHz utorkom i subotom u 14.15 u premijernom terminu dostupna je i online, odnosno putem odgođenog slušanja na službenoj internet stranici RTV-a.

LIPANJ, 2020.

1.

U organizaciji Generalnog konzulata Hrvatske u Subotici u subotičkom hotelu „Galleria“ priređen je domjenak povodom Dana državnosti Republike Hrvatske kojem je nazočio i novoime-

novani veleposlanik Hrvatske u Srbiji Hidajet Bišćević. Prije svečanosti on se susreo s vodstvom Hrvatskog nacionalnog vijeća i Demokratskog saveza Hrvata u Vojvodini, a prigodom domjenka i s predstavnicima hrvatskih udruga u Srbiji. Zbog pridržavanja mjera uzrokovanih zaraznom bolesti covid-19, događaj je organiziran u suženom broju.

Prije susreta s predstavnicima hrvatske zajednice, veleposlanika Bišćevića je u sjedištu subotičke lokalne samouprave primio gradonačelnik Bogdan Laban.

4.

Gradska knjižnica Subotica obogatila je svoj fond s 18 naslova Katoličkog društva „Ivan Antunović“ koje su predsjednik v.č. dr. Ivica Ivanković Radak i tajnica udruge Klara Dulić-Ševčić uručili ravnatelju subotičke knjižnice prof. Draganu Rokviću u višoj diplomiranoj bibliotekarki Bernadici Ivanković.

5.

Učenici subotičke Gimnazije „Svetozar Marković“: Luka Mrkaljević, Josipa Dulić, Josipa Kujundžić, Dražen Vidaković, Zdenko Ivanković i Daniel Kujundžić sudjelovali su na državnom natjecanju „Čitanjem do zvijezda“ koji je u obliku online kviza Hrvatska mreža školskih knjižničara organizirala za učenike srednjih škola u Hrvatskoj i Subotici. U natjecanju je sudjelovao i Dario Vojnić Hajduk iz Politehničke škole u Subotici u kategoriji multimedijskog uratka.

6.

Ovogodišnji nacionalni susret volontera i djelatnika Caritasa Srbije održan je u Doroslou, u Biskupijskom svetištu Marije pomoćnice kršćana, Subotičke biskupije.

6.

Predstavnice časnih sestara Svetog Križa iz Đakova, s. Helena Šajbl, pro-

vincijalna asistentica i s. Marija Estera Radičević posjetile su Srijemsku biskupiju gdje su se susrele s biskupom srijemskim mons. Đurom Gašparovićem, župnikom srijemskomitrovačkim mons. Eduardom Španovićem i župnikom župe sv. Roka preč. Markom Lošem. Povod ovom susretu je 50. obljetnica smrti Majke Amadeje, redovnice čiji je život ostavio neizbrisiv trag u teškim godinama života i rada sestara Svetog Križa te dogovor oko plana i programa obilježavanja dana Majke Amadeje, koji bi započeo koncem studenoga 2020. godine.

9. i 12.

Društvo hrvatskih književnika, Ogranak slavonsko-baranjsko-srijemski, Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata, Subotica i Općina Tovarnik organizirali su 4. Dan Antuna Gustava Matoša prigodom 147. obljetnice rođenja i 106. obljetnice smrti ovog književnika. Program je počeo u Tovarniku, a nastavljen 12. lipnja u Osijeku, u knjižari „Nova“ budući da zbog situacije s koronavirusom i potresa u Zagrebu ove godine nije bilo moguće realizirati dio programa u Plavni u suradnji s Hrvatskim kulturno-umjetničkim društvom „Matoš“ iz Plavne.

11.

Na svetkovinu Presvetog Tijela i Krvi Kristove u subotičkoj katedrali-bazilici sv. Terezije Avilske služena je dvojezična biskupska sveta misa na kojoj je zbog nepovoljne epidemiološke situacije ove godine izostala Tijelovska procesija. Jedini par u nošnji bili su ovogodišnji bandaš Josip Šarčević iz Subotice i bandašica Marijana Matković s Bikova koji su na kraju ove svete mise i predstavljeni okupljenom narodu.

12.

Knjiga *Spomenica župe Presvetoga Trojstva u Somboru* predstavljena je u župnoj crkvi Presvetog Trojstva u

Somboru koja je s Katoličkim društvom „Ivan Antunović“ i nakladnik ovog djela. Autori knjige su preč. Josip Pekanović, mons. Stjepan Beretić i vlč. Gábor Drobina.

12.

Zbog nedostatka dokaza, Više javno tužiteljstvo odbacilo je kaznenu prijavu za širenje nacionalne netrpeljivosti protiv Subotičanina koji je na Uskrs na svojoj terasi okačio hrvatsku zastavu i puštao pjesme Marka Perkovića Thompsona.

18.

U dvorištu Hrvatske čitaonice „Fischer“ u Surčinu predstavljen je posljednji dvobroj časopisa za književnost i umjetnost *Nova riječ* za 2019. godinu.

19.

Jedan od četiriju praznika hrvatske nacionalne zajednice, Dan rođenja Ivana Antunovića proslavljen je ove godine u Monoštoru euharistijskim slavljem u crkvi sv. Petra i Pavla gdje je postavljena i izložba priređena u povodu obilježavanja 150. obljetnice od tiskanja prvog broja *Bunjevačkih i šokačkih novina*, čiji je pokretač bio Ivan Antunović. Izložbu je priredio Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata, a autorica je Katarina Čeliković, knjižničarska savjetnica. Nakon svete mise vijećnici HNV-a i elektori obišli su kuću monoštorske župe koja je dana na korištenje KUD-u Hrvata „Bodrog“ te je na koncu održana i 33. sjednica Hrvatskog nacionalnog vijeća u Monoštoru. Među ostalim, vijećnici su jednoglasno usvojili prijedlog zaklade „Spomen-dom ban Josip Jelačić“ da na mjesto upravitelja bude izabran vijećnik HNV-a Goran Kaurić.

19.

Hrvatsko nacionalno vijeće u suradnji s Osnovnom i srednjom školom „Petar Konjović“ i HGU „Festival bunjevački pisama“ je, na inicijativu roditelja, po-

krenulo otvaranje područnog odjela Osnovne glazbene škole „Petar Konjović“ u Monoštoru, za odsjek tambure. Tim povodom predsjednica HNV-ova Odbora za obrazovanje Margareta Uršal, profesorica tambure Marina Kovač i profesor tambure Vojislav Temunović održali su u Monoštoru, roditeljski sastanak i prezentaciju programa niže muzičke škole, kao i samog instrumenta tambure.

19.

U Gradskom muzeju u Subotici otvorena je izložba slika Paulusa Antoniusa Sensera, slikara čija djela predstavljaju dragocjeno barokno naslijeđe Mađarske, Hrvatske, Srbije i Bosne. Na izložbi je prikazana i nedavno restaurirana monumentalna slika „Čudotvorno umnažanje kruhova“ koju je restaurirala autorica izložbe dr. Zsuzsanna Korhecz Papp.

20.

Na godišnjoj skupštini HKPD-a „Jelačić“ iz Petrovaradina održanoj u vjeronaučnoj dvorani župe Uzvišenja sv. Križa izabrani su novi članovi Upravnog i Nadzornog odbora udruge.

20.

Sportska sekcija HKUD-a „Vladimir Nazor“ iz Sombora organizirala je X. stolnoteniski turnir, memorijal „Stipan Bakić“ na kom je sudjelovalo tridesetak stolnotenisača, rekreativaca, koji su se natjecali u dvjema starosnim kategorijama.

22.

Godišnja skupština UBH „Dužijanča“ iz Subotice održana je u vjeronaučnoj dvorani župe sv. Roka, u kojoj se nalazi i sjedište te udruge.

22.

U okviru programa „Ljeto u knjižnici“ na Dječjem odjelu Gradske knjižnice Subotica započele su svakodnevne radionice za djecu od 5 do 13 godina

koje su realizirane na sva tri službena jezika Grada.

23.

Nakon Monoštora, Sonte i Berega, monografija *Tradicijska baština, identitet i migracije bačkih Hrvata Šokaca* predstavljena je i u Baču, u tamošnjem Franjevačkom samostanu. Predstavljanje je organizirao Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata koji je sunakladnik ove monografije uz Filozofski fakultet i FF-press iz Zagreba. Također, predstavljen je i projekt topoteke „Baština Hrvata u Srbiji“, virtualnog muzeja arhivske građe, u prvom redu fotografija vezanih za ovu zajednicu.

23.

U okviru programa „Dužijanča 2020.“ a na blagdan svetog Ivana Krstitelja Cvitnjaka, *priskakanje* vatre je upriličila UBH „Dužijanča“ u dvorištu crkve sv. Josipa Radnika u Đurđinu. U preskakanju su sudjelovala djeca HKPD-a „Đurđin“ i članovi folklornog odjela HKC-a „Bunjevačko kolo“ iz Subotice, kao i mnogi drugi okupljeni Đurđinčani i gosti iz Subotice i okolnih mjesta.

23.

Svećenik Goran Jovičić obranio je na Institutu za kanonsko pravo Katoličkog sveučilišta „Pázmány Péter“ u Budimpešti doktorsku disertaciju (*Summa cum laude*) pod nazivom „Die völkerrechtliche Stellung des Heiligen Stuhls und des Vatikanstaates unter Berücksichtigung ihres Status im System der Vereinten Nationen“ („Međunarodno-pravni položaj Svete Stolice i Države Grada Vatikana s posebnim osvrtom na njihov status u sustavu Ujedinjenih naroda“) pod mentorstvom ustavnog suca Mađarske i profesora civilnog i crkvenog prava dr. Balázsa Schanda.

24.

Na Dan sluge Božjeg oca Gerarda Tome Stantića u karmelićanskoj crkvi u Somboru svečanu svetu misu je pred-

vodio karmelićanski provincijal o. Srećko u koncelebraciji sa svećenicima.

27.

Polaganjem ruku subotičkog biskupa mons. Ivana Pénzesa za svećenika Subotičke biskupije u subotičkoj katedrali bazilici svete Terezije Avilske zaređen je đakon Tomislav Vojnić Mijatov, podrijetlom iz župe Presvetog Srca Isusova u Tavankutu.

27.

U povodu blagdana svetog Ivana Krstitelja, u narodu poznatog kao sv. Ivan Cvitnjak, HKPD „Matija Gubec“ iz Tavankuta je organiziralo običaj priskakanje vatre na Etno-salašu „Balažević“ u Tavankutu.

27.

Članovi HLU „Croart“ iz Subotice održali su svoj drugi tzv. radni dan u uvjetima koronavirusa slikajući u dvorištu obiteljske kuće svojih domaćina – Ilo ne i Tomislava Vidakovića na Paliću.

28.

U organizaciji HKPD-a „Matija Gubec“ iz Tavankuta na ljetnoj pozornici Etno-salaša Balažević održan je XXV. Festival dječjeg folklora i stvaralaštva „Djeca su ukras svijeta“ na kojem su osim domaćina nastupile dvije dječje skupine HKC-a „Bunjevačko kolo“ iz Subotice, dječji orkestar HGU-a „Festival bunjevački pisama“ iz Subotice, dječja skupina HKU-a „Antun Sorgg“ iz Vajske i CKPD-a „Princeza Ksenija“ iz Lovćenca.

28.

Subotički biskup mons. Ivan Pénzés je u župnoj crkvi sv. Petra i Pavla u Monoštoru za đakona zaređio kandidata Subotičke biskupije Monoštorca Damjana Pašića.

28.

U Hrvatskom domu u Somboru održan je godišnji sabor HKUD-a „Vladimir Nazor“ iz Sombora.

29.

Učenicima subotičkih srednjih škola, koji su protekle školske 2019./2020. godine sudjelovali u kvizu „Čitanjem do zvijezda“ uručene su u Gradskoj knjižnici Subotica zahvalnice i nagrade za postignute rezultate. Ovime je obilježen uspješan završetak još jedne sezone kviza za srednjoškolce koji organizira Hrvatska mreža školskih knjižničara, a u Subotici ga je provela Gradska knjižnica Subotica u suradnji s NIU „Hrvatska riječ“.

30.

U organizaciji Hrvatske matice iseljenika i Kršćanskog kulturnog centra u Zagrebu, u dvorani Matice povjesničar dr. sc. Robert Skenderović održao je predavanje na temu „Ivan Antunović i 150. godišnjica hrvatskog narodnog preporoda u Bačkoj“. Predavanje je izravno prenošeno na Facebook stranici HMI-ja, gdje se i dalje može pogledati.

Obnovljena crkva u Tavankutu

Nakon tri godine završena je obnova oltara i kipova u crkvi Presvetog Srca Isusova u Tavankutu.

I Zvonik na Instagramu

Sadržaji katoličkog lista *Zvonik* mogu se pratiti i na Instagramu putem profila zvonik_1994.

Druga generacija polaznika završila program lektorata hrvatskoga jezika

Program lektorata hrvatskoga jezika i književnosti pri Filozofskom fakultetu u Novom Sadu završila je i druga generacija, osmero polaznika različitih odgojno-obrazovnih zanimanja (odgojitelji, učitelji, predmetni nastavnici i profesori).

Učenici generacije iz hrvatskih odjela

Učenikom generacije Osnovne škole „Matko Vuković“ iz Subotice proglasa-

šen je David Kozma, Osnovne škole „Vladimir Nazor“ u Đurđinu Marija Milodanović, Osnovne škole „Matija Gubec“ u Tavankutu Melisa Gadžur, a Osnovne Muzičke škole u Subotici Lucija Vukov. Svi su učenici hrvatskih odjela. Učenicom generacije u srednjoj Muzičkoj školi u Subotici proglašena je Ivana Mačković koja je osnovnoškolsko obrazovanje završila također na hrvatskom jeziku, ali je srednju školu nastavila na srpskom jeziku jer ne postoji hrvatski odjel u glazbenoj školi.

SRPANJ, 2020.

1.

U sklopu manifestacije „Dužijanca 2020.“ UBH „Dužijanca“ je na Etno-salašu u Đurđinu organizirala radionicu pravljenja domaće tarane na tradicijski način.

2.

Rimokatolička župa sv. Jurja i HKU „Antun Sorgg“ iz Vajske organizirali su Zavjetno-zavičajni dan u okviru kojeg je nakon svete mise i procesije upriličen kulturni program u kojem su osim domaćina, dječje dramsko-folklorne sekcije „Antun Sorgg“, sudjelovali i Josip Dumendžić Meštar, Emilija i Valentina Kovačev iz Bođana. U Šokačkoj kući otvorena je izložba 150 godina *Bunjevačkih i šokačkih novina*.

4.

U okviru proslave Zavjetno-zavičajnog dana u Vajskoj članovi HLU-a „Croart“ iz Subotice gostovali su na 3. sazivu likovne kolonije Vajska gdje im je domaćin bio mjesni HKU „Antun Sorgg“. U nastavku programa predstavljen je 14. svezak *Leksikona podunavskih Hrvata – Bunjevaca i Šokaca*.

5.

U crkvi svetog Marka evanđeliste u Žedniku proslavljena je Dužijanca čiji

su nositelji bili bandaš Predrag Kuzmanović i bandašica Aleksandra Poljaković. Navečer je u selu priređeno i Bandašicino kolo, na kojem su kao gosti nastupili folklorashi HKC-a „Bunjevačko kolo“ iz Subotice.

6.

HLU „Croart“ iz Subotice organizirao je samostalnu izložbu slika Čilike Dulić Kasibe koja je u povodu 60 godina njezinog umjetničkog rada i 88 godina života otvorena u izložbenoj galeriji Otvorenog sveučilišta u Subotici.

6. – 8.

Zbog pojačanih epidemioloških mjera zaštite od koronavirusa Ljetni oratorij je umjesto planiranih pet održan samo tri dana tijekom kojih je oko 90-ero djece osnovnoškolske dobi boravilo u Subotici u župama Isusova Uskrsnuća i svetog Roka te župi svetog Antuna u Čantaviru. Moto susreta je bio „Pretrpi sve, ali ljubav nemoj povrijediti“.

10.

Zbog aktualne pandemije Udruga za očuvanje i promicanje tradicijske kulture u Bosni i Hercegovini „Steačak“ i Hrvatska matica iseljenika organizirali su online VII. reviju i izbor najljepše Hrvatice u narodnoj nošnji izvan Republike Hrvatske na kojoj su sudjelovale i djevojke iz Vojsvodine u bunjevačkoj i šokačkoj nošnji Ana Horvacki i Dorijana Vučinac.

10.

Na Etno-salašu „Balažević“ u Tavankutu priređen je tradicionalni godišnji koncert folklornog odjela HKPD-a „Matija Gubec“ iz Tavankuta.

10. – 18.

HKPD „Matija Gubec“ i Galerija Prve kolonije naive u tehničarima iz Tavankuta organizirali su otvorenje XXXV. saziva Prve kolonije naive u tehničarima na Etno-salašu „Balažević“. Nakon kraćeg programa publika je

mogla pogledati postav slika nastalih na lanjskom sazivu kolonije.

12.

U župnoj crkvi Presvetog Srca Isusova u Tavankutu mladu misu slavio je mladomisnik vlč. Tomislav Vojnić Mijatov.

12.

Svečanom svetom misom u katedrali bazilici svete Terezije Avilske u Subotici proslavljena je Dužijanca malenih, dječja zahvala za ovogodišnju žetvu. Poštujući mjere zaštite od koronavirusa po završetku svete mise, mali bandaški par Roko Vojnić i Marta Vukmanov Šimokov, u povorci s ostalom djecom u nošnji, predao je kruh od novog brašna u dvorištu HKC-a „Bunjevačko kolo“ predsjedniku ove udruge Lazaru Cvijinu.

12.

U crkvi sv. Petra i Pavla apostola u Bajmaku proslavljena je Dužijanca. Bandaš je bio Mario Gunić, a bandašica Sanja Milanković.

15.

Iako je, zbog epidemiološke situacije, ovogodišnje „Takmičenje risara“ koje se tradicionalno održava u sklopu subotičke Dužijance, bilo otkazano, manifestacija je ipak održana nekoliko dana kasnije u manjem formatu, bez gostiju i brojne publike.

15. – 17.

HKPD „Matija Gubec“ iz Tavankuta organiziralo je IX. Seminar bunjevačkog stvaralaštva na kojem, zbog proglašene pandemije, nije bilo polaznika iz inozemstva, već samo iz okolnih mjesta. Ovogodišnja tema seminara bio je običaj bunjevačkih svatova.

16. i 19.

Sukladno mjerama zaštite od koronavirusa HBKUD „Lemeš“ je organizirao XX. Lemešku Dužijancu. Od programa koji su prethodili svečanoj misi zahval-

nici održana je samo likovna kolonija na salašu Vujević-Ileš u kojoj je sudjevalo sedam članova HLU-a „Croart“ iz Subotice. U nedjelju je služena misa u crkvi Rođenja Blažene Djevice Marije nakon koje su bandaš Boris Tomas i bandašica Elizabeta Ileš predali blagoslovljen kruh predsjedniku Savjeta mjesne zajednice Lemeš.

17.

Hrvatskoj zajednici vraćena je u posjed rodna kuća bana Josipa Jelačića u Petrovaradinu. Tim je povodom predsjednica Hrvatskoga nacionalnog vijeća Jasna Vojnić svečano uručila ključeve kuće upravitelju Zaklade „Spomen dom bana Josipa Jelačića“ Goranu Kauriću. Predaja ključeva upriličena je na skromnoj svečanosti priređenoj sukladno propisanim epidemiološkim mjerama.

23.

Predsjednik Pokrajinske vlade Igor Mirović primio je izaslanstvo Hrvatskog nacionalnog vijeća, koje je predvodila predsjednica Jasna Vojnić, i predsjednika Demokratskog saveza Hrvata u Vojvodini Tomislava Žigmanova. Na sastanku održanom u Pokrajinskoj vladi bilo je riječi o pitanjima od značaja za hrvatsku nacionalnu manjinu u Vojvodini.

26.

Uz poštivanje svih mjera zaštite od koronavirusa, misom zahvalnicom u crkvi Presvetog Trojstva proslavljena je Dužijanca u Maloj Bosni čiji su bandaš i bandašica bili Kristijan Pelhe i Mirela Poljaković.

26.

Na crkvi sv. Ane u Lačarku svečano su blagoslovljena nova elektrificirana zvona, na blagdan svete Ane, njihove zaštitnice.

27.

U svečanoj dvorani HKC-a „Bunjevačko kolo“ iz Subotice otvorena je izlož-

ba radova nastalih na lanjskom, XXIII. sazivu Međunarodne likovne kolonije Bunarić, koja je okupila amaterske i akademske slikare iz Srbije, Hrvatske, BiH i Slovačke.

Tiskan novi Zbornik Đakovačkih susreta hrvatskih književnih kritičara

Tiskan je zbornik radova s tradicionalne manifestacije Đakovački susreti hrvatskih književnih kritičara, u suorganizaciji Društva hrvatskih književnika Ogranka slavonsko-baranjsko-srijemskog i Ogranka Matice hrvatske u Đakovu. U njemu je ove godine predstavljen novi i mlađi naraštaj hrvatskih književnih kritičara iz Vojvodine.

Rezultati natječaja

Temeljem provedenog natječaja Središnji državni ured za Hrvate izvan Republike Hrvatske odobrio je financijsku potporu za 46 udruga i profesionalnih institucija i ustanova Hrvata u Srbiji, u ukupnom iznosu od 1,25 milijuna kuna.

Objavljena nova monografija ZKVH-a

Objavljena je nova, treća u nizu monografija pod naslovom *Identitet srijemskih Hrvata kroz prizmu tradicijske baštine*. Monografija je tiskana u sunakladi Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu – Odsjeka za etnologiju i kulturnu antropologiju, FF-pressa i Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata i plod je terenskog etnološkog istraživanja među srijemskim Hrvatima koje su provele dvije generacije studenata etnologije i kulturne antropologije Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu u okviru kolegija Prakse terenskih istraživanja čija je nositeljica prof. dr. sc. Milana Černelić.

KOLOVOZ, 2020.

1.
U okviru četvrtog radnog dana HLU-a „Croart“ u 2020. godini devet slikara članova ove udruge i njihovih gostiju boravili su drugi put na salašu obitelji Anne i Csabe Faragó u Novom Žedniku.

2.
U crkvi sv. Josipa Radnika u Đurđinu proslavljena je Dužijanca. Bandaš je bio Mario Horvacki, a bandašica Marijana Dulić.

9.
Poštujući mjere zaštite od pandemije koronavirusa, svečanim euharistijskim slavljem koje je predvodio katedralni župnik mons. Stjepan Beretić, u katedrali bazilici svete Terezije Avilske proslavljena je 110. Dužijanca. Zahvalu Bogu iskazali su ovogodišnji bandaš Josip Šarčević iz Subotice i bandašica Marijana Matković s Bikova kao i mali bandaš Roko Vojnić i mala bandašica Marta Vukmanov Šimokov, oboje iz Subotice uz seoske bandaše i bandašice i nekolicinu mladih u nošnji.

10. – 16.
Dvadesetak mladih iz raznih subotičkih župa koji su aktivni kao volonteri u subotičkom oratoriju, boravili su u samostanu župe sv. Petra apostola u Kaštel Novom, a obišli su i Split, Bol na Braču te gostovali kod Salezijanaca u Postirama.

11. i 18.
Zbog pandemije prouzrokovane koronavirusom, program profesionalne orijentacije „Gdje poći sutra?“ namijenjen učenicima koji su završili sedmi razred osnovne ili treći razred srednje škole, je umjesto desetodnevnog boravka u Bruškoj – Benkovcu realiziran u prostorijama HKC-a „Bunjevačko kolo“ u Subotici u vidu jednodnevnog programa u skupinama od po deset učenika uz poštovanje svih propisanih

preventivnih mjera zaštite od koronavirusa. Program profesionalne orijentacije organiziralo je Hrvatsko nacionalno vijeće i Udruga „Naša djeca“ uz potporu HPD-a „Bela Gabrić“.

14. i 21.

Udruga „Naša djeca“ iz Subotice je u okviru programa Ljetne škole hrvatskog jezika, kulture i duhovnosti organizirala poludnevne radionice s ograničenim brojem djece i uz poštovanje svih epidemioloških mjera. Prva radionica održana je u prostorijama HKC-a „Bunjevačko kolo“ u Subotici na temu sv. Roka dok je druga bila na marijanskom svetištu „Bunarić“.

18.

Delegacija Hrvatskog nacionalnog vijeća na čelu s predsjednicom Jasnom Vojnić i predsjednik DSHV-a Tomislav Žigmanov sastali su se s predsjednikom Srbije Aleksandrom Vučićem u Beogradu. Sastanak je imao za cilj iskazati zahvalu predsjedniku Vučiću za izdvojena sredstva za otkup dijela rodne kuće bana Josipa Jelačića, ali i razgovarati o otvorenim pitanjima i izazovima s kojima se suočava hrvatska nacionalna manjina u Srbiji.

18.

Preminula je s. M. Borislava Vita Maglarski rodod s bikovačkih salaša, redovnica Dominikanskog reda.

20.

Predsjednik Pokrajinske vlade Igor Mirović sastao se s veleposlanikom Hrvatske u Srbiji Hidajetom Bišćevićem i predstavnicima Hrvatskog nacionalnog vijeća na čelu s predsjednicom Jasnom Vojnić, s kojima je razgovarao o dosadašnjoj suradnji i modelima za unaprjeđenje položaja hrvatske nacionalne manjine u Vojvodini.

21.

U Galeriji Kulturnog centra Šabac otvorena je XXIX. izložba malog for-

mata za koju su odlukom žirija prvu nagradu podijelili grafičar Vladimir Četković iz Beograda i kipar Petar Hranuelli iz Zagreba koji je nagrađen za djelo od brušenog stakla „Anđeo“.

22. – 23.

Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti – Zavod za znanstveni i umjetnički rad u Đakovu, Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata, Znanstveni zavod Hrvata u Mađarskoj, Društvo hrvatskih književnika, Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu i Đakovačko-osječka nadbiskupija organizirali su u Strossmayerovom muzeju u Đakovu predstavljanje zbornika *Pavao Matija Sučić, 250 godina od rođenja* i zbornika *In caritate, humilitate et vitae simplicitate, 100 godina od rođenja biskupa Ćirila Kosa*. Predstavljanje je održano u sklopu manifestacije 11. Dani Luke Botića, u okviru kojih je drugog dana otvorena izložba 150 godina *Bunjevačkih i šokačkih novina* u produkciji Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata. Izložba je bila postavljena u Spomen-muzeju biskupa Strossmayera.

23. – 30.

Dokumentarni film „Pouke o čovječnosti“ redatelja Branka Ištvančića sudjelovat će u natjecateljskom programu Festivala Beyond Borders u Grčkoj.

24.

Tomislav Žigmanov, predsjednik Demokratskog saveza Hrvata u Vojvodini sudjelovao je na XIII. međunarodnom znanstvenom i političkom skupu na temu hrvatsko-srpskih odnosa u Golubiću pored Obrovca u Hrvatskoj koji je ove godine zbog epidemioloških razloga održan online. Tema skupa bila je „Hrvatsko-srpski odnosi, ekstremizam kao faktor destabilizacije regije“.

25.

Mons. Ladislav Német SVD obavijestio je svećenike i Božji narod da je po-

novno preuzeo vođenje Zrenjaninske biskupije budući da je zbog njegove dulje bolesti odlukom pape Franje Zrenjaninskom biskupijom upravljao mons. Martijan Roos, umirovljeni biskup Temišvarске biskupije.

28.

U organizaciji Sandžačkog odbora za zaštitu ljudskih prava i sloboda u okviru projekta „Jednakost, različitost i dijalog u lokalnoj zajednici“, Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata posjetila je delegacija predstavnika institucija bošnjačke nacionalne manjine iz Novog Pazara.

29.

Subotički tamburaški ansambl „Hajo“ sudjelovao je na 51. tamburaškom festivalu „Zlatne žice Slavonije“ s autorском pjesmom „Vrime piše priče“.

29.

Prigodnim i skromnim kulturno-umjetničkim programom, u skladu s epidemiološkim mjerama, Hrvatska čitaonica „Fischer“ iz Surčina proslavila je četvrtu obljetnicu rada u dvorištu župe Presvetog Trojstva u Surčinu. U programu su sudjelovali članovi tamburaške i literarne sekcije koji su izveli igrokaz „Dogovor kuću gradi“ te vokalna solistica Janja Šćujac.

31.

Subotički tamburaški orkestar je pod ravnanjem Marijane Marki priredio koncert u dvorištu Muzičke škole, izvevši u dva kraća nastupa dvije praznične domaće skladatelja.

Nova knjiga vlč. Marka Kljajića

Iz tiska je izašla nova knjiga vlč. Marka Kljajića *Antimemoari I. – Kako je umirao moj narod*. Knjiga predstavlja dopunjeno izdanje prve knjige Kljajića *Kako je umirao moj narod*, tiskane 1996. godine, koja osim obilja podataka o spomenicima duhovne, vjerske i materijalne kulture Hrvata u Srijemu,

svjedoči o njihovom stradanju na područja Srijema.

RUJAN, 2020.

1.

U Hrvatskom nacionalnom vijeću održan je svečani prijem za 27 prvašića, polaznika devetnaeste generacije cjelovite nastave na hrvatskom jeziku.

1. 9. – 23. 10.

Gradska knjižnica Subotica provela je u subotičkim osnovnim školama u kojima se nastava odvija na hrvatskom jeziku, Nacionalni kviz za poticanje čitanja za djecu i mladež Knjižnica grada Zagreba pod nazivom „Istraživači planeta Z“.

1. – 4.

Hrvatski sabor kulture iz Zagreba organizirao je online seminar za dvadeset polaznika iz Hrvatske, Slovenije, Njemačke, BiH i Srbije s temom „Tradicijsko pjevanje Bunjevaca iz Subotice i okolice“. Teorijski i praktični dio vodila je diplomirana etnomuzikologinja i profesorica u subotičkoj Muzičkoj školi Tamara Štricki-Seg.

3.

Predsjednica Hrvatskog nacionalnog vijeća u Srbiji Jasna Vojnić, predsjednik Demokratskog saveza Hrvata u Vojvodini Tomislav Žigmanov i predsjednik Zajednice protjeranih Hrvata iz Srijema, Bačke i Banata Mato Jurić susreli su se s pročelnikom Upravnog odjela za gospodarstvo i fondove EU Zagrebačke županije Damirom Fašaićem i voditeljicom Odsjeka za regionalni razvoj i međunarodnu suradnju Ivanom Rendulić-Jelušić u prostorijama Zagrebačke županije. Dogovoreno je da se sredstva koja zbog koronavirusa nisu utrošena u iznosu od 150 000 kuna prenamijene za adaptaciju i prilagodbu prostora za jasličku skupinu u okviru dječjega vrtića „Marija

Petković – Biser“ u prostoru koji je osigurala Subotička biskupija.

4.

Predsjednica Hrvatskog nacionalnog vijeća Jasna Vojnić, predsjednik Katoličkog društva „Ivan Antunović“ vlč. dr. Ivica Ivanković Radak i ravnatelj Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata Tomislav Žigmanov potpisali su u prostorijama HNV-a sporazum o postavljanju spomenika biskupu i preporoditelju bačkih Hrvata Ivanu Antunoviću u Subotici.

5.

Galerija Prve kolonije naive u tehnici slame te HKPD „Matija Gubec“ iz Tavankuta organizirali su u prostoru Galerije izložbu slika odabranih iz privatne kolekcije Mladena Poljakovića, poznatog subotičkog dramskog pisca. Autorica izložbe je Ljubica Vuković-Dulić, povjesničarka umjetnosti i viša kustosa subotičkog Gradskog muzeja.

5.

Amaterski fotograf i autor šaljivih priča Ivan Ivković Ivandekić priredio je na svojem Facebook profilu „performans“ u formi video objava posvećen nekadšnjem životu bunjevačkih Hrvata.

5.

Na Marijanskom svetištu „Bunarić“ održana je jednodnevna duhovna obnova za mlade.

6.

Zbog nepovoljne epidemiološke situacije XVI. Smotra dječjih pjevača i zborova Hrvatske glazbene udruge „Festival bunjevački pisama“ održana je online. Snimka smotre na kojoj je nastupilo 14 izvođača solista iz Subotice i okolice prikazan je na Televiziji K23, na web portalu www.k23tv.com te Facebook profilu i YouTube kanalu udruge.

8.

U Tiskovnom uredu Svete Stolice u Vatikanu objavljeno je da je papa Franjo za novog subotičkog biskupa imenovao mons. Alojzija Slavka Večerina. Sada već umirovljeni biskup subotički mons. dr. Ivan Pénzes priopćio je okupljenim svećenicima, predstavnicima medija i vjernicima vijest o imenovanju novoga subotičkog biskupa u dvorištu biskupije.

8.

Svečanim euharistijskim slavljem ispred zavjetne kapele Male Gospe u polju u kukujevačkom ataru proslavljen je jubilej 250 godina od izgradnje crkve Presvetoga Trojstva u Kukujevima.

8.

Ovogodišnja izložba „S Božjom pomoći“ s temom „Euharistijski kongresi u Bačkoj“ otvorena je na platou ispred Franjevačke crkve u Subotici. Autor izložbe je vlč. Dražen Skenderović, župni vikar župe sv. Roka u Subotici i arhivar Subotičke biskupije u suradnji s Marinkom Piukovićem, direktorom UBH-a „Dužijanca“ i vlč. Lukom Poljakom.

9.

Veleposlanik Sjedinjenih Američkih Država Anthony F. Godfrey sastao se u Somboru s predstavnicima Hrvatskog nacionalnog vijeća, dopredsjednikom HNV-a za Sombor Željkom Šeremešićem i međunarodnim tajnikom Darkom Baštovanovićem.

9.

Konstituirajuća sjednica Povjerenstva za odnose s crkvom Hrvatskoga nacionalnog vijeća održana je u prostorijama HNV-a.

10.

Poštujući mjere zaštite od koronavirusa u dvorištu Subotičke biskupije Katoličko društvo „Ivan Antunović“

dodijelilo je tri nagrade Društva koje su primili Ruža Silađev iz Sonte kao zaslužni pojedinac hrvatske zajednice, HKC „Bunjevačko kolo“ iz Subotice u domeni hrvatskih institucija dok je nagrada za brojnu obitelj pripala obitelji Adriane i Josipa Kujundžića iz Subotice.

12.

U organizaciji HKPD-a „Jelačić“ iz Petrovaradina u dvorištu Dobrovoljnog vatrogasnog društva u Petrovaradinu održana je treća po redu manifestacija „CROz kuhinju Vojvodine“.

14.

U Novom Sadu održan je prvi sastanak sedmeročlane nove Radne skupine Grada Novog Sada za rješavanje svih otvorenih pitanja i postizanje sporazuma o suradnji između Grada Novog Sada i HNV-a.

17.

Najboljim učenicima cjelovite nastave na hrvatskom jeziku Hrvatsko nacionalno vijeće je u dvorani HKC-a „Bunjevačko kolo“ u Subotici dodijelilo nagrade i priznanja za postignute izuzetne uspjehe u nastavnim i izvan-nastavnim aktivnostima tijekom školske 2019./20. godine. Nagrada „crvena kravata“ za učenika generacije svih hrvatskih odjela osnovnih škola uručena je Davidu Kozmi, učeniku OŠ „Matko Vuković“ iz Subotice.

18.

Galerija Prve kolonije naive u tehnici slame i HKPD „Matija Gubec“ iz Tavankuta priredili su u prostorijama galerije i na vlastitim Facebook stranicama izložbu slika od slame nastalih na ovogodišnjem XXXV. sazivu Prve kolonije naive u tehnici slame.

18.

Lektor hrvatskog jezika i književnosti prof. dr. Tomislav Čužić predstavio je lektorat za hrvatski jezik i književnost s

Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Novom Sadu trećoj generaciji zainteresiranih polaznika odgojno-obrazovnih djelatnika. Predstavljanje je održano u prostorijama HNV-a u Subotici.

18. – 19.

Umjesto u kolovozu kada je otkazan zbog loše epidemiološke situacije u zemlji, a poštujući mjeru o ograničenom broju sudionika, u domu DSHV-a u Subotici održan je rujanski Etnokamp Hrvatske čitaonice na kojem su sudjelovali učenici od 4. do 8 razreda osnovnih škola.

18. – 19.

Subotički oratorij pod nazivom „Isprčaj ljeta“ održan je za učenike od 1. do 3. razreda osnovne škole na župi svetog Roka u Subotici. Tjedan dana kasnije u oratoriju su sudjelovala djeca od 4. do 6. razreda osnovne škole.

19.

Deseti po redu Festival voća u Tavankutu održan je na Etno-salašu „Balažević“ u Tavankutu. Organizatori su HKPD „Matija Gubec“, Galerija Prve kolonije naive u tehnici slame, OŠ „Matija Gubec“ i Voćarska zadruga „Voćko“ iz Tavankuta.

19. – 21.

Nakon koncerata u Novom Sadu, Iloku i Vukovaru veliko finale filmsko-glazbenog spektakla „Fil(m)harmonija“ održano je u Subotici projekcijom dvaju kulturnih filmova Charlieja Chaplina „Pasji život“ i „Mališan“ uz uživo izvođenje glazbe velikog orkestra Zagrebačke filharmonije na subotičkom gradskom trgu.

20.

U organizaciji HKPD-a „Đurđin“ u dvorištu mjesne župe sv. Josipa Radnika održana je manifestacija „Rič pod đermom“, ove godine posvećena svećeniku, pjesniku i bivšem đurđinskom župniku vlč. Marku Vukovu o 25.

obljetnici smrti te živućem književniku Milovanu Mikoviću. O djelu ovoga pisca govorile su master profesorice jezika i književnosti Klara Dulčić Ševčić i Nevena Mlinko dok su stihove kazivali članovi književno-teatarskog kružoka HKC-a „Bunjevačko kolo“. Posjetitelji su mogli pogledati i izložbu „S Božjom pomoći“ na temu „Euharistijski kongresi u Bačkoj“ koju su zajednički pripremili KD „Ivan Antunović“ i UBH „Dužijanča“.

20.

Iako odgođena u srpnju zbog pandemije koronavirusa, svetom misom zahvalnicom u crkvi Presvetoga Trojstva u Somboru održana je Dužionica u znatno suženom obliku, bez predvodnika žetvene svečanosti – bandaša i bandašice, pratećih manifestacija i predaje kruha gradonačelniku. Organizator programa bila je mjesna udruga HKUD „Vladimir Nazor“.

20.

Na sastanku Hrvatskog kulturnog centra „Srijem – Hrvatski dom“ u Srijemskoj Mitrovici donesena je odluka da se od 28. rujna u Hrvatskom domu započne s nastavom iz predmeta Hrvatski jezik s elementima nacionalne kulture za srednjoškolski uzrast učenika od I. do IV. razreda.

21.

Petar Hranuelli, poznati kipar s Brača potpisao je ugovor s beogradskom „Galerijom 73“ da će polovicom siječnja 2021. godine održati izložbu u Beogradu na kojoj će predstaviti svoje radove. Suorganizator izložbe je Hrvatski kulturni centar Beograd.

23.

Predsjednica Hrvatskog nacionalnog vijeća Jasna Vojnić i ravnatelj Republičke direkcije za imovinu Republike Srbije Jovan Vorkapić potpisali su Ugovor o davanju na korištenje nepokretnosti čime je hrvatska zajednica

dobila reprezentativne prostorije u glavnom gradu Srbije.

23.

Poštujući propisane mjere zaštite od virusa covid-19, javno izvlačenje nagrada XII. Kviza za poticanje čitanja „Čitam i skitam“ održano je uživo preko Facebook profila Gradske knjižnice Subotica bez učenika. Podijeljeno je 250 nagrada.

23. 9. – 1. 11.

Jesenji, novi ciklus molitvene inicijative 40 dana za život realiziran je u Novom Sadu i Subotici.

25.

Predsjednica Hrvatskog nacionalnog vijeća u Republici Srbiji Jasna Vojnić i premijer Vlade Republike Hrvatske Andrej Plenković sastali su se u Zagrebu. Sastanku su prisustvovali ministar vanjskih i europskih poslova Republike Hrvatske Gordan Grlić Radman, državni tajnik Središnjeg državnog ureda za Hrvate izvan Republike Hrvatske Zvonko Milas i savjetnik premijera Plenkovića za vanjsku politiku Vladimir Drobnyak. Na sastanku je bilo riječi o prioritetima Hrvata u Srbiji, čiji je boljitak važan za ukupne bilateralne odnose dviju država.

25.

Povjesničar i muzejski savjetnik Gradskog muzeja Subotica Mirko Grlica preminuo je u 64. godini života, poslije kratke i teške bolesti.

26.

U „Didinoj kući“ u Baču održana je osma po redu manifestacija „Žensko tradicijsko češljanje i izrada ogjavlja Hrvatica u regiji“ čime je obilježeno i 10 godina djelovanja udruge „Tragovi Šokaca“, organizatora ove manifestacije.

26.

HKUD „Vladimir Nazor“ iz Sombora organizirao je 20. po redu likovnu ko-

loniju „Colorit“ u čijem radu je sudjelovalo dvadesetak likovnih stvaralaca iz Sombora, Subotice i Bačke Palanke.

26.

Zbog aktualne nepovoljne epidemiološke situacije u zemlji umjesto u proljeće održan je prvi godišnji koncert Velikog tamburaškog orkestra HKPD-a „Matija Gubec“ iz Rume.

26.

Stručnim skupom za prosvjetne djelatnike pod nazivom „Organizacija rada tijekom izvanrednog stanja u odgojno-obrazovnim i obrazovno-odgojnim ustanovama“ u prostorijama Osnovne škole „Matija Gubec“ u Tavankutu otvoreni su XIX. Dani hrvatske knjige i riječi, dani Balinta Vujkova. O aktualnoj temi govorilo je sedam predavača, a program su organizirali Fondacija za razvoj hrvatske zajednice u Srbiji „Cro-Fond“ i Odbor HNV-a za obrazovanje.

27.

Hrvatska čitaonica iz Subotice i Bunjevačko-šokačka knjižnica „Ivan Kujundžić“ pri Katoličkom društvu „Ivan Antunović“ iz Subotice organizirali su u Somboru XVIII. susret hrvatskih pučkih pjesnika „Lira naiva 2020.“ gdje je domaćin bila tamošnja udruga HKUD „Vladimir Nazor“. Ovom prigodom tiskana je i zbirka izabranih stihova *Klik-taj nebesa rumenih – Lira naiva 2020.* za koju je izbor sačinila profesorica književnosti Klara Dulić Ševčić.

30.

Unatoč brojnim komplikacijama u Monoštoru je uspješno započela s radom mala škola tambure zahvaljujući upornosti i posvećenosti Hrvatskog nacionalnog vijeća i prof. Marine Kovač, a uz pomoć Hrvatske glazbene udruge iz Subotice i prof. Vojislava Temunovića. Ove školske 2020./21. godine bit će organizirana kao sekcija, a pohađat će je osmero učenika.

Na Smotri hrvatskog školskog filma učenice iz Đurđina

Na državnu Smotru hrvatskoga školskoga filma 2020. državno prosudbeno povjerenstvo među 40 filmova svrstalo je i film „Druga lica interneta“, koji su uradile i poslale učenice OŠ „Vladimir Nazor“ iz Đurđina, Iva Ivković Ivandekić, Marija Milodanović, Jasmina Ivković Ivandekić i Nora Mrkaljević, skupa s profesoricom tehnike i tehnologije, te informatike Jelenom Hajnal.

Obnova nadgrobnog spomenika Feliksa Parčetića

Zavod za zaštitu spomenika kulture Grada Novog Sada započeo je obnovu nadgrobnog spomenika Feliksa Parčetića, uglednog političara hrvatskoga podrijetla u Ugarskoj i njegove obitelji, koji se nalazi na Katoličkom groblju u Novom Sadu.

LISTOPAD, 2020.

1.

U okviru XIX. Dana hrvatske knjige i riječi, dana Balinta Vujkova popularni program za učenike pod nazivom „Narodna književnost u školi – u spomen na Balinta Vujkova Didu“ zbog pandemije koronavirusa održan je kao virtualni javni sat hrvatskoga jezika u koji su se škole uključile preko YouTube kanala Hrvatske čitaonice. Tom prigodom predstavljena je nova, četvrta knjiga izabranih djela Balinta Vujkova pod naslovom *Pripovitke 1*, a djeca su pogledala i snimku predstave „Razlinski zec“ u izvedbi učenika OŠ „Matija Gubec“ iz Tavankuta.

1.

Predsjednik Skupštine grada Subotice dr. Bálint Pásztor sastao se u subotičkoj Gradskoj kući s delegacijom Hrvatskog nacionalnog vijeća u Republici Srbiji koju je predvodila predsjednica Jasna Vojnić.

1.

U Hrvatskom nacionalnom vijeću započele su pripreme za polaganje državne mature za učenike završnih razreda srednje škole koji planiraju studirati u Hrvatskoj.

1.

Konstituirajuća sjednica Povjerenstva za promicanje gospodarske suradnje održana je u prostorijama Hrvatskog nacionalnog vijeća.

1.

U okviru vrtića „Marija Petković – Biser“, koji se nalazi u objektu katoličke župe Marije Majke Crkve u subotičkom naselju Aleksandrovo, započela je s radom i prva jaslena skupina na hrvatskom jeziku.

2.

„Čitanjem do uključenosti“ bila je tema bijelnog Međunarodnog stručnog skupa knjižničara održanog virtualno putem ZOOM platforme u okviru XIX. Dana hrvatske knjige i riječi, dana Balinta Vujkova. Na skupu je sudjelovalo 35 izlagača i prosječno oko 150 sudionika koji su pratili izlaganja, a organizirali su ga Zagrebačko knjižničarsko društvo, Hrvatska čitaonica, Gradska knjižnica Subotica i Zavod za kulturu vođovodanskih Hrvata.

3.

U okviru jednodnevnih likovnih gostovanja članovi HLU-a „Croart“ slikali su na „Pivčijem salašu“ obitelji Kuntić. Za tjedan dana bili su gosti župe sv. Marka evanđeliste u Žedniku.

4.

Jubilarni XX. Festival bunjevački pisama, koji zbog nepovoljne epidemiološke situacije nije održan pred publikom već snimljen u hotelu „Majur“ na Kelebiji, emitiran je na televiziji K23 i njihovoj internetskoj stranici. Pjesma „Neće Dunav zbog nas stati“ subotičkog Tamburaškog ansambla „Ruže“

proglašena je najboljom pjesmom Festivala, a nagrađena i za najbolji tekst te najbolji aranžman, skupa s pjesmom „Salaš kao svjetionik“ ansambla „Hajo“.

4.

U organizaciji HKD-a „Vladimir Nazor“ iz Stanišića u Ekološkoj učionici „Baračka“ kod Bezdana održan je 12. saziv međunarodne likovne kolonije „Ivan Gundić Ćiso – Dalmata“ na kojem je sudjelovalo osmero likovnih umjetnika iz Subotice, Sombora, Koluta i Beograda.

4.

Na blagdan sv. Franje časne sestre Kćeri Milosrđa, koje djeluju u župi sv. Roka u Subotici, svečano su proslavile 100 godina ove Družbe.

4.

Blagdan Radosne Gospe, čiji se milosni lik, prenesen iz postojbine šokačkih Hrvata prije 335 godina, čuva i štuje u prostorijama Franjevačkoga samostana u Baču, proslavljen je svetom misom i prigodnim glazbenim programom „In musica veritas“ u franjevačkoj crkvi „Uznesenja Marijina“ u Baču. U koncertu su sudjelovali zbor župe sv. Jurja iz Vajske, domaći zbor „Santa Maria“ iz Bača, kojima je ravnao David Betran, i komorni zbor „Collegium musicum catholicum“ iz Subotice, kojim je ravnao Miroslav Stantić.

5.

Predsjednik Hrvatske Zoran Milanović primio je predstavnik Hrvatskog nacionalnog vijeća u Srbiji, predsjednicu Jasnu Vojnić i dopredsjednika Hrvatskog nacionalnog vijeća za Suboticu Ladislava Suknovića, te predsjednika Demokratskog saveza Hrvata u Vojvodini Tomislava Žigmanova.

7.

U okviru XIX. Dana hrvatske knjige i riječi, dana Balinta Vujkova u Gradskoj

knjižnici Subotica održan je Književni salon koji je bio posvećen časopisu za književnost i umjetnost *Nova riječ* i književnoj produkciji Hrvata iz Srbije između dvaju „Dana“.

7.

Hrvatsko nacionalno vijeće osiguralo je školske geografske atlase na hrvatskom jeziku nakon 18 godina i za potrebe nastave geografije na revers izdalo školama u kojima se nastava odvija na hrvatskom jeziku.

8.

Hrvatska će s ukupno dva milijuna kuna poduprijeti pet strategijskih projekata u četirima državama, vezanih uz hrvatsku nacionalnu manjinu, odlučeno je na sjednici Vlade. Od tih sredstava na prijedlog Središnjeg državnog ureda za Hrvate izvan Republike Hrvatske za projekte izgradnje Hrvatske kuće u Subotici i kadrovsko osnaživanje hrvatske zajednice u Republici Srbiji bit će izdvojeno 1,5 milijuna kuna.

8. – 9.

Izlaganjem na temu „Sadržaji sjećanja na Domovinski rat u književnosti Hrvata u Vojvodini“ ravnatelj Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata iz Subotice Tomislav Žigmanov sudjelovao je Zagrebačkim književnim razgovorima koje je organiziralo Društvo hrvatskih književnika.

8. – 10.

U organizaciji HKC-a „Bunjevačko kolo“ drugi dio XXIV. saziva međunarodne likovne kolonije „Bunarić 2020.“ održan je u prostorijama Centra. Na koloniji su sudjelovala 22 amaterska i akademska likovna umjetnika iz 12 gradova Srbije, a završena je izložbom radova nastalih na koloniji.

9.

Dodjelom književnih nagrada na Multimedijalnoj večeri održanoj u koncertnoj dvorani Muzičke škole u Subotici

završeni su XIX. Dani hrvatske knjige i riječi, dani Balinta Vujkova u Subotici. Nagradu za životno djelo na području književnosti za 2020. godinu koju dodjeljuje Organizacijski odbor Dana hrvatske knjige i riječi, dana Balinta Vujkova dobio je književnik i prevoditelj, publicist, kritičar, skladatelj i slikar Matija Molcer.

Nagrada „Emerik Pavić“ Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata za najbolju knjigu objavljenu 2019. godine pripala je knjizi *Hrvatsko-ugarska nagodba u svjetlu povijesnih osoba : u povodu njezine 150. obljetnice*, autora docenta dr. sc. Ladislava Heke iz Segedina, u nakladi Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata. Trijenalna nagrada Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata za najbolju knjigu poezije „Antun Gustav Matoš“ za razdoblje 2017. – 2019. pripala je knjizi *Nepodnošljiva lakoća umiranja*, autora Franje Kašika Bertrona u nakladi NIU „Hrvatska riječ“.

Multimedijalnoj večeri prethodilo je polaganje vijenaca na bistu Balinta Vujkova u centru grada.

9.

Uz prigodni kulturno-umjetnički program članovi kreativne sekcije Hrvatske čitaonice „Fischer“ iz Surčina svečano su otvorili treću po redu izložbu starih rukotvorina „Iz ormara naših baka“.

9.

„Mala škola tambure“ u Monoštoru započela je s radom i okupila sedam polaznika s kojima radi profesorica tambure u Muzičkoj školi „Petar Kojnović“ u Somboru Marina Kovač.

9. – 11.

Duhovna obnova za učenike sedmih i osmih razreda osnovne škole održana je u župi sv. Josipa Radnika u Đurđinu u organizaciji Subotičkog oratorija.

10.

Projekt „Obiteljski portret“ animatorice Lee Vidaković, podrijetlom iz

Subotice, i producenta Draška Ivezica iz Hrvatske nagrađen je na pitchingu „Animarkt Stop Motion Forum“ koji je namijenjen kratkometražnim projektima u razvoju s područja stop-animacijskih lutka-filmova.

11.

U okviru proslave „Zavitnog dana“ KUDH „Bodrog“ iz Monoštora je nakon mise u crkvi sv. Petra i Pavla organizirao koncert marijanskih pučkih pjesama koje su izvele članice udruge ŽPS „Kraljice Bodroga“ uz dječju skupinu.

14.

„Sto godina osnivačke skupštine Bunjevačko-šokačke stranke“ naziv je 65. znanstvenog kolokvija Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata, koji je, budući da je riječ o temi vezanoj uz političko organiziranje i djelovanje ovdašnjih Hrvata, ovog puta održan u Domu DSHV-a. Predavač je bio master povjesničar Vladimir Nimčević.

15.

Tajnik Središnjeg državnog ureda za Hrvate izvan Republike Hrvatske Zvonko Milas i predsjednica Hrvatskog nacionalnog vijeća u Srbiji Jasna Vojnić potpisali su u prostorijama HNV-a Ugovor o financijskoj potpori za provedbu projekata „Izgradnja Hrvatske kuće u Subotici“ i „Kadrovsko snaženje hrvatske zajednice u Republici Srbiji“. Potpisivanju ugovora u Subotici nazočio je i ministar vanjskih i europskih poslova Republike Hrvatske Gordan Grlić Radman, kojemu je ovo bio prvi službeni posjet hrvatskoj zajednici u Srbiji.

15.

Na svetkovinu sv. Terezije Avilske, zaštitnice katedrale i Grada Subotice, otkriven je spomenik velikanu, preporoditelju, narodnom prosvjetitelju, kalačkom kanoniku, naslovnom biskupu Ivanu Antunoviću u parku pored su-

botičke katedrale. Biskupov spomenik izradio je akademski kipar Bernard Pešorda iz Zagreba. Podizanje spomenika rezultat je zajedničke inicijative Hrvatskog nacionalnog vijeća, Katoličkog društva „Ivan Antunović“ i Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata nastale povodom 200. obljetnice rođenja biskupa.

15.

U Centru za kulturnu dekontaminaciju u Beogradu otvorena je izložba slika poznate pjevačice Bisere Veletanlić.

15. – 16.

U povodu 70. obljetnice osnutka Leksikografskoga zavoda „Miroslav Krleža“, u Zagrebu je ali i online putem Zoom platforme održan međunarodni znanstveni skup „Enciklopedika 2020 – dosezi i izazovi“ na kojem je glavni urednik *Leksikona podunavskih Hrvata – Bunjevaca i Šokaca* Slaven Bačić imao izlaganje na temu „Osobitosti koncepcije biografskih članaka u *Leksikonu podunavskih Hrvata – Bunjevaca i Šokaca*“.

16.

Na dan rođenja bana Josipa Jelačića, na jedan od četiriju praznika hrvatske zajednice u Srbiji, rodna kuća ovog velikana u Petrovaradinu svečano je predana na upotrebu Hrvatskom nacionalnom vijeću, odnosno hrvatskoj nacionalnoj zajednici u Srbiji. Ovome događaju nazočili su i najviši državni dužnosnici iz Srbije i Hrvatske – predsjednik Srbije Aleksandar Vučić i izaslanik premijera Hrvatske Andreja Plenkovića, ministar vanjskih i europskih poslova Hrvatske Gordan Grlić Radman. Nakon svete mise u crkvi svetog Jurja organiziran je za mali krug zvanica zbog koronavirusa obilazak rodne kuće bana Jelačića, te u atriju Srijemске biskupije svečana akademija na kojoj su sudjelovali Aleksandar Alač, HKPD „Jelačić“, HKC „Bunjevačko kolo“, ŽPS „Kraljice Bodroga“ i drugi.

17.

Na trećem Festivalu tradicijskog pjevanja koje je organizirao HKC „Bunjevačko kolo“ iz Subotice predstavilo se 7 vokalnih sastava. Prema ocjeni stručnog povjerenstva prvo mjesto je osvojila Muška pjevačka skupina „Kraljolik Lika“ iz Novog Žednika.

17.

Proslava 15. obljetnice HKUPD-a „Stanislav Preprek“ iz Novog Sada i 5. po redu manifestacija „Preprekova jesen“ održani su u Kulturnom centru Novog Sada. Za tu prigodu tiskan je i zbornik „Preprekova jesen“ u kojem se nalaze priče pristigle na natječaj, a za najbolju je proglašena priča „Prava žena“ Marice Žanetić Malenica iz Splita.

18. – 25.

Dokumentarni film „Pouke o čovječnosti“ redatelja Branka Ištvančića uvršten je u finalni krug nominacija za najvažniju europsku televizijsku nagradu – Prix Europa (u kategoriji najboljeg TV dokumentarnog filma).

20.

Predstavnici Fondacije za razvoj hrvatske zajednice „Cro-fond“ i mađarske regionalne fondacije za zajednički razvoj u Vojvodini „Prosperitati“ sastali su se u prostorijama Fondacije „Prosperitati“ u Subotici.

21.

U Hrvatskoj matici iseljenika u Zagrebu je promovirano tiskano izdanje *Leksikona hrvatskoga iseljeničtva i manjina*, objavljeno u sunkladu Instituta društvenih znanosti „Ivo Pilar“ i Hrvatske matice iseljenika.

22.

Dvije velike zajedničke manifestacije hrvatskih udruga „Srijemci Srijemu“ i „Šokci i baština“ zbog pandemije nisu održane javno, ali je započeto snimanje video inačice ovih priredaba. Nositelji projekta su Hrvatsko nacionalno

vijeće i „Cro-fond“, a potporu njegovoj realizaciji daju Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata i NIU „Hrvatska riječ“.

22.

Međunarodni tajnik Darko Baštovanić sudjelovao je u ime Hrvatskog nacionalnog vijeća na online konferenciji predstavljanja XIV. i XV. izvješća o provedbi Akcijskog plana za nacionalne manjine koju je organizirao Ured za ljudska i manjinska prava Vlade Srbije.

22. – 25.

Međunarodni kazališni festival „GavranFest“ na kome se izvode drame i komedije hrvatskog književnika Mire Gavrana održan je u Teatru „Madlenianum“ u Beogradu.

23. – 24.

Poštujući epidemiološke mjere i preporuke sa smanjenim i ograničenim brojem sudionika listopadski Etnokamp Hrvatske čitaonice za učenike nižih razreda osnovne škole održan je u prostorijama doma DSHV-a u Subotici.

23. – 25.

Ansambli „Ruže“ iz Subotice osvojio je nagradu za najbolji orkestar na 13. festivalu „Tamburica fest“ koji je zbog nestabilne epidemiološke situacije organiziran kao multimedijски, a nastupi su prenošeni na internetu. Također je Matija Temunović osvojio nagradu za najboljeg basprimaša, a Sebastijan Kantur proglašen je za najboljeg vokalnog solistu.

24.

U organizaciji mjesnog KUDH-a „Bodrog“ u monoštorskoj crkvi sv. Petra i Pavla održan je bez publike XIV. Marijanski pučki festival na kom su osim domaćina sudjelovale pjevačke skupine HKPD-a „Silvije Strahimir Kranjčević“ iz Berega, HKUD-a „Vladimir Nazor“ iz Sombora i KUD-a „Carza“

iz Apatina. Poštujući epidemiološke mjere festival je prenošen izravno na Facebook stranici KUDH-a „Bodrog“.

24.

Ženska pjevačka skupina HKUPD-a „Stanislav Prepek“ iz Novog Sada održala je koncert u Kulturnoj stanici „Svilara“ u Novom Sadu.

24. – 25.

U dvorani HKC-a „Bunjevačko kolo“ u Subotici dramski odjel Centra je izveo predstavu Marjana Kiša „Ča Grigina huncutarija“, a sutradan je igrana predstava „Skupština na čoši“ istog autora.

26.

U Muzeju Vojvodine otvorena je izložba „Ja nosim vas, vi nosite mene“ na kojoj je predstavljena obuća iz etnološke zbirke toga muzeja među kojima su zastupljeni i predmeti Hrvata iz Hrtkovaca, Starčeva i Monoštora.

28.

Društvo hrvatskih književnika iz Zagreba organiziralo je online tribinu na kojoj je predstavljena knjiga *Moderato dolcissimo – Pjesničke posvete Antunu Gustavu Matošu* koja je tiskana u sklopu projekta „Dani Antuna Gustava Matoša (Plavna – Tovarnik – Osijek – Zagreb)“, a tiskana je u sunakladi Društva hrvatskih književnika – Ogranak slavonsko-baranjsko-srijemski iz Osijeka i Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata iz Subotice.

28.

U ime Hrvatskog nacionalnog vijeća u javnoj raspravi o Nacrtu Odluke Grada Sombora za osnutkom Vijeća za međunacionalne odnose u Somboru, koju je organizirao Odjel za društvene djelatnosti Gradske uprave Grada Sombora, sudjelovao je međunarodni tajnik Darko Baštovanović koji je ujedno i jedan od kreatora četiriju predloženih amandmana.

29.

Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata organizirao je u dvorani župe sveti Josip Radnik u Đurđinu LXVI. znanstveni kolokvij na temu „O gradnji crkve sv. Josipa Radnika i drugim sličicama iz povijesti Đurđina“ prigodom 85. obljetnice izgradnje. Predavač je bio ravnatelj Povijesnog arhiva u Subotici Stevan Mačković.

30.

Poštujući epidemiološke mjere zaštite, HKC „Bunjevačko kolo“ iz Subotice je u velikoj dvorani Centra održao drugi dio Dužijance malenih. U zabavno-edukativnim igrama sudjelovali su članovi Centra.

31.

Tamburaški sastav HKC-a „Bunjevačko kolo“ iz Subotice sudjelovao je na prvom virtualnom koncertu izvanodmo- vinskih Hrvata pod nazivom „Škrinja našega blaga“ koji je na kanalu Adria Duisburg YouTube te na Online LIVE TV Croatia www.online-livetv.com.

31.

Večer uoči obilježavanja blagdana Svih Svetih je u velikoj dvorani HKC-a „Bunjevačko kolo“ održan VIII. Hollywoodin (Noć svetaca) u Subotici koji je posvećen svetom Franji. Predstavu o ovom svecu pod nazivom „Mladi sveti Franjo“ izveli su mladi koji se okupljaju na vjeronauku za mladež u subotičkom Franjevačkom samostanu pod vodstvom fra Danijela Maljura. Zbog ograničenog broja posjetitelja, prouzrokovanog pandemijom koronavirusa, održane su dvije izvedbe predstave.

31.

U organizaciji biskupijskog pastoralnog centra Srijemske biskupije – ureda za mlade, u crkvi Blažene Djevice Marije u Novim Banovcima održana je duhovno-molitvena večer „Holywin – svetost pobjeđuje“.

Novi broj *Klasja naših ravni*

Izišao je novi svezak časopisa za književnost, umjetnost i znanost *Klasja naših ravni* (broj 1-4 za 2020. godinu) u nakladi ogranka Matice hrvatske u Subotici.

Dvije nove knjige u povodu Dana hrvatske knjige i riječi

U povodu XIX. Dana hrvatske knjige i riječi, dana Balinta Vujkova, u sunakladi Hrvatske čitaonice i Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata iz Subotice objavljene su dvije knjige: *Pripovitke 1*, četvrta knjiga u ediciji „Izabrana djela Balinta Vujkova“ te zbornik radova s međunarodnog znanstveno-stručnog skupa održanog u okviru prošlogodišnjih „Dana“, čija je tema bila „Od narodne književne do suvremene kulturne baštine“.

Obilazak mjesta u kojima se izučava hrvatski jezik

Udruga „Naša djeca“ iz Subotice započela je obilazak svih mjesta u kojima se izučava predmet Hrvatski jezik s elementima nacionalne kulture u okviru projekta „Hrvatski jezik s elementima nacionalne kulture – upoznaj i voli svoje, a poštuj tuđe“.

STUDENI, 2020.

1.

Po uzoru na „Noći (otvorenih) crkava“ i bečku „Lange Nacht der Kirchen“, u Novom Sadu je upriličena prva „Noć hramova“, koja se mogla pratiti putem Youtubea. Program je emitiran iz nekoliko vjerskih objekata među kojima i u župnoj crkvi Imena Marijina.

2.

U 76. godini života i 42. godini svećeništva preminuo je vlč. Marijan Đukić, svećenik Požeške biskupije, župnik župe Rođenja Blažene Djevice Marije u Kutjevu.

2. – 4.

U organizaciji Zajednice Hrvata Beograda „Tin Ujević“ u Jugoslavenskoj kinoteci u Beogradu održana je druga Smotra hrvatskog filma u Beogradu. Tim povodom prikazan je i novi dokumentarni film ove udruge „Spomenici hrvatskih kipara na tlu Srbije“ u režiji Stipe Ercegovića.

4.

Na sjednici Hrvatskog nacionalnog vijeća donesena je Odluka o osnivanju Fondacije „Antun Gustav Matoš“, imenovani su članovi Upravnog odbora, a za predsjednika je postavljen Mate Princip.

6.

Hrvatsko nacionalno vijeće uz potporu Osječko-baranjske županije i Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata raspisalo je natječaj za sufinanciranje hrvatskih udruga u Republici Srbiji za razdoblje od 1. rujna 2020. do 31. kolovoza 2021. godine u ukupnom iznosu od 3 milijuna dinara.

6.

Udruga banatskih Hrvata i hrvatska zajednica iz Starčeva organizirali su predavanje o Miši Brajcu, prijeratnom političkom i kulturno-prosvjetnom prvaku starčevačkih i banatskih Hrvata prigodom 120. obljetnice njegova rođenja i 30. obljetnice smrti u galeriji „Boem“ Doma kulture u Starčevu. Predavač je bio Dalibor Mergel, etnolog i antropolog.

6.

LXVII. Znanstveni kolokvij Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata na temu „Društveni i politički život Hrvata u Tavankutu između dva svjetska rata (1918. – 1941.)“ održan je u dvorani HKPD-a „Matija Gubec“ u Tavankutu. Predavač je bio Vladimir Nimčević, MA povijesti.

6.

Članovi HKPD-a „Matija Gubec“ iz Tavankuta organizirali su multiplikativni događaj projekta „Manjinska mladina“ u kojem ova udruga sudjeluje. Rezultate projekta predstavio je predsjednik Udruge i predstavnik projektnog tima iz Tavankuta Ladislav Suknović.

7.

Poštujući epidemiološke mjere, KUDH „Bodrog“ iz Monoštora organizirao je na Dondu tradicionalnu manifestaciju „Sastali se alasi i bečari“ gdje su umjesto uobičajenog natjecanja sami pripremali riblji paprikaš za pozvane goste.

8.

U velikoj dvorani HKC-a „Bunjevačko kolo“ u Subotici premijerno je izveden poetski prikaz *Avaških godina* koji je napisao Milovan Miković. Djelo je dramatzirala i režirala Nevena Mlinko, a izveli su ga glumci Književno-teatarskog kružoka HKC-a „Bunjevačko kolo“ iz Subotice. Dva dana poslije održana je i repriza predstave.

9.

Nakon duge i teške bolesti, u Subotici je u 81. godini preminula jedna od osnivačica Demokratskog saveza Hrvata u Vojvodini, poznata subotička odvjetnica, višegodišnja dopredsjednica DSHV-a te društvena i politička djelatnica Stanka Kujundžić, rođ. Stantić.

9.

U atriju Otvorenog sveučilišta u Subotici otvorena je izložba posvećena vijeku filatelije u Subotici.

10.

U Beogradu je održana prva sjednica Upravnog odbora Fondacije „Antun Gustav Matoš“ na kojoj je konstituiran Upravni odbor, usvojen Statut i Odluka o prijedlogu za upravitelja Fondacije.

11.

U katedrali Uznesenja Blažene Djevice Marije u Beogradu svečanim euharistijskim slavljem obilježeno je 20 godina biskupskog djelovanja i 75 godina života beogradskog nadbiskupa i metropolita mons. Stanislava Hočevara.

13.

Fotomografijom o svom radu tiskara „Rotografika“ iz Subotice proslavila je stotu obljetnicu postojanja.

13.

Izvlačenjem nagrada organiziranim online bez publike završen je Nacionalni kviz za poticanje čitanja Knjižnica grada Zagreba „Istraživači planeta Z“. Gradska knjižnica Subotica dodijelila je i utješne nagrade subotičkim osnovcima.

14.

Slavlje biskupskog ređenja novoimenovanog subotičkog biskupa mons. Slavka Večerina obavljeno je na blagdan sv. Nikole Tavelića u subotičkoj katedrali sv. Terezije Avilske. Glavni zareditelj bio je zrenjaninski biskup i predsjednik Međunarodne biskupske konferencije mons. László Németh, a suzareditelji umirovljeni subotički biskup Ivan Péntzes i biskup grkokatoličke eparhije sv. Nikole u Ruskom Krsturu mons. Đura Džudžar.

U okviru bliže duhovne pripreve za ovo veliko slavlje večer prije biskupskog ređenja u katedrali je pjevana večernja molitva.

15.

U dva termina u velikoj dvorani HKC-a „Bunjevačko kolo“ u Subotici, a u povodu obilježavanja jubileja 50. obljetnice od osnutka premijerno je prikazan dokumentarni film „Ovako smo počeli“.

15. – 16.

Dramski odjel HKC-a „Bunjevačko kolo“ izveo je na sceni Jadran Narod-

nog kazališta u Subotici predstavu „Ča Grgina huncutarija“ u režiji Marjana Kiša a po motivima teksta Đure Franciškovića. Narednog dana u istom prostoru odigrali su predstavu „Skupština na čoši“ po tekstu i u režiji Marjana Kiša.

17.

Veleposlanik Republike Hrvatske u Srbiji Hidajet Biščević posjetio je Sombor gdje se susreo s predstavnicima gradskih vlasti i hrvatskim udrugama koje djeluju na području Grada Sombora.

24.

Na 44. sjednici Hrvatskog nacionalnog vijeća održanoj u prostorijama HKC-a „Bunjevačko kolo“ u Subotici Katica Naglič je imenovana za Upraviteljicu Fondacije „Antun Gustav Matoš“, Vojislav Temunović za člana Izvršnog odbora HNV-a za kulturu (na mjesto nedavno razriješenog člana Darka Sarića Lukendića), a Bernadica Ivanković je imenovana za članicu Odbora za kulturu.

Među ostalim, Vijeće je usvojilo i odluke o dodjeli priznanja HNV-a za 2020. godinu. Odlučeno je da će za istaknuti društveni rad priznanje HNV-a „Ban Josip Jelačić“ dobiti Aleksandar Skenderović, priznanje na polju doprinosa u području kulture „Dr. Josip Andrić“ pripast će HKC-u „Bunjevačko kolo“ iz Subotice dok će priznanje na polju doprinosa u području obrazovanja „Pajo Kujundžić“ biti dodijeljeno Družbi Kćeri milosrđa i vrtiću „Marija Petković – Sunčica“.

Usvojene su i odluke o utvrđivanju ustanova kulture i obrazovanja od posebnog značaja za hrvatsku nacionalnu manjinu u Srbiji, utvrđivanju Franjevačkog samostana u Baču nepokretnim kulturnim dobrom od osobitog značaja za hrvatsku nacionalnu manjinu, usvojena je dopuna odluke o utvrđivanju tradicionalnih naziva naseljenih mjesta i odluka vezana uz smještaj studenata u Subotici.

24.

Etnološki odjel HKPD-a „Matija Gubec“ iz Tavankuta u suradnji s članicama Galerije Prve kolonije naive u tehnicu slame kroz projekt „Tradicija koja živi“ održali su božićne radionice izrade figurice za božićnjak te božićnih čestitki i ukrasa od slame.

24.

Jasna Vojnić, predsjednica Hrvatskog nacionalnog vijeća u Republici Srbiji, nazočila je sastanku ministrice za ljudska i manjinska prava i društveni dijalog Gordane Čomić s predstavnicima nacionalnih manjina u Republici koji je održan u Palači Srbije u Beogradu.

25.

U prostorijama Hrvatskog nacionalnog vijeća potpisano je 26 ugovora o dodjeli materijalne potpore/stipendije učenicima cjelovite nastave na hrvatskom jeziku između roditelja/učenika i Hrvatskog prosvjetnog društva „Bela Gabrić“ iz Subotice, odnosno predsjednice Udruge Margarete Uršal.

26.

Darko Baštovanović, međunarodni tajnik Hrvatskog nacionalnog vijeća sudjelovao je na online konferenciji Centra za regionalizam, nevladine udruge iz Novog Sada na temu „Utjecaj manjinskih uprava – samouprava – organizacija na proces donošenja odluka na svim razinama vlasti u Srbiji, Crnoj Gori i Sjevernoj Makedoniji“.

28.

Održavanjem stručnog skupa i izložbom radova u drvetu s motivima iz Dalmacije, HKD „Vladimir Nazor“ iz Stanišića obilježilo je 75. obljetnicu Savezne kolonizacije Hrvata iz Hrvatske i Bosne i Hercegovine u Vojvodini.

Virtualni „Knjižničari u razmjeni“

Zbog nepovoljne epidemiološke situacije višegodišnji projekt „Knjižničari“

ri u razmjeni“ Gradske knjižnice Beli Manastir, Središnje knjižnice Mađara u Republici Hrvatskoj, Gradske knjižnice Subotica i partnerskih knjižnica iz Mohácsa, Baje i Kecskeméta je održan virtualno. U Subotici su u programu sudjelovali učenici nižih odjela koji pohađaju nastavu na hrvatskom jeziku u Subotici, Tavankutu, Maloj Bosni i Đurđinu.

Čuvamo svoje riči

U organizaciji KUDH-a „Bodrog“ iz Monoštora dugogodišnja manifestacija „Divanim šokački“, realizirana je u novom ruhu pod nazivom „U potrazi za blagom riči“ u kojoj su sudjelovali članovi dječjeg folklora KUDH-a „Bodrog“.

Klara Dulić Ševčić dobitnica

„Povelje uspješnosti Julija Benešića“ Klara Dulić Ševčić iz Subotice dobitnica je ovogodišnje „Povelje uspješnosti Julija Benešića“ koja se dodjeljuje mladim književnim kritičarima za niz književnih kritika objavljenih u časopisima i zbornicima u okviru manifestacije Đakovački susreti hrvatskih književnih kritičara.

Projekt Hrvatske matice iseljenika

Učenici četvrtog razreda OŠ „Ivan Milutinović“ u Subotici sudjelovali su u projektu Hrvatske matice iseljenika „Što mi znači?“. Ovom prigodom istražili su i predstavili običaj pucanja bičem na žetelačkim svečanostima – Dužijanci i umjetnost u tehnici slame. U ovome projektu sudjelovali su i učenici istoimene škole u Maloj Bosni, koji su izradili plakat koji nosi naziv „Povratak korijenima“.

Certifikat za tavankutsku udrugu

Bonitetna kuća „CompanyWall“ iz Beograda dodijelila je HKPD-u „Matija Gubec“ iz Tavankuta certifikat „Pouzdana organizacija“.

Gipsani model spomenika biskupu Ivanu Antunoviću u HNV-u

U prostorijama Hrvatskog nacionalnog vijeća postavljen je gipsani model temeljem kojeg je akademski kipar iz Zagreba Bernard Pešorda izradio spomenik biskupu Ivanu Antunoviću, koji je postavljen pokraj katedrale svete Terezije Avilske u Subotici.

„Kamov“ za Nevena Ušumovića

Ovogodišnja „Nagrada Janko Polić Kamov“ dodijeljena je Nevenu Ušumoviću za knjigu kratkih priča *Zlatna opeklina* (Sandorf, Zagreb, 2019.).

Objavljena monografija

o Čiliki Dulić-Kasiba

U nakladi Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata tiskana je monografija o najvećoj slikarici naive Hrvata u Srbiji – Čiliki Dulić Kasiba koju je načinila Olga Šram, povjesničarka umjetnosti.

riječ

NOVA

R

AUTORI U OVOM BROJU

Ivan Andrašić
Davor Bašić Palković
Darko Baštovanović
Vjera Benková
Ladislav Čáni
Filip Čeliković
Katarina Čeliković
Mirko Ćurić
Josipa Dević
Klara Dulić Ševčić
Josip Dumendžić – Meštar
Anita Đipanov Marijanović
Mihal Đuga
Spasoje P. Hajduković
Katarina Hric
Bernadica Ivanković
Mirjana Jaramazović
Marko Kljajić
Ljubica Kolarić-Dumić
Dalibor Mergel
Marica Mikrut
Nevena Mlinko
Vladimir Nimčević
Lajčo Perušić
Martin Prebuđila
Blaženka Rudić
Zoltan Sič
Aleksandar Skenderović
Željko Šeremešić
Neven Ušumović
Zdenka Valent Belić
Željka Zelić Nedeljkić
Ljiljana Žegarac-Tenjović
Tomislav Žigmanov

Časopis za književnost i umjetnost

NOVA RIJEČ

br. 1, proljeće – ljeto 2013.

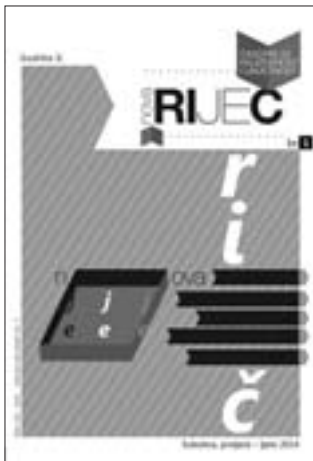
Prvi broj časopisa za književnost i umjetnost *Nova riječ*, u nakladi Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata, uz logističku potporu NIU „Hrvatska riječ“, pojavio se krajem lipnja 2013. godine. Predviđeno je da časopis izlazi dva puta godišnje (proljeće-ljeto i jesen-zima) u 500 primjeraka, a nastojat će se držati visokih uredničkih standarda i kada je u pitanju prezentacija književnih sadržaja i kada je riječ o tematiziranju književnih i umjetničkih fenomena. Glavni i odgovorni urednik *Nove riječi* je Tomislav Žigmanov, a zamjenik glavnog i odgovornog urednika je Vladan Čutura. Savjet časopisa čine književnici i znanstvenici iz Vojvodine,

Hrvatske i Mađarske (Neven Ušumović – Umag, Mirko Sebić – Novi Sad, Stjepan Blažetin – Pečuh, Helena Sablić Tomić – Osijek, Petar Vuković – Zagreb, Darko Vuković – Novi Sad i Vojislav Sekelj – Subotica). Uredništvo, u koji je uključen značajan broj mladih ljudi, čine Katarina Čeliković, Bernadica Ivanković, Mirko Kopunović, Nela Tonković, Ljubica Vuković Dulić i Željka Zelić. Časopis grafički oblikuje Darko Vuković iz Novog Sada, dok pripremu teksta i prijelom radi Thomas Šuić. U prvom broju *Nove riječi* objavljen je tematski blok „Suvremena hrvatska kratka priča“, čiji uvodni dio potpisuje Neven Ušumović. Slijede cjeline „Novo žensko pismo Hrvata u Vojvodini – pjesništvo“, „Esejistička obzorja“, „Leksikografska obrada hrvatske književnosti u Vojvodini – primjeri iz prakse“, „Kritička čitanja interpretacija nasljeđa“, „Hrvatsko-srpski odnosi – pogled izvana“ te „Čitanja književne produkcije“, cjelina u kojoj se donose prikazi i recenzije 10-ak knjiga iz aktualne hrvatske književnosti u Vojvodini. Autori tih tekstova u prvom broju *Nove riječi* su kako iskusni književnici i kritičari, tako i mlade nade hrvatske vojvođanske književnosti. Časopis, obima 176 stranica, završava „Književno-umjetničkim dokumentarijem (siječanj – svibanj 2013.)“ koji je zabilježila Bernadica Ivan-ković. (Cijena: 300,00 dinara)

br. 2, jesen – zima 2013.

Drugi broj časopisa za književnost i umjetnost *Nova riječ*, za razdoblje jesen – zima 2013., sadrži aktualan tematski blok „Život u sjenama zidova Europe“ u kojem su tekstovi Alpára Losoncza „Europske antinomije“ i Tomislava Žigmanova „Europa i Drugo – pokušaj etičkoga temeljenja“. Slijedi blok „Pjesnički glasovi na šokačkoj ikavici u Bačkoj“ u kojem su zastupljeni pjesnici Josip Dumendžić – Meštar, Marica Mikrut, Željko Šeremešić, Zlatko Gorjanac i Anita Đipanov. Književnik Mirko Kovač i njegov fizički odlazak sa životne i književne scene tema je cjeline „Hrvatsko-srpski književni sraz“ u kojoj pišu Žarko Paić i Filip David. Tekst „Refrakcije i transformacije rodnih identiteta u Krležinoj trilogiji o Glembayevima“ potpisuje Vladan Čutura u cjelini „Studije iz hrvatske književnosti“. „Hrvatski časopisi u Mađarskoj od 1989. do 2009.“ djelo mladog Silvestra Balić iz Pečuha, te „Kanonska djela mađarske drame napokon na hrvatskom jeziku“ Nevena Ušumovića nalaze se u bloku „Književnost u Hrvata – veze i prožimanja“. Slijede „Kritička čitanja književnoga nasljeđa“ u kojem Mila Markov-Španović piše „O ženskim likovima u djelu *Ženski udesi* Živka Bertića“, Željka Zelić donosi tekst „Novo svjetlo poezije Alekse Kokića“, a Tomislav Žigmanov „Suvremeno pjesništvo u bačkih Hrvata na bunjevačkoj ikavici – osnovne činjenice“. U bloku „Interpretacije likovnosti“ zastupljene su Ljubica Vuković Dulić s tekstom „Uporni slikar – Ivan Tikvicki (1913.-1990.)“ i Nela Tonković „Umjetnik kao umjetnost. Izložba Uroša Đurića u Zavičajnoj galeriji ‘Dr. Vinko Perčić’“. Neven Ušumović u ovom broju, u istoimenoj cjelini, predstavlja „Hrvatsko nakladništvo u nultom desetljeću“ u tekstu „Godina 2000.“. „Čitanja književne produkcije“ donose prikaze i recenzije petnaest književnih djela iz pera suradnika časopisa. Drugi broj *Nove riječi* ima 216 stranica, a završava Kulturnim dokumentarijem (lipanj – studeni 2013.) koji je zabilježila Bernadica Ivanković. (Cijena: 300,00 dinara)

br. 1, proljeće – ljeto 2014.

Prvi broj časopisa za književnost i umjetnost *Nova riječ* za 2014. godinu otvara se tematskim blokom naslovljenim „Naš suvremenik Matoš“ s napisima nastalim o stotoj obljetnici smrti velikoga hrvatskog književnika *Antuna Gustava Matoša* (1873.-1914.). U bloku „Pjesnički glasovi iz Srijema“ predstavljani su pjesnici Ivan Balenović, Marija Lovrić, Jasna Melvinger, Marko Kljajić, Mila Markov-Španović i Mato Groznica. Žarko Paić u tekstu „Veliko dijete i njegovi dvojnici“ govori o „znakovima i tragovima u Krležinom *Djetinjstvu u Agramu 1902.-1903.*“, a u bloku „Studije iz hrvatske književnosti“: „Kritička čitanja književnoga nasljeđa“ uključuju dva

teksta: „Samozatajna poezija Stanislava Prepreka“ Željke Zelić i „Identitetske sastavnice i slike svijeta Bunjevac(=k)a u tri pripovijetke Veljka Petrovića“ Tomislava Žigmanova. U ovom se broju časopisa pojavljuje i novi blok „Kazališna praksa Hrvata u Vojvodini“ u kojem je riječ o predstavi „Bunjevački blues“ o kojoj pišu Mira Muhoberac, Sanja Nikčević i Zvezdana Balić.

„(Re)afirmacija kulturne baštine“ je zanimljiv prilog o glazbenoj umjetnosti te kulturi i kulturnim praksama, a uvrštena su dva teksta, „Franjo Štefanović – kralj dječje opere“ – (o 90. obljetnici smrti) Petra Pifata i „*Bunjevački Put križa* – jedan model promišljanja kulturne baštine“ Ljubice Vuković Dulić. Nastavljajući prikaz „Hrvatskog nakladništva u nultom desetljeću“, Neven Ušumović predstavlja odabrane knjige u tekstu „Godina 2001.“. U cjelini „Čitanja književne produkcije“ čitatelji će naći prikaze i recenzije deset književnih djela čiji su autori stalni suradnici časopisa. Broj završava Kulturnim dokumentarijem (prosinac – svibanj 2014.) koji je zabilježila Bernadica Ivanković. Ovaj broj ima 224 stranice, a može se nabaviti kod nakladnika. (Cijena: 300,00 dinara)

br. 2, jesen – zima 2014.

Drugi broj časopisa za književnost i umjetnost *Nova riječ* za 2014. godinu, što ga u sunakladi izdaju Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata i NIU „Hrvatska riječ“, na 224. stranice donosi cijeli niz zanimljivih sadržaja. Broj otvara temat „Hrvati i Prvi svjetski rat“, dok se u drugom bloku, naslovljenom „Nepoznata baština hrvatske književnosti“, Petar Vuković javlja kao priređivač dvaju poglavlja iz do sada neobjavljenoga romana Ivana Antunovića *Posljednji Gizdarev*, a Slaven Bačić priredio je iz ostavštine Geze Kikića njegovu korespondenciju o sudbini njegova rukopisa *Antologija eseja i kritike bunjevačkih Hrvata*.

Suvremeno pjesničko stvaralaštvo vojvođanskih Hrvata ovoga puta predstavljeno je u dijelu onih pjesnika koji ne žive u Vojvodini nego u Hrvatskoj (Ante Sekulić, Miroslav Slavko Mađer, Luka Štilinović, Ljubica Kolarić-Dumić, Lajčo Perušić, Slavko Žebić i Stipan Orčić), a donosi se i poezija Svena Adama Ewina. U stalnoj rubrici „Kritička čitanja književnog nasljeđa“ u ovom broju *Nove riječi* objavljeni su napisi Ivane Andrić Penava „Mara Švel-Gamiršek : Portret jedne (ne)poznate književnice“, Vojislava Sekelja „Pjesnik sjenki Lazar Merković“ i Marine Balažev „Koncept vremena u kalendarsko-dnevničkim publikacijama“. Također, i ovaj broj *Nove riječi* ima tekst o preplitanjima hrvatske književnosti s onima u okružju – riječ je ovoga puta o hrvatsko-mađarskim književnim doticajima. Ljubica Vuković Dulić autorica je teksta o dvjema poklon kolekcijama Stipana Šabića, Petar Pifat piše o Hrvatskom pjevačkom društvu „Neven“ i nasljeđu zbornoga pjevanja u Petrovaradinu, a Vladan Čutura donosi prikaz Marinkovićeve *Glorije* na sceni subotičkoga Narodnog kazališta u tematu „(Nove) Prakse umjetničke baštine“. Stalne rubrike *Nove riječi* – „Hrvatsko nakladništvo u nultom desetljeću“ Neven Ušumović je posvetio ovoga puta prikazu 10 knjiga koje su obilježile 2002. godinu u Hrvatskoj, a „Čitanja književne produkcije“ donose prikaz 10-ak knjiga iz recentne knjiške produkcije Hrvata u Vojvodini. Na koncu, i ovaj broj *Nove riječi* zatvara se s rubrikom „Kulturni dokumentarij“ u kojoj je Bernadica Ivanković zabilježila sve događaje u prostoru kulture hrvatske zajednice u Vojvodini od mjeseca lipnja do prosinca 2014. Ovaj broj *Nove riječi* obogaćen je i grafičkim crtežima Darka Vukovića. (Cijena: 300,00 dinara)

br. 1-2, proljeće – zima 2015.

Koncem prosinca 2015. godine iz tiska je izašao dvobroj za 2015. časopisa za književnost i umjetnost *Nova riječ*, što ga u su-nakladi izdaju Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata i NIU „Hrvatska riječ“. Na 312 stranica bogat sadržaj pokriva cijelu lepezu književnih tema, a časopis je obogaćen i grafičkim crtežima Vladislave Dudvarski iz Petrovaradina.

Na tragu predstavljanja recentne hrvatske književnosti, u tematu „Hrvatska mlada proza“ predstavljeni su mladi prozaisti iz Hrvatske: Ivana Simić Bodrožić, Sven Popović, Iva Tkale, Jelena Zlatar, Andrija Škare i Marko Gregur. Poetski blok, naslovljen „Subotički pjesnički krug“ donosi poeziju već afirmira-

nih pjesnika (Vojislav Sekelj, Milovan Miković, Mirko Kopunović, Robert G. Tilly, Zvonko Sarić, Tomislav Žigmanov, Željka Zelić), ali i onih koji se povremeno javljaju svojim pjesmama (Katarina Čeliković, Josipa Dević, Nevena Mlinko) te otkriva prve pjesničke korake (Vedran Horvacki).

U stalnoj rubrici „Kritička čitanja književnog nasljeđa“ objavljeni su tekstovi Geze Kikića („Kritička riječ u borbi za afirmaciju stvaralaštva“) i Ljubice Ivezić („Dva registra na Hrvate iz Bačke u *Odbljescima pamćenja*“) te Tomislava Žigmanova („Vojvođanski Hrvati u Krležinim „Marginalijama“). Značaj tekstova svakako je aktualnost davno objavljenih sadržaja vezanih uz autore i književnost Hrvata u Vojvodini, u nekim do sada neotkrivenim detaljima.

U rubrici „O hrvatskoj književnosti u Vojvodini“ Franjo Emanuel Hoško piše „O pronađenoj knjizi franjevca Mihajla Radnića *Pogargegne izpraznosti od svijeta* u knjižnici subotičkog Franjevačkog samostana“, a potom slijede tekstovi vezani uz obljetnice hrvatskih književnika. Božica Zoko objavljuje tekst „Kristalna špilja vedrine i veliko nasmijano nebo Ise Velikanovića (1869. – 1940.)“ u povodu 75. godišnjice smrti Ise Velikanovića, a autorica je i tekstova o dvoje pjesnika: „Pjevam, majko, pjevam! (čitajući oporučnu knjigu pjesama Miroslava Slavka Mađera)“ i „Duhovito odmjerivanje duše po mjeri daha ili progovor o poeziji Jasne Melvinger“. Ivan Balenović piše „O nekim osobnim i stvarateljskim enigmama Stanislava Prepreka“, a mlada Klara Dulčić piše o knjizi Petka Vojnića Purčara „*Prstenovani gavran* – kružno vrijeme u beskonačnom tekstu“. Katarina Dinješ Gros završava blok tekstom

„Zavičaj, rat i intima u kratkim pričama i kolumnama Julijane Adamović“ kojom nam otkriva nama premalo poznatu književnicu rodom iz Plavne.

„Hrvatsko-mađarske i srpsko-mađarske književne veze“ donose dva teksta prevoditelja mađarske književnosti, Nevena Ušumovića „Hrvatski prijevodi i recepcija djela Ádáma Bodora“ i Marka Čudića „Problemi prevodenja jedne zbirke priča Lászla Mártona“. U stalnoj rubrici *Nove riječi* – „Hrvatsko nakladništvo u nultom desetljeću“ Neven Ušumović prikazuje 10 knjiga koje su obilježile 2003. godinu u Hrvatskoj.

Kako je ovo dvobroj, *Nova riječ* nam u rubrici „Čitanja književne produkcije“ donose prikaze 20-ak knjiga iz recentne knjiške produkcije Hrvata u Vojvodini. Silvestar Balić predstavlja *XI. Međunarodni kroatistički znanstveni skup : zbornik radova*, a Katarina Čeliković piše o knjizi za djecu Ljubice Kolarić-Dumić *Ja se mraka ne bojim : dječja uspavanka*; prvi strip autora Balinta Vujkova i Petra Tikvickog *Poplašeno jaje : hrvatska narodna pripovijetka – bunjevačka* predstavlja Ljubica Vuković Dulić, a Zvonimir Pelajić knjigu Mirka Kopunovića *Mrvljenje mrve neba*. Zlatko Romić autor je prikaza romana Ivana Antunovića *Posljednji Gizdarev* te zbornika radova *Urbani Šokci 6/7 : Marijanska svetišta Šokaca i Bunjevaca / Utemeljiteljski projekt udruge – Baštinici Njikoš i Rem*, a Željka Zelić teksta *Odsjaji ljubavi, panorama suvremene duhovne lirike Hrvata u Vojvodini*, o knjizi Katarine Čeliković *Izgubljeno srce* piše Zvonko Sarić dok se Nevena Mlinko bavi knjigom Nevena Ušumovića *U stočnom vagonu*. Slijedi tekst Željke Zelić *Lira naiva 2013., izabrane pjesme*, a Zvonimir Pelajić piše o knjizi Mirka Kopunovića *Pružiti ruku mila*, Davor Bašić Palković je autor prikaza *Naklada NIU Hrvatska riječ : prvih deset godina 2005. – 2014.*, a Vojislav Sekelj se pozabavio *Bibliografijom časopisa za književnost, umetnost i kulturu Rukovet : 1955 – 2014.* autora Lazara Merkovića i Izabele Papdi. Sekelj progovara i o poeziji Ante Vukova u knjizi *Boca bez poruke. Dogovoreni brak* Dražena Prčića opisao je Robert G. Tilly koji je autor još dvaju prikaza: Zvonko Sarić, *Povjeruj u vlastitu smrt* i Vojislav Sekelj, *Životopis jedne sjene*. Mirko Čurić predstavlja knjigu *Dani Balinta Vujkova – dani hrvatske knjige i riječi (Zbornik radova 2013. – 2014.)*, Zlatko Romić *Svjetla starih fotografija*, a Dragan Muharem piše o knjizi sabranih pjesama Alekse Kokića *U sjenama ravnice*. Klara Dulić piše o knjizi za mlade *Školjka koja govori* Miroslava Pendelja, a blok završava Katarina Čeliković prikazom prve knjige poezije Katarine Firanj *Žagor iz opaklije*.

Dvobroj *Nove riječi* završava rubrikom „Kulturni dokumentarij“ u kojoj je Bernadica Ivanković zabilježila sve događaje u prostoru kulture hrvatske zajednice u Vojvodini od mjeseca siječnja do studenog 2015.

br. 1-2, proljeće – zima 2016.

Dvobroj za 2016. časopisa za književnost i umjetnost *Nova riječ* donosi bogat sadržaj, a izlazi u sunakladi Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata i NIU „Hrvatska riječ“. Do sada obimom najveći, časopis na 380 stranica progovara o najrazličitijim temama, kako iz područja književnosti tako i iz drugih umjetnosti, a obogaćen je i grafičkim crtežima Darka Vukovića iz Petrovaradina.

Nova riječ počinje tematom „Izbor proze za djecu i mlade“ u kojem su nakon uvodnog teksta Katarine Čeliković predstavljeni hrvatski pisci iz Vojvodine (Ivan Balenović, Marija Lovrić, Ljubica Kolarić-Dumić, Nedelj-

ka A. Šarčević, Ruža Silađev, Katarina Firanj, Rajko Ljubić, Katarina Čeliković, Ružica Miković-Žigmanov, Blaženka Rudić, Julijana Adamović, Vesna Huska, Marina Balažev i Jasna Crnković). Cjelina „Uvidi u hrvatsku književnost iz Vojvodine u egzilu“ predstavlja dvoje autora biografski, kroz izbor iz njihove proze i kritike koja piše o njihovoj prozi. Riječ je o već afirmiranoj književnici Julijani Adamović, rodom iz Plavne, te o mladom Ivanu Vidaku iz Sombora, koji sada žive i stvaraju u Hrvatskoj.

Recentno hrvatsko pjesništvo predstavlja Delimira Rešickog, najprije kroz pero Nevena Ušumovića, a potom kroz njegovu poeziju i foto-uratkne. U izboru i prijevodu Roberta Tillyja u poetskom bloku predstavljeno je „Suvremeno mađarsko pjesništvo u Vojvodini u prijevodu“ (Katalin Ladik, Ottó Tolnai, István Domonkos, Magdolna Danyi, Gábor F. Urbán, István Beszédes, Ottó Fenyesi i János Sziveri).

U rubrici „Kritička iščitavanja hrvatske književnosti u Vojvodini“ objavljeni su radovi petero autora koji pišu, kako o staroj tako i o aktualnoj književnosti. O starijoj književnoj baštini pišu Mario Šimudvarac „Dva stabla i otkinuta grana: Prostor u romanu Odmjetnik Ivana Antunovića“ i Ante Bežen „Josip Jelačić kao pjesnik i njegova pjesma o Nikoli Zrinskom“, a Klara Dulić piše o prozi Miroslava S. Mađera u tekstu pod nazivom „Autopoetičnost kao obilježje polijanrovske proze“. O suvremenoj književnosti pišu s. Kata-

rina Maglica „Povratak Iskonu s. Blaženke Rudić“ i Vlasta Markasović „(Ne) Sklad(a)ni divani Tomislava Žigmanova i teror povijesti“.

„Interpretacije umjetničkih praksi Hrvata u Vojvodini“ tematiziraju glazbenu i likovnu umjetničku baštinu. U povodu 125. obljetnice rođenja Pere Tumbasa Haje, *Nova riječ* predstavlja ovog značajnog glazbenika kroz radove dvoje sudionika Stručne tribine o njegovu životu i djelu u Gradskoj knjižnici Subotica, a u organizaciji Subotičkog tamburaškog orkestra, održane 28. lipnja 2016. godine. Tamara Štricki Seg priredila je sažeti prikaz života i rada Pere Tumbasa Haje (1891. – 1976.), a potom piše o temi „Narodna pjesma u glazbenoj građi Pere Tumbasa Haje“, dok je Vojislav Temunović autor rada „Glazbena tamburaška obitelj Tumbas (Antun, Stipan i Pere)“. Ljubica Vuković Dulić u nastavku predstavlja „Djela hrvatskih kipara u subotičkom muzeju“.

U stalnoj rubrici *Nove riječi* – „Hrvatsko nakladništvo u nultom desetljeću“ Neven Ušumović prikazuje 10 knjiga koje su obilježile 2004. godinu u Hrvatskoj.

Dvobroj *Nove riječi* u rubrici „Čitanja književne produkcije“ donosi četrnaest prikaza književne produkcije Hrvata u Vojvodini. Katarina Čeliković predstavlja tri knjige poezije: *Čavalduš, bumbača, špijodica...* Marka Ivoševa Kuzme na šokačkoj ikavici, *Preprekovo proljeće 2014.* i *Osmijeh u mokrom kaputu* Ljerke Radović. Klara Dulić piše o poeziji sabranoj za susret pučkih pjesnika „Lira naiva“ *Čidi se život – Lira naiva 2014.* i najnovijoj knjizi Tomislava Žigmanova *Minijature vlastitosti*. Kalendar *Subotička Danica za 2015.* i poeziju Miroslava Cakića Tomlekina u knjizi *Salauka* predstavlja Tomislav Žigmanov. O knjizi za djecu Nedeljke A. Šarčević *Sve i svašta da poleti dječja mašta* piše Ivana Petrekanić Sič, a Antonija Huljev predstavlja knjigu kratkih priča na bunjevačkoj ikavici *(Ne)sklad(a)ni divani Tomislava Žigmanova*. Željka Zelić autorica je prikaza zbornika radova *Urbani Šokci 8/9 „Šokci: Bunjevci: Panonija – Europa“*, kao i knjiga *Moja Luca* Ivana Ivkovića Ivandekića i *Prah obiteljske srebrnine* Milovana Mikovića. O romanu Tomislava Ketiga *Damin gambit* piše Zlatko Romić koji je i autor prikaza narodnih pripovjeda *Bečarski poso* koje je zapisao Balint Vujkov.

Dvobroj *Nove riječi* standardno završava rubrikom „Kulturni dokumentarij“ u kojoj je Bernadica Ivanković zabilježila sve događaje u prostoru kulture hrvatske zajednice u Vojvodini od prosinca 2015. do studenog 2016.

br. 1-2, proljeće – zima 2017.

Dvobroj časopisa za književnost i umjetnost *Nova riječ* za 2017. godinu donosi bogat sadržaj, a izlazi u sunkladu Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata i NIU „Hrvatska riječ“. Časopis na 300 stranica donosi različite teme kako iz područja književnosti tako i iz drugih umjetnosti, a obogaćen je i grafičkim crtežima Darka Vukovića iz Petrovaradina.

Nova riječ počinje lirskim tematom „Sjećanje na bardove hrvatske književnosti u Vojvodini“ posvećenom trojici književnika koji su preminuli tijekom 2017. godine. U spomen na Lazara Merkovića svoj poetski oproštaj piše Matije Molcer, Mirko Kopunović se sti-

hovima oprašta od Vojislava Sekelja, a Tomislav Žigmanov svoje stihove posvećuje Petku Vojniću Purčaru.

U cjelini „Dijalektalna poezija bačkih Hrvata“ zastupljeni su pjesnici svih generacija, oni koji pišu na šokačkoj i bunjevačkoj (i dalmatinskoj) ikavici: Vojislav Sekelj, Milovan Miković, Josip Dumendžić – Meštar, Ivan Andrašić, Željko Šeremešić, Blaženka Rudić, Josipa Dević, Tomislav Žigmanov, Zlatko Gorjanac, Željka Zelić i Anita Đ. Marijanović.

U povodu 50. obljetnice smrti Josipa Andrića, književnika i glazbenika, autora operete *Na vrbi svirala*, prvog glazbenog scenskog djela iz života bačkih Šokaca, čija je partitura izgubljena, časopis u cijelosti objavljuje libreto zahvaljujući trudu velikog zaljubljenika u kulturnu baštinu Zvonimira Pelajića.

Rubrika „Kritička iščitavanja hrvatske književnosti u Vojvodini“ donosi tri rada: Katarina Čeliković piše o epsko-lirskoj pjesmi *Posljednji Zrinski* Ferde Stražimira Kulundžića objavljenoj u kalendaru *Subotička Danica*, a Vladimir Nimčević tematizira zanimljiv odnos dvojice povjesničara s uvidom u prošlost u tekstu „Subotička lasta i novosadski kobac: Doprinosi Petra Pekića i Vase Stajića proučavanju 18. stoljeća u povijesti Subotice“. O lirici pokojnog i nedovoljno poznatog pjesnika, pod naslovom „Žedan u pustari. Hodočasnik Branko Jegić“ piše Lajčo Perušić.

Hrvatsko nakladništvo u 2017. godini obilježio je cijeli niz prijevoda uglednih, štoviše kanonskih pisaca književnosti Mađara u Vojvodini i to u rasponu od Kosztolányija, preko Végela do Sziverija i Fenyvesija. Stalni suradnik časopisa Neven Ušumović u cjelini „Reprezentativni hrvatski prijevodi mađarskih pisaca iz Vojvodine u 2017. godini“ ukratko opisuje na koji su način hrvatski nakladnici predstavili navedene književnike i njihova izdanja.

„Iz povijesti umjetničkih praksi Hrvata u Vojvodini“ temat je posvećen kazališnoj, likovnoj i glazbenoj umjetničkoj baštini. Katarina Dinješ Gros piše tekst „Suvremeno hrvatsko dramsko pismo u subotičkom kulturnom ozračju“, a Dalibor Mergel predstavlja nepoznatog, gotovo zaboravljenog banatskog slikara Franju Radočaja (Starčevo, 29. VII. 1902. – Beograd, 2. III. 1948.) koji svojim radovima zaslužuje mnogo više. Ljubica Vuković Dulić piše o aktualnoj temi „Slamarstvo – prijedlog kandidature za upis na listu nematerijalnog kulturnog nasljeđa Hrvata u Vojvodini/Srbiji“, a slijedi rad Petra Pifata o glazbenom stvaralaštvu Ilije Okrugića Srijemca (prigodom 190. obljetnice rođenja i 120. obljetnice smrti).

Nova riječ se bavi i prinosima obrazovanju na hrvatskom jeziku te u cjelini „Novi autorski udžbenici na hrvatskom jeziku“ predstavlja prve autorske udžbenike za glazbenu kulturu od 1. do 4. razreda pod nazivom *Glazbena škrinjica*. Margareta Uršal piše rad „Didaktičko-metodičke smjernice za realizaciju nastave glazbene kulture od 1. do 4. razreda s osvrtom na *Glazbene škrinjice*“, a Tamara Štricki Seg predstavlja koncepciju udžbenika. Osvrt na udžbenike s primjerima objavljuje Vojislav Temunović.

U stalnoj rubrici „Hrvatsko nakladništvo u nultom desetljeću“ Neven Ušumović prikazuje TOP 10 – romane tiskane u Hrvatskoj 2005. godine.

Dvobroj *Nove riječi* u rubrici „Čitanja književne produkcije“ donosi petnaestak prikaza književne produkcije Hrvata u Vojvodini iz pera Klare Dulić, Zvonka Sarića, Zlatka Romića, Katarine Čeliković, Zoltana Sića, Ane Gaković, Tomislava Žigmanova, Željke Zelić.

Dvobroj *Nove riječi* standardno završava rubrikom „Kulturno-društveni dokumentarij“ u kojoj je Bernadica Ivanković zabilježila sve događaje u prostoru kulture i društva hrvatske zajednice u Vojvodini od prosinca 2016. do studenog 2017.

br. 1-2, proljeće – zima 2018.

Dvobroj časopisa za književnost i umjetnost *Nova riječ* za 2018. godinu donosi bogat sadržaj, a izlazi u sunakladi Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata i NIU *Hrvatska riječ*. Časopis donosi različite teme kako iz područja književnosti tako i iz drugih umjetnosti, a obogaćen je i grafičkim crtežima Darka Vukovića iz Petrovaradina. Dvobroj časopisa za 2018. godinu donosi priloge razvrstane u nekoliko tematskih cjelina, među kojima su oni posvećeni suvremenoj hrvatskoj književnosti kao i kritičkom iščitavanju hrvatske književnosti u Vojvodini, potom jezično-književnoj i umjetničkoj baštini, ali i teme vezane uz knji-

ževne doticaje sa susjednim književnostima.

Aktualni dvobroj otvara tematski pjesnički blok najmlađih hrvatskih pjesnika u Vojvodini, kao što su Jovana Gromović, Vedran Horvacki, Marija Brzić, Nikola Turkalj, Darko Baštovanović i Tatjana Čačić, a potom donosi blok petero dobitnika „Goranove nagrade za najmlađe pjesnike“ koji je priredio Neven Ušumović. On je ujedno autor nove zbirke priča *Zlatna opeklin* koja se predstavlja u sljedećoj cjelini.

„Kritička čitanja hrvatske književnosti u Vojvodini“ – važna je cjelina koju otvara rad Vladimira Nimčevića „Život i djelo Balinta Vujkova s posebnim osvrtom na njegovu monografiju o Blašku Rajiću“ otkrivajući u njemu do sada nepoznate podatke o dvojici velikana koji su obilježili 20. stoljeće u kulturnoj povijesti Hrvata u Vojvodini. O stotoj obljetnici rođenja Jakova Kopilovića u ovoj se cjelini nalazi i rad Klare Dulić o njegovim pjesničkim motivima, a Lajčo Perušić piše o djelu *Salašarske skice* Josipa Temunovića. Ivana Andrić Penava i Zvonimir Pažin predstavljaju srijemskog pjesnika Ivana Bonusa, „pjesnika koji je koračao vizijom vlastita srca“, dok se Darko Baštovanović bavi knjigama Vladimira Bošnjaka *E moj bačo* i *Svršetak vražjeg stoljeća*. O jednom srijemskom pjesniku s prebivalištem u Hrvatskoj piše Marko Tucakov u članku „Krugovi nostalgije u pjesmama Zvonimira Nemeta“.

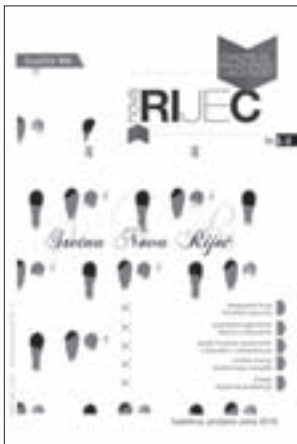
U cjelini „Književno-jezična i umjetnička baština Hrvata u Vojvodini“ vjerni suradnik časopisa Franjo Emanuel Hoško u tekstu „Hrvatski pisac Lovro Bračuljević“ progovara o „starom“ piscu poznatom po važnim jezičnim načelima. O narodnim pripovijetkama koje je skupio Balint Vujkov i banatskim Hrvatima piše Dalibor Mergel, a jezičnoj problematici svoj prinos daje Zlatko Romić u članku pod nazivom „Dijalektalni govor u raljama jezika“. Mario Bara piše i odgovara na zanimljivo pitanje „Što se dogodilo s projektom Biografskog leksikona Hrvata istočnog Srijema?“. „Karikature Ivana Balaževića – Skriveni dio opusa“ rad je Ljubice Vuković Dulić koja otkriva manje poznat umjetnički rad ovog umjetnika.

Stalni suradnik *Nove riječi* Neven Ušumović nastavlja s prikazima hrvatskog nakladništva u nultom desetljeću, ovoga puta u 2006. godini u kojoj urednik konstatira kako se domaća književnost slabo prodaje.

U posebnoj cjelini „Novi autorski udžbenici na hrvatskom jeziku i suvremene nastavne prakse“ prikazani su prvi autorski udžbenici iz „pera“ njihovih suautor(ic)a: Tamare Štricki Seg i Margarete Uršal. Lidija Milanković piše rad na temu „Suradničko učenje, mogućnost primjene u nastavi hrvatskog jezika“.

Stalna rubrika „Čitanja književne produkcije“ donosi sedamnaest prikaza i recenzija knjiga iz aktualne hrvatske književnosti u Vojvodini, o čemu pišu Mirjana Crnković, Davor Bašić Palković, Klara Dulić, Vladimir Nimčević, Milovan Miković, Darko Baštovanović, Tomislav Žigmanov, Zoltan Sič, Katarina Čeliković i Tamara Štricki Seg.

Časopis završava Kulturnim dokumentarijem autorice Bernadice Ivan-ković, u kojemu se kronologijskim redoslijedom bilježe sva kulturno-društvena događanja u hrvatskoj zajednici u Vojvodini. Lektorica je Katarina Čeliković, a korekturu časopisa uradio je Mirko Kopunović.

br. 1-2, proljeće – zima 2019.

Slijedom uređivačke koncepcije, dvobroj časopisa za književnost i umjetnost *Nova riječ* za 2019., u sunakladi Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata i NIU „Hrvatska riječ“ na više od 330 stranica donosi raznovrstan sadržaj kroz devet cjelina, a obogaćen je i grafičkim priložima Darka Vukovića iz Petrovaradina.

Prva cjelina „Beogradski krug hrvatskih pjesnika“ predstavlja poeziju sedmero pjesnika, različitih prosedea i generacija koji stvaraju u glavnom gradu Srbije. To su pjesnici: Marko Kljajić, Ljiljana Crnić, Miroslav Pendelj, Danijela Lukinović, Ivan Sokač, Marija Brzić i Zvonimir Franjo Vuk.

Nova riječ nastavlja s praksom prikazivanja književnosti naroda s kojima na ovim prostorima stoljećima živimo. Stoga u tematu „*Suvremeno pjesništvo Rusina iz Vojvodine*“ prikazuje isječak iz književnosti vojvođanskih Rusina – izbor iz suvremene rusinske poezije, u izboru novinarkе i pjesnikinje Olene Plančak Sakač (četiri autora, dok je uredništvo *Nove riječi* uvrstilo i nju): Irina Hardi Kovačević, Nikola Šanta, Olena Plančak-Sakač, Tamara Hrin Rončević i Saša Sabadoš.

Stalni suradnik *Nove riječi* Neven Ušumović prikazuje Međunarodne pogranične susrete „*Forum Tomizza*“ u istoimenoj cjelini, čija je dvadeseta obljetnica proslavljena 2019. godine u Umagu, Kopru, Trstu i Puli. Riječ je o manifestaciji koja je započela kao književno-znanstveni skup posvećen talijanskom i istarskom piscu Fulviju Tomizzi (Materada kraj Umaga, 1935. – Trst 1999.) da bi se tijekom godina razvila u dijaloški prostor za aktualne i povijesne društvene probleme suživota u Istri i široj regiji. Kako ova manifestacija posebnu pozornost posvećuje autorima i djelima koji doprinose razvoju tolerancije, nude jasne perspektive za razumijevanje manjinskog kulturnog položaja, te potiču suosjećajnost za Drugog i za socijalno ugrožene i isključene, na „*Forumu Tomizza*“ sudjelovao je i niz intelektualaca iz Srbije. Ovdje se nalaze dva teksta koje potpisuju Milan Rakovac i Neven Ušumović.

U poglavlju „*Građa hrvatske književnosti u Vojvodini i interpretacije*“ časopis objavljuje tri značajna rada u kojima se obrađuje i interpretira starija hrvatska književnost, od nepoznatih zapisa bećaraca i bunjevačkih narodnih pjesama do nepoznatih činjenica iz života Matije Evetovića. Josip Dumenđić je skupio i zapisao u svom radu „*Bećarce iz sela Bođani*“, Vlasta Markasović autorica je teksta „*Memorija panonskoga prostora u 'Bunjevačkim narodnim pismama' (1971.) Ive Prčića*“, a Vladimir Nimčević piše i otkriva „*Mladi pjesnik i ideolog Matija Evetović (1894. – 1972.) – manje poznate činjenice*“.

Stalna rubrika „*Kritička čitanja književnoga nasljeđa*“ donosi šest radova o književnosti Hrvata u Vojvodini. Mirko Čurić autor je rada „*Antun Gustav Matoš kao dramatičar i kao sonetist*“, Vlasta Novinc nam piše o srijemskom književniku i prevoditelju u tekstu „*Iso Velikanović – Srijemac i Hrvat – povodom 150. godišnjice rođenja*“, Marko Tucakov otkriva manje poznatog pjesnika u radu „*Kad se pomiješaju vino i stihovi – ukratko o pjesmama Đure Palaića*“, Hrvojka Mihanović-Salopek potpisuje prikaz „*Sanjam pusti široki šor – O ediciji Izabrana djela Miroslava S. Mađera*“, Darko Baštovanović piše o „*Doprinosu djela Vojislava Sekelja analitičkoj misli Hrvata u Srbiji*“, a tematizira radom Tomislava Žigmanova „*Temeljne odrednice i značajke hrvatske književnosti u Vojvodini*“.

Nova riječ za 2019. iz pera svog suradnika Lajče Perušića predstavlja u šestom poglavlju „*Zavičajnu književnost iz zagrebačkog rakursa*“ u tri rada: „*Marko Vukov – pobjednik nade*“, „*Kad se čutnja raspukne*“ i „*Kratka priča u Hrvata u Vojvodini – osvrt na knjigu 'Suvremena vojvođansko-hrvatska kratka priča'*“.

Nastavljajući predstavljanje „*Hrvatskog nakladništva u nultom desetljeću*“, priređivač Neven Ušumović opisuje i donosi izbor deset prozних naslova objavljenih u 2007. godini.

Najbogatija je stalna rubrika „*Čitanja književne produkcije*“ koja je plod i bogate nakladničke djelatnosti Hrvata u Vojvodini (Srbiji) te ovu produkciju čita i opisuje deset suradnika u 26 prikaza knjižnih naslova: Klara Dulić Ševčić, Davor Bašić Palković, Mirjana Crnković, Ivana Petrekanić Sič, Ivana Andrić Penava, Zlatko Romić, Filip Čeliković, Zoltan Sič, Katarina Čeliković i Vojislav Temunović.

Tradicionalno *Nova riječ* bilježi bogatu godišnju aktivnost u devetoj cjelini „*Kulturno-društveni dokumentarij (prosinac 2018. – studeni 2019.)*“ koji je zabilježila Bernadica Ivanković.

Adresa Uredništva:

Nova riječ, časopis za književnost i umjetnost
Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata
Laze Mamužića 22
24000 Subotica
Tel./fax: +381 (0)24/535-533
e-mail: ured@zkhv.org.rs

Ovaj broj časopisa *Nova riječ* tiskan je uz potporu
Ministarstva kulture i informiranja Republike Srbije,
Središnjeg državnog ureda za Hrvate izvan Republike Hrvatske,
Veleposlanstva Republike Hrvatske u Srbiji
i Pokrajinskog tajništva za kulturu, javno informiranje
i odnose s vjerskim zajednicama.